

ପଥକ

ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ

ପଥକ

ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ

ବିଦ୍ୟାପୁରୀ

PATHIKA

(Pleasant Reminiscences)

by Gopal Chhotray

Publishers : Vidyapuri, Cuttack 753002

1995

ISBN : 81-7411-118-2

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ : ଜୁଲାଇ ୧୯୯୫

ପ୍ରକାଶକ

ପୀତାମ୍ବର ମିଶ୍ର

ବିଦ୍ୟାପୁରୀ

ବାଲୁବଜାର, କଟକ ୭୫୩୦୦୨

ମୁଦ୍ରଣ

ଶ୍ରୀମତେବକ ପ୍ରେସ୍

ବାଗରବାଦ, କଟକ ୭୫୩୦୦୨

ମୂଲ୍ୟ—ଟ ୫୫.୦୦

ଉତ୍ସର୍ଗ

ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ

ବନଲତା ଦେବୀ

ପଥକର ଯାହାର ସମାପ୍ତି ସେଇଠି ଘଟେ,
ଯେଉଁଠି ସେ ତା'ର ଗୁମ୍ଫାକୁ ହରାଇବସେ ।

ସୂଚୀପତ୍ର

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧ । ସାମଲ ପଟ୍ଟନାୟକ ଉପାଖ୍ୟାନ	୧
୨ । ବିଚ୍ଛନ୍ନଚରଣ, କଳିଙ୍ଗ ଭାରତୀ ଓ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଦାସ	୩
୩ । ବଙ୍ଗାଳୀ, ବିହାରୀ ଓ ଓଡ଼ିଆ	୫
୪ । ଗ୍ରେଟ୍‌ରସ୍ ଗୁଡ଼ାଳି ପ୍ରସଙ୍ଗ	୭
୫ । ସତାଇଣି ରୂପା ଟଙ୍କା	୮
୬ । ବିହାରୀ ପ୍ରସାଦ—ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରସାଦ	୧୦
୭ । ଅଳକାଶ୍ରମ, ନୀଳମଣି ପ୍ରଧାନ, ମମ୍ବାଦସନ ଓ ସମାଜ	୧୨
୮ । ସତ୍ୟ ହେଲେ ସାଧାତକ	୧୫
୯ । ଉତ୍କଳମଣିଙ୍କ ତିରୋଧାନ	୧୯
୧୦ । କାଠଯୋଡ଼ି ହସ୍ତେଲ ଓ କଟକରେ ବିଲୁଲି ଆଲୁଅ	୨୦
୧୧ । ରାଧାକିଶନ୍ ମୁରଲୀଧର	୨୩
୧୨ । କାଠଯୋଡ଼ି ହସ୍ତେଲ୍ ଓ ଆନନ୍ଦ ଲହରୀ ଉପନ୍ୟାସମାଳା	୨୪
୧୩ । ଉଣେଇଶିଶହ ଦିଗଣି ମସିହା ଓ ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ	୨୬
୧୪ । ଖଦଡ଼ ପିନ୍ଧୁଥିଲ ବୋଲି ଆନାକୁ ଗଲି	୨୭
୧୫ । ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଦ୍ଵିବେଦୀ, ସୁରେନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ	
୧୬ । ବିନୋଦ କାନୁନ୍‌ଗୋ	୨୮
୧୭ । ଭାଷାକୋଷ ବିଶ୍ଵକୋଷ	୩୨
୧୮ । ପ୍ରବାସୀ ବାଙ୍ଗଲ ସାହିତ୍ୟ ପାଠାଗାର	୩୬
୧୯ । ଡାକ୍ତର ରଜନୀକାନ୍ତ ଦୋଷ	
୨୦ । ସୁବର୍ଣ୍ଣହନେତା ରଜକଶୋର ବୋଷ	୩୮
୨୧ । ହସ୍ତେଲରୁ ବହୁଷ୍ଟ ତ	୪୦
୨୨ । W.W. Handerson	୪୩
୨୩ । ମତେ ସ୍କୁଲରେ ଦଣ୍ଡବିଧାନ ଓ ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ ଶାସ୍ତ୍ରୀ	୪୪
୨୪ । ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଦେବେନ୍ ବାବୁ	୪୫
୨୫ । ରମାଦେବୀ	୪୮

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧୪ । ଉତ୍କଳ ଗୌରବ ମି. ଦାସ	୫୦
୧୫ । ମଧୁବାବୁଙ୍କ ଧଳା ପଗଡ଼ି	୫୪
୧୬ । ୧୯୩୧ ମସିହାରେ କଟକରେ ଉଡ଼ାଜାହାଜ	୫୫
୧୭ । ସ୍ୱରାଜ ଆଶ୍ରମ, ଏସ୍.ପି. ଲେନ ସାହେବ ଓ ଗୁପ୍ତ ବିଳୁ ପଟ୍ଟନାୟକ	୫୮
୧୮ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ସମ୍ମାନାର୍ଥେ ବିରାଟ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ଓ ଶିଳ୍ପୀ ଶ୍ରୀ ବିମ୍ବୀଧର ବର୍ମା	୬୪
୧୯ । ଶିଳ୍ପୀ ବି. ବର୍ମା	୬୫
୩୦ । ଅର୍ଦ୍ଧଶତ ବର୍ଷ ପରେ	୬୭
୩୧ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ	୭୮
୩୨ । ଏକ ଆପଡ଼ ପ୍ରହସନ	୭୯
୩୩ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶାର ନୂତନ ରାଜଧାନୀ	୭୯
୩୪ । ପ୍ରଥମ ପ୍ରାଦେଶିକ ନିର୍ବାଚନ ଓ ସରଳା ଦେବୀ	୮୨
୩୫ । କଟକ ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଶ୍ନର ସତ୍ତାରେ ନେହେରୁ ଓ ସରୋଜିନୀ ନାଇଡ଼ୁ	୮୪
୩୬ । ପଢ଼ାଉ ସୀତାରାମାୟା ଓ ଜୟପ୍ରକାଶ ନାରାୟଣ	୮୭
୩୭ । ରାଜଗୋପାଳ ଆରୁଖ	୮୮
୩୮ । ଲାଲପିଲୁ ପ୍ରସଙ୍ଗ	୮୦
୩୯ । ଷ୍ଟେଟ ଗ୍ରହଣ ଆରମ୍ଭ	୮୨
୪୦ । ସରଳା ଦେବୀ, ଲଳିତା ଦେବୀ	୮୪
୪୧ । ଶ୍ରୀମତୀ ସିନ୍ଧୁ	୮୭
୪୨ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସର ପ୍ରଥମ ଅଧିବେଶନ ...	୮୯
୪୩ । ଏକ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା କୁଆଡ଼େ ଗଲା ?	୯୦
୪୪ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ—ଭାରତ ଆଇନ୍ ଓ Govt. of India Act ର ତେୟାନବେ ଧାରା	୯୧
୪୫ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ	୯୨
୪୬ । ପ୍ରିମିଅର ଓ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ସଦର୍ଶ	୯୪
୪୭ । ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ, ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ଓ ଚରୁଧର ଦଶକରେ ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଏବଂ ୧୫୦୦୦ ମୃତ	୯୫

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୪୮ । ଚତୁର୍ଥ ଦଶକରେ ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲା ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ ପଦର ହଜାର ଲୋକଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପାଇଁ ଦାୟୀ କିଏ ?	୯୯
୪୯ । ଦ୍ଵିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଓ ଭାରତ	୧୦୦
୫୦ । ୧୯୩୭ ବର୍ଲିନ ଅଲମ୍ପିକ୍ସ	୧୦୧
୫୧ । ଦ୍ଵିତୀୟ ବିଶ୍ଵଯୁଦ୍ଧ	୧୦୧
୫୨ । ଯୁଦ୍ଧଯୋଗୁଁ ଗୁଆ ଅଭାବରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଶୁଖିଲା ନଡ଼ିଆ ଓ ତାଳମଞ୍ଜି ଖାଇଲେ ।	୧୦୨
୫୩ । ଯୁଦ୍ଧ ଯୋଗୁଁ କଟକ ଆକାଶରେ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଓ ରାସ୍ତାରେ ମିଲିଟାରୀ ଟ୍ରକ	୧୦୨
୫୪ । ଛନ୍ଦିବଜାର ଧାନବିଲରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଲଢୁଆ ଉଡ଼ାଜାହାଜ	୧୦୫
୫୫ । ପ୍ରିନ୍ସ ଅଫ୍ ଓଁଲ୍ୟର ସଲିଲ ସମାଧି	୧୦୬
୫୬ । ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ଯାତଗୋଟି ବ୍ରିଟିଶ ଜାହାଜର ଧ୍ଵଂସପ୍ରାପ୍ତି	୧୦୮
୫୭ । ଆମେରିକାନ୍ ନିଗ୍ରୋ	୧୧୦
୫୮ । ଶ୍ଵେତାଙ୍ଗକୁ ସିଗ୍ରେଟ୍ ଓ କୃଷ୍ଣାଙ୍ଗକୁ ବିଡ଼ି	୧୧୧
୫୯ । ଆଟ୍ଲଣ୍ଟିକ ରୂଟାର	୧୧୨
୬୦ । ଜାପାନ ଆକ୍ରମଣ ଭୟରେ ରାଜଧାନୀ କଟକରୁ ସେନ୍ଦେଟେରିଏଟ ସମ୍ବଲପୁରକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ	୧୧୩
୬୧ । କଟକ ଆକାଶରେ ବୋମା ଭୟ, ମୁଁ ନିମିତ୍ତଭିଡ଼ି ଛକରେ ଧରଣାୟୀ	୧୧୫
୬୨ । କଟକ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ର ଅଣଓସାରିଆ ରାସ୍ତା, ବଡ଼ ମିଲିଟାରୀ ଟ୍ରକ୍ ଓ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ପ୍ରଧାନ	୧୧୭
୬୩ । ଚୁପ୍ ସେ ବୈଠ ରହେ।	୧୧୭
୬୪ । ଓଡ଼ିଶା କଂଗ୍ରେସର ସ୍ଵାଧିନେତା ନୀଳମଣି ପ୍ରଧାନ	୧୧୯
୬୫ । ଚିଠି ନୁହେଁ, ମେମୋ	୧୨୦
୬୬ । କଟକ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ପଦଚ୍ୟୁତ	୧୨୩
୬୭ । ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ବନ୍ଦୀ	୧୨୪
୬୮ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଫୁଟବଲ ଖେଳ, ବୁଲୁ, ବଚନ, ଗୋପାଳ ଓ ଦୁଇଟି ଇଂଲିଶ୍‌ଟିମ୍	୧୨୫

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୭୯ । ଗୋଲ୍‌କପର୍ କେ. ଦତ୍ତ	୧୨୭
୮୦ । ବୁଲୁ ଓ ବଚନଙ୍କ ବିଦେଶ ଯାତ୍ରା, ସନ୍ତୋଷଚକ୍ରୀ	୧୨୮
୮୧ । ଫୁଟବଲ ଓ ଫେଲୁବାବୁ, ବଚନ, ବୁଲୁ ଓ ଗୋପାଳ	୧୩୦
୮୨ । ୧୯୫୦ ଭରତୀୟ ଅଲମ୍ପିକ୍ ଓ ଡିକାଥଲନ୍‌ରେ ଓଡ଼ିଶାର ନନ୍ଦକୃଷ୍ଣ ଦାସ	୧୩୨
୮୩ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପଦକ ବିଜେତାଙ୍କୁ ରଜତ ପଦକ !!	୧୩୩
୮୪ । ଏକଦା ଭରତୀୟ କ୍ରିକେଟ କଣ୍ଢେଇ ବୋର୍ଡ଼ର ଭାଷା ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ଭୈରବ ମହାନ୍ତି ଓ ୧୯୮୦ ଅଲମ୍ପିକ୍	୧୩୪
୮୫ । ସେଇ ଭୈରବଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି	୧୩୫
୮୬ । ଡେସୁଟି ମିନିଷ୍ଟର ଭୈରବବାବୁ	୧୩୮
୮୭ । ବାରବାଟି ଷ୍ଟାଡ଼ିୟମ୍ ନିର୍ମାଣ	୧୩୯
୮୮ । କଟକ ରସଗୋଲ ଓ କଲିକତା ରସଗୋଲ	୧୪୧
୮୯ । ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟର କମ୍ପଦନ୍ତୀଖ୍ୟାତ ଲେଖକ ଭରତୀୟ ବଙ୍ଗାଳୀ ନାରଦ ଚୌଧୁରୀ	୧୪୧
୯୦ । ଓଡ଼ିଶା ବହୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପକ୍ରମ	୧୪୪
୯୧ । ସ୍ୱାଧୀନତା ପୂର୍ବର ଭରତ ଓ ମୁଁ	୧୪୫
୯୨ । ସାର୍ ଷ୍ଟାଡ଼ିୟମ୍ କ୍ରିସ୍ମା	୧୪୭
୯୩ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସ୍ମରଣବାସ	୧୫୦
୯୪ । ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଭରତର ପ୍ରଥମ ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନ	୧୫୦
୯୫ । କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ପ୍ରଧାନ	୧୫୧
୯୬ । ସପ୍ତମ ଦଶକରେ ସମସ୍ତ ଶୁଙ୍ଖଳା ଓ ସଂସମ ଭଙ୍ଗକାଶ ଆନ୍ଦୋଳନ ବିହାରରୁ ଆରମ୍ଭ	୧୫୭
୯୭ । ଜରୁରୀକାଳୀନ ଅବସ୍ଥା ଓ କାର୍ତ୍ତବିରାଟି ସ୍ମୃତି	୧୫୭
୯୮ । ପ୍ରଥମ ଜନତା ଦଳ	୧୫୮
୯୯ । ପ୍ରଥମ ଜନତା ସରକାର	୧୫୯
୧୦ । ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ମୋରାରଜୀଙ୍କ ବିଦାୟ ଓ ଚରଣ ସିଂହଙ୍କ ଆଗମନ	୧୬୧
୧୧ । ମୋ ନାଟ୍ୟ-ଜଗତ	୧୬୩
୧୨ । ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ	୧୬୫
୧୩ । ଲେଖନୀ ଓ ତରବାର	୧୬୫

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୯୪ । ମୋର ପ୍ରଥମ ନାଟକ	୧୭୭
୯୫ । ମୋ ନାଟ୍ୟକାର ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ସ୍ମରଣୀୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତ	୧୭୭
୯୬ । ମୋ ନାଟ୍ୟ ରଚନା ପାଇଁ ପ୍ରଥମ ପାରିଭୋଷିକ	୧୭୭
୯୭ । ପାରଳା ମହାରାଜା	୧୭୮
୯୮ । ନାଟକ	୧୭୯
୯୯ । ଗୀତିନାଟ୍ୟ	୧୭୦
୧୦୦ । କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି ଓ ଓଡ଼ିଆ ଗୀତିନାଟ୍ୟ	୧୭୧
୧୦୧ । ଗୀତିନାଟ୍ୟ	୧୭୪
୧୦୨ । ଗଳ୍ପ ସଙ୍କଳନ	୧୭୪
୧୦୩ । ବେଢ଼ାର ନାଟକ	୧୭୪
୧୦୪ । ଦୂରଦର୍ଶନ ନାଟକ	୧୭୭
୧୦୫ । ଗଳ୍ପ	୧୭୭
୧୦୬ । ଗୀତ ରଚନା	୧୭୭
୧୦୭ । ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର	୧୭୭
୧୦୮ । ଏଲ୍.ପି. ରେକର୍ଡ଼	୧୭୭
୧୦୯ । ଅନ୍ୟ ଭାଷାର ନାଟକସବୁର ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟରୂପ	୧୭୭
୧୧୦ । ମୋ' ଜଳପ ଓଡ଼ିଆ ରଚନାର ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ ...	୧୭୭
୧୧୧ । ସମ୍ମାନ ଓ ପୁରସ୍କାର	୧୭୭
୧୧୨ । ବିଭିନ୍ନ ଅନୁଷ୍ଠାନଦ୍ୱାରା ସମ୍ମାନିତ	୧୭୮
୧୧୩ । ବିଭିନ୍ନ ପଦକ	୧୭୮

ପଥକ କେବଳ ତା'ର ଯାହାପଥ ଅତିକ୍ରମ କରେ ନାହିଁ, ତାର ଜୀବନର ଗତିପଥ ମଧ୍ୟ ଅତିକ୍ରମ କରି ଚାଲିଥାଏ । ଏ ଦୁଇଟି ବାକ୍ୟରେ କୌଣସି ଜଟିଳତା କିମ୍ବା କୌଣସି ଅବୋଧ ରୂପରେଖ ନାହିଁ । ବାକ୍ୟ ଦୁଇଟି ଅତି ସହଜ ଓ ସରଳ । ତଥାପି ଏ ବାକ୍ୟ ଦୁଇଟି ଭିତରେ ଯେଉଁ ପାର୍ଥକ୍ୟ ବା ଭାରତମ୍ୟ ରହିଛି, ତାକୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା ଓ ତାର ବିଶେଷତ୍ତ୍ୱକୁ ଉପଲବ୍ଧ କରିବାରେ ପାଠକଙ୍କୁ କିଛି ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ିବାର ଆଶଙ୍କା ରହିଛି । ....ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେଟ ଉଦାହରଣ । ଆପଣ ଘରୁ ବାହାରି ଗସ୍ତରେ ଚାଲିଗଲେ । ଜଣେ ଅପରିଚିତ ପଥକଙ୍କ ସହୃଦ ଭେଟ ହେଲା—ତା' ପରେ ପରିଚୟର ପଦ । ସେ ଆପଣଙ୍କ ନାମ ଜାଣିଲେ, ଜାଣି ଖୁସି ହେଲେ । ତା' ପରେ ଆପଣ ତାଙ୍କ ନାମ ଜାଣିଲେ—ଜାଣି ଖୁସି ହବାର କଥା । କିନ୍ତୁ ନା, ତାଙ୍କ ନାଁ ଶୁଣି ଆପଣ କିଛିଟା ଅତ୍ୟୁତରେ ପଡ଼ିଲେ । କାରଣ ତାଙ୍କ ନାମର ସଞ୍ଜା ମହାପାତ୍ର ନୁହେଁ, ମହାନ୍ତ ନୁହେଁ, ଚୌଧୁରୀ ନୁହେଁ କି ପଟ୍ଟନାୟକ ନୁହେଁ—ତାଙ୍କର ନାମ ହେଲା—ସଙ୍କନ ସିଂହ ବଳଭଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ଗୁମାନ୍ ସିଂହ ! ନାମଟି ଶୁଣି ଆପଣ କିଛି ଅତ୍ୟୁତରେ ପଡ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କିଛି ଆମୋଦ ମଧ୍ୟ ଅନୁଭବ କଲେ । ଭବିଷ୍ୟେ, ଏ ସଙ୍କନ ସିଂହରୁ ଗୁମାନ୍ ସିଂହ, ଏ ଭଦ୍ରଲୋକଟି କିଏ ? ଇଏତ ଆମର ଏଇ ଅଞ୍ଚଳର କେହି ନୁହଁନ୍ତି ! ଇଏ ପୁଣି କୋଉଠୁ ଆସିଲେ ! ଠିକ୍ ଏଇପରି ଏକ ପରିସ୍ଥିତିର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ମାନ୍ ଦଶବର୍ଷ ବୟସର ଜଣୋର ଥିଲି ଓ ଏଇ ପରିସ୍ଥିତି ବିସ୍ମୟଭର କରୁଥିଲି ଆମ ଗ୍ରାମ ଜଗନ୍ନାଥସିଂହପୁର ପୁରୁଣାଗଡ଼ଠାରୁ କଟକସହର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୀର୍ଘ—ପାଞ୍ଚ ପଇନ୍ତରିଣି ମାଇଲ୍ । ଦୂରତ୍ୱ ଶୂନ୍ୟ ବେଣୀ, କାରଣ ସେତେବେଳେ ଅର୍ଥାତ୍ ଏଇ ଶତାବ୍ଦୀର ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦରେ ପୁରୁଣାଗଡ଼ଠାରୁ କଟକ ଯାହାର ମାଧ୍ୟମ ଥିଲା ମାନ୍ ନିଜର ପାଦଦୁଇଟି ।

ସାମଲ ପଟ୍ଟନାୟକ ଉପାଖ୍ୟାନ

ସେଦିନର କଥା, ଆମ ଗାଁ ପୁରୁଣାଗଡ଼ର ନିମ୍ନସ୍ତରୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଦର୍ଶନ କରିବା ପାଇଁ ଆସିଆ'ନ୍ତି ସ୍କୁଲ୍ ସର୍ବଜନସଂସ୍ପେଷ୍ଟର ଅର୍ଥାତ୍ ବିଦ୍ୟାଳୟର

ପରିଦର୍ଶକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଭଗବତପ୍ରସାଦ ପଟ୍ଟନାୟକ, ବି. ଏ., ଡି. ଇଡ଼ି. । ସେ କାଳରେ ଏଇ ନିମ୍ନ ପ୍ରାକମେଷା ବିଦ୍ୟାଳୟର ମଣିଦର୍ଶକମାନେ ବି. ଏ. ଡି. ଇଡ଼ି ଯୋଗ୍ୟତା-ପଞ୍ଜନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ନିୟୁକ୍ତ ଥା'ନ୍ତି । ଏହା ହେଉଛି ସାୟ ଏଇ ଶତାବ୍ଦୀର ଦିଶାୟ ପାଦର ଗଟଣା—ସେତେବେଳକୁ ଅବଶ୍ୟ ସାଇକେଲ୍ ପଚଳନ ହେଲଣି । କିନ୍ତୁ ଆମେ ଯେଉଁ ମାଟକେଲକୁ ପ୍ରଥମେ ଦେଖିଲୁ, ସେ ସାଇକେଲ୍‌ର ମାଲିକ ତଥା ଗୁଲକ ଥିଲେ ଆଜି ଜଣେ ସ୍କୁଲ୍ ମବ୍‌ଇନସପେକ୍ଟର —ତାଙ୍କ ନାମ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀଧର ସାମଲ୍ ବି. ଏ. ଡି. ଇଡ଼ି । ନାନ୍ଦପାର୍ଲି, ଗୌରବର୍ମା, ସୁଗୋଲ୍ ସହର୍ଷ ମୁଖ—ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ହରିଜନ ଲେଖକର ଭଦ୍ରଲେକ । ସେତେନ ଶ୍ରୀଧରବାବୁ ମାଟକେଲରୁ ଫିଲ୍‌ଲାଇ ଜଗନ୍ନାଥପୁର ମର୍ଲଲର ସବ୍‌ଇନସପେକ୍ଟର ଭଗବତବାବୁଙ୍କ ଅଧିପତ୍ୟତକ ମୋଡ଼ିହସ୍ତରେ ଆସିଲେ— ସେମିତି ମୋଡ଼ି ହସ୍ତରେ ଭଗବତବାବୁ ହମଦମ ପର୍ଦ୍ଦରେ ନିଜ ଆମଦର ନିମିତ୍ତାତ ଶ୍ରୀଧରବାବୁଙ୍କ ମମର୍ଦ୍ଦନା ଜଣାଇ ଗୋଟିଏ ଲୌକିକ ଉପରେ ଆମଦ ଗହଣ କରିବା ପାଇଁ ଅନଗେଧ ଜଣାଇଲେ । ଆମେ ମିଳିମାନେ ଦେଖିଥାଉ ଦର୍ଶକର ଯୋଡ଼ିହସ୍ତ । ଭଗବତବାବୁ ଚୌକିଟାକୁ ଆଜି ନିଜିଏ ଆଗେଇଦେଇ ଶ୍ରୀଧରବାବୁଙ୍କ ବସିବାକୁ ଅନଗେଧ କରଥା'ନ୍ତି. କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀଧରବାବୁ ବସୁ ନ ଥା'ନ୍ତି । କାହିଁକି ? ଆମେ କେହି କିନ୍ତୁ ବସିମାରୁ ନ ଥାଉ । ଶେଷକୁ ଶ୍ରୀଧରବାବୁ ଅତି ବିନୟ ମହକାରେ ଭଗବତବାବୁଙ୍କ ଜଣାକରି କହିଲେ—ଦେଖନ୍ତୁ ଆଜ୍ଞା, ଏ ଚୌକିବାଡ଼ାରେ ଗୋଟିଏ ସତା ଗୁଦର ପହଣ, ଆପଣ ଦୟାକରି ଗୁଦରଟି ଉଠାଇ ଦବାମାନ୍ କାହାକୁ କହନ୍ତୁ । ମୁଁ ଲୌକିକରେ ବସିବି । ଭଗବତବାବୁ ନିଜିଏ ବିସୟ ଅବସ୍ଥାରେ ହଉ ବା ଅବସ୍ଥା ଅବସ୍ଥାରେ ହେଉ, ନିଜିଏ ଅପେକ୍ଷା-କରି, ତା'ପରେ ହୋ ହୋ ହେଇ ହସି ଶ୍ରୀଧରବାବୁଙ୍କୁ କୁଣ୍ଡେଇ ପକେଇ କହିଲେ—ବୁଝିଲୁ, ଆପଣ ଅଛନ୍ତି ଜାତିର ଲେକ ବୋଲି ଏ ଲୌକିକରେ ବସିଲେ ଏ ଗୁଦରଖଣ୍ଡିକ କାଲେ କୁଆଁ ହୋଇଯିବ, ସେଥିପାଇଁ ବସୁନାହାନ୍ତି । ହେଇପାରେ, ଆପଣ ଏଠୁ ଗୁଲିଗଲ ପରେ ମୋ' ପରିବାର ଲେକେ ଏ ଗୁଦରଟିକୁ ଧୋଇ ତା' ପରେ ବ୍ୟବହାର କରିବେ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ନୁହେଁ । ଏଇ ଦେଖନ୍ତୁ, ଏବେଠୁଁ ଏ ଗୁଦରଟି ମୋ' କାନ୍ଧରେ ପଡ଼ିଲା । ଆଜି ନୁହେଁ, ସବୁଦିନେ ଏମିତି ଅଧୁଆ ଅବସ୍ଥାରେ ମୋ' କାନ୍ଧରେ ଏ ଗୁଦର ପଡ଼ି ରହିଥାବ । ...ମନେ, ଭଦ୍ର ଓ ଅମାୟିକ ଖ୍ୟାତିସମ୍ପନ୍ନ ଶ୍ରୀଧରବାବୁଙ୍କ ଶତ ଅନୁରୋଧ ସତ୍ତ୍ୱେ ଭଗବତବାବୁ ଗୁଦରଟିକୁ କାନ୍ଧନ୍ତୁ କଲେ ନାହିଁ । ତା'ପରେ ଦୁହେଁ ଏକତ୍ର ବସି ଗୋଟିଏ ପାତ୍ରରେ ଜଳପାନ ପଟ୍ଟ ଶେଷ କଲପରେ ଶ୍ରୀଧରବାବୁ ଭଗବତବାବୁଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରି ବାଲିକୁଦା ଅଭିମୁଖେ ଯାହା କଲେ ।

ସେଦିନ ଆମେ କେତେଜଣ ନମ୍ମପ୍ରାଥମିକ ଗ୍ରନ୍ଥଗ୍ରନ୍ଥୀ ସେ ବର୍ଷର ନମ୍ମପ୍ରାଥମିକ ବୃତ୍ତି-ପରୀକ୍ଷାର ବସ୍ତୁବସ୍ତୁ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ଭଗବତବାବୁଙ୍କ ଅତିଥି ଗୃହରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲୁ । ବୟସରେ ଶିଶୁ ହେଲେହେଁ ସେ ବେଳର ଗୁଲ୍‌ଚଳଣ ଶାଢ଼ୀନାଦରୁ ସେ ବୟସରେ ବି ଏକଥା ବୁଝିପାରିଥିଲୁ ଯେ, ଆମଗ୍ରାମ ସୀମାନ୍ତରେ ଏମିତି କିଛି ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ କୁଇଁଦେଲେ ଆମେ କୁଆଁ ହେଇଯିବୁ । କୁଆଁ ହେଇଯିବା ଅର୍ଥ—ଯିଏ କୁଆଁ ହେଲା, ସେ ତାର ପିତୃସ୍ୱାମୀ ଲୁଗା ନ ବଦଳେଇଲେ ଆଉ କାହାକୁ କୁଇଁ ପାରିବନି । ଯାହାକୁ କୁଇଁବ, ସେ ମଧ୍ୟ କୁଆଁ ହୋଇଯିବ । ତାକୁ ଲୁଗା ବଦଳେଇବାକୁ ପଡ଼ିବ । କିନ୍ତୁ ସେଦିନ ଅକୁଆଁ ସବ୍‌ଇନସ୍‌ପେକ୍ଟର ବାବୁ ଶ୍ରୀଧର ସାମଲଙ୍କ ସହ ଯେଉଁ ହସଖେଳ ଓ ସ୍ନେହ ଆଦର ସହିତ କୁଆଁ ଭଗବତବାବୁଙ୍କ ଏକକ୍ଷ ଭୋଜନର ନାଟକଟି ସେଠି ଅଭିନୀତ ହେଲା, ତାକୁ ଆମେ ଶିଶୁଗ୍ରନ୍ଥମାନେ ଆଦୌ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିଲୁ ନାହିଁ । ଆମ ନିଜ ନିଜ ଭିତରେ ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍ କଥାରେ ଏଇ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଆମେ ଉପନୀତ ହେଲୁ ଯେ, ଆଜିଠୁ ଶ୍ରୀ ଭଗବତ ପଟ୍ଟନାୟକ—ଭଗବତ ସାମଲ ହୋଇ ଅକୁଆଁ ରହିଗଲେ । ଏପରିକି ବାଙ୍କୀ ଯେତେ ସମୟ ଆମେ ସେଠି ରହିଥିଲୁ, ସେ ସମୟଭିତ୍ତି ଆମେମାନେ ଖୁବ୍ ସତର୍କତାର ସହିତ ଲୁଗାପଟା ଟେକି ସେଠି କାରବାର ହେଉଥିଲୁ, ଯେମିତି ଆମେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଦୂରେଇ ଦୂରେଇ ରହିଥିବୁ ଓ ଆମକୁ କୁଆଁଦୋଷ ଲାଗିବନି । ଭଗବତବାବୁ ଆମମାନଙ୍କର ଏ ଦୂରବସ୍ଥା ଦେଖି ନିଜେ ହସିଲେ, ଆମକୁ ହସାଇଲେ ଓ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଭାବରେ ଏ କୁଆଁ ଅକୁଆଁ ପ୍ରସଙ୍ଗଟି ଏମିତି ଭାବରେ ବୁଝାଇଦେଲେ, ଯାହା ଚିରଦିନ ପାଇଁ ଆମମାନଙ୍କର ହୃଦୟପଥରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଗଲା ।

ବିଚ୍ଛନ୍ଦ ଚରଣା, ଜଳଙ୍ଗ ଭରତୀ ଓ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଦାସ

ଏଇ ସ୍କୁଲ ସ. ଇ. ଭଗବତ ପଟ୍ଟନାୟକ ବି. ଏ. ଡି. ଇଡି. । ଘର ତାଙ୍କର ବାଙ୍କୀ ଜଲ୍ଲିକାରେ । ତାଙ୍କର ସୁଯୋଗ୍ୟ ଭ୍ରାତୃଷ୍ଠୁଣ ବିଖ୍ୟାତ ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବନବିହାରୀ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ବାସସ୍ଥଳୀ—କଟକ ଡଗରପଡ଼ାରେ । ସେତେବେଳେ ଭଞ୍ଜଜୟନ୍ତୀ ସମାରୋହର ଆରମ୍ଭ ସମୟ । ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପଟ୍ଟନାୟକ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ନିଜର ଡାକ୍ତରୀ ବ୍ୟବସାୟ କଥା ଭୁଲିଯାଇ ଭଞ୍ଜଜୟନ୍ତୀ ଆୟୋଜନରେ ନିଜକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହଜାଇ ଦେଇଥିଲେ । ବାସ୍ତବରେ ସେତେବେଳେ ସୁଶିକ୍ଷିତ ଓ ସୁବକ୍ରା ବିଚ୍ଛନ୍ଦ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବନବିହାରୀ ପଟ୍ଟନାୟକ ଥିଲେ ଭଞ୍ଜସାହିତ୍ୟ ପ୍ରସାର ଓ ପ୍ରସାରଣର ଦୁଇ ମୁଖ୍ୟ କର୍ମଧାର । ଏଇମାନଙ୍କର ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ହିଁ ମେବେଲର କଲେଜ-ଗ୍ରନ୍ଥ

ଶ୍ରୀ ରଜତ କର, ଶ୍ରୀ ଶରତ କର, ଶ୍ରୀ ପ୍ରଭାତ କର, ଶ୍ରୀ ଶୈଳେଶ୍ଵର ନନ୍ଦ, ଶ୍ରୀ ଦୁଦାନନ୍ଦ ରାୟ, କବିପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ର ପ୍ରଭୃତି କେବଳ ଭଞ୍ଜିସାହିତ୍ୟରେ ନୁହନ୍ତି, ଓଡ଼ିଆ ତଥା ଇଂରାଜୀରେ ଜଣେ ଜଣେ ସମ୍ମାନନୀୟ ବକ୍ତା ହେବାର ଯୋଗ୍ୟତା ହାସଲ କରିପାରିଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କୁ ସେବେଲର କଳିଙ୍ଗ ଭାରତର ଯୋଗ୍ୟ ସୁପୁତ୍ର କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତ ହେବ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିଚ୍ଛନ୍ନ ପଟ୍ଟନାୟକ ଯେ କେବଳ ଏ ତରୁଣଗୋଷ୍ଠୀର ଶିକ୍ଷାଦାତା ଥିଲେ ତା' ନୁହେଁ, ସେ ଥିଲେ ଶାନ୍ତିପୁରର ସେଇ ସବୁ ଓଡ଼ିଶୀ, ଛନ୍ଦ, ଚମ୍ପୂ ଓ ଗୌପଦୀ ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଗୀତିସାହିତ୍ୟର ସକଳ୍ପବଦ୍ଧ ପିତାମହ । ଶାନ୍ତିପୁରର ଅନ୍ୟ ଏକ ଉତ୍କୃଳ ଜ୍ୟୋତି କବି ଗୌରଚରଣଙ୍କ ପରିଚୟ ଆମେ ତାଙ୍କର ମୁହଁରୁ ପ୍ରଥମେ ଶୁଣିଥିଲୁ । ପୁଣି କଲେଜ-ଛନ୍ଦ ବେଳୁଁ ବିଚ୍ଛନ୍ନଚରଣ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ନୈପୁଣ୍ୟ ବା ଜିଜ୍ଞାସୁ ପ୍ରତିପାଦିତ କରିପାରିଥିଲେ । ଆଇ. ଏ. ପରୀକ୍ଷାରେ ତାଙ୍କର ଇଂରାଜୀ ଉତ୍ତରଖାତାଟିକୁ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ ହୁଇଟ୍‌ମ୍ୟାନ୍ ସାହେବ ଇଂରାଜୀ ଅନର୍ସ ଓ ଏମ୍. ଏ. ଛନ୍ଦମାନଙ୍କୁ ପଢ଼ି ଶୁଣାଇଥିଲେ ।

ଦିନକର କଥା । ମୁଁ ବେତାରକେନ୍ଦ୍ରରେ ଯୋଗ ଦେଇଥାଏ । ବାଳକୃଷ୍ଣ ଦାସ କଲିକତାରୁ ଆସି କଟକ କେନ୍ଦ୍ରର ସଙ୍ଗୀତ ବିଭାଗ, ବିଶେଷତଃ ଓଡ଼ିଶୀ ସଙ୍ଗୀତର ଦାୟିତ୍ଵ ଗ୍ରହଣ କରିଥା'ନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ଟେପ୍ ବା କ୍ୟାସେଟ୍‌ର ସମୟ ଆସିନି । ସମସ୍ତ ପ୍ରୋଗ୍ରାମ ସିଧାସଳଖ ଷ୍ଟୁଡ଼ିଓରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥାଏ । ଆଉ ସେତିକିବେଳେ ଜଣେ ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞ ଭାବରେ—ବିଶେଷତଃ ଓଡ଼ିଶୀ ସଙ୍ଗୀତର ଶିକ୍ଷକ ଓ ଗାୟକ ଭାବରେ ସଙ୍ଗୀତ-ସୁଧାକର ସ୍ଵର୍ଗତ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କ ସୁଖ୍ୟାତି ହିସାମା ସ୍ପର୍ଶ କରିଥାଏ । ....ପ୍ରାତଃକାଳ—ବାଳକୃଷ୍ଣବାବୁ ତାଙ୍କର ସ୍ଵଭାବସୁଲଭ ସୁଲଳିତ କଣ୍ଠରେ ଗୋଟିଏ ଓଡ଼ିଶୀ ସଙ୍ଗୀତ ବେତାରରେ ପରିବେଷଣ କଲେ । ମୋର ସେତେବେଳକୁ ଓଡ଼ିଶୀ ସଙ୍ଗୀତର ଶୈଳୀ ବା ସାଧନ୍ୟରେ ବିଶେଷ ପ୍ରବେଶ ହୋଇନାହିଁ । ତଥାପି ତାଙ୍କର ଏଇ ସଙ୍ଗୀତଟିକୁ ମୁଁ ମନଃପ୍ରାଣ ଦେଇ ଶୁଣୁଥାଏ । ଗୀତ ଶେଷ ହେଇଆସୁଛି, ହଠାତ୍ ଦେଖିଲି—ଆକାଶବାଣୀ ଫାଟକ ଦେଇ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ଭିତରକୁ ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ରା ପଶି ଆସି ମୋ'ର ପାଖରେ ଅଟକିଗଲା । ସେତେବେଳେ ହାତଟଣା ଚିତ୍ରା ଚାଲିଥାଏ । ଚିତ୍ରା ଉପରେ ବସିଛନ୍ତି ବିଚ୍ଛନ୍ନବାବୁ—ଦେହମନରେ ଉତ୍ତେଜନା । ସେମିତି ଉତ୍ତେଜିତ ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ଚିତ୍ରାରୁ ଓହ୍ଲାଇପଡ଼ିବାକୁ ବସିଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଅଟକେଇଦେଲି (ଏକଥା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି, ବିଚ୍ଛନ୍ନବାବୁଙ୍କର ପାଦଚାଳନାରେ ଗୋଟିଏ ପାଦ ଅକ୍ଷମ । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କ ସହୃଦ ସବୁବେଳେ ଜଣେ ପାଦାୟ୍ୟକାରୀ ଥା'ନ୍ତି । ମେଦନ କିନ୍ତୁ ସେ ଏକାଙ୍କ ଆସିଛନ୍ତି) ମତେ ଦେଖି ସେ

ଗୋଟାଏ ଉତ୍ତେଜନାରେ ନିଜ ଅକ୍ଷୟ ପାଦର କଥା ଭୁଲିଯାଇ ଏକା ଏକା ରକ୍ତସାରୁ ହୁଏତ ଓହ୍ଲାଇଆସିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଅଟକାଇଦେଇ ଓହ୍ଲାଇଆସିବାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କଲି । ସେ ମୋ' କାନ୍ଧରେ ହାତରଖି ଠିଆ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏକାନ୍ତ ଉତ୍ତେଜିତ, ଏପରିକି ଅଶ୍ରୁପୁର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ଷୁରେ କହିଗଲିଥା'ନ୍ତି— ଆପଣ କୁହନ୍ତୁ ଗୋପାଳବାବୁ, ବାଳକୃଷ୍ଣବାବୁ ଯଦି ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ତଙ୍ଗରେ ଓଡ଼ିଶା ଗାଇବେ, ତା' ହେଲେ ଏ ଦେଶର ଅବସ୍ଥା କ'ଣ ହେବ—ଆମମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା କ'ଣ ହେବ ! କହିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ ଆଖିରେ ଲୁହ ଚଳି ଚଳି ହୋଇ ଆସୁଥାଏ । ଗୋଟାଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମୁଁ ସବୁ ବୁଝିପାରିଲି—ବୁଝିପାରିଲି ଯେ ସେଦିନ ଯେ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କ କଣ୍ଠରୁ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ଧାରାରେ ଓଡ଼ିଶା ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରକ୍ତସାରେ ବସି ଡଗରପଡ଼ାରୁ ସେକେଲର ମଧୁପୁରକୋଠି ବେତାର କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଗୁଲିଆସିବନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର ସମସ୍ତ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସମ୍ମାନ ସହ ତାଙ୍କୁ ଆଖି ଖୁଜୁଡ଼ି କାଉଁରରେ ବସାଇଲି । ବାଳକୃଷ୍ଣବାବୁ ଖୁଜୁଡ଼ି ଭିତରେ ଥା'ନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଯାଇ ସମସ୍ତ କଥା କହିଲି । ବାଳକୃଷ୍ଣବାବୁ ବିବ୍ରତ ହୋଇପଡ଼ିଥା'ନ୍ତି । ମୋ' ପାଖରେ ସ୍ଥିତିକାର କଲେ ଯେ, ଓଡ଼ିଶା ଗୀତର ଆରମ୍ଭର ଆଳାପରେ ସେ କିଛି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପାଇଁ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ଟାନ୍ ଦେଇଥିଲେ । ଏବେ କ'ଣ କରାଯିବ ? କିଛି ସମୟ ପରେ ମୋ' ହାତଧରି କହିଲେ—ଆସନ୍ତୁ । ଆମେ ଦୁହେଁ ଚଢ଼େଇଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲୁ । ବାଳକୃଷ୍ଣବାବୁ ତାଙ୍କ ପାଦଛୁଇଁ ନମସ୍କାର କଲେ ଓ ହସହସ ମୁହଁରେ ନିଜର ଦୋଷ ମାନିନେଲେ । ଏହାପରେ ଏ ଦୁଇ ମହାରଥୀଙ୍କର ସେଦିନ ବହୁ ସମୟ ଧରି ସହର୍ଷ ବଦନରେ ଆଳାପ-ଆଲୋଚନା ଚାଲିବାର ଏ ଆଖି ଦେଖିବ । ଏଠି କହିରଖେ, ଶତପୁରର ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷାକାଶ ଏଇ ନାଟକୀୟ ଦୃଶ୍ୟଟି—କେବଳ ନାଟକୀୟ ଦୃଶ୍ୟ କାହିଁକି, ଏଇ ଐତିହାସିକ ଘଟଣାଟିର ଦର୍ଶକ ଓ ଶ୍ରୋତା ଏକମାତ୍ର ମୁଁ ଥିଲି ।

ବଙ୍ଗଳା, ବିହାରୀ ଓ ଓଡ଼ିଆ

ଏଇଥିରୁ ମୋର ମନେପଡ଼ିଯାଉଛି ଏଇ ଇତିବୃତ୍ତି ଆରମ୍ଭ ବେଳର ସେଇ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ବିହାରୀ କଥା । ପୁର୍ବରୁ କହିବି, ଆମ ଜଗତସିଂହପୁର ଶିକ୍ଷା-ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କର ପରିଦର୍ଶକ ବା ଏସ୍.ଆଇ. ଅଫ୍ ସ୍କୁଲସ ଶ୍ରୀ ଭଗବତ ପ୍ରସାଦ ପଟ୍ଟନାୟକ ବି.ଏ., ଡି.ଇଡି. ଜ୍ଞ କଥା । ସେତେବେଳେ ଏଇ ସ.ଇ. ବା ସ୍କୁଲ ପରିଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ମର୍ମରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବଚନ ଚାଲୁଥିଲା । ପ୍ରବଚନଟି ଭଲ କି ମନ୍ଦ, ପୁଣି ଉଚିତ କି ଅନୁଚିତ, ସେକଥା ଏ ରଚନାଟିର ସୁଧା ପାଠକବୃନ୍ଦ କହିବେ । ପ୍ରବଚନଟି ହେଲା—“ସବୁ ଚାଲି, ବନ୍ଦିଲି

କଦଳୀ, ଗୁଆଘିଅ ଓ ଭାକୁର ମାଛ” ! ଏ ପ୍ରବଚନଟିର ମର୍ମ ହେଲା ଯେ, ଯେତେବେଳେ ସ୍କୁଲ-ପରିଦର୍ଶକ ପରିଦର୍ଶନରେ ଆସିବେ, ସେତେବେଳେ ସ.ଇ. ଜ୍ଞ ପକ୍ଷରୁ ପରିଦର୍ଶନ ଦବସଟି ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କୁ ପୁଚ୍ଛରୁ ଜଣାଇଦିଆଯିବ । ଅନୁରକ୍ତ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ଉପରୋକ୍ତ ପୁଚ୍ଛାଦ୍ୟମାନ ସ.ଇ. ଜ୍ଞ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ରଖିଥିବେ । ସ୍ନାନାଦି ଶେଷ ପରେ ସ.ଇ. ବାବୁ ସବୁଗୁଡ଼ିକରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସୁଗୁରୁରୂପେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଭାକୁର ମାଛର ମଥା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଦରସ୍ଥ କରି ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଦର୍ଶନ ପୁସ୍ତକ ପୃଷ୍ଠାରେ ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଖି ଦେଇଯିବେ—“ଆମ୍ଭେ ଅଦ୍ୟ ତାରିଖରେ ଏହି ନିମ୍ନପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟଟି ପରିଦର୍ଶନ କରି ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତ ହେଲୁ । ଗୁଣଗୁଣୀମାନେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ଅର୍ଥାତ୍ ପାଞ୍ଚଜଣ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ଏ ବିଦ୍ୟାଳୟ ନିଶ୍ଚୟ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉନ୍ନତି ଦିଗରେ ଅଗ୍ରସର କରିବ । ଏହାପରେ ଯେଉଁଦିନ ଉ.ଆଇ. ପରିଦର୍ଶନରେ ଆସିବେ, ଏକଥା ଜାଣିବାର କୌଣସି ଉପାୟ ତାଙ୍କର ନ ଥିବ । ସ.ଇ. ଗୁଲିଯିବା ପରେ ତାଙ୍କ ମନ୍ତବ୍ୟରେ ସେ ଗୁଣଗୁଣୀ ସଂଖ୍ୟା ଯାହା ୫ ବୋଲି ଲେଖିଥିବେ, ତାଙ୍କ ଗୋପନ ପରାମର୍ଶରେ ଶିକ୍ଷକ ମହାଶୟ ପାଞ୍ଚ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଶୂନ ବସାଇଦିଅନ୍ତି । କହିବ ତ ଏହା ଏକ ଚଳଣି । ଚଳଣି ସବୁ ସମୟରେ ଓ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଗୁହାତ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେବେ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯାହାହେଉନା କାହିଁକି, ଆମ ଜଗତସିଂହପୁର ଶିକ୍ଷାୟତନର ସ.ଇ. ବାବୁ ସେଇ ଭଗବତ ପ୍ରସାଦ ପଟ୍ଟନାୟକ ଏ ସବୁର ବହୁଦୂରରେ ଥିଲେ । କାହାରିକୁ କିଛି ନ ଜଣାଇ ସେ ଅକସ୍ମାତ୍ ସ୍କୁଲ ପରିଦର୍ଶନରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଯା’ନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଭେଜନ ପାଇଁ କିଛି ଗୁଡ଼ିଲ ଓ ପରିବା ସଙ୍ଗରେ ଆସିଥାଏ । ସ୍କୁଲ ଗୃହର ଏକ ନିକାଞ୍ଚନ ସ୍ଥାନରେ ତାଙ୍କର ରନ୍ଧନ ଓ ଭେଜନକାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦିତ ହୁଏ । ଶ୍ରୁତିଗୋଚର ! ଅଳ୍ପ ଯେ, ମୟୂରଭଞ୍ଜର ବିଗତପ୍ରାଣ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ମହାରଜା ମହାତ୍ମା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ପରିଦର୍ଶନରେ ଯାଉଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ସହିତ ମାତ୍ର ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭୃତ୍ୟ ଯାଉଥିଲା ଓ ସେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ଏହିପରି ଭାବେ ତାଙ୍କର ଖାଦ୍ୟପେୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା ପାଇଁ ସାଥରେ କିଛି ଗୁଡ଼ିଲ ଓ ପରିବା ଆଦି ନିଜ ସହିତ ନେଉଥିଲେ । ଏଇ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ କଟକ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ମେଡ଼ିକାଲ କଲେଜ ନାମିତ ହୋଇଛି ।

ଛୋଟଭୟ ଗୁଗାଲ୍ ପ୍ରସଙ୍ଗ

ସେ ଦିନ ସ.ଇ. ଭଗବତବାବୁଙ୍କ ଅଫିସରେ ଆମେ ନିମ୍ନ ପ୍ରାଇମେରୀ ଚୂଡ଼ି ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ବହୁବହୁ ପରୀକ୍ଷା ଦେଉଥିଲୁ । ତା’ପରେ ଫାଇନାଲ୍ ଚୂଡ଼ି-ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ହେଲା । ଆମ ଗାଁର ଏଇ ପୁରୁଣାଗଡ଼ ନିମ୍ନପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ

ଏକ ଅତି ପୁରାତନ ବିଦ୍ୟାପୀଠ । ଉନ୍ନତବଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟ ଭାଗରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଅଠରଶହ ଶତାବ୍ଦୀର ପଞ୍ଚମ ଦଶକରେ ଏଇ ବିଦ୍ୟାଳୟଟି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ଏଇ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଏକାଧିକ ଗ୍ରନ୍ଥଗ୍ରନ୍ଥୀ ବୃତ୍ତି ପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟତା ମଧ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ସେ ବର୍ଷ ବୃତ୍ତିପରୀକ୍ଷା ଫଳ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ପରେ ଜଣାପଡ଼ିଲା ଯେ, ଆମ ପୁରୁଣାଗଡ଼ ନିମ୍ନପାଠ୍ୟମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଜଣେ ଗ୍ରନ୍ଥ ବୃତ୍ତି ପାଇବ । କିନ୍ତୁ କିଏ ସେ ଗ୍ରନ୍ଥ ? କିଛିଦିନ ପରେ ଖବରକାଗଜରୁ ଜଣାଗଲା ଆମ ନିମ୍ନ ପାଠ୍ୟମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଯେଉଁ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ସେ ବର୍ଷ ବୃତ୍ତି ପାଇବ, ତାର ନାମ ହେଉଛି ଗୋପାଳ ପ୍ରସାଦ ଗୁଡ଼ାର୍ଜୀ । ଆମ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଆମେ ଦି'ଜଣ ଗ୍ରନ୍ଥଗ୍ରନ୍ଥୀ ବରାବର ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଇ ବୃତ୍ତି ପରୀକ୍ଷା ଦେଇଥିଲୁ । ଗ୍ରନ୍ଥଟିର ନାଁଟି ବାହାର ନାହିଁ । ଆଉ ମୋର ନାମ ହେଲା ଗୋପାଳ ପ୍ରସାଦ ଗ୍ରେଟରାୟ । ଏ ଗୁଡ଼ାର୍ଜୀ ତେବେ ଆସିଲା କେଉଁଠୁ ? ଅତି ବିଚିତ୍ର ଘଟଣା ! ମୋର ପୂଜ୍ୟଶିକ୍ଷକ ସ୍ୱର୍ଗତ କ୍ଷେତ୍ରମୋହନ ରାୟ ଆଉ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି କଟକ ବାହାରିଗଲେ । କଟକ ଜିଲ୍ଲା ଶିକ୍ଷା ଅଫିସ ଏ ପରୀକ୍ଷା ପରିଚାଳନା କରୁଥାନ୍ତି । ଉଣେଇଶଶହ ଛବିଶ ମସିହାର କଥା । ସେତେବେଳେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଅଫିସରେ ବଙ୍ଗାଳୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ତଥା ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ବେଶୀ । ଶିକ୍ଷକ ମହାଶୟ ଉ.ଆଇ. ଅଫିସରେ ପଢ଼ୁଥିବା ପୁରୁଣାଗଡ଼ ବିଦ୍ୟାଳୟର ବୃତ୍ତି ପାଇଥିବା ଗ୍ରନ୍ଥଟିର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା କଥା ସେମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ । ଉ.ଆଇ. ଅଫିସର ଅଧିକାଂଶ କର୍ମଚାରୀ ତ କେବଳ ବଙ୍ଗାଳୀ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାୟଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ସମସ୍ତ ଅଫିସରେ କେବଳ ହସର ଲହରୀ ଛୁଟିଗଲା । ତାଙ୍କର କୌଣସି କଥା ନ ଶୁଣି ସେମାନେ କେବଳ ହସୁଥାନ୍ତି । ଉପାୟହୀନ ହୋଇ ସେ ଡେରିଆସିଲା ବେଳକୁ ତାଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ କେହି ତାଙ୍କୁ ଅଟକାଇ ପ୍ରକୃତ କଥାଟି କଣ ଜାଣିବାକୁ ଚାହୁଁଲେ । ଅସହାୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାୟ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇଲେ ଯେ, ଏଇ ଗ୍ରନ୍ଥଟିର ପ୍ରକୃତ ନାମ ହେଉଛି ଗୋପାଳପ୍ରସାଦ ଗ୍ରେଟରାୟ, କିନ୍ତୁ ସମ୍ଭାବ୍ୟତାରେ ଭୁଲରେ ଗୁଡ଼ାର୍ଜୀ ହେଇଯାଇଛି । ସେ ପାଖରୁ ପ୍ରଶ୍ନହେଲା—ଏ ଭୁଲ କଲ କିଏ ? ଶିକ୍ଷକ ମହାଶୟ ରହି ରହି ଉତ୍ତର ଦେଲେ—ସେ କଥା ମୁଁ କେମିତି କହିବି ଆଜ୍ଞା ? ସେକଥା କହିଲେ କହିବେ ସ.ଇ. ବାବୁ । ଏଇଠି ବଙ୍ଗାଳୀବାବୁ ଜଣକ କହିଲେ—ହଁ, ଏ ଗ୍ରେଟରାୟ-ଗୁଡ଼ାର୍ଜୀ ବିଭ୍ରାନ୍ତ ତମର ସେ ସ.ଇ. କରନ୍ତି । ତମ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଗ୍ରେଟରାୟ ବୋଲି କେହି ନାହାଁନ୍ତି । ଗ୍ରେଟରାୟ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ସଞ୍ଜା ଥିବା ଆମକୁ ଜଣା ନାହିଁ । “ଗ୍ରେଟରାୟ” ରାଜପରିବାରମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥାଏ । ଏ ପିଲାଟାର ପ୍ରକୃତ ସଞ୍ଜା ନିଶ୍ଚୟ ଗୁଡ଼ାର୍ଜୀ । ଏସ୍. ଆଇ. ଙ୍କ ଅଫିସରୁ ଗୁଡ଼ାର୍ଜୀ ଶବ୍ଦଟାର ଭୁଲ୍ ଇଂରାଜୀ ବନାନ୍ ‘ଗ୍ରେଟରାୟ’ ବୋଲି ଆସିବ । ଅତଏବ ଆମେ ଏ ଭୁଲ୍

ସଂଶୋଧନ କରି ଗୁଟାଳିକୁ ବଜାୟ ରଖିଲୁ । ତୁମେ ଏତିକି ଜାଣିରଖ, ପୁରୁଣାଗଡ଼ ନିଃସା: ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଗୋପାଳ ପ୍ରସାଦ ଗୁଟାଳି ବୋଲି ଗୋଟିଏ ବାଳକ ଏ ବର୍ଷ ବୃତ୍ତି ପାଇବ । ତୁମେ ଏବେ ଯାଇପାର ।.... ଶିକ୍ଷକ ଅଗ୍ରଲ ନୟନରେ ଫେରିଆସିଲେ ।

ମୋର ଏଥରେ ଯାଏ କେତେ ବା ଆସେ କେତେ । ମୁଁ ବୃତ୍ତି ପାଇଥିଲେ ଘରକୁ ଟଙ୍କା ଆସିଥା'ନା । ଏବେ ସେ ଗୁଟାଳି ଘରକୁ ଟଙ୍କା ଯିବ, ଯାଉ । ମୁଁ ନାହା ଜାଣିଥିଲି, ଅମର ଗୁଡ଼ଲକଣା ଘର ନୁହେଁ, ଆମର ଗୁଟାଳି ହଲର ଗଣ—ଥଳବାଳ ଘର । ମାସକୁ ବୃତ୍ତି ତିନିଟଙ୍କା ଆସିଲା ନାହିଁ ବୋଲି କାହାର ମନରେ କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ତେବେ ମୋ ମନରେ ଗୋଟିଏ ଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ଯେତେବେଳେ ଜଗତସିଂହପୁର ମଧ୍ୟକଂଗଳା ବିଦ୍ୟାଳୟର ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀ ପିଲାମାନଙ୍କର ନାମଲେଖା ଆରମ୍ଭ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ମାସିକ ଦରମା ଯେମାନେ ଜମାକଲେ, କିନ୍ତୁ ମୋ'ଠାରୁ ଆଦୌ ଦରମା ନିଆଗଲା । ମୁଁ ବଢ଼ି ପାକଟି ବୋଲି ମୋ ଦରମା ଫ୍ରୀ କରି ଦିଆଗଲା । ଏ କେମିତି କଥା ? ଯିଏ ବଢ଼ି ପାଇଲା, ସେଇ ଟଙ୍କାରୁ ସିଏତ ଅତି ସୁବିଧାରେ ତାର ସ୍ଥଳ ଦରମା ଦେଇପାରିଥା'ନା । ଅଥଚ ମୁଁ ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ ପରିବାରର ପିଲା ନ ହୋଇ ବି ମୋର ଦରମା ଗ୍ରହ କରନ୍ତିନା । ବାସ୍ତବରେ ଦରମା ଦାଖଲ ହେବା ଦିନର ସେ ଦୃଶ୍ୟ ମୋର ସେ ବୟସରେ ବି ମତେ ବାଧୁଥିଲା ।

ସତାଇଣି ରପା ଟଙ୍କା

ଏପାଖରେ ସ.ଇ. ବାବୁ ମୁଁ କପର ଗୁଟାଳି ବନ୍ଦନରୁ ମୁକ୍ତ ହେବି ଓ ମୋର ମାସିକ ବୃତ୍ତି ମୁଁ ପାଇବି, ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ଆପ୍ରାଣ ଚେଷ୍ଟା ସେ ଚଳେଇଥା'ନ୍ତି । ଏ ପ୍ରକ୍ରିୟା ସାୟ ନ'ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଲା । ନ'ମାସ ପରେ ମୁଁ ଗୁଟାଳିରୁ ଗ୍ରେଟରସ୍କୁଲ ଫେରିଲି । ପିଲାଟା ତାଙ୍କ ଗୋଷ୍ଠୀରୁ ଖସିଗଲା ବୋଲି ଡି.ଆଇ. ଜ୍ ଅଫିସ-କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ମନ ନିଶ୍ଚୟ ଦବିଯାଇଥିବ । ମାସକୁ ବୃତ୍ତି ତିନିଟଙ୍କା ହସାବରେ ନଅମାସର ସତେଇଶି ଟଙ୍କା ମୋ ହାତକୁ ଆସିଲା—ଗୋଟିକିଆ ରୁପାଟଙ୍କା—କଟକ ପାଏ ଓଜନ । ସେତେବେଳେ ତ ଆମ ବୟସର ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଜାମାପଟାର ଆୟୋଜନ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଦେହରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଗୁଦର—ସେଇ ଗୁଦର ଗଣ୍ଡି ଖୋଲି ଝିନ୍ ଝିନ୍ ସତେଇଶି ଟଙ୍କା ମୁଁ ଆମ ଦୁଆର ପିଣ୍ଡାରେ ନେଇ ଅଜାଡ଼ିଦେଲି । କଟକ ପାଏ ଓଜନର ଜିନିଷ, ତିନିମାଇଲ୍ ବାଟ ବୁଢ଼ାଇ ଅଣିଆଏ ବୋଲି ମୋ ଦେହରୁ ଝାଲ ବୋହୁ-

ଯାଉଥାଏ—ସେତେବେଳେ ମୋର ବୋଉ, ଆଇମା, ଖୁଜୀ ଓ ଭଉଣୀମାନେ ଟଙ୍କା ଉପରୁ ଆଖି ଫେରେଇନେଇ ସସ୍ନେହ ସଦୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମତେ ଚାହିଁ ରହୁଥାନ୍ତି ।

ଏ ପାଠ କିନ୍ତୁ ଏତିକିରେ ଶେଷ ହେଲା । କଟକ ପି.ଏମ୍. ଏକାଡେମୀରୁ ମ୍ୟାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେସନ୍ ପରୀକ୍ଷା ଦେଲି । ସେତେବେଳକୁ ସେକେଣ୍ଡାରୀ ବୋର୍ଡ଼ ଗଠିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ମ୍ୟାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେସନ୍ ପରୀକ୍ଷା ପରିଚାଳନା କରୁଥାନ୍ତୁ ପାଟଣା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ । ଓଡ଼ିଶାରେ ସେତେବେଳେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ନ ଥାଏ । ପୂର୍ବବଙ୍ଗର ଡାକା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଆମ ଗମଗ ଫୁଲ୍‌ସ୍କଲରେ ଥାଏ ଦକ୍ଷିଣ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ—କଲିକତା ଏବଂ ପାଟଣା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ । କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଭାଇସ ଚାନ୍ସେଲର ଥା'ନ୍ତି ମାର ଆଣ୍ଡ୍‌ଲେଟ ମ୍ୟାନ୍‌—ପାଟଣା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଭାଇସ ଚାନ୍ସେଲର ଥା'ନ୍ତି ମାର ମଞ୍ଜିଦାନନ୍ଦ ସିଂହ । ଗୋଟିଏ କଥାରେ କୁହାଯାଇପାରେ, ଏ ଦୁଇଟି ଥିଲେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦୁଇ ପୁରୁଷସିଂହ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳନାରେ ଏ ଦୁଇ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଭିତରେ କିଛି ଧ୍ୱନିମଳ ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏଇ କଲିକତା ଓ ପାଟଣା ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା ଆକାଶ-ମାଳା ପଡେଇ । ଏହା ହେଲା ପାଟଣା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେସନ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ ମଫଲତା ବା ପାଶ ହାର ଫଳା ଥିଲା ଶତକଡ଼ା ତେତିଶ/ବନ୍ଦିବନ୍ଦି, ଅଥଚ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମାଟ୍ରିକ୍ ପରୀକ୍ଷାର ଏଇ ପାସ ହାର ହେଲା ଶତକଡ଼ା ଯବ୍ବି ପାଖାପାଖି । ଦେଖାଯାଇଛି, ପାଟଣା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଜଣେ ମାଟ୍ରିକ୍ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀ ବାରମ୍ବାର ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ମଧ୍ୟ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିବାବେଳେ ସେଇ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀଟି ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ଥର କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ଦୁଃଖ ଶ୍ରେଣୀରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରିଛି । କପିଳ ମହାନ୍ତି ବୋଲି ଜଣେ ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଟଣା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢ଼ିଥିବା ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ଫେରି ହୋଇଥିଲା । କାହିଁକି ଏ ପାର୍ଥକ୍ୟ ? କୁହାଯାଉଥିଲା ଯେ ସେତେବେଳେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ନୂତନ ପ୍ରଚଳନ ଓ ଦେଶର ବହୁ ଅଞ୍ଚଳରେ କର୍ମନିୟୁକ୍ତିର ବହୁଳ ପ୍ରସାର ଯୋଗୁଁ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ବହୁଫଳାଣୀକ ମେଟ୍ରିକ୍ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ପାସ୍ କରାଇ ଦିଆଯାଉଥିଲା, ଯେପରିକି ସେମାନେ ବିଭିନ୍ନ କମ୍ପାନୀ ଓ ଅନ୍ୟ କର୍ମନିୟୁକ୍ତି କ୍ଷେତ୍ରମାନଙ୍କରେ ପୁରାଣରେ କରାଣୀ ଚାକିରି ପାଇପାରିବେ । ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ପାଟଣା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ସାର୍ ସିଂହା ଚାହୁଁଥିଲେ ଯେ, ପାଟଣା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଯେଉଁ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀଟି ମେଟ୍ରିକ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବ, ସେ ନିଶ୍ଚିତଭାବରେ ଜଣେ ଗ୍ରାଜୁଏଟ୍ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ କରିଥିବ । ଏଥିରେ ଅନ୍ୟ କେହି ଯାହା ମତପୋଷଣ

କରନ୍ତୁନା କାହିଁକି, ମୋ ନିଜର ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ମୁଁ ଏହି ସତ୍ୟ ଘଟଣାଟିର ଏତି ସମର୍ଥନ ନ କରି ରହିପାରୁ ନାହିଁ । ହଁ, କେବଳ ମେଟ୍ରିକ୍ ପରୀକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏ ନୀତି ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ।

ଯେଉଁ ବର୍ଷ ଆମେ ପାଟଣା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀଭାବେ ମେଟ୍ରିକ୍ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇଥିଲୁ, ସେ ବର୍ଷ ହେଲା ୧୯୩୪ ମସିହା । ସେ ବର୍ଷ ପାଟଣା ସହର ସହ ସମସ୍ତ ବିହାରରେ ବହୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରବଳ ଭୂମିକମ୍ପର ତାଣ୍ଡବଲୀଳା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ଭୂମିକମ୍ପ ପାଇଁ ପରୀକ୍ଷା ଦୁଇମାସ ଟୁଣ୍ଡଗଲା । ଦୁଇମାସ ପରେ ଯଥାସ୍ଥତି ପରୀକ୍ଷା ହେଲା—ଯଥା ସମୟରେ ପରୀକ୍ଷାଫଳ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ସେତେବେଳେ ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମେଟ୍ରିକ୍ ପରୀକ୍ଷାଫଳ ସମ୍ବାଦପତ୍ର-ମାନଙ୍କରେ ବିସ୍ତାରିତ ଭାବେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥାଏ ଓ ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ଜାଣିବା ପାଇଁ ଏକ ବିଚିତ୍ର ନୀତି ଅନୁସୂତ ହେଉଥିଲା । ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଅତିସମାନଙ୍କରେ (ଏକମାତ୍ର ସମାଜ) ଯେତେ ନିୟୁତର ସହତ କର୍ମ କଲେ ମଧ୍ୟ, ସନ୍ଧ୍ୟାପୂର୍ବରୁ ପରୀକ୍ଷାଫଳ ଜାଣିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ସେଥିପାଇଁ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଦୁଇପଇସା (ଗୋଟିଏ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ମୂଲ୍ୟ ହେଉଛି ଦୁଇପଇସା) ଓ ଖଣ୍ଡେ କାଗଜରେ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀର ରୋଲ୍ ନମ୍ବର ଲେଖି ସମ୍ବାଦପତ୍ର କାଉଣ୍ଟରରେ ଦିନ ଦୁଇଟା ସୁଦ୍ଧା ଦାଖଲ କରୁଥିଲେ ଓ ପ୍ରାୟ ଏକଦଶା ପରେ ସେ କାଗଜ ଖଣ୍ଡିକରେ ସେଇ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ପରୀକ୍ଷା ଫଳର ସୂଚନା ପାଇପାରୁଥିଲେ । ପରେ କାଗଜଖଣ୍ଡିକ ଫେରାଇଦେଲେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ବାଦପତ୍ରଟି ତାଙ୍କୁ ମିଳୁଥିଲା ।

ବିହାରୀ ପ୍ରସାଦ-ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରସାଦ

ସମ୍ବାଦପତ୍ରରେ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାସ୍ କରୁଥିବା ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ସହତ ମୋର ନାମ ବାହାରିଛି । ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ କହିଛି ମୋର ପୁଣି ନାମଟି ହେଲା ଗୋପାଳ ପ୍ରସାଦ ଗ୍ରେଟରସ୍ । କିନ୍ତୁ ସମ୍ବାଦପତ୍ରରେ ମୋର ନାମ ବାହାରିଛି ଗୋପାଳ ଗ୍ରେଟରସ୍ ପ୍ରସାଦ । ଇଏତ ଆଠବର୍ଷ ତଳର ସେଇ “ଗ୍ରେଟରସ୍—ଗୁଟାଜି” ପ୍ରହସନର ସୁନରାଜନସ୍ । କିଛି ବୁଝିପାରିଲିନି । ସ୍କୁଲ ଅଫିସ୍‌କୁ ଗଲି । ସେଠି ବି ସେଇ ଗୋଲକ ଧନ୍ଦା । ଏତେ ଏତେ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ନାମ ଠିକ୍ ଠିକ୍ ବାହାରିବ—ମୋ ନାମର ଏ ବିଚିତ୍ର ବେଶ କାହିଁକି ? ସମସ୍ତେ କହୁଛନ୍ତି, ନିଶ୍ଚୟ ଗୋଟାଏ ଭୁଲ୍ କେଉଁଠି ରହିଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ଭୁଲ୍‌ଟା କଲ କିଏ ? ସ୍କୁଲ ଅଫିସ୍ ? ସ୍କୁଲ କଣ୍ଟାଣି ଚଟାପଟ ଫାଇଲ୍ ଖୋଲିଲେ—ନା ସେଠି କିଛି ଭୁଲ୍ ନାହିଁ । ସୁନିଭରସ୍‌ଟି ଯାଚିଫିକେଟକୁ ଅପେକ୍ଷା କରାଗଲା । ଯାଚିଫିକେଟ୍ ଆସିଲା । ସେଥିରେ ବି ସେଇ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା । ଚମକାର ବାଲିଗାଫିକ୍ ଅକ୍ଷରରେ ସ୍ଥାନ

କରିଛନ୍ତି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର କମଳା ପ୍ରସାଦ । ମତେ କାନ୍ଦ ମାଡ଼ିଲା । ଭୂମିକମ୍ପ ଯୋଗୁଁ ପଶ୍ଚିମା ଫଳ ଡେଇଁରେ ବାହାରିଲା । କଲେଜ ଖୋଲିଗଲାଣି— ଏ ଭୁଲ୍ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ନେଇ ନାମ ଲେଖାଇବି କେମିତି ? ଏ ଘଟଣାରେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବସନ୍ତ କୁମାର ଦାସ ବ୍ୟସ୍ତ ବିବ୍ରତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । . . . ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ବସନ୍ତ କୁମାର ଦାସ—ସାଧାରଣରେ ବସନ୍ତବାବୁ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଓଡ଼ିଶା ଶିକ୍ଷା ମହାକାଶରେ ଏକ ସମୁଦ୍ଧଳ ତାରକା । ଯେତେବେଳେ ଗୁରୁତ୍ୱବସ୍ତୁ ଉପଲକ୍ଷେ ଭାରତ ସରକାର କୃତା ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମାନିତ କରିବାର ଯୋଜନା କଲେ, ଏହାର ପ୍ରଥମ ବର୍ଷରେ ହିଁ ସର୍ବଭାରତୀୟ ସ୍ତରରେ ବସନ୍ତବାବୁ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ଓ ଏକମାତ୍ର ହାଇସ୍କୁଲ-ଶିକ୍ଷକ ଭାବେ ଏ ସମ୍ମାନ ଲାଭ ପାଇଁ ମନୋମତ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କର ଇହଲୀଳା ସାଙ୍ଗ ହୋଇଗଲାଣି । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ୟାଣ୍ଟମୋହନ ଏକାଡେମୀର ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ବସନ୍ତ କୁମାର ଦାସ ମରଣୋତ୍ତର ସମ୍ମାନ ଓ ପୁରସ୍କାର ଲାଭ କଲେ ।

ବସନ୍ତବାବୁ ଅନୁଭବ କଲେ, ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ର ଚୁରନ୍ତ ସଂଶୋଧନ ନ ହେଲେ ମୋର ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଲାଭ ପଥରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ସୃଷ୍ଟି ହେବ । ଏଥିପାଇଁ ଡି.ପି.ଆଇ. ସ୍କୁଲ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କୁ ଦାୟୀ କରିପାରନ୍ତି । ସେ ଆଉ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ଜଣେ ସ୍କୁଲ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ସମସ୍ତ କାରଜପତ୍ର ଓ ଏହି ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ସହ ପାଟନା ପଠାଇଲେ ।

ପାଟନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଫିସରେ ଆମ ସ୍କୁଲ କର୍ମଚାରୀ ପହଞ୍ଚି ମୋ ନାମ ବିଭ୍ରାଟ ସଂହାନ ବିଷୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇଲା ପରେ ସେମାନଙ୍କଠୁ ଯେଉଁ ଉତ୍ତର ପାଇଲେ, ସେଥିରେ ସେ ଏକାବେଳେକେ ହତବାକ୍ ଓ ହତଚୁର୍ଚ୍ଚି ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେମାନେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଗଳାରେ କହୁଲେ ଯେ ପିଲାଟାର ପ୍ରକୃତ ନାମ ହେଉଛି ‘ଗୋପାଳ ଚୋଟରାୟ ପ୍ରସାଦ’ । ଗୋପାଳ ‘ପ୍ରଥମ’ ନାମ ‘ଚୋଟରାୟ’ ମଧ୍ୟମ ନାମ ଓ ‘ପ୍ରସାଦ’ ସଞ୍ଜା ବା ସର୍ନେମ୍ । ତମ ସ୍କୁଲ ଅଫିସ ଭୁଲ୍ ନାମ ପଠେଇଥିଲା । ଆମେ ସେ ଭୁଲ୍ ସଂଶୋଧନ କରି ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ରେ ଠିକ୍ ନାମ ଲେଖିବୁ । ଆମର ଆଉ କିଛି କରିବାର ନାହିଁ ।

ସେମାନେ ଭୁଲ୍ ସଂଶୋଧନ ଆଳରେ ମୋ’ ନାଁ ଶେଷରେ ‘ପ୍ରସାଦ’ ସଞ୍ଜାଟି ଯୋଡ଼ିବାର ପ୍ରକୃତ ସୂତ୍ର କ୍ଷମେ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହେଲା । ବିହାରରେ ‘ପ୍ରସାଦ’ ସଞ୍ଜାଟି ବହୁଳଭାବେ ପ୍ରୟୋଗ କରାହୁଏ । ସେଠି ଅସଂଖ୍ୟ ଅସଂଖ୍ୟ ଅଧିବାସୀଙ୍କ ସଞ୍ଜା ହେଉଛି ‘ପ୍ରସାଦ’ । ପୂଜ୍ୟନେତା ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ତ ଅଛନ୍ତି—ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର ତ କମଳାପ୍ରସାଦ । କିଏ ଜାଣେ ସେଇ

ଅଫିସ୍ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଭିତରୁ କେତେଜଣଙ୍କ ସଂଜ୍ଞା ହୋଇଥିବ ପ୍ରସାଦ ! ସେଥିପାଇଁ ହୁଏତ ସେମାନେ ମୋ' ନାମରେ ପ୍ରସାଦ ଶବ୍ଦଟିକୁ ଦେଖିଲାମାତ୍ରେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅସ୍ତ୍ରୋପରୁ କରି, ପ୍ରସାଦଟିକୁ ନାମର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରୁ କାଟିନେଇ ନାମ ଶେଷରେ ଯୋଡ଼ିଦେଲେ । ଫଳରେ ମୁଁ ଆଉ ଗୋପାଳ ପ୍ରସାଦ ଛୋଟରାୟ ନ ରହି ହେଇଗଲି ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ପ୍ରସାଦ । ଆମ ସ୍କୁଲ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ । ସେ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ପ୍ରମାଣପତ୍ର ସହ ନିଜର କଲବଲ କୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗ କରି, ଜାନ୍ନା-ତଟସ୍ଥ ଭାରତର ସର୍ବସ୍ୱରାଜ୍ୟ ନଗରୀ ପାଟଣାପୁରରେ କିଛିଦିନ ଅତିବାହିତ କରି, ରେଳସ୍ଥାନର କମଳାପ୍ରସାଦଙ୍କ ସ୍ୱାକ୍ଷର ସମ୍ବଳିତ ମୋର ଶୁଦ୍ଧ ନାମରେ ସାଟିଫିକେଟ୍ ଖଣ୍ଡିତ ନେଇ କଟକ ଫେରିଲେ । ଏହାର କିଛିକାଳ ପରେ ମୋ' ନିଜପକ୍ଷରୁ ମୁଁ ମୋ' ନାମରୁ ପ୍ରସାଦ ଶବ୍ଦଟିକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ବର୍ତ୍ତମାନର ନାମ ବଦଳ କରିଆସୁଛି । ....ବ୍ରିଟିଶ୍ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ତତ୍କାଳୀନ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ କିଛିକାଳ ବଙ୍ଗଳା ସହୃଦ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ତା'ପରେ ବଙ୍ଗଳାରୁ ବିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବିହାର ସହୃଦ ଯୁକ୍ତ ହେଲା । ଶେଷରେ ବିହାରରୁ ବିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେଲା । ...ଆଜି ଏଇ ସବୁ ଅସ୍ମତ କାହାଣୀର ସ୍ମୃତିଗୁରଣରେ ମୋର ମନେହେଉଛି, ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଏଇ ଯୁକ୍ତ-ବିଯୁକ୍ତ ଗାଣିତିକ ଛନ୍ଦରେ ମୁଁ ନିଜେ ଛନ୍ଦ ହୋଇ, ଛୋଟରାୟରୁ ଚୁଟାଳିକୁ ଯାଇ କିଛିଦିନ ବଙ୍ଗାଳୀ ହୋଇ ରହିଲି—ତା'ପରେ ଛୋଟରାୟ ପରିବର୍ତ୍ତେ ପ୍ରସାଦ ସଂଜ୍ଞା ବଦଳ କରି କିଛିଦିନ ବିହାରୀ ହେଇଗଲି—ଶେଷରେ ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳର ଛତୁରୀ ଏପ୍ରିଲ୍ ପହିଲାରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେବା ପରଠାରୁ ଶୁଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆଟିଏ ହୋଇ ରହିଛି ।

ଅଳକାଶ୍ରମ, ନୀଳମଣି ପ୍ରଧାନ, ପମ୍ପାଦପତ୍ର ଓ ସମାଜ

ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳର ଛତୁରୀ ମସିହାର କଥା । ଓଡ଼ିଶାରେ ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସ ଆନ୍ଦୋଳନ ଡମ୍ବେ ବିସ୍ଫୁଟିଲା କଲଣି । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଜଗତସିଂହପୁର ମଧ୍ୟଭାରତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର । ଆମ ଗାଁ ପୁରୁଣାଗଡ଼ରୁ ଜଗତସିଂହପୁର ଚଳବାଟରେ ମାତ୍ର ଦେଢ଼ମାଇଲ୍ ବାଟ । ଆମ ଗ୍ରାମ ସୀମାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ଅଳକାନଦୀ ପାର ହେଲା ପରେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଚୁଟଗ୍ରାମଠାରେ ଜମିଦାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଭଗୀରଥ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ଏକ ସୁଶୋଭିତ ଆମ୍ବ ଉଦ୍ୟାନରେ କଂଗ୍ରେସର ଯେଇ ବିଖ୍ୟାତ ଅଳକାଶ୍ରମ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ହେଉଛି ଓଡ଼ିଶା କଂଗ୍ରେସର ପ୍ରଥମ କର୍ମସ୍ଥଳୀ । ଆମେ ସ୍କୁଲକୁ ଯିବା ବାଟରେ ହିଁ ଅଳକାଶ୍ରମ ପଡ଼େ । ଯିବାବେଳେ ଏବଂ ଫେରିବାବେଳେ ଆମମାନଙ୍କର ପାଦ ଆପେ ଆପେ

ସେଠି ଅଟକିଯାଏ । ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ଏହି ଟାଇପର ସୁବିସ୍ତୃତ ଗୁଳାଘର—ପ୍ରଚୁର
 ଝରକା ଓ କବାଟ । ଆଶ୍ରମ ଭିତରେ କେତେବେଳେ ଅରଟ ଓ ତାକୁଡ଼ିରେ
 ସୂତାକଟା ଗୁଲିଥାଏ ତ କେତେବେଳେ ପ୍ରାର୍ଥନା ବା ଜାପାୟ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ
 କରାଯାଉଥାଏ । ଏସବୁ ଦୃଶ୍ୟ ଆମ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ମନରେ ଅତି ନିଶ୍ଚିତ ରେଖାପାତ
 କରିଥିବାର ସ୍ପଷ୍ଟ ଏବେ ମଧ୍ୟ ମୋ' ମନରେ ଜାଗରୁକ ରହିଛି । ଏଇ
 ଅଳକାଶ୍ରମରେ ହିଁ ମୁଁ ସେଇ ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀ ଗ୍ରନ୍ଥ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରୁ ଓଡ଼ିଶାର ବହୁ
 ଭୁଞ୍ଜ କଂଗ୍ରେସ ନେତାଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲି—ତାଙ୍କ ପରିଚୟ ଲଭିବ ସୌଭାଗ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ
 ହୋଇଥିଲି । ଆମ ପଡ଼ୋଶୀ ଗ୍ରାମ ଗୁଟଗର ଉଦାରହୃଦୟ ପ୍ରଜାବତ୍ସଲ
 ଜମିଦାର ଦୁର୍ଗାଚରଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀ ଭାଗୀରଥ ମହାପାତ୍ର, ଡକ୍ଟର
 ଏମ. ଏ.. ବି. ଏଲି—ଗୃହିଥିଲେ ସେ ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚ ସରକାରୀ ଗୁରୁତ୍ବରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ
 ହୋଇପାରିଥାନ୍ତେ, ନ ହେଲେ ବିଲତ ଯାଇ ବାରିଷ୍ଟର ହୋଇ ଫେରିଥାନ୍ତେ ।
 କିନ୍ତୁ ସେ କଂଗ୍ରେସରେ ଯୋଗଦେଲେ । ସେ ପୁଣି ବିବାହ କରିଥିଲେ ସେବେଳର
 ପ୍ରଥମଶ୍ରେଣୀ ଡେପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ବାଲମୁକ୍ତିନା କାନୁନ୍‌ଗୋ'ଙ୍କ କନ୍ୟା
 ସରଳାଦେବୀଙ୍କୁ । ଅଭିଜାତ ଜମିଦାର ପରିବାରର ନୂତନ ବଧୂ ଅବସ୍ଥାରେ ହିଁ
 ସରଳାଦେବୀ କଂଗ୍ରେସରେ ଯୋଗଦେଲେ । ଅଭିଜାତ ଜମିଦାର ପରିବାରର
 ନୂତନ ବଧୂ ଅବସ୍ଥାରେ ହିଁ କାରାଗାର ଭିତରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ସନ୍ତାନ
 ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା । ତା'ପରେ ସେଇ ଜଗତସିଂହପୁରର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ
 ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀ—ସିଏ ଅତି ଉଚ୍ଚ ସରକାରୀ ପଦବୀକୁ ତ୍ୟାଗକରି
 କଂଗ୍ରେସରେ ଯୋଗଦେଇଥାନ୍ତି । ପୁଣି ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ କାନୁନ୍‌ଗୋ,
 ଜାପାୟକବି ବୀରକିଶୋର ଦାସ ଓ ଶ୍ରୀମୁଖ ପରି ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ଆଜାଦନ ନିଷ୍ଠାପର
 ନିଷ୍ଠାଳଙ୍କ କଂଗ୍ରେସକର୍ମୀ ମାଳମଣି ପ୍ରଧାନ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଏଇ ମହାନ
 କଂଗ୍ରେସକର୍ମୀ ଓ ନେତାମାନଙ୍କର ଅତି ନିକଟ ସମ୍ପର୍କରେ ମୁଁ ଅବଶ୍ୟ ଆସିଛି ।
 କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଗ୍ରନ୍ଥ ଥିଲବେଳେ ମୋର ସେଇ ପ୍ରାକ୍ କିଶୋର ଅବସ୍ଥାରୁ ହିଁ
 ଅଳକାଶ୍ରମ ପରିସର ଭିତରେ ସେମାନଙ୍କୁ ନିୟମିତ ଦେଖି, ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣି
 ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି କିଛି ଜାତବ୍ୟ ବିଷୟ ଜାଣି
 ମୋର ମାନସିକ ଚିନ୍ତା ଓ ଚେତନାରେ ଏପରି ଏକ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଥିଲା ଯେ,
 ପ୍ରାୟ ଦୁଇବର୍ଷ ଭିତରେ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଷଷ୍ଠ ଶ୍ରେଣୀର ଗ୍ରନ୍ଥ,
 ସେତେବେଳେ ଜାପାୟ କଂଗ୍ରେସର ରୂପରେଖ ଓ ଏଇ ନେତୃବର୍ଗଙ୍କ କର୍ମ ଓ
 ତ୍ୟାଗର ଏକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଧାରଣା ମୋ' ମନ ଭିତରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରିଥିଲା ।

ଆମ ଘରକୁ ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ସମ୍ଭାବନା “ଉତ୍କଳ ଦାସିକା” ନିୟମିତ
 ଆସୁଥିଲା । “ଉତ୍କଳ ଦାସିକା” ବନ୍ଦ ହେବା ପରେ ଆସିଲା “ସମାଜ” । ମୋର

ସାନ ଅଜା ସମ୍ବାଦପତ୍ରମାନଙ୍କର ଜଣେ ଭକ୍ତ ଓ ବିଦଗ୍ଧ ପାଠକ ଥିଲେ । ମୁଁ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ ଛାତ୍ର ଥିଲାବେଳେ ସମାଜର ପୃଷ୍ଠାସବୁକୁ ନିରର୍ଥକ ଓଲଟାଉଥିଲି ମାତ୍ର । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ଜଗତସିଂହପୁର ମଧ୍ୟଭାରତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ପଢ଼ିବାକୁ ଗଲି ଓ ମାସ ମାସ ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ଅଲକାଶ୍ରମର କର୍ମସମ୍ମାନ ଓ କଂଗ୍ରେସର ଚୁଙ୍ଗ ନେତାମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ମୋର ସମ୍ୟକ୍ ଧାରଣା ଓ ଜ୍ଞାନ ଆସିଲା, ସେତେବେଳେ ସମ୍ବାଦପତ୍ର “ସମାଜ” ପ୍ରତି ମୁଁ ଆପେ ଆପେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଗଲି । ତା’ ପରେ ମୁଁ ସ୍ୱଳ୍ପ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ିଲାବେଳକୁ ତତ୍କାଳୀନ ଓଡ଼ିଶାର ଗର୍ବ ସମ୍ବାଦପତ୍ର “ସମାଜ” ପରି ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚମାନର ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପଢ଼ି ସବୁ ତଥ୍ୟ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରୁଥିଲି । ମାନ୍ଦୁକ, ଏହା ହୁଏତ ସମ୍ଭବ ହୋଇନପାରେ । କିନ୍ତୁ ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଆମେ ମାଜନର ପଢ଼ିଲାବେଳେ ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନ ରାଓଙ୍କ ରଚିତ “ସାହିତ୍ୟ କୁସୁମ” ଓ “ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ” ଭଳି ଅତି ଉଚ୍ଚମାନର ପୁସ୍ତକ ଆମ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ଥିଲା । ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ବିଷୟର କିଛି ଅଂଶ ମୁଁ ଏଠି ଉଦ୍ଧାର କରୁଛି । ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଭକ୍ତକବିଙ୍କ ରଚିତ ପ୍ରବନ୍ଧ “ହମାଲୟ”ର ଏଇ ଅଂଶଟି ପାଠକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦ୍ଧୃତ ହେଲା—“ଯେଉଁ ନଗାଧିରାଜ ହମାଲୟର ବିଚିତ୍ର-ଭୂତ ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଯାଇ ବ୍ୟାସ, ବାଲ୍ମୀକି, କାଳିଦାସ ପ୍ରଭୃତି ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କର କଳ୍ପନା, ଧାରଣା ଓ ପ୍ରକାଶ-ଶକ୍ତି ପରାଜୟ ସ୍ତ୍ରୀକାର କରିଥାନ୍ତୁ, ଯାହାର ଦିଗନ୍ତବ୍ୟାପୀ ମହାଗମ୍ଭୀର ମହାବିରାଟ ମହାବିସ୍ମୟକର ଦୃଶ୍ୟରୂପର ଦର୍ଶନରେ ମାନବର ଚିନ୍ତାଧାରା ଅଭିଭୂତ ହୋଇପଡ଼େ, ସେଇ ପ୍ରକାଶ ହମାଦ୍ୱି ପ୍ରଦେଶର ଦିଗଦିଗନ୍ତର ପ୍ରସାରିତ ମହାସମୁଦ୍ର ସଦୃଶ ଦୃଶ୍ୟ-ରୂପରେ କାହାର ମନ ପ୍ରବ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ ! ... ପୁଣି ଭକ୍ତକବିଙ୍କର ସେଇ ମହାନ୍ ଦାର୍ଶନିକ ଭାବାପନ୍ନ କବିତା “ଜୀବନ ଚିନ୍ତା”ର ଦୁଇଟି ପଞ୍ଚୁକ୍ତି :

“ରେ ଆତ୍ମନ୍ ! ନିଦ୍ରା ପରିହରି
 ଫେଡ଼ି ଚିନ୍ତାର ଲୋଚନ କର କର ନିଶ୍ଚକ୍ଷଣ
 ନିଶ୍ଚକ୍ଷେ ଜୀବନସ୍ରୋତ ଧାରୁଛି କିପରି
 ଭେଟିବାକୁ ମୃତ୍ୟୁ-ସିନ୍ଧୁ-କରାଳ-ଲହରୀ ।
 ଜଗତର ଲୋଚନ ନନ୍ଦନ
 ଯୁବକର ରକ୍ତାଧର ରମ୍ୟଜ୍ୟୋତି ନୟନର
 ସ୍ପର୍ଶ ଦିନ ସମ ବନ୍ଧ, ଶୂନ୍ୟ ପଦ୍ମାନନ
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟନ୍ତୁ ଶୋଭା ସମ ପଲ୍ଲାନ୍ତ ବହନ ।”

ଏକ ସବୁ କବିତା ଓ ପ୍ରବନ୍ଧ ଆମର ପସ୍ତକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଥିଲା । ଆମେ ପସ୍ତକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଏକ ପାଠ ପଢ଼ି, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ ଓ ଉତ୍କଳିକାଙ୍କୁ ମାର୍କ ରଖି ସମ୍ମାନର ସହିତ ପଞ୍ଜାବରେ ଉଦ୍‌ଘୋଷଣା ହେଉଥିଲା । ମୋ ଜାଣିବାରେ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ଆମ ଜଗତସିଂପୁର ମଧ୍ୟଭାରତ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଜଣେ ଗୁରୁ ମାଜନର ଶେଷ ପଞ୍ଜାବରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକଗହ୍‌ରୁ ଅଣୀ ନମ୍ବର ରଖି ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାରେ ସବୋଇ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲା । ତା'ହେଲେ ଉତ୍କଳମଣି ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ଲିଖିତ “ସମାଜ”ର ସରଳ ଭରଳ ଯାଦୁକଣ୍ଠ ଗପା ଯାହାକୁ ପଢ଼ି ଆମେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଗପା ଶିକ୍ଷାକଲୁ, ତାକୁ ବଢ଼ି ଦୃଢ଼ଯୁକ୍ତମ କରି ନପାରିବାର କୌଣସି ଯଥାର୍ଥତା ନଥିଲା । . . . ‘ସମାଜ’ରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଲେଖା ସୂତ୍ରରୁ ମୋର ଦୃଷ୍ଟିପଥରେ ଆଜି ପ୍ରମୋଦିତ ହେଉନାହିଁ, ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ତାଙ୍କର ଏକ ସପାଦନା ଲେଖା । ଲେଖାଟିର ଶିରୋନାମ ଥିଲା . . .

ସତ୍ୟ ହେଲେ ସାଧ୍ୟାତକ

“ସତ୍ୟ ହେଲେ ସାଧ୍ୟାତକ” । ପ୍ରବଳ ବ୍ରିଟିଶ ରାଜଦୂର ସମୟ । ଜଣେ ମହିଳା ପ୍ରତି ଜଣେ ପୋଲିସ କର୍ମଚାରୀର ବଳକାର ଓ ପାଶବିକ ଅତ୍ୟାଚାର ଅଭିଯୋଗର ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ‘ସମାଜ’ର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଓ ସୁଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ତାଙ୍କ ରଚିତ ଏ ଲେଖାଟିକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଲେଖାଟି ପାଠକ ଓ ଜନସମାଜ ଦ୍ଵାରା ବହୁଳ ଭାବେ ଆଲୋଚିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କ ବିଷ-ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼ିଲା ଓ ‘ସମାଜ’ ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଏକ ଗୁରୁତର ଅଭିଯୋଗ ଅଣାଯାଇ କଚେରୀରେ ମକଦ୍ଦମା ଚାଲି କରାଗଲା । ଏଇ ଦଟ୍‌ଟାଟି ଖୋରଧା ଅଞ୍ଚଳରେ ଘଟିଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଖୋରଧାର ଏସ୍.ଡି.ଓ. ଙ୍କ ଅଦାଲତରେ ମକଦ୍ଦମାର ବିଚାର ଚାଲିଲା । ସେତେବେଳେ ନେତାଜୀ ସୁଭାଷ ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଷଙ୍କର ଜଣେ ଭ୍ରାତା ଖୋରଧାର ଏସ୍.ଡି.ଓ. ଥିଲେ । ସମାଜ ସମ୍ପାଦକ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ବିରୋଧରେ ମକଦ୍ଦମା—ଏ ଖବର ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ବେଗରେ ଖେଳିଗଲା । ମକଦ୍ଦମା ତାରିଖ ଦିନ ଅଦାଲତ ଭିତରେ ଦେଖଣାହାଣ୍ଡଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଏପରି ଭାବରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା ଯେ, ଅଦାଲତ ବାହାରେ ମକଦ୍ଦମାର ବିଚାର ଚାଲିଲା । ଯେଉଁଦିନ ମକଦ୍ଦମାର ରାୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାର କଥା, ସେଦିନ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା କଲନା କଲବେଳେ “ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଆଜି ମାରିଲେ ଚାଲିଯିବ” ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା । ଯଥା ସମୟରେ ଏହି ଐତିହାସିକ ରାୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ଓ ଉତ୍କଳମଣି ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ ଏ ଅଭିଯୋଗରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲେ । . . . ଏଇ

ସମ୍ପର୍କରେ ଆଉ ଏକ ପ୍ରସଙ୍ଗର ଉଲ୍ଲେଖ ମୁଁ ଏଠି କରୁଛି—ମୁଁ ତ ପୁଅରୁ କହୁଛି, “ସମାଜ”ର ଜନ୍ମଦିଅରୁ ଆମ ପରିବାରକୁ “ସମାଜ” ଆସିଛି । ମୋର ସୌଭାଗ୍ୟ, ଅମ ଘରେ ସୁରୁଣୀ “ସମାଜ” ଗଦାରିତରୁ ‘ସମାଜ’ ଖେଳେଇଲବେଳେ ଏଇ ‘ସତ୍ୟ ହେଲେ ସାଧ୍ୟାଦିକ’ ଲେଖାଟି ପଢ଼ିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲି । ଅବଶ୍ୟ ଜନଶ୍ରୁତିରୁ ପୁଅରୁ ଏଇ ଐତିହାସିକ ଲେଖା “ସତ୍ୟ ହେଲେ ସାଧ୍ୟାଦିକ” ଘଟଣା ବିଷୟରେ କିଛି ଜାଣିବାକୁ ପାଇଥିଲି । ଲେଖାଟି ପଢ଼ିସାରିଲା ପରେ ମୁଁ ଜାଣିଲି, ଏପରି ଏକ ସମ୍ବେଦନଶୀଳ, ଅଜୁଆ ଓ ଅସ୍ତ୍ରୀତିକର ଏମ୍ବାର୍ସିଫିକ୍ ଘଟଣା ଉପରେ ଲେଖନୀ ଗୁଲନା କରି ପୁଜ୍ୟ ଗୋପବନ୍ଧୁ ତାଙ୍କ ଲେଖାରେ ଅଶ୍ରୁଲତା ପ୍ରୟୋଗ ତ ଦୂରରକଥା, କେଉଁଠି ଟିକେ ଉତ୍ତବାଦୀ ବି ହେଇ ନାହାଁନ୍ତି । କେବଳ ନିଜର ସୁଚକ୍ଷୁର ଯୁକ୍ତିସୂତ୍ର ଉପସ୍ଥାପନା ପାଇଁ ସେ ଏ ମକଦ୍ଦମାରେ ଜୟଲାଭ କରିଥିଲେ । ଅଥଚ ଏ ଘଟଣାର ବହୁ ବହୁ ବର୍ଷ ପରେ ଏକ ସମ୍ବାଦପତ୍ରରେ ଏହିପରି ଜଣେ ଧର୍ଷିତା ଯୁବତୀର କାହାଣୀ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଯାଇ ଅଶ୍ରୁଲତା ପ୍ରୟୋଗ ସହ ଯୁବତୀଟିର ନଗ୍ନ ଶରୀରର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଅଙ୍ଗ-ରେଖାମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତନ୍ତ ଆଲୋକଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେଇଥିଲା । ଏଇ ସତ୍ୟ ଲେଖାଟି ପଢ଼ି ମୋ ମନରେ ଏଇ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଲା ଯେ, ଏପରି ଏକ ବୀଭତ୍ସ ଲେଖା ପାଠକ-ମାନଙ୍କ ମନରେ କ’ଣ ଯୌନକାମନା ଉଦ୍ରେକ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରକାଶିତ ହେଇଛି ! ଅଥଚ ଏଇ ଶ୍ରେଣୀର ଏକ ଘଟଣା ଉପରେ ବୋଧହୁଏ ଓଡ଼ିଆ ସମ୍ବାଦପତ୍ରରେ ପ୍ରକାଶିତ ପ୍ରଥମ ଲେଖା “ସତ୍ୟ ହେଲେ ସାଧ୍ୟାଦିକ” ବହୁଦିନ ତଳେ ପଢ଼ି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ରଚନାର ସୁସ୍ଥ ସାମ୍ବାଦିକତାକୁ ଭୁଲି ହେଇନି । . . .

ମୋର ସେଇ କିଶୋର ଅବସ୍ଥାରେ “ସମାଜ” ପଢ଼ି ସବୁଠୁ ଏଇ ବଡ଼ କଥାଟି ଜାଣିପାରିଲି ଯେ, ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ହେଉଛନ୍ତି “ସମାଜର” ସମ୍ପାଦକ । ଏହା ହେଲା ଉତ୍ତେଜଶିଖର ଅଠେଇଶି ମସିହାର କଥା । ସେତେବେଳେ ମୋ ମନରେ ଏଇ ପ୍ରଶ୍ନଟି ଉଠିଲା ଯେ, ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ କଂଗ୍ରେସକୁ ଆଣିଛନ୍ତି—କାଠଯୋଡ଼ି ନର ବାଲିରେ ଗାଈନୀଙ୍କ ପ୍ରଥମ କଂଗ୍ରେସ ସଭାର ଫଟୋଚନ୍ଦ୍ର “ସମାଜ”ରେ ବାହାରିଛି—ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଗାଈନୀ ଗୋଟିଏ କାଠ-ଚଉତିସା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଚୌକରେ ବସି ବହୁତା ଦେଉଛନ୍ତି, ଅଦୂରରେ କମ୍ପୁଷାବା ବଝିବନ୍ତି, ଗାଈନୀଙ୍କ ପାଖରେ ସେବେଲର ତରୁଣ ଗୁଣନେତା ରାଜକୃଷ୍ଣ ବୋଷ ଠିଆହୋଇ ଗାଈନୀଙ୍କର ହୃଦୀ ଭାଷଣର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ କରି ସଭାସ୍ଥ ଲୋକ-ମାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଉଛନ୍ତି । ସଭାମଞ୍ଚର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ବସିଛନ୍ତି ଉତ୍କଳମଣି ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ । ଏଇ ଐତିହାସିକ ଚିତ୍ରଟି ସେତେବେଳେ ସମାଜରେ ଦେଖି ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ହୃଦୟ-ପଟରେ ତାହା ଲାଗିରହିଛି । ସେତେବେଳେ ମୋ

ମନରେ ଏଇ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଲା ଯେ, ଗୋପବନ୍ଧୁ ତ ଓଡ଼ିଶାକୁ କଂଗ୍ରେସକୁ ଆଣିଛନ୍ତି—ଓଡ଼ିଶା ପାଇଁ ଏତେ କାମ କରୁଛନ୍ତି—ପାଟନାରୁ ଗ୍ରେଟଲଟ୍‌କୁ ଅଣାଇ ଓଡ଼ିଶାର ବଢ଼ି, ମରୁଡ଼ିରେ ଦରମଲା ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖାଇଛନ୍ତି । କଂଗ୍ରେସର ବଡ଼ ନେତା ସେ । ମୁଁ କଂଗ୍ରେସର ଏତେ ଏତେ ନେତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲି, ତାଙ୍କୁ ତ ଥରେ ଦେଖିପାରିଲି ନାହିଁ । ସେ ପୁଣି ସତ୍ୟବାଦୀରେ ଆଶ୍ରମ ଓ ବନବିଦ୍ୟାଳୟ ବସାଇଛନ୍ତି । ପୁଣି ଗୋପବନ୍ଧୁ, ମାଳକଣ୍ଠ, ଗୋଦାବରୀଶ, କୃପାସିନ୍ଧୁ ଓ ହରିହର—ଏଇ ପଞ୍ଚସଖା ସେଦିନ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାପ୍ଳୁତ ରଜନୀରେ ଶ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକାଶ ନଦୀକୂଳରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଥିଲେ ସେମାନେ ସରକାରୀ ଗୁକରି କରିବେ ନାହିଁ ଓ ଆଜ୍ଞାବନ ଦେଶ-ସେବାରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରିବେ । ଏକଥା ସ୍ମରଣ କରି ଦେଶର ଯେ କେହି ନାଗରିକ ଆନନ୍ଦ ଓ ଗର୍ବରେ ଅନୁଭବ କରିବ ଯେ, ଏଇ ପଞ୍ଚସଖା ଆଜ୍ଞାବନ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଜ୍ଞାକୁ ପାଳନ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ..ସେଇ ଷଷ୍ଠ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର ଥିଲାବେଳେ ଥରେ ମୋ ମନରେ ପୁଣି ଏଇ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଲା ଯେ, ଆମ ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର ଅଲକାଶ୍ରମରେ ମୁଁ ତ କଂଗ୍ରେସର ଅନେକ-ଅନେକ ନେତାଙ୍କୁ ଦେଖୁଛି, କିନ୍ତୁ ଉତ୍କଳମଣିଙ୍କୁ ତ କାହିଁକି ଦେଖୁ ନାହିଁ ! ସେ କ'ଣ ଏଠିକି ଆସୁ-ନାହାନ୍ତି ? କିନ୍ତୁ କାହାକୁ ଏକଥା ପଚାରିବ ? ଏତିକିବେଳେ ଆମ ଗାଁ ବଟ୍‌ରେ ଥିବା ପୋଷ୍ଟମ୍ୟାନ୍ ମୋ ହାତକୁ ଖଣ୍ଡିଏ ପୋଷ୍ଟକାର୍ଡ ଚିଠି ବଢେଇଦେଲା । ଚିଠିଟି ଇଂରାଜୀରେ ଲେଖା, ବିହାର ଖରପୁଆଁରୁ ଆମ ଗାଁର ଜଣେ ଲୋକ ପାଖକୁ ଆସିଛି । ମଧ୍ୟଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଷଷ୍ଠ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର ମୁଁ—ଇଂରାଜୀ ଚିଠି ପଢ଼ି ଯାହା ବୁଝିଲି, ସେଥିରୁ ଜାଣିଲି ସେଇ ଲୋକଟି ଖରପୁଆଁରେ ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟରେ ଗୁକରି କରେ । ଅନେକ ଦିନ ହେଲାଣି ଛୁଟିରେ ଗାଁକୁ ଆସିଛି । ନିହାତି ଅକର୍ମୀ ଅଲଗୁଆ ଲୋକ । ଖରପୁଆଁ ଫେରିବାର ନାଁ ଧରୁନି । ସେମାନଙ୍କୁ ଜଣେଇଦେଇଛି ଆମ ଗ୍ରାମରୁ କଟକ ଅନେକ ବାଟ (ପ୍ରକୃତରେ ମାତ୍ର ୩୦ ମାଇଲ୍) ସେଠୁ ଗୁଲି ଗୁଲି ଯାଇ କଟକରେ ଟ୍ରେନ୍ ଧରିବା ତା ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ ଅଫିସରୁ ଏ ଚିଠି ଆସିଛି । ଚିଠିରେ ଇଂରାଜୀରେ ଲେଖାଅଛି, ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁରରୁ କଟକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏବେ ଲଗା ସର୍ଭିସ୍ ଗୁଲିଲଣି—ଅତିଏବ ତମର ଆସିବାରେ କିଛି ଅସୁବିଧା ହେବ ନାହିଁ । ତମେ ଚଞ୍ଚଳ ଆସ । ....ଚିଠିରୁ ମୁଁ ସବୁ ବୁଝିଲି—କିନ୍ତୁ ଲଗା ଅର୍ଥ ବୁଝିପାରିଲି ନାହିଁ । ଦେଖିଲି ଅଲକାଶ୍ରମ ବାରଣ୍ଡାରେ ଶ୍ରୀଧୁ କ୍ର ମାଳମଣି ପ୍ରଧାନ ବସିଛନ୍ତି । ସାହସ କରି ତାଙ୍କୁ ଚିଠି ଦେଖାଇ ଲଗା ଅର୍ଥ କ'ଣ ପଚାରିଲି । ସେ ମୃଦୁ ହସ ହସି କହିଲେ—ଲଗା ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ମଟରଗାଡ଼ି ଯାହା ଗୁରୁପାଖରେ କୌଣସି

ବାଜା ନାହିଁ ।……ତାଙ୍କୁ ବନମ୍ର ପ୍ରଣାମ ଜଣାଇ ତାଙ୍କୁ ବଦାୟ ନେଇ ଆସିଲି । ପାଦେ ହ ପାଦ ଆସିବ କି ନାହିଁ, ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଅଳକାଶ୍ରମକୁ ଆସିବା କଥା ପୁଣି ମନରେ ଜାଗିଲା । କିଛି ଭୟମିତ୍ରିତ ଚିତ୍ତରେ ମାଳମଣି ବାବୁଙ୍କ ନିକଟକୁ ଫେରିଲି । ମତେ ଦେଖି ପଚାରିଲେ—କ’ଣ ପୁଣି ହେଲା ?…କିଛିଟା ସାହସ ସଞ୍ଚୟ କରି କହିଲି—ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ କ’ଣ ଆମର ଏ ଅଳକାଶ୍ରମକୁ କେବେ ଆସୁନାହାନ୍ତି ?…ଗୋଟିଏ କିଶୋର ବାଳକ ମୁହଁରୁ ଏ କଥା ଶୁଣି ଓ ତାଙ୍କୁ ତଳିପା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମତେ ଚାହିଁ ପଚାରିଲେ—କାହିଁକି ତୁମେ ଏକଥା ପଚାରୁଛ ?…ଟିକେ ଦବଯାଇ ଉତ୍ତର ଦେଲି—ତାଙ୍କୁ କେବେ ଦେଖିନାହିଁତ, ସେଇଥିପାଇଁ ଆପଣଙ୍କୁ ପଚାରିଲି ।……ଦେଖିଲି, ମୋ କଥାରେ ଯେମିତି ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ପୁରସ୍କାର ହସ ଫୁଟିଉଠିଲା । ସେମିତି ହସ ହସ ମୁହଁରେ ତାଙ୍କୁ ଉତ୍ତର ପାଇଲି—ହଁ, ସେ ଏଠି ଆସିବନ୍ତି, ତୁମେ ହୁଏତ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିପାରିବ । ତେବେ ତୁମେ ଯଦି କଟକ ଯିବ, ତାଙ୍କ ଦେଖା ପାଇବ ।……ତାଙ୍କର ଏଇ କେଇପଦ ମଧୁର କଥା ମତେ ଭଲ ଲାଗିଲା ।……ଏଇ ମାଳମଣି ପ୍ରଧାନ । ମୁଁ ସ୍କୁଲକୁ ଯିବା ଆସିବାବେଳେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବି, ଅଳକାଶ୍ରମରେ ଦିନେ ଦିନେ ଲୋକ ଭର୍ତ୍ତି ହେଉଛନ୍ତି ବେଳେ-ବେଳେ ମାତ୍ର କିଛି ଲୋକ ଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟେକଦିନ ଦେଖେ ଜଣେ ଲୋକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟଭାବେ ଉପସ୍ଥିତ ରହୁଛନ୍ତି । ଲାଗିଲା, ଉତ୍କଳ ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ, ନାତିଦୀର୍ଘ—ଶୁଭ୍ର-ଖଦଡ଼ ପରିହୃତ ପ୍ରାୟ ଚିରଶିବର୍ଷ ବୟସ୍କ ସେ ବ୍ୟକ୍ତିଟି ହେଉଛନ୍ତି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାଳମଣି ପ୍ରଧାନ । ନିଆଳୀ ବାହରଣା ନିବାସୀ ସତ୍ୟବାଦୀ ବକୁଳବନରୁ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପ୍ରଧାନଙ୍କୁ ମୁଁ କେବେହେଲେ ଆଶ୍ରମରେ ଅନୁପସ୍ଥିତ ଦେଖିନି । ବେଳେ ବେଳେ କିଛି ଲେଖା ପଢ଼ା କରୁଥାନ୍ତି—ନଚେତ୍ ଅରଟରେ ସୂତା କାଟୁଥା’ନ୍ତି—ନ ହେଲେ ସହସ୍ରରେ ଆଶ୍ରମପ୍ରାଙ୍ଗଣ ଝାଡ଼ୁଦ୍ୱାର ସତ୍ୟ କରୁଥା’ନ୍ତି । ମୁଁ ଘରକୁ ଫେରିଲି । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପ୍ରଧାନ ମତେ କହିଛନ୍ତି—ମୁଁ କଟକ ଗଲେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଭେଟିପାରିବି । କିନ୍ତୁ କଟକ କିଏ, ମୁଁ କିଏ ! ମାତ୍ର ପଶ୍ଚି ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର ମୁଁ । ମୁଁ କେବେ କଟକ ଯିବି ନା ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବି ! କିନ୍ତୁ ନା, କଟକ ଯିବାର ପୁରୋଗ ଆସିଗଲା । ମୋର ଗୋଟିଏ ଭଉଣୀର ବିବାହ ଉପଲକ୍ଷେ କିଛି ଜନସମାସ ଆଣିବା ପାଇଁ ବାପା କଟକ ବାହାରିଲେ । ଆମର ଥିଲା ଏକ ସଞ୍ଜଳ ପରିବାର । ମୁଁ ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଟକ କେବେ ଯାଇନି । ମତେ କଟକ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ବାପା ସାଥରେ ନେଇ କଟକ ଆସିଲେ । କଟକ ଆସିଲେ ମୁଁ ଉତ୍କଳମଣିଙ୍କୁ ଦେଖିପାରିବି । ମୁଁ ଆଜି ଏଠି ଠିକ୍ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିପାରୁ ନାହିଁ ଯେ, ସେଦିନ ମୁଁ କଟକ ଆସିବାର ପୁରୋଗ ପାଇଲି ବୋଲି ମନ ଭିତରେ କି ବିପୁଳ ଆଶା ଓ ଉଲ୍ଲାସ ନେଇ ମୁଁ ବାପାଙ୍କ ସାଥରେ କଟକ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲି । ବିବାହ ଜନସମାସ

କିଣା ଶେଷ ହେଲା । ମୋ ପାଇଁ ଜୋତା କିଣାହୁଏ ବୋଲି ଆମେ ବାଲୁବଜାର ଗ୍ରାମବାବୁଙ୍କ ଦୋକାନକୁ ଆସିଲୁ । ଦେଖିଲି, ଗ୍ରାମବାବୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଖଦଡ଼ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଛନ୍ତି । ବୁଝିପାରିଲି, ସେ ନିଶ୍ଚୟ କଂଗ୍ରେସର ଲୋକ । ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲି, ମୁଁ କୋଉଠି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କୁ ଭେଟିବି ?……ସେ ବାଟ ବଢେଇଦେଲେ । ଦୋକାନରୁ ଓହ୍ଲାଇ ବାପା ତାଙ୍କ ପକେଟରୁ ଘଣ୍ଟା କାଢ଼ି କହିଲେ—ନାହିଁରେ ବାପା, ଆଜି ଆଉ ବେଳ ନାହିଁ । ତେଣେ ମଟର ଗୁଡ଼ିଦେବ । ଆଜି ସନ୍ଧ୍ୟା ପୁଞ୍ଜରୁ ଘରେ ନ ପହଞ୍ଚିଲେ ତୋ ଅପା ଘରକୁ “ସ୍ତ୍ରୀକାର” ଯାଇପାରିବ ନାହିଁ । ଆମେ ଆଉ ସ୍ୱରାଜ ଆଗ୍ରମ ନ ଯାଇ ଘରକୁ ଫେରିଲୁ । ବିବାହ କର୍ମ ଶେଷ ହେଲା । ବାପାଙ୍କର ଦେହ ଭଲ ନ ଥାଏ । ମୁଣ୍ଡ ଭିତରେ ବେଳେ ବେଳେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହେଉଥାଏ ବୋଲି କହୁଥା’ନ୍ତି । ତା’ପରେ ହଠାତ୍ ସେହିନ ଉଣେଇଶିଶହ ଅଠେଇଶି ମସିହା ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳା ଏକାଦଶୀ ତିଥିରେ ବାଉନ ବର୍ଷ ବସ୍ତ୍ରସରେ ବାପା ଚରଦନ ପାଇଁ ଆମମାନଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ । ବାପା କେବଳ ପରିବାରର କର୍ତ୍ତା ନ ଥିଲେ, ଥିଲେ ହର୍ତ୍ତାକର୍ତ୍ତା ଦୈବ ବିଧାତା । ବାପା ଚାଲିଗଲା ପରେ ମୋ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କେହି ଦ୍ୱିତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଆମ ପରିବାରରେ ନାହିଁ, ଯିଏ ଏ ପରିବାରର ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିପାରିବ । ଆମେ କାନ୍ଦୁଥାଉ । ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପାଇଁ ଶୋକ କରିବାତ ସ୍ୱାଭାବିକ । କିନ୍ତୁ ଆମେ ସବୁସ୍ୱ ହରାଇଲା ପରି ଯେମିତି ଆକୁଳ ବିକଳ ଅବସ୍ଥାରେ କାନ୍ଦୁଥାଉ, ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ୁଥାଉ, ସେଥିରୁ ମୁଁ ବାପାଙ୍କର ୧୨/୧୩ ବର୍ଷର ପୁଅ, ଠିକ୍ ଜାଣିପାରୁଥିଲି ଯେ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ଆମକୁ କଲରେ ଲଗେଇବା ପାଇଁ ଆଉ କେହି ନାହାନ୍ତି । ଆମେ ସତରେ ଅନାଥ ହେଇଗଲୁ । ବାପା ଆମକୁ ଅକଲରେ ଭସାଇ ଦେଇ ଚାଲିଗଲେ ।

ଉତ୍କଳମଣିଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱଧ୍ୟାନ

ଶୁଦ୍ଧିଦିନୀ ସମାପ୍ତ ହେଲା । ପୁଣି ଜଗତସିଂହପୁର ପଢ଼ିବାକୁ ଗଲି । ଦିନ ଗଢ଼ିଯାଉଛି । ସେତେବେଳକୁ ବାପାଙ୍କର ସର୍ଗବାସ ଦୁଇମାସ ହେଇଗଲାଣି । ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ଭଲଭାବରେ ବାଲି ଉଠି ନ ଥାଏ—ଘରୁ ଶୋକର ଗ୍ରସ୍ତା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅପସରି ଯାଇ ନ ଥାଏ । ରଥଯାତ୍ରା ସମୟ । ‘ସମାଜ’ ଆସିଲା । ମୁଁ ଆମ ଅଗଣାରେ ଠିଆହେଇ ସମାଜ ଖୋଲିଲି । ପଢ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି ।……ହେ ଭଗବାନ୍ ! ମୋ ଆଖି ସାମ୍ନାରେ ‘ସମାଜ’ ପୃଷ୍ଠାରେ ଏ କଣ ମୁଁ ଦେଖୁଛି ! ମୋ ଆଖି ଝାପ୍‌ସା ହୋଇ ଯାଉଛି ! ସବୁ ଯେମିତି ଅନ୍ଧାର । ମୁଁ ଆତଙ୍କରେ ପୃଷ୍ଠା ଓଲଟାଇଲି । ତା’ପରେ ଅନ୍ୟ ପୃଷ୍ଠା……ସବୁ ପୃଷ୍ଠାରେ ସେଇ ଆତଙ୍କର ଗ୍ରସ୍ତା । ମୋ ହାତ ଥରୁଥାଏ, ପାଦ ସ୍ଥିର ରହୁ ନ ଥାଏ । ସମ୍ଭାଦପତ୍ରରୁ କ’ଣ

କିଛି ପଢ଼ିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାଏ—ଧାଡ଼ିଏ ଅଧେ ପଢ଼ିଲା ପରେ ଆଖି ଆପେ ଆପେ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଉଥାଏ । ଆଖିରୁ ଧାର ଧାର ଲୁହ ବହୁଥାଏ । ଅତୁରରେ ମୋ ବଡ଼ଅପା ବସି ମତେ ହୃଦୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଥିଲା । ଧାଇଁଆସି ମତେ ତା କୋଳକୁ ଆଉଟାଇ ନେଇ ଅସ୍ଥିର କଣ୍ଠରେ କହିଉଠିଲା—କ’ଣ ହେଲା ? କାହିଁକି କାନ୍ଦୁଲୁ ? ଆବେଗରେ ମତେ ଆଉଁଶି ପକାଉଥାଏ । ତା’ର ଏ ଆଦର ଏ ଆବେଗରେ ମୁଁ ଆଉ ଯୈର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ଭାଳି ରହିପାରିଲି ନାହିଁ । କଇଁ କଇଁ ହେଇ କାନ୍ଦୁ ଉଠି କହିଲି—ଦେଖ୍ ଅପା, ଏଇ ଦି’ମାସ ତଳେ ମାସ ବାଉନ ବର୍ଷ ବୟସରେ ବାପା ମରିଗଲାନ୍ତିନି ଆମେ ସବୁ ଏଇଠି ଏଇ ଅଗଣାରେ ବସି, ବାପା ଆମକୁ ଅକଲରେ ଭସାଇ ଦେଇ ଚାଲିଗଲେ ବୋଲି ମୁଣ୍ଡ ପିଟି ପିଟି କାନ୍ଦୁଥିଲୁ । ଆଜି ଏଇ ଦେଖ୍, ଉତ୍କଳମଣି ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ଆଉ ନାହାନ୍ତି । ତୁ’ତ ଜାଣୁ ତାଙ୍କୁ, ଏଇ ‘ସମାଜ’ରେ ବାହାରିଛି—ସାରା ଓଡ଼ିଶାରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସେଇ ବାଉନ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ ଶୋକସାଗରରେ ଭସାଇ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନେତ୍ରୋତ୍ସବ ଦିନ ଚାଲିଗଲେ । ବାପା ସିନା ଆମ ପରିବାରକୁ ଅନାଥ କରି ଯାଇଛନ୍ତି, ଉତ୍କଳମଣି ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ, ହଁ ଲେ ଅପା, ଓଡ଼ିଶାର ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅନାଥ କରି ଚାଲିଗଲେ । ଆମେ ସମସ୍ତେ ଅନାଥ ହେଇଗଲୁ । ମୁଁ ଥରେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିପାରିଲି ନାହିଁ ।

କାଠଯୋଡ଼ି ହସ୍ତେଲ୍ ଓ କଟକରେ ବିଜୁଳି ଆକ୍ରମଣ

ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ବର୍ଷ—ଭୁବନେଶ୍ୱରୀରୁ ଚାରିଶି ମସିହା । ଏପ୍ରିଲ୍ ମାସ ଛ’ ତାରିଖ—ମୁଁ ସେଇବର୍ଷ ଜାନୁଆରୀ ମାସରେ ହାଇସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ କଟକ ଆସିଲି । ରହିଲି କାଠଯୋଡ଼ି ହସ୍ତେଲ୍ରେ । ବିରାଟ ଦ୍ୱିତଳ ପ୍ରାସାଦ—ବହାର ଓଡ଼ିଶାର ସବୁଠାରୁ ବୃହତ୍ତମ ସ୍କୁଲ—ଛାତ୍ରାବାସ । ତାହାଣ ପାଖରେ କଲିକଟା ସ୍କୁଲ, ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରାକ୍ତିଷ୍ଠ ଗାର୍ଲସ୍ ସ୍କୁଲ ଓ ରାଧାନାଥ ଟ୍ରେନିଂ କଲେଜର ଛାତ୍ରାବାସ । ଏଇ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରାୟ ସବୁର ବର୍ଷ ତଳେ ଅତି ସୁଦୃଢ଼ଭାବେ ନିର୍ମିତ ଏ ପ୍ରାସାଦଟି ବର୍ତ୍ତମାନ ସେମିତି ଅକ୍ଷତ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଛି । ଓଡ଼ିଶା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହେଲା ବେଳେ ଏହା କିଛି ବର୍ଷ ପାଇଁ ଡି.ପି.ଆଇ. ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ଏକ ମହଲାନିବାସ ହୋଇଛି । ମୁଁ ସେଇ ଭୁବନେଶ୍ୱରୀରୁ ଚାରିଶି ମସିହା ଜାନୁଆରୀ ମାସରେ ଆସି କଟକ ଟାଉନ୍ ଇକ୍ସ୍ପ୍ରେସ୍ ହାଇସ୍କୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଇଲି—ରହିଲି କାଠଯୋଡ଼ି ହସ୍ତେଲ୍ ଉପର ମହଲରେ । ମୁଁ ଯୋଉଦିନ ପଢ଼ିବାକୁ କଟକ ଆସିଲି, ସେଦିନ ମୋ’ ପାଇଁ ଏକ ବିଶେଷ ଘଟଣା ଘଟିଗଲା ବୋଲି ମୁଁ କହିବି—ଘଟଣାଟି ହେଲା, ସେଦିନ

ଅର୍ଥାତ୍ ଉଣେଇଶଶହ ଡରିଶ ମସିହା ଜାନୁଆରୀ ମାସ ଚଉଦ ତାରିଖ କଟକରେ ପ୍ରଥମେ ବଜଲି ଆଲୁଅ ଜଳିଲା । ଆମ ହଷ୍ଟେଲ୍ ଗେଜ୍ ପାଖକୁ ଲାଗି ଗୋଟିଏ ବଜୁଲିବତ ଖୁଣ୍ଟ ରହିଥାଏ । ଆଲୁଅ ଜଳିବାର ବହୁପୁଞ୍ଜରୁ ସେ ଖୁଣ୍ଟ ପୋତା-ହୋଇଥାଏ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ କେବଳ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଏକ ଆକୂଳ ପ୍ରତ୍ୟାଶାରେ ରହିଥାଉ । ଜାନୁଆରୀ ଚଉଦ ତାରିଖ ଶୀତଦିନ—ସନ୍ଧ୍ୟା ସାଢ଼େ ପାଞ୍ଚଟାରେ ଆଲୁଅ ଆସିବ—ଆମେ ସବୁ ଯାଇ ଗେଜ୍ ପାଖରେ ଜମା ହେଇଗଲୁଣି । ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଖି ସେଇ ବଜୁଲିବତ ଉପରେ । ସାଢ଼େ ପାଞ୍ଚ ବାଜିଲା । ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ଆଲୋକର ଉଜ୍ଜ୍ୱାଳ ଉତ୍ତରଦେଇ ବତଟି ଜଳିଉଠିଲା । ବଜୁଲିବତକୁ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଇ ଆମେ ତାଳିମାରି ଉଠିଲୁ । ଏତିକିବେଳେ ଆମ ହଷ୍ଟେଲ୍‌ର ଗୋଟିଏ ପିଲା ବଲ୍‌ବଟିକୁ କକ୍ଷ୍ୟ କରି ଗୋଟିଏ ଟେକା ଫିଙ୍ଗିଲା । ଗ୍ରାମ୍ୟକୁ ଟେକାଟି ବଡ଼ରେ ନ ବାଜି ବଡ଼ ହୋଲ୍‌ଡର୍‌ରେ ବାଜିଲା । ବତଟି ଉପରୁ କମିଉଠିଲା । ସେଇ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ହୃଦୟତନ୍ତ୍ରୀ ଉପରେ କମି ଉଠିଲା । ବଲ୍‌ବ ଭଙ୍ଗିନାହିଁ ସତ, କିନ୍ତୁ ଟେକା ଯାଇ ହୋଲ୍‌ଡର୍‌ରେ ବାଜିବ ! କିଏ ଜାଣେ, ଏ ଦୁଷ୍ଟର୍ମର ଫଳ କିଏ ଭୋଗିବ ? ହଷ୍ଟେଲ୍ ଦରଓଁଦ୍ ସେ ପିଲାଟାକୁ ନେଇ ସୁପରଶ୍ରେଣ୍ଟେଣ୍ଟଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚେଇଦେଲା । ସୁପରଶ୍ରେଣ୍ଟେଣ୍ଟ ତାର ଅଭିଭାବକକୁ ଡକାଇ ସେ ପିଲାଟାକୁ ହଷ୍ଟେଲ୍‌ରୁ ବହୁଷ୍ଟାର କରିଦେଲେ ।... ଉଣେଇଶଶହ ଡରିଶ ମସିହା ପୁଞ୍ଜରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ପୁରୀ ସହରକୁ ଇଲେକ୍ଟ୍ରିକ୍ ଯୋଗାଇ ଦିଆଗଲାଣି । ପୁରୀସହରର ଇଲେକ୍ଟ୍ରିକ୍ କମ୍ପାନୀର ମାଲିକ ଥିଲେ ଇଞ୍ଜିନିୟର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବି. ଦାସ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ଭୁବନାନନ୍ଦ ଦାସ୍, ବି. ଇ. । ଏକ ଅତି ମର୍ଯ୍ୟାଦାସମ୍ପନ୍ନ ପରିବାରରେ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ । ଭୁବନାନନ୍ଦ ଦାସ ଓ ସ୍ୱାମୀ ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ଦାସ—ଦୁହେଁ ଯମଜ ଭ୍ରାତା । ଭୁବନାନନ୍ଦ ବି. ଏସ୍. ସି. ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ ପାସ୍ କରି ଶୁକରି କଲେ ନାହିଁ, ବରଂ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସ ସହୃଦ ସମ୍ପର୍କ ରଖିଥିଲେ । କେତେଥର କଂଗ୍ରେସ୍ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ ସଭ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ସନ୍ତାନ—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଦାସ । ରାଧାକୃଷ୍ଣ ବାବୁ ପୁରୀ ଇଲେକ୍ଟ୍ରିକ୍ କମ୍ପାନୀର ଦେଶାଶୁଷ୍ଟା କରୁଥା'ନ୍ତି । ସ୍ୱାମୀ ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ଦାସ—ଓକିଲ, ଅବବାହୃତ । ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସର ଜଣେ ବରିଷ୍ଠ ନେତା ।

କଟକ ଇଲେକ୍ଟ୍ରିକ୍ କମ୍ପାନୀର ମାଲିକ ଥିଲେ ଏକ ବିଦେଶୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ—ଓକ୍ସାଭିଅସ୍ ଷ୍ଟିଲ୍ କମ୍ପାନୀ । ଉଣେଇଶଶହ ଡରିଶରୁ ଉଣେଇଶଶହ ବାଆଷଠି । ଏଇ ବଡ଼ଶିବର୍ଷ ଭିତରେ କେବଳ ଉଣେଇଶଶହ ସର୍କିଟରୀଶ ମସିହାରେ ପ୍ରବଳ ବୃଦ୍ଧି ବତାସ ଯୋଗୁ କେତେକ ବଜୁଲିଖୁଣ୍ଟ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବାରୁ ଦୁଇ ଦିନଦିନ

ବିଜୁଳି ଯୋଗାଣ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଏଇ ବଡ଼ିଣ ବର୍ଷ ଭିତରେ ଆଉ କେବେହେଲେ ଅକ୍ଲୋଇଥସ୍ କମ୍ପାନୀ ସହରକୁ ବିଜୁଳି ଯୋଗାଣ ବନ୍ଦ କରିନାହିଁ । ଉଣେଇଶଶହ ଏକଷତି / ବାଆଷତି ମସିହାରେ କମ୍ପାନୀଠାରୁ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର କମ୍ପାନୀର ପରିଚାଳନା ଭାର ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଆମେ ସମସ୍ତେ ଉତ୍ତୁଖି ହୋଇଉଠିଲୁ । ସେତେବେଳକୁ କୌଣସି ଏକ ଜନହତକର ପ୍ରତିଷ୍ଠାନର ପରିଚାଳନା ଦାୟିତ୍ବ ସରକାର ଓ ଏକ କମ୍ପାନୀ ଭୁଲାଇବାର ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ନିକଟରେ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ପ୍ରତିଭାତ ହୋଇପାରି ନ ଥିଲା । ଆମେ ଧରିନେଲୁ ବିଜୁଳି ଯୋଗାଣ ପରି ଏକ ଜନହତକାରୀ ଉଦ୍ୟୋଗ ବା ପ୍ରକଳ୍ପ ସରକାରଙ୍କ ହାତରେ ହିଁ ଦୃଢ଼ ରହିବ—କାରଣ କମ୍ପାନୀପରି ଲାଭ ଉଠେଇବାର ପ୍ରଶ୍ନ ସରକାରୀ ସ୍ତରରେ ନାହିଁ । ....କମ୍ପାନୀ ପରିଚାଳନା ସମୟରେ ମୁଁ ଦୁଇଟି ମିଟର ପାଇଁ ଦରଖାସ୍ତ କରିଥିଲି । ଗୋଟିଏ ମିଟର ପାଇଁ ଥାଏ । .... ଦ୍ଵିତୀୟ ମିଟରଟି ମିଳିବା ପାଇଁ ମୁଁ ଅପେକ୍ଷା କରିଥାଏ । ସେଦିନ ଦିନ ପ୍ରାୟ ବାରଟା— ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଉତ୍ତପ । କମ୍ପାନୀର ଜଣେ କର୍ମଚାରୀ, (ତାଙ୍କ ନାମ ବୋଧହୁଏ ବଟବାବୁ) ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ମିଟର ଆଣି ମୋ' ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଏମିତି ଅସମୟରେ କାହିଁକି ଆସିଲେ ବୋଲି ମୋ' ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ ସେ କହିଲେ— ଆଜି ରାତି ବାରଟାବେଳେ ସରକାର କମ୍ପାନୀଠାରୁ ଦାୟିତ୍ବ ନେଇଯିବେ । ତା'ପରେ ବିଜୁଳି ଯୋଗାଣ ଅଫିସ୍ କେଉଁ ମାର୍ଗରେ ଚାଲିବ, ସେକଥା କେହି କହିପାରିବେନି । ସେଥିପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ପୂର୍ବରୁ ଆମେ ସବୁ ଅଡ଼ୁଆ ଚୁଟାଇ ଦେଉଛୁ । ମିଟର ବସାଇ ଦେଇ ସେମାନେ ଚାଲିଗଲେ । ବଟବାବୁଙ୍କ କଥାରେ ମୁଁ ବିସ୍ମିତ ଡାକି ବସ୍ତ୍ର ହୋଇପଡ଼ିଲି । ସରକାରୀ ପରିଚାଳନାରେ କ'ଣ ବିଜୁଳି ବିଭାଗର କାର୍ଯ୍ୟ ଧ୍ଵମେଇଯିବ ? ଅବଶ୍ୟ ସମୟେ ସମୟେ ସରକାରୀ ଦସ୍ତରର ଗତି ଧ୍ଵମେଇଯାଏ । କିନ୍ତୁ ସେସବୁ କାଗଜପତ୍ର କାରବାର । କିନ୍ତୁ ଇଏ ଯେ ବିଜୁଳି-ବିଭାଗ—ତାଙ୍କ କାମ ବିଜୁଳି ଗତିରେ ଚାଲିବାର କଥା । ସେମାନେ ଆମକୁ ବିଜୁଳି ଯୋଗାଇ ଦେବେ, ଆମେ ସେମାନଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ଦେବୁ । ଏଥିରେ ସେମାନେ ଧ୍ଵମେଇଗଲେ ଏ କଟକ ସହର ଯେ ଅନ୍ଧାର ହୋଇଯିବ ! କିନ୍ତୁ ନିବୋଧ ମୁଁ, ବୁଝିପାରୁ ନ ଥିଲି ଯେ ଓକ୍ଲୋଇଥସ୍ କମ୍ପାନୀ ରାଣୀହାଟରେ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ଅଥଚ ଅତି ସୁଦୃଢ଼ ଘରେ ଅଫିସ୍ ଖୋଲି କଟକ ସହରକୁ ବିଜୁଳି ଯୋଗାଉଥିଲା । ତାଙ୍କ କାମ ଧ୍ଵମେଇଗଲେ ଲାଭର ମାତ୍ରା ସେମାନେ ପଛେଇଯିବ । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ପାଦରେ ଠିଆ ନ ହୋଇ, ପାଦ ଆଙ୍ଗୁଳି ଅଗରେ ଠିଆହୋଇ କାମ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସରକାରୀ ପରିଚାଳନା ଅଧୀନକୁ ଗଲାପରେ ଦେଖାଗଲା ଯେ,

ଏକ ବିଶାଳ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ବୋର୍ଡ଼ ଗଠିତ ହେଲା । ବହୁ ଉଚ୍ଚପଦବୀଧାରୀ ବିଚକ୍ଷଣ ଇଞ୍ଜିନିଅରମାନେ ବୋର୍ଡ଼ ପରିଚାଳନା ଦାୟିତ୍ବରେ ରହିଲେ । ସେମିତି ବିଜୁଳି ଉତ୍ପାଦନ ତାଳଚେର, ସ୍ବାରକୁଦ ଓ ବାଲିମେଳା ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ସମସ୍ତ ଓଡ଼ିଶାକୁ ବିଜୁଳି ଯୋଗାଇ ଦେବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରାଗଲା । କମ୍ପାନୀ ଅମଳରେ ଯଦି କେହି ଉପଭୋକ୍ତାର କିଛି ଅସୁବିଧା ଦେଉଥିଲା, ତେବେ ସେ କମ୍ପାନୀକୁ ଜଣାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନେ ଆସି ସବୁ ସୁଧାର ଦେଉଥିଲେ । ତାର କାରଣ, ଉପଭୋକ୍ତାର ଘର କଟକରେ ଓ କମ୍ପାନୀର ବିଜୁଳି ଉତ୍ପାଦନ ସେଇ କଟକରେ । ସେଥିପାଇଁ ବିଳମ୍ବର ପ୍ରଶ୍ନ ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସରକାରୀ କର୍ମପୋରେସନ୍ ଗଢ଼ାହେଲା ପରେ ଯଦି କାହାର କିଛି ଅସୁବିଧା ହେଲା, ତେବେ ସେ ପାଖରୁ ଉତ୍ତର ଆସିଲା—ସ୍ବାରକୁଦରୁ ଯାଇଛି ତ କେତେବେଳେ ତାଳଚେରରୁ ଯାଇଛି—କେତେବେଳେ ଆସିବ କହୁହେବ ନାହିଁ । ଏଥିରୁ ଆମେ ଏଇଆ ବୁଝିଲୁ ଯେ, ଯେହେତୁ ସ୍ବାରକୁଦ, ବାଲିମେଳା ଓ ତାଳଚେର କଟକରୁ ବହୁ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ, ସେମାନେ ସେଠି ଆରାମରେ ବସି ନିରାପଦରେ ଭୁବନେଶ୍ବର କର୍ମପୋରେସନ୍‌କୁ ଅଙ୍କୁଳ ଅଗରେ ନଗୁଡ଼ିଚନ୍ତି, ଆଉ ବିଚରା କର୍ମପୋରେସନ୍ ଭୁବନେଶ୍ବରରେ କିଛି ବୁଦ୍ଧିବାଟ ନ ପାଇ ତାଙ୍କର ଅଧୀନସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ସହୃଦ ବିଜୁଳି ଉପଭୋକ୍ତାମାନଙ୍କୁ ସେମିତି ଅଙ୍କୁଳ ଅଗରେ ନଗୁଡ଼ିଚନ୍ତି । ସେଇ ଉଃଶଇଶଶହ ଏକପଠି/ବାଆପଠି ମସିହାରୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ ଉଃଶଇଶଶହ ତେୟାନବେ, ଚଉବନବେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ନଗୁନତି କାମ ସେମିତି ଚାଲିଛି ।

ରାଧାକୃଷ୍ଣ ମୁରଲୀଧର

ହଁ, ଏଇ ବିଜୁଳିବନ୍ଦି କାରବାରରୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଆମୋଦପୁର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣା ମନେ ପଡ଼ିଯାଉଛି । ଶ୍ରୀ ମୁରଲୀଧର ଆଗୂର୍ତ୍ତ—ଘର ତାଙ୍କର କଟକ ଜିଲ୍ଲା ସିଦ୍ଧେଶ୍ବରପୁର, କିନ୍ତୁ ରହଣି ପ୍ରାୟ କଟକ ସହରରେ । ଶିକ୍ଷାଦାକ୍ଷା ଅଛି, କିନ୍ତୁ ଗୁକ୍ତି କରି ନାହିଁ—ସ୍ମୃତିମାନ ବିଚକ୍ଷଣ ସ୍ବଭାବ । ସମାଜସେବା ଭାବରେ କିଛିଟା ଖ୍ୟାତି ଥାଏ । ତାଙ୍କର ଜଣେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ, ସମବୟସ୍କ ଶ୍ରୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଦାସ । କଟକ ଓ ପୁରୀ ସହରରେ ବିଜୁଳିବନ୍ଦି ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଉଥିବା ପରେ ଏ ଦୁହେଁ ଏକ ମିଳିତ ବ୍ୟବସାୟ ସଂସ୍ଥା ଖୋଲି ସମ୍ବଲପୁର ସହରରେ ବିଜୁଳି ଯୋଗାଣ ପାଇଁ ଲାଈସେନ୍‌ସ ପାଇଲେ । ସଂସ୍ଥାର ନାମ ସମ୍ବଲପୁର ଇଲେକ୍ଟ୍ରିକ୍ ସପ୍ଲାଇ କମ୍ପାନୀ, ହେଡ୍ ଅଫିସ୍ କଟକ । କାମ ଆରମ୍ଭ ହେଲା—ସମସ୍ତ ସରଞ୍ଚାମ କଲିକତାରୁ ଆଣିବାର କଥା, କିନ୍ତୁ ଏ ଦୁହେଁ ଦେଖିଲେ, କଲିକତାର ପ୍ରାୟ ସବୁ ଫାର୍ମ ଏମାନଙ୍କୁ ବେଶୀ ଚଢ଼ାଦରରେ ଜନସପକ୍ଷ ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ କୋଟେସନ୍

ଦଉଚନ୍ତି । ଏତେ ଦରରେ ଜନସ କଣିଲେ ଏମାନଙ୍କ କମ୍ପାନୀ ରୁଡ଼ିଯିବ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ଜଣାପଡ଼ିଲା ଯେ, ଏହା ଓଡ଼ିଆ ଫାର୍ମ ହୋଇଥିବାରୁ କଲିକତାର ମାରୁଡ଼୍ଫାଡ଼ି ଫାର୍ମମାନେ ଜାଣିଶୁଣି ଏମାନଙ୍କୁ ଚଢ଼ାଦରରେ କୋଟେସନ୍ ଦଉଚନ୍ତି । କ’ଣ କରାଯିବ ? ମାରୁଡ଼୍ଫାଡ଼ିମାନେ ଧନୀ ସତ, କିନ୍ତୁ ବହୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ, ସେମାନଙ୍କ ଧନ ଅପେକ୍ଷା ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିର ମାତ୍ରା ବେଶୀ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ “ସମ୍ବଲପୁର ଇଲେକ୍ଟ୍ରିକ ସପ୍ଲାଇ କମ୍ପାନୀ”କୁ ଭୁଲି-ଦିଆଯାଇ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଏକ ନୂତନ କମ୍ପାନୀ ଗଠିତ ହେଲା । ଏଇ ନୂତନ କମ୍ପାନୀର ନାମ ରହିଲା—“ରାଧାକୃଷ୍ଣନ୍ ମୁରଲୀଧର ଜେନେରାଲ୍ ମାକେଣ୍ଟିସ୍” । ଯେତେବେଳେ ଏଇ ନୂତନ କମ୍ପାନୀ ନାମରେ ଏମାନେ କଲିକତା ମାରୁଡ଼୍ଫାଡ଼ି ଫାର୍ମକୁ କୋଟେସନ୍ ମାଗିଲେ, ସେମାନେ କଟକରେ ଏକ ନୂଆ ମାରୁଡ଼୍ଫାଡ଼ି ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ାହେଇଛି ବୋଲି ଜାଣି ଖୁସିରେ ସେମାନଙ୍କର ରେଟ୍ ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ପର୍ସେଣ୍ଟ କମେଇ ଦେଲେ । ଏଥିରେ କଲିକତାରେ ସେମାନେ ଖୁସୀ, କଟକରେ ଏମାନେ ଖୁସୀ ।

କାଠଯୋଡ଼ି ହଷ୍ଟେଲ୍ ଓ ଆନନ୍ଦ ଲହରୀ ଉପନ୍ୟାସମାଳା

ଉଣେଇଶିଶହ ଦଶଶି ମସିହାରେ ମୁଁ ମେଟ୍ରିକ୍ ପଢ଼ିବାକୁ କଟକ ଆସି କାଠଯୋଡ଼ି ହଷ୍ଟେଲ୍‌ରେ ଥାଏ । ସେଦିନ ସ୍କୁଲରୁ ଫେରି ଉପର ମହଲ ବାରଣ୍ଡାରେ ଠିଆହେଇଛି, ଦେଖିଲି ଜଣେ ଲୋକ କାନ୍ଥରେ ଗୋଟିଏ ପୁଡ଼ିଆ ରଖି ହଷ୍ଟେଲ୍ ପ୍ରାଙ୍ଗଣକୁ ଆସିଲା ଓ ଟେନିସ୍ ପଡ଼ିଆରେ ବସି ପୁଡ଼ିଆଟିକୁ ଖୋଲି କେତେଖଣ୍ଡ ନୂଆ ବହୁ ସଜାଇକରି ରଖିଲା । ଏଇଠି ମୁଁ ଅତି ବିନୟ ସହକାରେ କହି ରଖୁଛି ମୁଁ ପିଲାଦିନୁ ସୁ ପ୍ରକପ୍ରିୟ ଥିଲି । କିନ୍ତୁ ସୁ ପ୍ରକ କାହିଁ, ବହୁ କାହିଁ ? ସେଇ ଶିଶୁବୋଧ, କଥା ବହୁ ବା ସାହିତ୍ୟ କୁସୁମ ବହୁକୁ ବାରମ୍ବାର ପଢ଼ୁଥିଲି । ମାଇନର ସ୍କୁଲ ଲାଇବ୍ରେରୀରେ ମାତ୍ର ଦୁଇଖଣ୍ଡି ଉପନ୍ୟାସ ଥିଲା । (ସେତେବେଳେ ଉପନ୍ୟାସ ବା କାହିଁ ?) ଏ ଉପନ୍ୟାସ ଦୁଇଟାର ନାମ ଥିଲା “ରୁ ମୋ ମା” ଓ “ରୁପା ରୁଡ଼ି” ବା ଏହିପରି କିଛି । ଏ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ବହୁ ତ ପଢ଼ିଥିଲି, ଆଉ ପଢ଼ିଥିଲି ବକ୍ସିମ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଖଣ୍ଡିଏ ବଙ୍ଗଳା ଉପନ୍ୟାସ “ଝପକନ୍ୟା” । ଏ ବହୁଟି ମଧ୍ୟ ଆମ ଲାଇବ୍ରେରୀରେ ଥିଲା ଓ ମୁଁ ଅତି ପିଲାବେଳୁ ମୋ ଅପା ପାଖରୁ ବଙ୍ଗଳା ପଢ଼ିବା ଶିକ୍ଷା ପାଇଥିଲି ।……ସେଦିନ ଟେନିସ୍ ପଡ଼ିଆରେ କେତେଖଣ୍ଡ ନୂଆ ବହୁ ଦେଖି ମୁଁ ସେଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲି । ଦେଖିଲି—ଖଣ୍ଡିଏ ଜନା ଉପରେ ଗୁରୁ ପାଞ୍ଚଖଣ୍ଡି ନୂଆ ବହୁ ସଜାହେଇଛି । ଏ ବହୁସବୁ ହେଲା

କାଳିନ୍ଦୀ ପାଣିଗ୍ରାସୀଙ୍କ “ମାଟିର ମଣିଷ” ଓ ଗୋଦାବରୀ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ “ପ୍ରେମପଥେ” ଓ “ଜଗୁଆ ମା” । ଅନ୍ୟ ଖଣ୍ଡେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ବହୁର ନାମ ସ୍ମରଣ ହେଉ ନାହିଁ । ସେ ଲୋକଟିଠାରୁ ବୁଝିଲି ଯେ ସାରସ୍ୱତ ଭଣ୍ଡାରର ମାଲିକ ସୁ-ସାହୃଦ୍ୟକ ସ୍ୱର୍ଗତ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଳକୃଷ୍ଣ କର ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସ ପ୍ରକାଶନ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ନିଜସ୍ୱ ଗୋଟିଏ ଯୋଜନା କରିଛନ୍ତି । ଏ ଯୋଜନାଟିର ନାମ ହେଲା “ଆନନ୍ଦ ଲହରୀ ଉପନ୍ୟାସ ମାଳା” । ଏଥିରେ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖା ବର୍ଷକୁ ବାରଖଣ୍ଡ ଉପନ୍ୟାସ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ । ଯିଏ ଆଠ ଅଣା (ବର୍ତ୍ତମାନର ପରୁଣ ପଇସା) ଦେଇ ଏ ଆନନ୍ଦ ଲହରୀର ସଭ୍ୟ ହେବ ସେ ଏ ବାରଖଣ୍ଡ ପୁସ୍ତକକୁ ଅଧା ଦାମ୍ରେ କିଣିପାରିବ । ସେ ଲୋକଟି ଠାରୁ ଏ ଯୋଜନାର ସବିଶେଷ ବିବରଣୀ ବୁଝିବା ପାଇଁ ମତେ ଅବଶ୍ୟ କିଛି ସମୟ ଲାଗିଲା । ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ସବୁ ବୁଝିଲି ସେତେବେଳେ ମୋର ଭାରି ଲୋଭ ହେଲା ଯେ ମୁଁ ଆଠଅଣା ପଇସା ଦେଇ ଆନନ୍ଦ ଲହରୀର ସଭ୍ୟ ହେବି । କିନ୍ତୁ ହାୟ ! ମୋ ପାଖରେ ମୋର ଦରକାରୀ ଖର୍ଚ୍ଚ ଛଡ଼ା ବଳକା ଆଠଅଣା ପଇସା କାହିଁ ? ସେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ପଇସା (ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁଇଟି ନୂଆ ପଇସାରୁ କମ୍) । ହଁ, ଏଇ ଗୋଟିଏ ପଇସାରେ ଜଣେ ପିଲା ଦୁଇଦିନ ତାର ଅପରାହ୍ନ ଜଳଖିଆ ଖର୍ଚ୍ଚ ମେଣ୍ଟାଇ ଦେଇପାରୁଥିଲା । ମୁଁ ଆନନ୍ଦ ଲହରୀର ସଭ୍ୟ ହେବା ଆଶାଛାଡ଼ି କାଳିନ୍ଦୀ ବାବୁଙ୍କ ମାଟିର ମଣିଷ ବହିଟି ନଗଦ ପଇସା ଦେଇ କିଣିଲି । ଏଥିପାଇଁ କମିଶନ୍ ବାଦ୍ ଦେଇ ମତେ ବୋଧହୁଏ ମାତ୍ର ଦୁଇଅଣା ବା ସାମାନ୍ୟ କିଛି ବେଶି ପଇସା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ....ମୁଁ ସେଦିନ ଲକ୍ଷ୍ୟକରିଚି—ହସ୍ତେଲର ଶତାଧିକ ପିଲା, କିନ୍ତୁ ମୋ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେହି ସେଦିନ ଏ ପୁସ୍ତକ ବିକ୍ରେତା ପାଖକୁ ଆସିନାହାନ୍ତି । ଅଥଚ ମୁଁ ବହିଟି କିଣି ନେଇଗଲାପରେ ଅସଂଖ୍ୟ—ଅସଂଖ୍ୟ ପିଲା ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ମୋ ପାଖରୁ ବହିଟି ମାଗିନେଇଛନ୍ତି ଓ ବାରମ୍ବାର ବହିଟିକୁ ଜାଣିଶୁଣି ଅବସ୍ଥାରେ ମୁଁ ଉଦ୍ଧାର କରି ଆଣିଚି । ....ଆଜି ଏଇ ଉଣେଇଶିଶହ ବୟାନବେ ମସିହାରେ ଯେତେବେଳେ ପଇସା ଧୂଳିମାଟି ପରି ଉଡ଼ୁଛି ଓ ସଂଖ୍ୟାହୀନ ଭାବରେ ଲେଖକ ବଢ଼ିରୁଲିଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ଆମେ ଶୁଣିବାକୁ ପାଉଛୁ ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଆ ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ ଓ କବିତା ପ୍ରଭୃତି ସାଧାରଣ ପୁସ୍ତକର ବିକ୍ରୟ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆଜିକୁ ବାଆଁସି ବର୍ଷ ତଳେ ଯେତେବେଳେ ମାତ୍ର କେତେଜଣ ହାତଗଣତା ଲେଖକ ଥିଲେ ଓ ସେତେବେଳର ଗୋଟିଏ ପଇସାର ଦିନଭାଗରୁ ଭାଗେ ଗୋଟିଏ ପାହୁଲକୁ ଗୃହସ୍ଥମାନେ ସାତଗଣ୍ଠି ପକାଇ ସାଇତି ରଖୁଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଳକୃଷ୍ଣ କର ତାଙ୍କର

ସତ୍ୟାହସ ପ୍ରୟୋଗ କରି ବର୍ଷକୁ ବାରଖଣ୍ଡି ଉପନ୍ୟାସ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଏକ ପ୍ରଶଂସାଯୋଗ୍ୟ ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିପାରିଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଆମର କୋଟି ନମସ୍କାର ।

ଉଣେଶଶହ ଡରିଶି ମସିହା ଓ ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ

ଏଇ ଉଣେଶଶହ ଡରିଶି ମସିହା ! ମୋ ପାଇଁ ହେଉ ବା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଇଁ ହେଉ ଏ ଶତାବ୍ଦୀର ଏକ ଅତି ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ବର୍ଷ । ସେଦିନ ଏକ ଅପରାହ୍ଣରେ ଗ୍ରହ ଓ ଯୁବନେତା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜକୃଷ୍ଣ ବୋଷ ହଷ୍ଟେଲ ପଡ଼ିଆରେ ଆସି ତାଙ୍କ ସ୍ବାବ ସୁଲଭ ଉତ୍ତେଜନା ମୂଳକ ଗଳାରେ କହିଲେ—ହେ ମୋର ପ୍ରିୟ ଗ୍ରହବୃନ୍ଦ, ଆମେମାନେ ସ୍ବାଧୀନତା ପାଇଁ ସଂଗ୍ରାମ କରୁଆଁ । ଦେଶତ ସ୍ବାଧୀନ ହେବ, କିନ୍ତୁ ଏଥିପାଇଁ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କିଛିନା କିଛି ସ୍ବାର୍ଥତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ କଂଗ୍ରେସ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେଇଛି ଆମେ ସମସ୍ତେ ହାତକଟା ଖଦଡ଼ି ଲୁଗା ପିନ୍ଧିବା ଓ ଆମର ଯାହା କିଛି ବଲ୍ଲତ ଲୁଗା ଅଛି ସେ ସବୁକୁ ପୋଡ଼ିଦେବା । ଏଇ କଥା କେଇପଦରେ କିଛିକ୍ଷଣ ନିସ୍ତବ୍ଧତା ଖେଳିଗଲା । ତା’ପରେ ଖଣ୍ଡେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ତିନିଖଣ୍ଡ ଏଇ ଫମରେ ବଲ୍ଲତ ଲୁଗାଜାମା ସବୁ ପଡ଼ିଆ ଭିତରକୁ ଫୋପଡ଼ାଗଲା । ମୁଁ ତ ନୂଆ କଟକ ଆସିଥାଏ, କଟକରେ ଯିଏ ମୋର ଅବସ୍ଥାବଳି ଥାନ୍ତି ସେ ମୋ ପାଇଁ ବେଶ୍ କିଛି ସଂଖ୍ୟାରେ ବଲ୍ଲତ ଜାମାପଟା କରେଇ ଦେଇଥିଲେ । ଆମର ପ୍ରିୟ ନେତା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବୋଷଙ୍କ ଆହ୍ୱାନରେ ମୁଁ ସେ ସବୁରୁ ମାତ୍ର କେତେଖଣ୍ଡି ରଖି ବାକିତକ ତଳକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲି । ପଡ଼ିଆ ଭିତରେ ଆମମାନଙ୍କ ବଲ୍ଲତଲୁଗା ବହୁ ପରିମାଣରେ ଜମାହେଇଗଲା । ଯଥାସମୟରେ ଗୋଟିଏ ଏକ-ବଳଦିଆ ଗାଡ଼ି ଆସି ସେ ଲୁଗାପଟା ସବୁକୁ କାଠଯୋଡ଼ି କୂଳକୁ ନିଆଗଲା । ଆମର ଆଖି ସାମ୍ନାରେ ସେ ସବୁ କାଠଯୋଡ଼ି ନଦୀବାଲିରେ ଝୁ ଝୁ ହେଇ ଜଳି ସତେଯେପରି ଆମର ସ୍ବାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତି ପଥକୁ ଆଲୋକିତ କରିଦେଲା । ତା’ପରେ ଆସିଲା ବହୁ ପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ସେଇ ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଦିବସ—ଏପ୍ରିଲମାସ ଛଅ ତାରିଖ । ସେଦିନ ପଞ୍ଚମ ଉପକୂଳରେ ଚାଲିଥାଏ ମହାସାଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଦାଣ୍ଡିଯାତ୍ରା । ଏ ପାଖ ପୁର ଉପକୂଳରେ ଓଡ଼ିଶାର କଟକ ସହର ସ୍ବାଜ ଆଶ୍ରମରୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଏକ ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଦଳ ମହାନଦୀ ଖରାଦିନିଆ ଗୁଆରେ ପହଞ୍ଚିଲା ପରେ ପରେ ଦଳର ନେତା ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀଙ୍କୁ ଆରେଷ୍ଟ କରି ନିଆଗଲା । ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ନେତୃତ୍ୱ ନେଲେ ବୋଧହୁଏ ଆର୍ତ୍ତୁର ହରିହର ଦାସ । ଆମର ସକାଳୁଆ ସ୍କୁଲ । ଦିନ ପ୍ରାୟ ଗୋଟାଏବେଳେ ମୁଁ ସ୍କୁଲରୁ ଆସି ହଷ୍ଟେଲ ବାରଣ୍ଡାରେ ଠିଆହେଇଛି, ଖାଇବାକୁ

ଯାଇନି, ଏତିକିବେଳେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ବେଗରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଗିରଫ ହେବା ଖବର କଚେରିରେ ପହଞ୍ଚିଲା ଓ କଚେରିରୁ ଅତି ଉଚ୍ଚ ସ୍ଵରରେ ଜାତୀୟ ସ୍ଳୋଗାନ ସବୁ ଶୁଣାଗଲା । ମୁଁ ଖାଇବା ପାଇଁ ଡାଇନିଙ୍ଗ୍ ହଲ୍‌କୁ ନ ଯାଇ ବହୁପଥ ରଖି କଚେରି ହତାକୁ ଚାଲିଗଲି । ଦେଖିଲି ଗୋପବନ୍ଧୁ ବନ୍ଦୀ ହେବାର ପ୍ରତିବାଦରେ ଏକ ଶୋଭାଯାତ୍ରାର ଆୟୋଜନ ଚାଲିଛି । ମୁଁ ସେ ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ଯୋଗଦେଲି । ଆକାଶରୁ ବୈଶାଖର ନିର୍ମଳ ତପ୍ତଧାରା ଝରିପଡ଼ୁଛି—ପାଦତଳେ ଡଳାଉଛି—ଅଥଚ ଅସୀମ ଉଷାହରେ ଆମର ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଆଗେଇ ଚାଲିଛି । ନୟାସଡ଼କ ମାରୁଡ଼୍ଫାଡ଼ି ପଟିରେ ଦେଖିଲୁ ସେମାନେ ତ୍ରମ୍ ଭିତରେ ବରଫ, ଦହ, ମିଠାସବୁତ ରଖି ଆମମାନଙ୍କୁ ଯୋଗାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ପୁଣି ବଡ଼ ବଡ଼ ପିଚକାରିରେ ଅଣ୍ଟା ଗୋଲପ ଜଳ ଆମମାନଙ୍କ ଉପରେ ଛୁଆଁଛନ୍ତି । ଶୋଭାଯାତ୍ରା ବକ୍ସିବଜାର ଛକରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ଦିନ ପ୍ରାୟ ଦିନଟା । ସେଇଠି ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଦିନଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଗଲା ।

ଖଦଡ଼ ପିନ୍ଧିଥିଲା ବୋଲି ଆନାକୁ ଗଲ

ଆମ ଦଳଟି ମିଶନ୍ ରୋଡ଼ରେ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ଡ. ଏସ୍. ପି. ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର ରଥଙ୍କ ନେତୃତ୍ଵରେ ଦଳେ ପୋଲିସ ଆମକୁ ଦେଖିଗଲେ । ହୁକୁମ୍ ହେଲା ଯୋଉମାନେ ଖଦଡ଼ ପିନ୍ଧିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ପୋଲିସ ବସ୍ ଭିତରେ ଭର୍ତ୍ତିକରି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦିଅ । ଖଦଡ଼ ପିନ୍ଧା ଛଅଜଣ ଲୋକ ବାହାରିଲେ, ତା ଭିତରେ ମୁଁ ରହିଗଲି, ଯେହେତୁ ମୁଁ ଖଦଡ଼ ପିନ୍ଧିଥିଲି । ଆମ ଛଅଜଣଙ୍କୁ ନେଇ କଟକ ଲାଲବାଗ ଥାନା ବାରଣ୍ଡାରେ ବସେଇ ଦେଲେ । ସମୟ ପ୍ରାୟ ଚାରିଟା । ମୁଁ ବସ୍‌ସରେ ସବକନିଷ୍ଠ । ଏପରି ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଘଟିବ, ମୁଁ କେବେ ଭାବି ନ ଥିଲି । ସକାଳୁ କିଛି ଖାଇନି ଏକଥା ମୁଁ ଭୁଲିଗଲିଣି । ସେମାନଙ୍କର ଥାନା କାମ ଚାଲିଛି । ଆମ କଥା କେହି ଚାହୁଁନାହାନ୍ତି । ଆଣ୍ଟିଟେକ ଆଣ୍ଟି ଉପରେ ହାତ ଛଦି ତା ଉପରେ ମୁହଁ ରଖି ବସିଛି । ଏତିକିବେଳେ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ କିଏ ବାଡ଼ି କି ବେତରେ ଟୁକ୍ କରି ଆଘାତ କରିବାର ସୂଚନା ପାଇଲି । ମଥାଟେକି ଚାହିଁ ଦେଖିଲି, ଜଣେ ପୋଲିସ୍ ସବ୍‌ଇନସ୍ପେକ୍ଟର ମତେ ପଚାରିଲେ—କରେ, କ'ଣ ପଡ଼ାପଡ଼ି କରୁଛୁ? ମୁଁ ମଥା ହଲାଇ ସମ୍ମତ ଜଣାଇଲି । ସେ କହିଗଲିଛନ୍ତି ପାଠ ତ ପଢ଼ୁଛୁ! ବୋପା ଟଙ୍କାରେ ଏଠି ଆସି ରହ ଏ ଫାର୍ଗ ଲଗେଇରୁ କାହିଁକି ? ....ବୋପା କଥାଟା ଶୁଣି ମତେ କାନ୍ଦ ମାଡ଼ିଲା, ମୁଁ କିଛି କହିଲିନି । ସେ ପଚାରିଗଲିଛନ୍ତି—କୋଉ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ୁଛୁ, କୋଉଠି ରହୁଛୁ? ତାଙ୍କ କଥାରେ ଉତ୍ତର ଦେଲି । ଏତିକିବେଳେ କେହି ଜଣେ

ଗୋଟିଏ ଠୁଙ୍ଗାରେ କିଛି ଜଳଖିଆ ଆଣି ମୋ ପାଖରେ ରଖିଦେଇ କହିଲେ—
 ନେ, ଖା । ଏମିତି ରୁ ତା କଥାରେ ମୋ ରାଗ ଆହୁରି ବଢ଼ିଗଲା । ମୁଁ ନ ଖାଇ
 ସେମିତି ମୁହଁ ତଳକୁ କରି ବସିଲି । ଟିକିଏ ପରେ ସ.ଇ. ପୁଣି ଆସିଲେ । ମୋ
 ମୁଣ୍ଡବାଳକୁ ଝିଙ୍କିଦେଇ କହିଲେ—କରେ ଖାଉନୁ ? ମୁଁ କିଛି କହୁ ନ ଥାଏ ।
 ସେ କହିଗଲୁଛନ୍ତି—ଜାଣିନୁ ଏ ବଦମାସି ତଜା ବାହାର କଲେ, ଏ ଯୋଉ
 ଦାମବାରୁ ଡି-ଏସ୍.ପି. ଅଛୁନା, ତତେ ସିଧା ନେଇ ଆଜି ଜେଲ୍‌ରେ ଭର୍ତ୍ତି
 କରିଦେବ । କାଲି କଚେରିରେ ତୋର ବିଚାର ହେବ । ସେଇଠୁ ହଜାଶବାଗ କି
 ଭଗଲ୍‌ପୁର ଜେଲ୍‌ରେ ଯାଇ ସଡ଼ୁଧରୁ—ଛଅମାସ କି ବର୍ଷେ । ମୁଁ ହତାଶ
 ହେଇ ପଡ଼ୁଥାଏ । ଏଠି ଯାହା ଯାହା ଦଃିଯାଉଛି ମୁଁ କିଛି କିଛି ବୁଝି
 ପାରୁ ନ ଥାଏ । ପ୍ରାୟ ଅଧଦଶାଏ ପରେ ମୋ ସମ୍ମୁଖରେ ଆସି ଠିଆ ହେଇଗଲେ
 ଆମ ହଷ୍ଟେଲ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସୁପରଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ଶ୍ରୀ ବୈଦ୍ୟନାଥ ହିପାଠୀ । ତାଙ୍କ ଘର
 ଆମର ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର କାଦୁଅପଡ଼ାରେ; ଆମ ଗାଁଠୁ ଖୁବ୍ ବେଶୀ ଦୂର ନୁହେଁ
 ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ମୋ ଆଖି କାହିଁକି ଛଲ ଛଲ ହୋଇଗଲା । କହିଲେ - ହଇରେ,
 ପୁରୁଣାଗଡ଼ର ଗ୍ରେଟ୍‌ରୂମ୍ ବଣର ପୁଅ ତୁ—ବାପା ତୋର ମରିଯାଇଛନ୍ତି—
 ତୋ ଅଜା ଦୁନିଆ ପଇସା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ତତେ ଆଣି ଏଠି ଗୁଡ଼ିଯାଇଛନ୍ତି କ’ଣ
 ତୋର ଏଇ ଜାଣି ଦେଖିବା ପାଇଁ ! ଏତିକି କହି ସେ ଥାନା ଭିତରକୁ ଗଲେ ।
 ଟିକିଏ ପରେ ସ.ଇ.ଙ୍କ ସହ ପୁଣି ଆସିଲେ । ବୈଦ୍ୟନାଥ ବାବୁ କହୁଛନ୍ତି—ଆଜି
 ସେ ହଷ୍ଟେଲରେ କିଛି ଖାଇନି । ପୋଲିସ୍‌ବାବୁ କହିଲେ—ଏଡ଼େ ଜିଦ୍‌ଖୋର୍
 ପିଲା, ତାକୁ ଜଳଖିଆ ଦିଆହେଉଛି, ଛୁଇଁ ନାହିଁ……ବୈଦ୍ୟନାଥ ବାବୁ ପଚାରିଲେ—
 ମୁଁ ଏବେ ତାକୁ ହଷ୍ଟେଲକୁ ନେଇଯିବି ତ ?…… ହସି ହସି ସ.ଇ. କହିଲେ—
 ହଁ ଆଜ୍ଞା ନେଇଯାଆନ୍ତୁ । ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ିରେ ବସି ବୈଦ୍ୟନାଥ ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ
 ହଷ୍ଟେଲକୁ ଆସିଲି ।

ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଦ୍ଵିବେଦୀ, ସୁରେନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ବିଜନାଦ କାନୁନ୍‌ଗୋ

ସେଇଦିନ ରାତି—ନିଦ ତ ହେବାର କଥା ନୁହେଁ । ମୁଁ ବସି ଶୁରୁଥାଏ ।
 ଆମ ଘର ଆଉ ଦେଶର ଅବସ୍ଥା କଥା । ଏତିକିବେଳେ ହଠାତ୍ ମୋର ମନେ-
 ପଡ଼ିଗଲା ରେଭେନ୍‌ସା କଲିଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲ ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀର ତିନିଜଣ ବିଚକ୍ଷଣ
 ଛାତ୍ରଙ୍କ କଥା—ଶ୍ରୀ ବିନୋଦ କାନୁନ୍‌ଗୋ, ଶ୍ରୀ ସୁରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଦ୍ଵିବେଦୀ ଓ
 ଶ୍ରୀ ସୁରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ । ସେମାନେ ସବୁବେଳେ କ୍ଲାସ୍‌ର ପ୍ରଥମ ତିନୋଟି
 ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ଆସୁଥିଲେ । ମାଟ୍ରିକୁଲେସନ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ ଇଏ ସମସ୍ତେ ତ
 ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ନିଶ୍ଚୟ ପାଶ୍ କରିବେ, ତାଙ୍କ ଭିତରୁ କେହି ଜଣେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣପଦକ

ଲଭ କରିବା ନିଶ୍ଚିତ । ଦିନିଜଣଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତ ଏକାନ୍ତ ଉଚ୍ଛ୍ୱଳ ତଥା
ଲେଉଟାୟ । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ଏଇ ଦିନୋଟି ରହୁ ଏ ସବୁକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ
ପଢ଼ା ଗୁଡ଼ି କଂଗ୍ରେସରେ ଯୋଗ ଦେଲେ । ଏଇଠି ମୁଁ ହଠାତ୍ ଉତ୍ତେଜିତ
ହେଇପଡ଼ି ଭାବିଲି, ଏଭଳି ଦିନୋଟି ରହୁ ଯଦି ଭବିଷ୍ୟତ କଥା କିଛି ନ ଭାବି
ଦେଶସେବା ପାଇଁ ଜୀବନୋତ୍ସର୍ଗ କରିଦେଲେ, ତେବେ ମୁଁ ବା କି ଗୁରୁ, ମୁଁ
କାହିଁକି ଥାନାରୁ ସେଇଠୁ ଜେଲକୁ ନ ଯାଇ ବୈଦ୍ୟନାଥବାବୁଙ୍କ କଥା ମାନି
ହସ୍ତେଲକୁ ଫେରିଆସିଲି । ଉତ୍ତେଜନାରେ ଦେହ ଥରୁଥାଏ । ସେଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ
ମୋ' ମନ ଭିତରେ ଜାଗିଉଠିଲା ମୁଁ ମାତ୍ର ବାରବର୍ଷ ବୟସରେ ପିତୃହୀନ ହେବାର
ସେଇ କରୁଣ ଚନ୍ଦ୍ର - ପୁଣି ମୋ' ଆଖି ସାମ୍ନାରେ ଭାସି ଉଠିଲା ମୋର ଅସହାୟା
ବଧବା ମା', ଦୁଇଟି ଅବବାହୁତା ଭଉଣୀ ଓ ଗୋଟିଏ ସାନଭାଇର ମୁହଁ । ମତେ
କାନ୍ଦ ମାଡ଼ିଲା—ମୋର ଠିକ୍ ମନେପଡ଼ୁଛି କେମିତି ତକିଆରେ ମୁହଁମାଡ଼ି ମୁଁ
କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ଶୋଇପଡ଼ିଲି ।

ଏଇ ଦିନିଜଣ ମେଧାବୀ ଗୁରୁ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଦ୍ୱିବେଦୀ, ସୁରେନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ
ବିନୋଦ କାନୁନ୍‌ଗୋ ଆଉ ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ ନ କରି, ଯେତକ ଶିକ୍ଷାଲାଭ
କରିଥିଲେ ତାର ଉପଯୁକ୍ତ ସଦୁପଯୋଗ କରି ଭବିଷ୍ୟତରେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ କ୍ଷେତ୍ରରେ
ଅତୁଲନାୟକ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିପାରିଛନ୍ତି । ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଦ୍ୱିବେଦୀ ହେଲେ ଜଣେ
ଫିଲନ୍‌ସଫି ସାମ୍ବାଦିକ, କେବଳ ଓଡ଼ିଶା ବା ଭାରତବର୍ଷ ନୁହେଁ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ
କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଜଣେ ସାର୍ଥକ ସାମ୍ବାଦିକ ଭାବେ ଯଶସୀ ହେଇପାରିଛନ୍ତି ।
ସେ ଜଣେ ସାମ୍ବାଦିକ ବା ରିପୋର୍ଟର, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଟାଇମ୍ ମେସିନ୍ ନ ଥିଲା ।
ମୁଁ ସେତେବେଳେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ଅଫିସ୍‌ରେ ଟାଇପିଷ୍ଟ ଥିଲି । କଟକ
ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ତ ସରକାରୀ ଅଫିସ୍ ନୁହେଁ, ଏକ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
ଶାସନଭାର କଂଗ୍ରେସ ହାତରେ ଥାଏ । ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଦ୍ୱିବେଦୀ ଜଣେ କଂଗ୍ରେସ
ପ୍ରେମୀ ବ୍ୟକ୍ତି । ଟାଇମ୍ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଅସୁବିଧା କଥା ଜାଣି, ଦରକାର-
ବେଳେ ସେ ଟାଇମ୍ କରିବା ପାଇଁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ମୋ' ଟାଇମ୍ ମେସିନ୍ ଗୁଡ଼ିକ ଦେଇ ।
ଯେତେ ସମୟ ସେ ସେଠି ରୁହନ୍ତି, ସେଥିରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରତିଭା ଓ ବିଦ୍ୟା
ବୁଦ୍ଧିର ପରିଚୟ ପାଇ ମୁଗ୍ଧ ହେଇପଡ଼ୁଥିଲି । ମୋ' ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା, ସ୍ନେହ
ଓ ସୁସମ୍ପର୍କ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଅତୁଟ ରହିଛି ।

ନଗସପୁରର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ ଥିଲେ ଆଜୀବନ ଜଣେ
କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀ ଓ ନେତା । ସେତକ ନୁହେଁ, ସେ ଜଣେ ବିଚକ୍ଷଣ ଓ ବୁଦ୍ଧିମାନ

କୂଟନାଟକ ଥିଲେ ଓ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣ ସିଂଦେଓଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରମଣ୍ଡଳରେ ରାଜସ୍ବ ବିଭାଗର କ୍ୟାବିନେଟ୍ ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରଲୋକରେ ।

ଶ୍ରୀ ବିନୋଦ କାନୁନ୍‌ଗୋ ଥିଲେ ଏକ ଅନନ୍ୟ ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବର ଅଧିକାରୀ । ବହୁ ଚେଷ୍ଟା ଓ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରି ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଦିନ ଧରି ମୁଁ ତାଙ୍କର ଦର୍ଶନ ଓ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପରିଚୟ ପାଇପାରି ନ ଥିଲି । ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ହରିଜନ ଯାତ୍ରା ପରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କାନୁନ୍‌ଗୋଙ୍କ ଲିଖିତ ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଉତ୍କଳ ପଦଯାତ୍ରା ଶୀର୍ଷକ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିକ ତାଙ୍କୁ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳରେ ପରିଚିତ କରେଇ ଦେଲା । ସେଇ ପୁସ୍ତକଟିରେ ଯେଉଁ ଭାଷାର ଅବତାରଣା ସେ କରିଛନ୍ତି ତାହା ବିନୋଦ କାନୁନ୍‌ଗୋ ଭାଷା ରୂପେ ପରିଚିତ । କ୍ରମେ ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ପରିଚୟ ହେଲା । ସେ ଦିନର କଥା— (୧୯୫୭/୫୮ ମସିହା) ମୁଁ ବେତାର କେନ୍ଦ୍ରରେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇଲି । ସେଦିନ ନିମନ୍ତରତ୍ନ ଛକରେ ଆମ ଦୁହଁଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ଏଣୁ ତେଣୁ କିଛି କଥାବାର୍ତ୍ତା ପରେ ସେ କହିଲେ ତମେ ଆସ ମୋ' ସହିତ । ସେ ନିମନ୍ତରତ୍ନ ଛକର ଗୋଟିଏ ଦି' ମହଲ କୋଠାରେ ରହୁଥା'ନ୍ତି । ସେଦିନ କିନ୍ତୁ ସେ ମତେ ରାତ୍ରୀ ଏ ପାଖରେ ଥିବା ବଲ୍ଲଭ ପାଲିତ୍ସଙ୍କ କୋଠାର ତଳ ମହଲର ଗୋଟିଏ କୋଠାକୁ ନେଇଗଲେ । ସମସ୍ତ କୋଠାରେ ଗୋଟିଏ ଚୌକି, ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଟେବୁଲ୍ ସହିତ ଆଉ ଗୁଣି ପାଞ୍ଚୋଟି ଲମ୍ବାବେଞ୍ଚ ପଡ଼ିଥାଏ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବେଞ୍ଚରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ କେତୋଟି ଫାଇଲ୍ ରଖା ହୋଇଥାଏ । ମୁଁ କିଛି ବୁଝିପାରୁନ ଥାଏ । ପଚାରିଲି—ଏଇଟା ତ କିଛି ଅଫିସ୍ ଘରପରି ଜଣା ପଡ଼ୁନାହିଁ ? ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ମତେ କହିଲେ—ନା ଏଇଟା ଅଫିସ୍‌ଗୃହ ନୁହେଁ, ଏଇ ଦେଖ—ଗୋଟିଏ ଫାଇଲ୍ ଖୋଲି ମତେ ଦେଖେଇଲେ । ତଥାପି ମୁଁ କିଛି ବୁଝିପାରିଲି ନାହିଁ । ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ତାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଲି । ଟିକିଏ ହସି ମୋତେ ସେ କେବଳ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ କହିଲେ—ଏନ୍‌ସାଇକ୍ଲୋପେଡ଼ିଆ । ସତେ ଯେମିତି ମୁଁ ଆକାଶରୁ ପଡ଼ିଲି । ରହୁ ରହୁ କହିଲି ଏନ୍‌ସାଇକ୍ଲୋପେଡ଼ିଆ ? ଆପଣ ଏନ୍‌ସାଇକ୍ଲୋପେଡ଼ିଆ ... ମୋ' କଥା ସିଏ ପୁରଣ କଲାପରି ଯୋଡ଼ିହସ୍ତରେ କହିଲେ—ହଁ, ମୁଁ ଏନ୍‌ସାଇକ୍ଲୋପେଡ଼ିଆରେ ହାତ ଦେଇଛି—ଓଡ଼ିଆ ବିଶ୍ବକୋଷ । ସେତେବେଳେ ଏନ୍‌ସାଇକ୍ଲୋପେଡ଼ିଆ କହିଲେ ଆମେ ବୁଝୁଥିଲୁ ଏନ୍‌ସାଇକ୍ଲୋପେଡ଼ିଆ ବ୍ରିଟାନିକା । ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ଏଇ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ବହୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଛି । ପୁଣି ମୁଁ ଯାହା ଜାଣିଥିଲି ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତରେ କେବଳ ମରାଠୀ ଭାଷାରେ ସେମାନେ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ବକୋଷ ସଙ୍କଳନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଛନ୍ତି । ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ କାମ-ଚାଲିଥାଏ—ଅଥଚ ଏଠି ବିନୋଦବାବୁ ମତେ କହୁଛନ୍ତି ସେ ଓଡ଼ିଆ ବିଶ୍ବକୋଷ

ସଙ୍କଳନ ଆରମ୍ଭ କରିବନ୍ତି । ମୁଁ ଏଠି ତାଙ୍କ ପାଖରେ ବସିବି, ମତେ ଚାହୁଁ
 ଖୁଆଇବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ ଯେମିତି ସେ କହିଥାନ୍ତେ—“ଗୋପାଳବାବୁ କପେ ଚାହୁଁ
 ହେଉ” —ସେଇ ଡଙ୍ଗାରେ ସେ ଗୋଟାଏ ଏତେ ବଡ଼ କଥା ମତେ କହିଲେ ।
 ନ ହେଲା, କଥାରେ ତାଙ୍କର ଦାମ୍ଭିକତା ନ ଥାଉ, ପ୍ରୌଢ଼ୀ କି ବଡ଼ମା ନ
 ଥାଉ—ଏତେ ବିରାଟ ଗୋଟାଏ ପ୍ରୋଜେକ୍ଟରେ ହାତ ଦେଇଛନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ
 ତାଙ୍କ କଥାରେ ଅନ୍ତତଃ କିଛିଟା ଆତ୍ମପ୍ରସାଦର ପ୍ରଲେପ ତ ରହିପାରିଥାନ୍ତା !
 କିନ୍ତୁ ଏ ସମସ୍ତ କମ୍ପ୍ଲେକ୍ସକୁ ସେ ଦୁଇ ହାତରେ ଆଡ଼େଇ ଦେଇ ମତେ କଥାଟା
 ସିଧାସଳଖ କହିପକାଇଲେ । ଏକଥା ଆଜି ମୁଁ ସ୍ତବ୍ଧ କରୁଛି ଯେ, ସେଦିନ
 ବଡ଼ ସନ୍ଧ୍ୟା ଚିତ୍ତରେ ବେଶ୍ ଉପରେ ରଖାଯାଇଥିବା ଫାଇଲ୍ କେତୋଟିକୁ
 ଆଡ଼େଇ ଦେଖିଲି—ପ୍ରକୃତରେ ଏହା ଏକ ବିଶ୍ୱକୋଷ ରଚନାର ଉପକ୍ରମ ।
 ଫାଇଲ୍ ଦେଖିସାରି ତାଙ୍କୁ ଚାହୁଁଲି, ମତେ ପଚାରିଲେ—କ’ଣ ଭାବୁଛ, ମୁଁ
 ପାରିବି ନାହିଁ ? ... ତାଙ୍କର ଏତେ ବଡ଼ ଗୋଟାଏ କଥାର କି ଉତ୍ତର ମୁଁ
 ଦେବି, ସେ କଥା ଭାବିବାର ସମୟ ମତେ ଆଉ ନ ଦେଇ ସେ କହିଗଲେ—
 ତୁମେ ହୁଏତ ଭାବୁଥିବ, ଏଥିପାଇଁ ମୋ’ ହାତରେ ସମୟ ଆଉ ସମ୍ଭବ ... ଏଇଠି
 ତାଙ୍କ କଥାରେ ବାଧାଦେଇ ମୁଁ କହିଲି—ମୁଁ ଠିକ୍ ଏଇ କଥାଟି ଆପଣଙ୍କୁ
 କହିବାକୁ ଯାଉଥିଲି । ସମୟ ଓ ସମ୍ଭବକୁ ଅପେକ୍ଷା କଲେ କେହି କେବେ କିଛି
 କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ କେବଳ ଏଇ କଥାଟି କହିବି ଯେ,
 ଆପଣ ... ପାରିବେ !! ... ମୋ’ ମୁହଁରୁ “ପାରିବେ” ଏଇ କଥାଟା ଶୁଣିବାପାଇଁ
 ସେ ହୁଏତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିଲେ । ଏହା ଅସାଧାରଣ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ମୋ’ କଥା ଶୁଣି
 ତାଙ୍କ ମନରେ ଯେଉଁ ଚିନ୍ତାର ଉଦ୍ରେକ ହେଇଥିଲା, ସେଇଥିରୁ ଖିଅ ଟାଣି ମୁଁ
 କହିଲି—ମୁଁ କହିବି ଆପଣ ପାରିବେ । ଏ କଥାଟା ଆପଣଙ୍କୁ କହିବା ପାଇଁ ହୁଏତ
 କୌଣସି ଯୋଗ୍ୟତା ମୋର ନାହିଁ, ଆଉ ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି, ଆପଣଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ
 କରିବା ପାଇଁ ଛଳନାର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ଏକଥା ମୁଁ କହିପାରିବିନି । ଏଇ
 ନିମିତ୍ତଭୁଜ ଛକରୁ ରାଧାନାଥ ତ୍ରେନିଂ କଲେଜ ଛକଯାଏ ଏଇ ଯେଉଁ ଗଳିଟି
 ଯାଇଛି ପୁଅରୁ ତାର ନାମ ଥିଲା—ସାହେବ୍‌ଜୀଦା ବଜାର । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଇ
 ଗଳିର ନାମ ଭାଷାକୋଷ ଲେନ୍ । ... “ଭାଷାକୋଷ” ଏଇ ଶବ୍ଦଟି ମୁଁ ଉଚ୍ଚାରଣ
 କଲା ପରେ ପରେ ବିନୋଦବାବୁଙ୍କ ସହିତ ମୋର କଥାବାର୍ତ୍ତା ସେଇଠି
 ଅଟକିଗଲା । ମୋ ସ୍ମୃତିପଟରେ ଗୁଞ୍ଜରି ଉଠିଲା ତୃତୀୟ ଦଶକର ସେଇ
 ଭାଷାକୋଷର କାହାଣୀ;

ଭାଷାକୋଷ ବିଶ୍ୱକୋଷ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ—ଘର କଟକ ଜିଲ୍ଲା କନ୍ଧରପୁର ସେପାଖ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରପୁର—ପୈତୃକ ପରିଚିତ ଜମିଦାର, କିନ୍ତୁ ଏବେ କଟକ ସାହେବ୍‌ଜୀଦା ବଜାରରେ ରହନ୍ତି—ପେଣା ଓକିଲତି । ମାତ୍ର ଏବେ ଅର୍ଥାତ୍ ତୃତୀୟ ଦଶକରେ ଓକିଲତିକୁ ଜଲାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ ସଙ୍କଳନରେ ନିଜକୁ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ କରେଇଦେଇଥାନ୍ତି । ଏଇ ଭାଷାକୋଷର ନାମ ଥିଲା—ପୁର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ । ପ୍ରଥମ ପୃଷ୍ଠାରେ ଏଇ ନାମ ତଳକୁ ଇଂରାଜୀରେ ଲେଖା ଥିଲା—A lexicon of the Oriya language—ଏ ଲେକ୍ସିକନ୍ ଶବ୍ଦଟିର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାନ୍ତର ହେଲା—ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦର ଇତିହାସ ସମ୍ବଳିତ ଅର୍ଥ । ଏହା ସାତଶତ୍ରେ ସମାପ୍ତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶବ୍ଦର କଲେବର ରସୁଲ ଆକାରରେ ହଜାର ପୃଷ୍ଠାରୁ ଅଧିକ— । ଏଇ ବିରାଟ ଗ୍ରନ୍ଥର ମୁଦ୍ରଣ ଓ ପ୍ରକାଶନ ତତ୍କାଳୀନ କୌଣସି ପୁସ୍ତକ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ନ ଥିଲା । ସେବେଳର ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତର ରାଜାମହାରାଜାମାନେ ଏଥିପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପ୍ରହରାଜଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟାର୍ଥେ ଆଗଭର ହେଇ ଆସିଥିଲେ । ପ୍ରଥମ ଶବ୍ଦଟିର ପ୍ରକାଶନର ସମସ୍ତ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ତରୁଣ ଶାସକ ମହାରାଜା ପୁର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ବହନ କରିଥିଲେ । ଏଇ ମହାନ ଆଦର୍ଶକୁ ସ୍ମରଣୀୟ କରି ରଖିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କରି ନାମରେ ଭାଷାକୋଷର ନାମକରଣ କରାଯାଇଛି । ମୋର ସୌଭାଗ୍ୟ ଏଇ ଭାଷାକୋଷ ସଙ୍କଳନର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଯେପରି ଭାବରେ ଚାଲିଥିଲା, ମୁଁ ତାହାର ଜଣେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଦର୍ଶୀ ହେଇପାରିଥିଲି । ସାହେବ୍‌ଜୀଦା ବଜାରସ୍ଥ ତାଙ୍କ ବାସଭବନର ଏକ ପ୍ରଶସ୍ତ କୋଠରୀ ଓ ତତ୍ତ୍ୱଲଗ୍ନ ବାରନ୍ଦା (ଏଇ ବାରନ୍ଦା ସଲଗ୍ନ ହତାରେ କବିଚନ୍ଦ୍ର କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ତାଙ୍କର ବହୁ ପ୍ରଶଂସିତ ରାସ ନାଟକ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରାନନ୍ଦ ଚମ୍ପୂ ଏକାଦିତମେ ବହୁଚଳନା ଅଭିନୀତ କରାଇ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ଦ୍ୱାରା କବିଚନ୍ଦ୍ର ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ ହେଇଥିଲେ ।) ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ଏଇ କୋଠରୀ ଓ ବାରନ୍ଦାରେ ତାଙ୍କର ଭାଷାକୋଷ ସଙ୍କଳନ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ ହେଉଥାଏ । ମୁଁ କାଠଯୋଡ଼ି ହଷ୍ଟେଲରୁ ଏଇ ସାହେବ୍‌ଜୀଦା ବଜାର ରାସ୍ତାଦେଇ କଟକ ଟାଉନ୍ ଉଲ୍ଲୋରୀଆସ୍କୁଲକୁ ଯାଏ । ସ୍କୁଲରୁ ଫେରିଲାବେଳେ ଓ ଅନ୍ୟ ଛୁଟାଦିନ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ବାସଭବନକୁ ଯାଇ ଭାଷାକୋଷ ସଙ୍କଳନ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କରେ । ନବମ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର ମୁଁ, କିଛି ବୁଝେ, କିଛି ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ । ଏହା ୧୯୩୯ ମସିହାର କଥା । କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିବା ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର କର୍ମବ୍ୟସ୍ତତା ଦେଖି ମୁଁ ମୁନ୍ଧ ଓ ବିସ୍ମିତ ହେଇପଡ଼ିଥିଲି । ଏଇତ ସେଦିନ

ଦେଖିଲି ଚଉରାଶୀ ବୟସ୍କ ପଣ୍ଡିତ ଲମ୍ବୋଦର କର ରାସ୍ତାରେ ଚାଲିଚନ୍ତି । ସେ ମଧ୍ୟ ଏଇ ଭାଷାକୋଷ ସଙ୍କଳନରେ କର୍ମରତ ଥିଲେ ।...ରେଭେନ୍ସା କଲିଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲର ହେଡ଼ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୁଳମଣି ଦାଶ ତାଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ତଥା ବହୁ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସମ୍ମାନର ପାତ୍ର ହେଇପାରିଥିଲେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥଙ୍କ ଜୀବନ ସହ ତାଙ୍କ ରଚିତ ଅମରକୃତି କିଶୋର ଚନ୍ଦ୍ରାନନ ଚମ୍ପୂର ସମ୍ପାଦନକାରୀ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦାଶ ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ଭାଷାକୋଷ ସଙ୍କଳନରେ ଏକ ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । .. ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପ୍ରହରାଜ ଥିଲେ ଜଣେ ସୁଲେଖକ । ଲେଖକତା ବା କହାଣୀ ସଂଗ୍ରହରେ ସେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଆଗ୍ରହ ଥିଲେ । ବହୁବର୍ଷ ତଳେ ତାଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ଉତ୍କଳ କାହାଣୀ ଏବେ ମଧ୍ୟ ସଜୀବ ରହିଛି । ପୂର୍ବରୁ କହିଛୁ ଗଡ଼ଜାତର ବହୁ ରାଜାମହାରାଜା ଭାଷାକୋଷ ସଙ୍କଳନ ପ୍ରତି ବିଭିନ୍ନ ଦିଗରୁ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ପୁଣି ସେଇ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗଡ଼ଜାତର କେହି କେହି ଶାସନକର୍ତ୍ତା ବା ରାଜା ଭାଷାକୋଷ ସଙ୍କଳନ ପ୍ରତି ଅଶୋଭନୀୟ ଆଚରଣ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ଏଥିରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପ୍ରହରାଜ ବ୍ୟଥିତ ଓ ଅପମାନିତ ବୋଧ କରିବା ସ୍ବାଭାବିକ । ଏହାପରେ ପଣ୍ଡିତ ମାଳକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ ମାସିକ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା “ନବଭାରତ”ରେ ତାଙ୍କର ବ୍ୟଙ୍ଗଧର୍ମୀ ରଚନା “ସ୍ବପ୍ନରେ ରାଜଯୋଗ” ଛମାନ୍ଦସ୍ବରେ ପ୍ରସାରିତ ହେଲା । ଏଇ ଲେଖାଟି ପାଠକମାନଙ୍କ ଦ୍ବାରା ବିଶେଷ ଭାବରେ ଆଦୃତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସୁଧା ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କ ଶୁଭଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିପାରିଥିଲା । ସ୍ବପ୍ନରେ ରାଜଯୋଗ ଏଇ ନାମକରଣରୁହିଁ ଲେଖାଟିର ବିଷୟବସ୍ତୁର ରୂପରେଖ ସ୍ପଷ୍ଟ ସୂଚିତ ହେଇପଡ଼େ ।...ଏତିକିବେଳେ, ଯେତେବେଳେ ସମସ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଭାଷାକୋଷର ପ୍ରକାଶନ ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ଓ ଉତ୍ସାହର ସହିତ ଚାଲିରହିଛି, ସେତେବେଳେ ଏଇ ମହାର୍ଦ୍ଦ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଏକ ଅଗୁଣ କାହା-ବିନ୍ଦର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲା । ତରୁଣ ଲେଖକ ଓ ସମାଲୋଚକ ଶ୍ରୀ ଗୋଦାବରୀ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ (ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ‘ନିଆଁ ଖୁଣ୍ଟା’ ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ରୂପେ ଖ୍ୟାତ) ଭାଷାକୋଷ ଉପରେ ଏକ ଅତି ଉଚ୍ଚ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ସମାଲୋଚନା ନବଭାରତରେ ଛମାନ୍ଦସ୍ବରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଭାଷାକୋଷରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ନିପଟ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଚଳିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସମସ୍ତ ଶବ୍ଦ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲା । ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ଯେଉଁସବୁ ଶବ୍ଦ ଭାଷାକୋଷରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି, ସେଥିରୁ କେତୋଟି ଶବ୍ଦ ମୁଁ ଏଠି ଉଦ୍ଧାର କରୁଛି । ଲକ୍ଷ୍ୟକରିବାର କଥା ସମଅର୍ଥବୋଧକ ଏକାଧିକ ଶବ୍ଦ ଏଠି ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ଏ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ହେଲା—ଅଇକା, ଅଇକ୍ଷଣି, ଅଇକ୍ଷଣିକା, ଅଇକ୍ଷିଣି, ଅଇକ୍ଷିଣିକା,

ତୃତୀୟ ଦଶକର ସେଇ ଭାଗାକୋଷର କାହାଣୀ । ଏବେ ମୁଁ ସେ କାହାଣୀରୁ ମୁକ୍ତହୋଇ ବିନୋଦବାବୁଙ୍କ ଏନ୍‌ସାଇକ୍ଲୋପେଡ଼ିଆ ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ପୁଣି ଫେରିଯାଇ ତାଙ୍କୁ କହିଲି — ଏଇ ଭାଗାକୋଷଲେନ୍‌ର ଏଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଆପଣଙ୍କର ବିଶ୍ୱକୋଷ ବା ଏନ୍‌ସାଇକ୍ଲୋପେଡ଼ିଆର ଅସ୍ପଷ୍ଟାରମ୍ଭ ହେଇନି । ଆଉ ଏଇ ଗଳିର ଶେଷ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଥିଲା ଗୋପାଳ ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ଭାଗାକୋଷ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ । ତାଙ୍କ କର୍ମର ସମାପ୍ତି ଘଟିଛି, ଆଉ ଏକ ଉତ୍କଳମୟ ସମ୍ଭାବନାକୁ ନେଇ ହେଇଛି ଆପଣଙ୍କର ଏଇ ମହାନ କର୍ମର ଆରମ୍ଭ । ...ଆପଣ ପାରିବେ ।

ଏହାପରେ ପ୍ରାୟ ଦିଗ୍‌ଦିଗ୍‌ଦିଗ୍‌ ବର୍ଷ ପରର କଥା । ଜ୍ଞାନମଣ୍ଡଳ ସଙ୍କଳନ ପାଇଁ ବିନୋଦ ବାବୁ ‘ପଦ୍ମଶ୍ରୀ’ ସମ୍ମାନ ଲାଭକଲେ । ମୁଁ ଟେଲିଫୋନ୍ କଲି । ଆଉ କେହି ନୁହେଁ, ‘ବିନୋଦ କାନୁନ୍‌ଗୋ’ ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ଉପାଧିରେ ଅଲଂକୃତ ହେଇଛନ୍ତି ଏଥିରେ ତାଙ୍କୁ କି ଅଭିନନ୍ଦନ ବା ମୁଁ ଜଣାଇବି ! ଟେଲିଫୋନ୍‌ରେ କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମୁଁ କହିଲି—ଆଜି ଏଇ ଦିଅରେ ଗୋଟିଏ କଥା ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ କହିବି । ଟିକିଏ ରହି ଇମ୍ବୁ ମୃଦୁ ଗଳାରେ କହିଲେ—ଦିଅ ଆଉ କଥା ! ତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛାତ ରୁପିପାରି କହିଲି, ଶୁଣନ୍ତୁ—ସେଦିନ ନିମରଡ଼଼ି ଛକରେ ଆମ ଦୁହଁଙ୍କର ଭେଟ ହୋଇଥିଲା । ପୁର୍ବରୁ କୌଣସି ସୂଚନା ନ ଦେଇ ଆପଣ ମତେ ବଲାଇ ପାଲିତୁଙ୍କ ଘରକୁ ଡାକିନେଲେ । ପ୍ରଶସ୍ତ ପରିଷ୍କାର କୋଠା—ବେଶ୍ଟି ଉପରେ କେତୋଟି ଫାଇଲ୍ ! ମନେପଡ଼ୁଛି ? ଇମ୍ବୁ କମ୍ପିତ ଗଳାରେ କହିଲେ—ସତ କହୁଛି, ତୁମେ ଆଜି ଯଦି ମୋର ମନେପକେଇଦେଇ ନ ଥା’ନ୍ତି, ମୋ କର୍ମମୟ ଜୀବନର ଅତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଅଥଚ ମୋ ନିଜପାଇଁ ଅତି ବଡ଼ ଏଇ ଘଟଣାଟିକୁ ମୁଁ ହୁଏତ ଭୁଲିଯାଇଥା’ନ୍ତି । ଆଜ୍ଞା, ଗୋଟିଏ କାମ କରିପାରିବ ? ସେଦିନ ନିମରଡ଼଼ି ଛକଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବଲାଇ ବାବୁଙ୍କ ଘର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାହା ଯାହା ଘଟିଥିଲା, ଯାହାସବୁ ତମେ ମତେ କହିଥିଲା, ସେ ସବୁକୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ଆକାରରେ ପଠାଇ ପାରିବ ? ଟିକିଏ ଅଭିଭୂତ ହେଇଯାଇ କହିଲି—କାହିଁକି ଏକଥା କହୁଛନ୍ତି ? ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉତ୍ତର ମିଳିଲା—ଏମିତି ଆଉ କିଛି ଚିଠି ଓ ଡକୁମେଣ୍ଟ ମୁଁ ପାଇଛି । ଏସବୁ ଯଥା ସମୟରେ ଜ୍ଞାନମଣ୍ଡଳରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବ । ତମ ଚିଠି ଅପେକ୍ଷାରେ ରହିଲି । ଚିଠି ପାଇ ମତେ ଟେଲିଫୋନ୍ କଲେ—ଚିଠି ପାଇଛି, ଧନ୍ୟବାଦ । ଏତିକିବେଳେ ମୋ ମନ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ଭାବନା ଜାତହେଲା—ମଣିଷ ଯେତେବେଳେ ଯାହା କରେ, ସେ ଜାଣିକରି ହେଉ ବା ଅଜାଣତରେ ହେଉ, ସେଥିରୁ ତୃପ୍ତି ଖୋଜି ବସେ । ସେଦିନ ବିନୋଦବାବୁଙ୍କ ସହିତ

କଥାବାଣୀ ପରେ ଟେଲିଫୋନ୍ ରିସିଭରଟା ରଖୁ ରଖୁ ମୁଁ ମନେ ମନେ କହୁଥିଲି—ଆଜିଏ ଘଟଣାଟିରେ ମୁଁ ଢୁପ୍-ପରିଢୁପ୍ ।

ପ୍ରବାସୀ ବାଙ୍ଗଲ ସାହିତ୍ୟ ପାଠାଗାର

ହଁ, କ’ଣ ମୁଁ କହୁଥିଲି, ଉଣେଇଶିଶହ ଭରିଣି ମସିହା ଏପ୍ରିଲ ଛ’ତାରିଖ ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଦିନ ଥାନାରୁ ଫେରି ହଷ୍ଟେଲରେ ସେଦିନ ରାତିରେ ମୁହଁମାଡ଼ି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଶୋଇପଡ଼ିଲି । ତା’ପରଦିନ ସକାଳ ମଣିଂ ସ୍କୁଲ—ଭରବରରେ ସ୍କୁଲକୁ ଗଲି । ସ୍କୁଲରୁ ଫେରିଲାବେଳେ ଦେଖିଲି ନିମନ୍ତଉଡ଼ି ଛକପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଏକମହଲ କୋଠାଘର ଉପରେ ସାଇନ୍‌ବୋର୍ଡ଼ ଝୁଲୁଛି—“ପ୍ରବାସୀ ବାଙ୍ଗଲ-ସାହିତ୍ୟ ପରିଷଦ ପାଠାଗାର, କଟକ” । ପ୍ରଥମେ ପଢ଼ି ଟିକେ ଅଡ଼ୁଆରେ ପଡ଼ିଲି । ପୁଣି ଆଉଥରେ ପଢ଼ି ଚୁଝିଲି—ଏହା ଏକ ବଙ୍ଗଳା ପୁସ୍ତକର ପାଠାଗାର । ଭିତରକୁ ଗଲି । ଦେଖିଲି—କେବଳ ବଙ୍ଗଳା ପୁସ୍ତକର ଏକ ବିରାଟ ଲାଇବ୍ରେରୀ । ଲାଇବ୍ରେରୀୟାନଙ୍କଠାରୁ ଚୁଝିଲି ମାସକୁ ଏକ ଅଣା ପଇସା ମେମ୍ବର ଫିସ୍ ଦେଲେ ପଢ଼ିବାକୁ ବହୁ ମିଳିବ । ପୁସ୍ତକ କହିବ, ସେଇ ପ୍ରାକ୍ କିଶୋର କାଳରୁ ପଢ଼ିବାର ସ୍ମୃତି ମୋର ବହୁତ ବେଶି । କିନ୍ତୁ ବହୁ କାହିଁ ? ବିଶେଷତଃ ବଙ୍ଗଳା ବହୁ ମାସ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ପଢ଼ିଛି । କୃତବାସ ରାମାୟଣ ଓ ବିଷକନ୍ୟା ଉପନ୍ୟାସ । ଏଠି ଏ ପାଠାଗାର ଭିତରେ ମୁଁ ଦେଖୁଛି ଏଠି ବଙ୍ଗଳା ବହୁର ସମୁଦ୍ର । ଲାଇବ୍ରେରୀଆନଙ୍କୁ ପଚାରିଲି ଏଠି କି କି ବହୁ ମିଳେ ? ସେ କହିଲେ ବେଶି ଉପନ୍ୟାସ—ଟେଗୋରଙ୍କର ସବୁ କବିତା ବହୁ ମଧ୍ୟ ମିଳେ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପଇସା ଦେଇ ମେମ୍ବର ହେଲି, କାର୍ଡ଼ ପାଇଲି । ଏହା ପରର ପ୍ରଶ୍ନ—କେଉଁ ବହୁ ପ୍ରଥମେ ନେବି ! ବଙ୍ଗଳା ବହୁ ବିଷୟରେ ମୋର କୌଣସି ଧାରଣା ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ଥାକରୁ ବହୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଟାଣି ଆଣିଲି—ଏକ ଉପନ୍ୟାସ, ଯୁଗୁଲେଖକ ପ୍ରେମେନ୍ ମିତ୍ର ଓ ଅଚନ୍ୟ ସେନ୍‌ଗୁପ୍ତ । ମୁଁ ଦୁଃଖିତ ଯେ ବହୁଟିର ନାମ ସ୍ମରଣ ହେଉନାହିଁ । ତେବେ ଏକଥା ଠିକ୍ ଯେ, ବହୁର ନାମଟିରେ ପ୍ରେମ ଶବ୍ଦଟି ରହିଛି । ସେଇଠି ଠିଆ ଠିଆ ବହୁର ଭୂମିକାରୁ ଜାଣିଲି ଯେ, ଇଏ ଦୁହେଁ ହେଉଛନ୍ତି ଉପନ୍ୟାସଟିର ଯୁଗୁଲେଖକ । କଲିକତା ବେତାର କେନ୍ଦ୍ରରେ ପ୍ରଚାର ପାଇଁ (ସେତେବେଳକୁ କଲିକତାରେ ବେତାର କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥାପିତ ହେଲାଣି) ଏଇ ଦୁଇ ଲେଖକ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଗଳ୍ପ ଲେଖିଥିଲେ । ଗଳ୍ପଟି ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଆଦୃତ ହେଇଥିଲା । ଏବେ ସେଇ ଗଳ୍ପଟି ଗୋଟିଏ ନାଟ୍ୟାର୍ଥ ଉପନ୍ୟାସ ରୂପେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ଉପନ୍ୟାସଟି ନେଇ ପଢ଼ିଲି । ବେଶ୍ ଢୁପ୍ ହେଲି । ପରେ ଜାଣିଲି ଏ ଦୁଇ ଲେଖକ କାଳକ୍ରମେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ଦୁଇବରିଷ୍ଠ ଲେଖକରୂପେ

ସମ୍ମାନ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରେମେନ୍ ମିତ୍ର ତ ଜଣେ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର କବି ଥିଲେ । ଲଳିତେଶ୍ଵରୁ ବଙ୍ଗଳା ବନ୍ଦର ସ୍ରୋତ ଗୁଲିଲା । କ୍ଳାସରେ ପଢ଼ା ହେଉଥିବାବେଳେ ମଧ୍ୟ ଲୁଚେଇକରି ଏସବୁ ବନ୍ଦ ପଢ଼ୁଥିଲି । ତେବେ ମୋର ପଢ଼ାପଢ଼ିରେ ମୁଁ ପ୍ରାୟ ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହେଉନଥିଲି । ଏତିକିବେଳେ ବଜାରକୁ ଓଡ଼ିଆ ବନ୍ଦ ଆସିଲା । କାହ୍ନୁଚରଣ ମହାନ୍ତିଙ୍କ “ବାଲିରଜା”, ଉପେନ୍ଦ୍ର କିଶୋର ଦାସଙ୍କ “ମହାଜନ୍ମ” ଓ ବୋଧହୁଏ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସଙ୍କ “ଶ୍ରୀମାତୁୟାଁ” ଇତ୍ୟାଦି । ଓଡ଼ିଆରେ ବନ୍ଦ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା ସତ, କିନ୍ତୁ ଆମ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ପାଇଁ କଣିକା ପାଇଁ ଟଙ୍କା କାହିଁ ? ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ ସାଧାରଣ ଲଳିତେଶ୍ଵରରେ ଗୋଟିଏ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ । ଆମ ସ୍କୁଲ ଲଳିତେଶ୍ଵରୁ ଏସବୁ ବନ୍ଦ ଆସୁନଥାଏ । ଚୌଧୁରୀ ବଜାର ଭରଣା ପୁସ୍ତକାଳୟକୁ ବାରମ୍ବାର ଯାଇ ବନ୍ଦ ଦୁଇଟିର ନାମ ମତେ ବନ୍ଧୁତ ଆକୃଷ୍ଟ କରିଥିଲା । ଏତିକି-ବେଳେ ଆମ ଗାଁକୁ ଗୋଟିଏ ବୋହୂ ବିବାହ କରି ଆସିଲା । ସେ ସମୟରେ ବି ବୋହୂଟି କିଛି ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିଥିଲା ଓ ତା ହାତପେଡ଼ୀରେ ଏ ବନ୍ଦ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ଆସିଥିଲା । ମୁଁ ସନ୍ତାନ ପାଇ ବନ୍ଦ ଦି’ଖଣ୍ଡି ଆଣି ପଢ଼ିଲି । ମୋର ସେଇ ସ୍ଵଳ୍ପ ବୟସରେ ମୁଁ କାହ୍ନୁଚରଣ ଓ ଉପେନ୍ଦ୍ର କିଶୋରଙ୍କ ଲିଖନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ମନ୍ଦମୁଗ୍ଧ ହୋଇଗଲି । ଭବିଷ୍ୟତରେ ଏ ବନ୍ଦ ଦୁଇଟି ସହୃଦ ଅତି ନିବଡ଼ ଭାବରେ ସଫୁକ୍ତ ହେବାର ସୁଯୋଗ ମୋର ଆସିଲା । ପ୍ରଥମେ “ବାଲିରଜା” । ଉତ୍ତେଜଶିଖର ଅଣଗୁଣ ମସିହାରେ ରୂପଭରଣା ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠାନର ଏମ୍. ଡି. ଶ୍ରୀ ସୁରେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ଦାସ ତାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରଯୋଜିତ ପ୍ରଥମ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର “ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ”ର ଚିତ୍ରନିର୍ମାଣ ଓ ସମ୍ପାଦନାରେ ଦାୟିତ୍ଵ ମୋ ଉପରେ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମୁକ୍ତି ଲାଭ କଲା । ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ଏ ଚିତ୍ରଟି କିପରି ଅସାମାନ୍ୟ ସଫଳତା ଲାଭ କରିଥିଲା । ଏହାପରେ ସୁର ବାବୁ କାହ୍ନୁ ବାବୁଙ୍କ “ବାଲିରଜା”ର ଚିତ୍ରରୂପ ପ୍ରଦାନ କଥା ମନସ୍ଥ କରି ମତେ କାହ୍ନୁ ବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇଲେ । କାହ୍ନୁ ବାବୁ ଟିକେ ହସି ମତେ କହିଲେ—ନାହିଁ ଗୋପାଳ ବାବୁ “ବାଲିରଜା”ର ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ଅନୁମତି ମୁଁ ଦେଇ-ପାରିବି ନାହିଁ । କାରଣ ଓଡ଼ିଆରେ ଉପନ୍ୟାସ ପ୍ରାୟ ନଥିବାରୁ ଅନ୍ୟ ଭାଷାର କିଛି ଲେଖକଙ୍କ ପରିହାସ ମୁଁ ସହ୍ୟ କରି ନ ପାରି ଭରବରରେ ଏ ଉପନ୍ୟାସଟି ଲେଖିଥିଲି । ପ୍ରକୃତରେ ଏହା ମୋର ମୌଳିକ ଉପନ୍ୟାସ ନୁହେଁ । ଇଂରାଜୀ ଉପନ୍ୟାସ Count of Montecristoର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀରେ ଏ ଉପନ୍ୟାସଟି ମୁଁ ଲେଖିଛି । ସେଥିପାଇଁ ଏ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ରର ପ୍ରସାରଣ ମୁଁ ଚାହେଁନି । କାହ୍ନୁ ବାବୁ ଏପରି ଚମତ୍କାର ଶୈଳୀରେ ବାଲିରଜା ଉପନ୍ୟାସକୁ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ ଏହା ଏକ

ଅନ୍ୟଭାଷା ଉପନ୍ୟାସର ଗୁମ୍ଫାରେ ଲିଖିତ ବୋଲି କେନ୍ଦ୍ର କେବେ କଲ୍ଲନା କରିପାରିବେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ କାହ୍ନୁ ବାବୁ ହେଉଛନ୍ତି “କାହ୍ନୁ ବାବୁ”—ଏ ଦିଗରେ ସେ ଟିକେ ଟଳିବେ ନାହିଁ । ପରେ ତାଙ୍କର ଏକ ଦୃଢ଼ସ୍ପର୍ଶୀ ଉପନ୍ୟାସ “ଅଭିନେତ୍ରୀ”ର ଚନ୍ଦ୍ରପ ପାଇଁ ସେ ବାବୁଲଲ ଜୋଷୀଙ୍କୁ ଅନୁମତି ପ୍ରଦାନ କଲେ ଓ ଏହାର ଚନ୍ଦ୍ରପି ଓ ସଲାପ ଲେଖିବାର ଦାୟିତ୍ଵ ମଧ୍ୟ ମୋ ଉପରେ ରହିଲା । ଯଥା ସମୟରେ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର “ଅଭିନେତ୍ରୀ” ସମାପ୍ତ ହେଲା । ଏଥିରେ ଅଭିନେତା ଓ ଅଭିନେତ୍ରୀମାନେ ଥିଲେ—ଝରଣା ଦାସ—ପ୍ରଥମ କରି ଓଡ଼ିଆ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ରରେ ଝରଣା ଦାସ ଦ୍ଵିତୀୟ ଭୂମିକାରେ ଅଭିନୟ କରିଥିଲେ—ଅନ୍ୟ କଳାକାରମାନେ ହେଲେ ମଣିମାଳା ଦେବୀ, ରଜନୀକାନ୍ତ ମହାନ୍ତି, ଦୁର୍ଘସ୍ଵବଲ୍ଲଭ ଦାସ ଓ ଅନ୍ୟମାନେ । ଚନ୍ଦ୍ରପି ଅତି ସଫଳତାର ସହିତ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଡାକ୍ତର ରଜନୀକାନ୍ତ ଘୋଷ

ସୂକ୍ଷ୍ମଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜକଣ୍ଠାର ଘୋଷ

ସେଇ ଉତ୍ତେଜିତ ହୃଦୟ ମଝିଆର କଥାକୁ ଘୂଣି ଫେରୁଛି । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଟାଉନ୍ ଡିପ୍ଲୋମାଟିଆ ସ୍କୁଲର ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରେଣୀର ଗୁରୁ । କାଠଯୋଡ଼ି ହସ୍ତେଲରୁ ଡିପ୍ଲୋମାଟିଆ ସ୍କୁଲ ଯିବାକୁ ହେଲେ ସେଠୁ ନିମଗଡ଼ି ଛକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସି ପ୍ରିୟବାବୁଲେନ୍ ଓ ଆଲମଗୁର ବଜାର ବାଟେ କାଜିବଜାର ଡିପ୍ଲୋମାଟିଆ ସ୍କୁଲ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ସେଦିନ ମୁଁ ଟିକେ ହୁଏତ ଡେରିରେ ବାହାରିଥିଲି । ପ୍ରିୟବାବୁଲେନ୍‌ର ପ୍ରିୟନାଥ ଭବନରେ ଡାକ୍ତର ରଜନୀକାନ୍ତ ଘୋଷ ତାଙ୍କର ଡାକ୍ତରଖାନା ଖୋଲିଆ’ନ୍ତି । ରଜନୀବାବୁ ଥିଲେ କଟକ ସାହେବଜୀବା ବଜାରର (ବର୍ତ୍ତମାନର ଭାଷାକୋଷଲେନ୍) ଏକ ବିଖ୍ୟାତ ଘୋଷ ପରିବାରର ସନ୍ତାନ । ସେଇ ପରିବାରର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଧାକାନ୍ତ ଘୋଷ ଥିଲେ ହାଇକୋର୍ଟ ଜଜ୍, ତାଙ୍କ ପୁଅ ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ଘୋଷ ଥିଲେ ଆଇ. ପି. ଅଫିସର । ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଏକ ରୋଚକ ଘଟଣା ଶୁଣାଯାଏ । ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶା ଓ ବିହାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଦେଶ ଥିଲା — ବିହାର ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା । ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ବାବୁ ବି.ଏ ପାସ୍ କରି ପ ଟନାରେ ଆ’ନ୍ତି । ସେ ସମୟର ପ୍ରଥାମୁସାରେ ଯଦି ଜଣେ କେନ୍ଦ୍ର ଅତି ଦୁଃସାହସିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାଫଲ୍ୟ ଲାଭ କରେ, ତେବେ ପୋଲିସ୍ ଟୁକ୍ସ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଯୋଗ୍ୟତା ସହିତ ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଏ ଦୁଃସାହସିକ କର୍ମପାଇଁ ନିୟୁକ୍ତର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦିଆଯାଏ । ଦିନେ ସମ୍ବାଦପତ୍ରରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ଯେ କଟକର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ଘୋଷ ନିଜ ଜୀବନକୁ ବିପନ୍ନ କରି ଗଙ୍ଗାନଦୀରେ ବୁଡ଼ିଯାଇଥିବା ବେଳେ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଛନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ସିଏ ପୋଲିସ୍ ଆଇ.ପି. (ଇଣ୍ଡିଆନ ପୋଲିସ୍)

ଚାକିର ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା ଥିଲେ ଓ ଏ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ଘଟଣାଟି ତାଙ୍କର ଏ ଚାକିରିର
 ନିୟୁତ ପଥକୁ ଆହୁରି ସୁଗମ କରିଦେଲା । ସେ ଭରଣାୟ ଆଇ.ପି. ଚାକିରିରେ
 ଭର୍ତ୍ତି ହେଲେ । ଏ ଘଟଣାର କିଛିଦିନ ପରେ ପ୍ରଭୁର ହେଲା ଯେ ଗଙ୍ଗାନଦୀର
 ଘଟଣାଟି ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟ ଘଟଣା ନୁହେଁ । ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ବାବୁ ତାଙ୍କ ଚାକିରି ପାଇଁ
 ଜାଣିଶୁଣି ଗୋଟିଏ ଲୋକକୁ ବୁଝିଯିବାର ଛଳନା କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ଥିଲେ
 ଓ ତାକୁ ସେଇ ଅବସ୍ଥାରେ ସେମିତି ଛଳନା କରି ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲେ । ଶ୍ରୀକାନ୍ତବାବୁ
 ଅବଶ୍ୟ ଆଇ.ପି. ସର୍ଭିସରେ ନିୟୁତ ପାଇଲେ । ତଥାପି ମୁଁ ଏଠି କହୁରଖୁଛନ୍ତି ଯେ ଏ
 ବୁଝିଯିବା ଘଟଣାଟି ହେଉଛି ଏକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୁଣାକଥା । ...ତାଙ୍କର ରଜନୀବାବୁ
 ସେଇ ବନ୍ଧ୍ୟାତ ଘୋଷ ପରିବାରର ଜଣେ ବନ୍ଧ୍ୟାଧର । ସେ ତାଙ୍କୁ ପାସ୍ କରି
 କୌଣସି ଚାକିରି ନ କରି ଏ ପ୍ରିୟନାଥ ଭବନରେ ତାଙ୍କୁ ରଖିନା ଖୋଲିଲେ ।
 ଦେଶପ୍ରେମୀ ଲୋକ, ଖଦଡ଼ ପିନ୍ଧନ୍ତି । କଂଗ୍ରେସର ନିତିନିୟମ ମାନ ଚଳନ୍ତି ।
 ସେଦିନ ମୁଁ ଦେଖିଲି — ତାଙ୍କ ତାଙ୍କୁ ରଖିନା ହାତରେ କିଛି ଲୋକ ଏକସିତ
 ହେଉଛନ୍ତି — ଏତିକିବେଳେ ଆମର ପ୍ରିୟ ଯୁବନେତା ରାଜକୃଷ୍ଣ ବୋଷଙ୍କୁ ପୋଲିସ
 ଗୋଟିଏ ଷ୍ଟେସନରେ ଶୁଆଇ ପୋଲିସ ଭ୍ୟାନ୍ରେ ନେଇ ଚାଲିଗଲେ । ମୁଁ
 ହଠାତ୍ କିଛି ବୁଝିପାରିଲି ନାହିଁ । ଟିକିଏ ପରେ ଜାଣିଲି ଯେ ସେଦିନ
 ରଜନୀବାବୁଙ୍କ ତାଙ୍କୁ ରଖିନାରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବୋଷଙ୍କ କ'ଣ ଅପରେସନ ହେଉଥିଲା —
 ଅପରେସନ ପରେ ପରେ ପୋଲିସ ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କୁ ରଖିନା ରୋଗଶୟ୍ୟାରୁ ଗିରଫ
 କରି ନେଇଯାଇଛନ୍ତି । ସେତେବେଳକୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବୋଷ ଆମ ଗୁପ୍ତମାନଙ୍କର ଜଣେ
 ଅତି ପ୍ରିୟ ଓ ପୁଜ୍ୟ ଗୁପ୍ତ ନେତା ଭାବେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଆ'ନ୍ତି । ପୋଲିସ ଅପରେସନ
 ଟେବୁଲରୁ ତାଙ୍କୁ ଆରେଷ୍ଟ କରି ନେଇଛି ଏକଥା ଶୁଣିବାମାତ୍ରେ ମୁଁ ଆମ ଘୁଲକୁ
 ଦୌଡ଼ିଲି । ମାତ୍ର ଦୁଇ ଦିନ ମିନିଟ୍ ବାଟ । କ୍ଲାସରେ ପହଞ୍ଚି ଦେଖିଲି କ୍ଲାସ
 ଆରମ୍ଭ ହେଉଛି । ସେମିତି ଅଶ୍ରୁଧାରା ଅବସ୍ଥାରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବୋଷଙ୍କ କଥା
 କ୍ଲାସରେ ଶୁଣା କରିଦେଲି । ସମସ୍ତେ ହତବାକ୍ । ଆମ କ୍ଲାସରେ ଆମର
 ନେତା ଥିଲା ବାଉଧର । ସେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଜୟ ଓ ରାଜକୃଷ୍ଣ
 ବୋଷଙ୍କ ଜୟନାଦ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ସବୁ ପିଲା ତା ସହୃଦ ମିଶି ଜୟନାଦ
 କଲେ । ମୁଁ ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହାତରେ ବହୁଧରି ସେମିତି ଠିଆ ହେଉଛି, ମୋ ସିଟ୍‌କୁ
 ଯାଇଛି । ଏତିକିବେଳେ ଆସିଲେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ନଗେନ୍ ଚାଟାର୍ଜୀ । ସେ ରାଗରେ
 ଜଳୁଥା'ନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ମୋ'ରି ଉପରେ ତାଙ୍କର ଆଖି ପଡ଼ିଲା । ହୁଏତ ସିଏ
 ଧରିନେଲେ ଏ ଆନ୍ଦୋଳନର ନେତା ମୁଁ । ତା'ପରେ ସେ ଏତେ
 ଜୋରରେ ମୋ ଗାଲରେ ଏକ ଚଟକଣା ମାରିଲେ, ସେ କଥା ମୋର ଏ

ବୟସରେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଭୁଲି ପାରୁନି । ସେତେବେଳେ ମୁଁ ହୁଏତ କିଛି ମୁହୂର୍ତ୍ତପାଇଁ
ଚେତନାଶୂନ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲି । ତା’ପରେ ସେ ଆମ କ୍ଳାସ ଅର୍ଥାତ ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରେଣୀ
ଏ ସେକ୍ସନର ଆମେ ସବୁ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ବେଶ୍ ଉପରେ ଠିଆ ହେବାର ଆଦେଶ
ଶୁଣାଇ ଚାଲିଗଲେ । କ୍ଳାସ ଟିଚର ଆସିଲେ, ହାଜିରା ନେଲେ । ତା’ପରେ
ପଢ଼ାପଢ଼ି ଆରମ୍ଭ ହେବା କଥା । ଆମେ କେହି ସହଯୋଗ କଲୁ ନାହିଁ । କ୍ଳାସ
ଟିଚର ଅଗଣିବାକୁ ଜଣେ ଦେଶପ୍ରେମୀ ଲୋକ । ଖଦଡ଼ ପିନ୍ଧନ୍ତି । ସେ କହିଲେ
ତୁମେମାନେ ବେଶ୍ ଉପରେ ଚୁପ୍‌ସୁପ୍ ଛୁଡ଼ାହୁଅ । ମୁଁ ମୋର ଏ ଟେବୁଲ ଉପରେ
ଶୋଇବି—ସେ ଶୋଇଲେ । ଏ ଭିତରେ ଆମ କ୍ଳାସନେତା ବାଇଧର ଖଣ୍ଡେ
କାଗଜରେ “ଏ ପିରିୟଡ୍ ପରେ ଆମେ ସମସ୍ତେ କ୍ଳାସ ଗୁଡ଼ି ଚାଲିଯିବା” । ଏତକ
ଲେଖି କ୍ଳାସ ପିଲଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଚାଲିଯିବା ଆସିଲା । ପିରିୟଡ୍ ଶେଷ ହେଲା । ଦଣ୍ଡା
ବାଜିଲା । ସେଇ ଏ ଛୋଟ ସଙ୍ଗେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଆମର ବହୁଖାତା ଧରି କ୍ଳାସ ଓ
ସ୍କୁଲ ଗୁଡ଼ି ଚାଲିଗଲୁ । ହେଉମାଷ୍ଟର, ଅନ୍ୟସବୁ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଗ୍ରନ୍ଥମାନେ ନୀରବ
ଦର୍ଶକ ହୋଇ ଚାହିଁରହିଥା’ନ୍ତି । କୁହାଗଲା ଏପରି ଦଟଣା ଏ ସ୍କୁଲ ପ୍ରତିଷ୍ଠା
ଦିନଠାରୁ କେବେ ଦଟିନଥିଲା । ଭଲ୍‌କୋରଥା ସ୍କୁଲ ଅଷ୍ଟମ ‘କ’ ଶ୍ରେଣୀରେ
କାଠଯୋଡ଼ି ହଷ୍ଟେଲର ଆମେ ଦୁଇଜଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ପଢ଼ୁଥିଲୁ—ମୁଁ ଏବଂ କନିକା
ଅଞ୍ଜଳର ଜଣେ ଗ୍ରନ୍ଥ ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ । ସେଦିନ ସ୍କୁଲ ଗୁଡ଼ି ଆସିବାବେଳେ
ବାଇଧର ଆମକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲା ଯେ ଆମେ ପରଦିନ ସ୍କୁଲକୁ ଆସି ପୁଣି
ଏମିତି ପ୍ରଥମ ପିରିୟଡ୍ ପରେ କ୍ଳାସ ଗୁଡ଼ି ଚାଲିଯିବା ।

ହଷ୍ଟେଲରୁ ବହୁସ୍କୃତ

ମୁଁ ଏବଂ କୃଷ୍ଣ ହଷ୍ଟେଲକୁ ଆସିଲୁ । ହଷ୍ଟେଲରେ ପ୍ରାୟ କେହି ନାହାଁନ୍ତି ।
କ୍ଷତ୍ର ଶୂନ୍ୟ ଲାଗୁଥାଏ । ବାଇଧର କହିଛନ୍ତି ଆସନ୍ତା କାଲି ପୁଣି ଏମିତି ହବ ।
ଏଇଟା ସରକାରୀ ହଷ୍ଟେଲ । ଦୁହେଁ ମିଶି ବିଚାର କଲୁ । ଗୋଟିଏ ସରକାରୀ
ହଷ୍ଟେଲରେ କେତେଦିନ ଏମିତି ଅନସୂୟିତତା ଚାଲିବ ! କିନ୍ତୁ ବେଶିକ୍ଷଣ ଆମକୁ
ଆଉ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲାନି । ସ୍କୁଲରୁ ଚାଲି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା ଯେ ଦୁଷ୍ଟପ୍ରକୃତିର
ଆଚରଣ ଯୋଗୁ ଅଷ୍ଟମ ‘କ’ ଶ୍ରେଣୀର ଗୋପାଳ ଓ କୃଷ୍ଣ ଏ ଦୁଇଜଣଙ୍କର
ସ୍କୁଲ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାରୁ ନାମ କାଟି ଦିଆଯାଇଛି । କାଠଯୋଡ଼ି ହଷ୍ଟେଲ ହେଉଛି
ଏକ ସରକାରୀ ହଷ୍ଟେଲ । ସେଠି କେବଳ ବୋନାଫାଏଡ୍ ଗ୍ରନ୍ଥମାନେ ରହି-
ପାରନ୍ତି । ଯେହେତୁ ଏ ଦୁଇଜଣ ପିଲା ବୋନାଫାଏଡ୍ ଗ୍ରନ୍ଥ ନୁହଁନ୍ତି,
ସେମାନଙ୍କୁ ତୁରନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥାବାସରୁ ବହୁଷ୍ଟାର ଆଦେଶ ଦିଆଯାଉ । ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚଟା-
ବେଳେ ହଷ୍ଟେଲ ସୁପରଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ଆମକୁ ହଷ୍ଟେଲ ଗୁଡ଼ି ଚାଲିଯିବାପାଇଁ ଲିଖିତ

ଆଦେଶ ଜଣାଇଦେଲେ । ଆମ ଉପରେ ବଜ୍ରପାତ ହେଲା । ମୋର ଜଣେ ସ୍ଥାନୀୟ ଅବରୋଧକ ଶ୍ରୀ ଜଲ୍ଲଭୂଜାନ ନମଚଉଡ଼ରେ ଅଛନ୍ତି । ମୋର ଯାହା କିଛି ଖର୍ଚ୍ଚ ମୁଁ ତାଙ୍କରୁ ଆଣେ । ମୋ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ମାନ୍ଦ ପଇସା ନାହିଁ । ମୁଁ ଯଦି ଜଲ୍ଲଭୂଜ ପାଖକୁ ପଇସା ପାଇଁ ଯାଏ, ସେ ଏକାବେଳେକେ ପୃଥ୍ବୀ କମ୍ପେଇ ଦେବେ । କୃଷ୍ଣର ମଧ୍ୟ ସେଇ ଅବସ୍ଥା । ସାମାନ୍ୟ କେତେ ପଇସା ତା ପାଖରେ ଅଛି । ସେ ଯିବ କନକା, ମୁଁ ଯିବ ଜଗତ୍ସିଂହପୁର । ଆମ ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଟ୍ରଙ୍କ ଓ ବଛଣାପତ୍ର ସବୁକୁ ନେଇ ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ିରେ ଷ୍ଟେସନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯିବାପାଇଁ ଆମ ପାଖରେ ପଇସା ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀକାର କରୁଚି, ମୁଁ ଏକ ସ୍ବଚ୍ଛଳ ପରିବାରର ପିଲାଥିଲି ବୋଲି ଏମିତି ଜନପ୍ରସନ୍ନ ବୋହୁନେବାର ଅଭ୍ୟାସ ମୋର ନ ଥିଲା—କିଛି ଦରକାର ବି ପଡ଼ୁନଥିଲା । କିନ୍ତୁ କୃଷ୍ଣ ଟିକେ ଭିନ୍ନ ଧରଣର ପିଲା । ଯାହାକୁ କହନ୍ତି ସୃଷ୍ଟି । ଆମକୁ ଯେ କୌଣସି ମତେ ଯିବାକୁ ହେବ । କୃଷ୍ଣ ବିନା ବାକ୍ୟ-ବ୍ୟୟରେ ଗୋଟାଏ ଟ୍ରଙ୍କ ତା ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ରଖିଲା । ଟ୍ରଙ୍କ ଉପରେ ରହିଲା ତା' ବଛଣା । ବାଙ୍କା ମୋ ଟ୍ରଙ୍କର ଗୋଟାଏ ପାଖ ବାଡ଼ା ମୁଁ ଧରିଲି, ଅନ୍ୟପାଖର ବାଡ଼ା ସେ ତାର ବାଁ ହାତରେ ଧରିନେଲା । ଏଇ ଟ୍ରଙ୍କ ଉପରେ ମୋ ବଛଣା ରହିଲା । ତା'ପରେ ଆମେ ଦୁଇଜଣ ଦୁଇଟି ବାଲକ ଭୃତ୍ୟପରି ଚାଲିଲୁ । କିନ୍ତୁ ଯିବୁ କେଉଁଠିକି ? କୃଷ୍ଣ ତାର ଠିକ୍ ଚାଲିଚି—କିନ୍ତୁ ଟ୍ରଙ୍କ ବାଡ଼ାଧରି ମୋ ହାତକୁ କାଟିଲଣି । ଆଖିରୁ ଲୁହ ବୋହୁ ଆସିଲଣି । କାଠଯୋଡ଼ୀ ନଦୀକୂଳ ଗସ୍ତରେ ଚାଲିଲୁ । ହଠାତ୍ ଆଖି ପଡ଼ିଗଲା ସନ୍ଧ୍ୟାକାନ୍ଦ ଫିଲ୍ଡ ପାଖ ଜଗତ୍ସିଂହପୁର ଖେରସ ମୌଜାର ଜମିଦାର ଓ ଓକିଲ ସ୍ବର୍ଗତ ଶ୍ରୀ ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ପ୍ରକାଶ ଦୁଇମାହାଲା କୋଠା ଉପରେ । ଫାଟକରେ ଲେଖାହେଇଛି କଂଗ୍ରେସ ଅଫିସ । ସରକାରଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଏଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ଏଠି କିଛିଦିନପାଇଁ କଂଗ୍ରେସ ଅଫିସ ଖୋଲା ଯାଇଥିଲା । ଶ୍ରୀ ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ଚୌଧୁରୀ ଏକ ବଡ଼ ଜମିଦାର ବଂଶର ସନ୍ତାନ ସତ, ସେଇ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ଥିଲେ କଟକର ଜଣେ ବରିଷ୍ଠ ଓକିଲ । ତାଙ୍କର ବଡ଼ ପୁତ୍ର ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀ ବଡ଼ ସରକାରୀ ଚାକିରି ଗ୍ରହଣ କଂଗ୍ରେସରେ ଯୋଗ ଦେଇ-ଥାନ୍ତି । କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ ମଧ୍ୟ କଂଗ୍ରେସରେ ଯୋଗଦେଇଥା'ନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ଜମିଦାର ବଂଶର ବଧୂମାନେ ଥିଲେ ଅସୂର୍ଯ୍ୟମଣି । ସେମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ସୁଦ୍ଧା ଦେଖିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ପୁଣି ସେତେବେଳେ ଦୁଇମହଲର କୋଠାର ଶିଡ଼ି ସବୁ ବାହାରେ ରହିଥିଲା । ଯଦି କେତେବେଳେ ଉପରମହଲର ମହଲା-ମାନେ ତଳମହଲକୁ ଆସିବେ ତେବେ ଦୁଇଜଣ ଦାସୀ ଗୋଟିଏ ପଇଁକୁ ଦୁଇପାଖରୁ ଭିଡ଼ି ଧରିବେ ଓ ଜମିଦାର ବଧୂମାନେ ସେଇ ପଇଁ ଉଡ଼ାଳରେ ଯିବାଆସିବା କରିବେ । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଜଣେ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଆସିଲେ ।

ପଚୁରିଲେ—କ’ଣ ଚାହୁଁ ରୁମେ ? ଆମେ କହୁଲୁ—ଆମେ ବାନର ସେନା ହେବୁ ।
 ଟିକେ ହସି କହିଲେ—ବାନର ସେନା ହେବାର ବୟସ ରୁମର ହେଉନି,
 ତା’ଛଡ଼ା ରୁମ ପରିବାରର ଅବସ୍ଥାବଳୀଠାରୁ ଏଥିପାଇଁ ଲିଖିତ ଅନୁମତି ଆଣିବାକୁ
 ପଡ଼ିବ । ପାରିବ ରୁମେ ? ଆମେ ଟିକେ ଇତସ୍ତତଃ ହେବାରୁ ସେ କହିଲେ—
 କଂଗ୍ରେସ ତ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍କୁଲପିଲଙ୍କୁ ସ୍କୁଲ ଛାଡ଼ିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇନି, ତମେ
 ସ୍କୁଲ ଛାଡ଼ିଲ କାହିଁକି ? ଆମେ ରୁମ ପାଇଁ କିଛି କରିପାରିବୁ ନାହିଁ, ରୁମେ ଘରକୁ
 ଫେରିଯାଅ ..ମୋ ପାଟି ଫିଟିଲା ନାହିଁ ।—ତା’ପରେ ସେ ଯେତେବେଳେ
 ଜାଣିଲେ ଯେ ଘରକୁ ଯିବାପାଇଁ ଆମ ପାଖରେ ବାଟଖର୍ଚ୍ଚ ନାହିଁ, ସେ ଆମକୁ
 ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ କହି ଚାଲିଗଲେ । ସେଦିନ ରାତିରେ ଆମେ ସେଠି ରହିଲୁ ।
 ରାତିରେ ଆମକୁ ଚୁଟି ଡାଲ୍‌ମା ଖାଇବାକୁ ଦିଆଗଲା । ତା’ପରଦିନ କଂଗ୍ରେସ
 ଅଫିସରୁ ବାଟଖର୍ଚ୍ଚ ଆଣି ଆମେ ଘରକୁ ଫେରିଲୁ । ସୁସ୍ଥ ଶରୀର, ଅଥଚ ଅଦିନରେ
 ମୁଁ ମୋର ସମସ୍ତ ଜିନିଷ ପତ୍ର ଧରି ଘରେ ପହଞ୍ଚିବା ଦେଖି ସମସ୍ତେ ହତବାକ୍
 ହେଇଗଲେ, ବିଶେଷତଃ ବାପାଙ୍କ ଅବର୍ତ୍ତମାନରେ ପ୍ରାୟ ସତ୍ତରବର୍ଷ ବୟସ୍କ ମୋର
 ଯେଉଁ ଅଜା (ବାପାଙ୍କର ଦାଦା) ମୁଁ ହାଇସ୍କୁଲ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ମତେ ନେଇ
 କଟକ ଯାଇଥିଲେ, ସେ କେବଳ ଅଗ୍ରୀମ ନୟନରେ ମତେ ଚାହିଁ ରହିଲେ—
 ପଦେକଥା ନାହିଁ । ତା’ପରେ ମୁଁ ମୋର କାହାଣୀ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲି । ଯେତେ-
 ବେଳେ ହେଉଥାନ୍ତୁ ମତେ ଅତି ନିର୍ଦ୍ଦୟତା ସହିତ ମାରିବା କଥା ମୁଁ କହିଲି,
 ମୋର ଆଇମା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଚୁପ୍ କରେଇ କହିଲା—ନା, ଯେତିକି ହେଲା ସେତିକି,
 ଏଇଠି ତା ପାଠପଢ଼ା ବନ୍ଦ । ନାହିଁ ମୋର ଏମିତି ମାଡ଼ ଖାଇବା ପାଇଁ କଟକ
 ଯିବନି । ବାପା ତାର ଯେତିକି ଛାଡ଼ିଯାଇଛି ସେତିକି ଚାହିଁଲେ ଦିନପୁରୁଷ
 କଟିଯିବ । ଏଥିରେ ସମସ୍ତେ ନୀରବ ରହିଲେ । ରାତିରେ ଶୋଇବାବେଳେ
 ମନରେ ମୋର ଏଇପ୍ରଶ୍ନ ଉଦ୍ରେକ ହେଉଥିଲା, ସତରେ କ’ଣ ମୋର ପାଠପଢ଼ା
 ବନ୍ଦ ହେଇଗଲା ? ଏଇ ଅଳ୍ପ କେଇଦିନ ଭିତରେ ମନଭିତରେ ମୋର କେତେ
 ଆଶା ଆକାଂକ୍ଷା ଜାଗ୍ରତ ହେଇଥିଲା । ସେ ସବୁ ତା’ ହେଲେ କ’ଣ ପୋଡ଼ି
 ପାଉଁଶ ହେଇଯିବ ? କିଛିଦିନ ପରେ ପୋଷ୍ଟମ୍ୟାନ୍ ଆଣି ଚଠି ଦେଇଗଲା—
 ନିଜେ ହେଉଥାନ୍ତୁ ଲେଖିଚିତ୍ର—ଏ ଚଠି ପାଇବାର ସାତଦିନ ଭିତରେ ତମ
 ପିଲାଙ୍କୁ ଆଣି ସ୍କୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଅ । ସାତଦିନ ପରେ ଆଉ ତାକୁ ସ୍ଥାନ
 ମିଳିବନି । ସାତଦିନ କଥା କିଏ ପଚାରେ, ସାତ ମିନିଟ୍‌ରେ ଅଜା ମତେ ନେଇ
 କଟକ ବାହାରିଲେ । ପ୍ରାୟ ବାରଟା ଭିତରେ ଆମେ ସ୍କୁଲରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ନାମ
 ଲେଖାହୋଇଗଲା । ଅଜା ଖଣ୍ଡେ ଚୁକ୍ତିନାମାରେ ଦସ୍ତଖତ କଲେ ଯେ ମୋ ନାତି
 ଆଉ ଏ ବାଟରେ ଯିବ ନାହିଁ । ତା’ପରେ ମୋର ସ୍ଥାନୀୟ ଅବସ୍ଥାବଳୀ ଜଳନ୍ତୁରୁ

ମତେ ବହୁତ ଭାଗିଦ୍ କରି କହିଲେ । ଅଜା ଗାକୁ ଫେରିଗଲେ । ମୁଁ ହଷ୍ଟେଲକୁ ଯିବା ରାସ୍ତାରେ ଅର୍ଥାତ୍ ପୁରୁଣା କଲେଜ ଲେନ୍ ପାଖରେ ଡକ୍ଟକାଲୀନ ରାଭେନ୍‌ସା କଲିଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲ ହତା ପରିସରରେ ଥିବା ଏକ ଦୃଢ଼ତା ବାସ-ଭବନରେ ସେଦିନ ଏକ ମର୍ମନ୍ତୁଦ ଘଟଣା ଘଟିଯାଇ ଥାଏ ।

W. W. Handerson

ଏହାତ ଉଣେଇଶିଶହ ଦିଗ୍‌ସି ମସିହାର କଥା । ସେତେବେଳେ ଏଇ ଭବନଟିର ଉପର ମହଲରେ ରହୁଥିଲେ ବି. ଏ. ବି. ଟି. କଲେଜର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଜଣେ ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗ ଉଦ୍ରଲେକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ W.W. Handerson ଓ ତଳ ମହଲରେ ବି.ଏ.ବି.ଟି. କଲେଜର କ୍ଲବ୍ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥିଲା । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହଣ୍ଡରସନ୍ ଜଣେ ଦକ୍ଷ ଶିକ୍ଷକ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଜର ଯୋଗ୍ୟତା ପ୍ରତିପାଦିତ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ସେ ବେଶ୍ ପରଜ୍ଞମ ହେବା ସହିତ ଇଂରାଜୀରୁ ଓଡ଼ିଆ, ଓଡ଼ିଆରୁ ଇଂରାଜୀ ଦୁଇଝଣ୍ଟି ଚମତ୍କାର ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଥିଲେ ଓ ଏହା ସର୍ବତ୍ର ଆଦୃତ ହେଇଥିଲା । ସେ ଥିଲେ ଆୟାର୍‌ଲାଣ୍ଡର ଲୋକ । ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁଦିନ ଧରି ରହୁଆସିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଏଠି ଏକାକୀ ରହୁଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ପରିବାର ରହୁଥିଲେ ଆୟାର୍‌ଲାଣ୍ଡରେ । ଏହାର ଅବଶ୍ୟ ଯଥାଯଥ କାରଣ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ସ୍କଟ୍‌ଲାଣ୍ଡ ଓ ଆୟାର୍‌ଲାଣ୍ଡ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜର ଶାସନ ଅଧୀନରେ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଆୟାର୍‌ଲାଣ୍ଡର ପୂଜ୍ୟ ନେତା ଡି. ଭାଲେଟ୍‌ସ୍ ନେତୃତ୍ୱରେ ଆୟାର୍‌ଲାଣ୍ଡ ସ୍ୱାଧୀନ ହେଇଯିବା ପାଇଁ ସଂଗ୍ରାମ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ଏଇ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହଣ୍ଡରସନ୍ ଇଂଲଣ୍ଡ ଶାସନାଧୀନରେ ଭାରତରେ ରହୁବାକୁ ଚାହୁଁଲେ ଓ ନିଜର ପରିବାର ବର୍ଗ ଭାରତ ଚାଲିଆସିବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ମାତ୍ର ସେମାନେ ହଣ୍ଡରସନ୍‌ଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକୁ ତ ମାନିଲେ ନାହିଁ, ଉପରନ୍ତୁ ଇଂଲଣ୍ଡ ଶାସନ ବିରୋଧରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗଦେଲେ । ଏ ଘଟଣାରେ ଏଠି ଅନେକେ ଆଶା କରିଥିଲେ ଯେ ହଣ୍ଡରସନ୍ ସାହେବ ନିଶ୍ଚୟ ଭାରତ ଗୁଡ଼ି ଆୟାର୍‌ଲାଣ୍ଡ ଚାଲିଯିବେ । କିନ୍ତୁ ତାହା ହେଲାନାହିଁ । ସେ ଭାରତରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ରୁକ୍ଷର ମୋହ ଗୁଡ଼ି ଯାଇପାରିଲେ ନାହିଁ ।...ହଁ ସେଦିନ ମୁଁ ଯେଉଁ କଥାଟି ଲେଖିବାକୁ ଯାଉଥିଲି ତା' ହେଲା ସେଦିନ ହଣ୍ଡରସନ୍ ସାହେବ ପ୍ରାତଃ କର୍ମ ଶେଷ କରି ଗୋଟିଏ ଅତି ଚମତ୍କାର ନୂଆ ସୁଟ୍ ପିନ୍ଧିଲେ ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଚାଲିଯିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ଦରଜା ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ । ତା'ପରେ ଦେହରେ ପେଟ୍ରୋଲ ତାଳି ନିଆଁ ଲଗେଇଦେଲେ । ଯେତେବେଳେ ଘର ଭିତରୁ ଧୂଆଁ, ପେଟ୍ରୋଲ ଗନ୍ଧ ଓ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଗଲା,

ସେତେବେଳେ କବାଟ ଉଜାଯାଇ ଦେଖାଗଲା ଯେ ହଣ୍ଡରସନ୍ ସାହେବ
 ଜୁଲୁନ୍ ଅଗ୍ନି ଦାହରେ ଛଟପଟ ହେଉଛନ୍ତି । ମୃତ୍ୟୁପୁରୁଷ ତାଙ୍କର ଶେଷ
 କେଇପଦ କଥା ସେ କହିଗଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ପରିବାର ତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ବିରୋଧରେ
 ଆୟାର୍‌ଲାଣ୍ଡର ସ୍ବାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗଦେଇଥିବାରୁ ସେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା
 କରିଛନ୍ତି । ଏ ଦୃଶ୍ୟଟି ମୁଁ ନିଜେ ଦେଖିଥିଲି । ...ଏହାପରେ ଯଥା ସମୟରେ
 ଆୟାର୍‌ଲାଣ୍ଡ ସ୍ବାଧୀନ ହେଲା ଓ ଡି. ଭାଲେସ ଆୟାର୍‌ଲାଣ୍ଡର ପ୍ରଥମ ସର୍ବୋଚ୍ଚ
 ଶାସନ କର୍ତ୍ତାରୂପେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହେଲେ । ଏଇତ ସେଦିନ ଉଣେଇଶିଶହ
 ଚଉବିନବେ ବିଶ୍ୱ ଫୁଟ୍‌ବଲ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଇଂଲଣ୍ଡ ବିରୋଧରେ ସ୍ବାଧୀନ
 ଆୟାର୍‌ଲାଣ୍ଡ ଗୋଟିଏ ଖେଳରେ ଜୟଲାଭ କରିଛି । ହଣ୍ଡରସନ୍ ସାହେବ
 ଏତେଦିନ ଧରି ଓଡ଼ିଶାରେ ରହିବା ଫଳରେ ସତେଯେପରି ସେ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ
 ହେଇଯାଇଥିଲେ । ସେ ଓଡ଼ିଆରେ ବେଶ୍ କଥାବାଜ୍ଞା କରିପାରୁଥିଲେ ଓ ସେହପରି
 ହଷ୍ଟେଲର କୌଣସି ଛାତ୍ର ଅସୁସ୍ଥ ହେଇ ପଡ଼ିଲେ ସେ ମଧ୍ୟରାତ୍ରିରେ ବି ତାର
 ଚିକିତ୍ସାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଥିଲେ । ପୁଣି ଯଦି କେହି ଅନ୍ତଃବାସୀ ରାତ୍ରିର ନିଷିଦ୍ଧ
 ପ୍ରହରରେ ହଷ୍ଟେଲ ବାହାରକୁ ଚାଲିଯାଉଥିଲା, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହଣ୍ଡରସନ୍ ତାଙ୍କ ନିଜ
 ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ତାକୁ ଧରି ଶୃଙ୍ଖଳାଗତ ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କରି ତାକୁ ବାଟକୁ ଆଣୁଥିଲେ ।
 ସେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଚରସୁରଣୀୟ ହେଇ ରହିଯାଇଛନ୍ତି ।

ମତେ ସ୍କୁଲରେ ଦଣ୍ଡବିଧାନ ଓ ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ ଶାସ୍ତ୍ରୀ

ତା'ପରଦିନଠାରୁ ମତେ ସ୍କୁଲରେ ସାତଦିନ ପାଇଁ ଦଣ୍ଡ ମିଳିଲା । ଦଣ୍ଡ
 ହେଲା—ସାତଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦଶଟାରୁ ଚାରିଟାଯାଏ ମୋ ଆଣ୍ଟୁରୁ ଲୁଗାଟେକି
 (ସେତେବେଳେ ପ୍ୟାଣ୍ଟର ପ୍ରଚଳନ ହେଇ ନଥାଏ) ନିଲ୍‌ଡାଉନ୍ ବା ଆଣ୍ଟୁମାଡ଼ି
 ବସିବ—ପୁଣି ସିମେଣ୍ଟ ଚଟାଣ ଉପରେ ନୁହେଁ ଖଦଖଦଡ଼ିଆ ପଥର ବିଛା ଚଟାଣ
 ଉପରେ । ବସିଲି—ମୋ ପୁରୁଷ ଅନ୍ୟ ପିଲାମାନଙ୍କର ନାମ ଲେଖା ଶେଷ
 ହେଇଯାଇଛି । ବାସ୍ତବରେ ଭାରି କଷ୍ଟ ହେଉଥାଏ । ବେଳେ ବେଳେ ଆଖି ଛଲ
 ଛଲ ହେଇଯାଉଥାଏ । ଏତିକିବେଳେ ତୃତୀୟ ପିରିୟଡ୍ ଶେଷ ହେଇ ଚତୁର୍ଥ
 ପିରିୟଡ୍ ଆରମ୍ଭ ହେଲା—ସମ୍ଭୃତ ପିରିୟଡ୍ । ଶିକ୍ଷକ ହେଉଥାନ୍ତି—ଶ୍ରୀ କଣ୍ଠ
 ଶାସ୍ତ୍ରୀ—ସୁଲଳିତ ଉଚ୍ଚ ଉଦାର କଣ୍ଠ ସ୍ବର । ସେ ଆସି ମୋର ଦୁର୍ବବସ୍ଥା ଦେଖି
 ମତେ କହିଲେ—ତୁ ମୋ ପିରିୟଡ୍‌ରେ ଆଣ୍ଟୁମାଡ଼ି ନ ବସି ସେଇଠି ଚେକା
 ପକେଇ ବସ । ମୁଁ ତରି ତରି କହିଲି—ମତେ ହେଉଥାନ୍ତୁର ଏମିତି ବସିବା ପାଇଁ
 କହିଛନ୍ତି । ବେଶ୍ ଉଚ୍ଚ କଣ୍ଠରେ ସେ କହିଲେ—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନଗେନ୍ ଚାଟାର୍ଜୀ ଏ
 ସ୍କୁଲର ହେଉଥାନ୍ତୁର ହେଲେ ମୁଁ ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଏ ବିଦ୍ୟାଳୟର ହେଉଥାନ୍ତି ।

ମୁଁ ଆଦେଶ ଦଉଚି—ତୁ ଚେକାପକେଇ ବସ । ମୁଁ ବସିଲି । ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଆଉ କେହି ଉଠାଇ ନାହାନ୍ତି ।

ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଦେବେନ୍ ବାବୁ

ଏଇ ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ ଶାସ୍ତ୍ରୀ, ବନାରସରୁ ଅତି ସମ୍ମାନର ସହୃଦ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଉପାଧି ପାଇଛନ୍ତି—କଲେଜରେ ଯାଇ ଅଧ୍ୟାପକ ହବାର କଥା, କିନ୍ତୁ ଚାକିରି ମିଳିନଥାଏ ବୋଲି ଭିକ୍ଷୋଗିଆ ସ୍କୁଲରେ ଆସି ହେଉଡ଼୍‌ପଣ୍ଡିତ ହେଇଛନ୍ତି । ମୁଁ ଏଇ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅଧ୍ୟୟନ କଲବେଳେ ଏମିତି ଗୋଟିଏ ନାଟକର ସୂତ୍ରପାତ ହେଉଥିଲା, ଯାହାର ସମାଧାନ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ମହାଶୟ କରିଥିଲେ । ପାଟନା ପୁନିଭର୍ସିଟିର ମ୍ୟାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେସନ୍ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଅନୁସାରେ ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅଧ୍ୟୟନ ଥିଲା ସବୁଠୁ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ । ଯିଏ ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଭଲ ମାର୍କ ରଖିବ ସିଏ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ମ୍ୟାଟ୍ରିକ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ ସସମ୍ମାନରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଇ-ପାରିବ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ମୋର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ମୋର ଗୋଟିଏ ଭଉଣୀର ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଡକ୍ଟାଲିକା ସେଟେଲ୍‌ମେଣ୍ଟ ଅପରେସନ୍ ଚାଲୁଥିବା ଯୋଗୁ ମୋର ପିତୃବିୟୋଗ ଜନିତ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କର୍ମରେ ମତେ ବହୁଦିନ ଧରି ଯୋଗ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ମୁଁ ସେ ବର୍ଷ ଜାନୁଆରୀ ମାସଠୁ ଅକ୍ଟୋବର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦଶମାସ ଭିତରେ ମାତ୍ର ପାଠ୍ୟ ଦିନ ସ୍କୁଲରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲି । ଦଶହରା ଛୁଟି ପରେ ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ସ୍କୁଲକୁ ଆସିଲି ମତେ ଦେଖି କେତେକ ଗ୍ରହ ହସିଲେ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଗ୍ରହ ଓ ଶିକ୍ଷକ ମୋତେ ସେ ବର୍ଷ ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷା ନ ଦେବା ପାଇଁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ମାତ୍ର ମୋର କେତେଜଣ ହୃଦ୍ୱେଶୀ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ପରାମର୍ଶକ୍ରମେ ମୁଁ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି । ମସିହା ମାତ୍ର ଦିନ କେତୋଟି—ପ୍ରଥମ ଦିନ ପରୀକ୍ଷା ଶେଷ ହେଲା । ଏଲ୍. କେ. ମୁଖାର୍ଜୀଙ୍କ ଇଂଲିଶ ଟେଷ୍ଟ ମିନିଜ୍ ବହି ଅଧ୍ୟୟନ କରି ମୁଁ ନିଜକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲି । ପ୍ରଥମ ଦିନ ପରୀକ୍ଷା ଇଂଲିଶ (ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପଦ) ଭଲ ହେଇଗଲା ବୋଲି ମୋ ଅପେକ୍ଷା ଭଲଗ୍ରହମାନେ ଅଭିମତ ଦେଇଥିଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିନ—ଅଙ୍କ ଓ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ । ଅଙ୍କରେ ମୁଁ ଚିରଦିନ ଦୁଃଖ । କିନ୍ତୁ ସାହିତ୍ୟରେ ତାର ବିପରୀତ । ପରୀକ୍ଷା ହଲ୍‌ରେ ମୋର ସମ୍ମୁଖରେ ଯେଉଁ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ବସିଥିଲା, ମତେ ଦେଖି ସେ ଏକାବେଳେକେ ଆନନ୍ଦରେ ବିହ୍ୱଳିତ ହେଇଉଠିଲା । ତାର କାରଣ ମାଇନର କ୍ଲାସରୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଯେତେ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ଆସିଛି, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ କେବେହେଲେ ସତର ଅଠରୁ ବେଶୀ ନମ୍ବର ପାଇପାରି ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ

ତାର ଦିବ୍ୟ ଧାରଣା ହେଲା—ଯେହେତୁ ମୁଁ ତା ପଛ ପିନ୍ଧିରେ ବସିବି, ମୋ'ଠୁ
 ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ ସେ ଏଥର ନିଶ୍ଚୟ ଓଡ଼ିଆରେ ଛତାଗରୁ ଅଧିକା ମାର୍କ ରଖିବ ।
 (ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଆରେ ପାସ୍ ମାର୍କ ଥିଲା ଛତା) ସେଦିନ ପରୀକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ
 ମୁହୂର୍ତ୍ତରୁ ସେ ମୋ ପଛରେ ଲାଗିଲା । ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ରର ପ୍ରାୟ ସବୁପ୍ରଶ୍ନ ମତେ
 ପଚାରିଲା । ମୁଁ ତାକୁ ବୁଝାଇ କହିଲି—ଦେଖ ପ୍ରଭାକର, ମୁଁ ଏ ବର୍ଷ ମୋଟେ
 ଷାଠିଏ ଦିନ କ୍ଲାସରେ ଉପସ୍ଥିତ ରହିବି । ତୁ ମତେ ଏତେ ପଚାରିବି ନକରି
 ତୋର ଯାହା ଦରକାର ମତେ ଖଣ୍ଡେ କାଗଜରେ ଲେଖିଦେଇ ଦେ' । ମୁଁ
 ଉତ୍ତର ଲେଖି ତତେ ଜଣାଇଦେବି ।...ସେତେବେଳେ ପରୀକ୍ଷା ହଲ୍‌ରେ ଯେଉଁ
 ଶିକ୍ଷକମାନେ ଗାଡ଼ି ରହୁଥାନ୍ତି, ସେମାନେ ପାଦରେ ଫ୍ରେମ୍‌ସୋଲ୍ ଜୋତା ପିନ୍ଧନ୍ତି,
 ଯେପରିକି ସେମାନେ ଚାଲିଲେ କୌଣସି ଶବ୍ଦ ହେବନି—ତା ଅର୍ଥ ଏଇ ଶିକ୍ଷକ
 ବା ଗାଡ଼ି ପଛପଟୁ ଆସିଲେ ପିଲାମାନେ କିଛି ଜାଣିପାରିବେନି । ସେଦିନ ପ୍ରଭାକର
 ତା'ର କାଗଜଖଣ୍ଡିକ ମୋ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇଦେଲା—ମୁଁ ଲେଖୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ
 କିଛି ନ ଜାଣିଲା ପରି ତା ହାତରୁ କାଗଜ ଖଣ୍ଡିକ ନେବା ମାତ୍ରେ ମୋର
 ପଛପଟୁ ଆମର ଭୂଗୋଳ ଶିକ୍ଷକ ଦେବେନ୍ ବାବୁ ଫ୍ରେମ୍‌ସୋଲ୍ ଜୋତାପିନ୍ଧି
 ନିଶ୍ଚୟରେ ଆସି ମୋ ହାତରୁ କାଗଜ ଖଣ୍ଡିକ ନିବର୍ତ୍ତ କରିନେଲେ । ସେ ପ୍ରବାସୀ
 ବଙ୍ଗାଳୀ ଆଦୌ ଓଡ଼ିଆ କହି ଜାଣନ୍ତିନି କି ପଢ଼ି ଜାଣନ୍ତିନି । ବଙ୍ଗଳାରେ
 ମୋତେ କହିଲେ—ଓ କିଛି ହୁଏ ନା ? ତା' ପରେ ମତେ କିଛି କହିବାର
 ସୁଯୋଗ ନ ଦେଇ ଓ କାଗଜରେ କ'ଣ ଲେଖା ଅଛି ସେକଥା ନ ଜାଣି ନ ବୁଝି
 ମୋ ଖାତା ଉପରେ ଲେଖିଦେଲେ—“କିଛି କରୁଥିବା ଯୋଗୁ ଦଶନମ୍ବର
 କାଟିଦିଅ ।” ହାତରେ କାଗଜ ଖଣ୍ଡିକ ନେଇ ଚାଲିଗଲେ । ପ୍ରଭାକର କାନ୍ଦ
 କାନ୍ଦ ହେଇଗଲାଣି, ଅନ୍ୟ ପିଲାମାନେ ଚାହିଁ ରହୁଛନ୍ତି, ମୁଁ ଓଡ଼ିଆରେ କିଛି
 କରିବି ଏକଥା କେହି ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହଁନ୍ତି । ଅତି ବିନୟ ସହକାରେ
 ମୁଁ ଏଠି କହୁଛି ଯେ, ମୁଁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭଲ ନମ୍ବର ରଖି-
 ଆସିଛି । ଏବର୍ଷ ସ୍କୁଲରେ ମୋଟେ ଷାଠିଏ ଦିନ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲିବୋଲି ସବୁ
 ସର୍ବଜେଲ୍‌ରେ କିପରି ପାସ୍ ନମ୍ବର ରଖିବି, ସେଇଥିପାଇଁ ମୋର ଚେଷ୍ଟାର
 ଅନ୍ତ ନ ଥିଲା—ଅଥଚ ଇଏ ପ୍ରକୃତ ତଥ୍ୟ କ'ଣ ନ ବୁଝି ମୋ ଖାତାରୁ
 ଏକାବେଳେକେ ଦଶନମ୍ବର କାଟିଦେଲେ । ମୋର ସେ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଦଶନମ୍ବର
 କିଛି କମ୍ ନୁହେଁ । ସେଦିନ ପରୀକ୍ଷା ଶେଷ ହେଲା । ତା'ପରଦିନ ଇତିହାସ
 ଓ ସଂସ୍କୃତ । ଗତ ଦୁଇବର୍ଷ ମୁଁ ସଂସ୍କୃତରେ ଜଣେ କୃତା ଛାତ୍ର
 ବୋଲି ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ କଣ୍ଠ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଓ ମୋର ସହପାଠୀମାନେ
 ଜାଣିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏ ବର୍ଷ ମୁଁ ସଂସ୍କୃତ ଆଦୌ ପଢ଼ି ନାହିଁ କହିଲେ ଚଲେ ।

ପରୀକ୍ଷା ହଲ୍ରେ ସଞ୍ଚିତ ପ୍ରଶ୍ନ ପତ୍ରଟି ହାତରେ ଧରି ଆଖି ବୁଲାଇ ଆସିବା ପରେ ମୁଁ ଜାଣିପାରିଲି ଯେ, ଯେହେତୁ ଏ ବର୍ଷ ମୁଁ ସଞ୍ଚିତ ପ୍ରାୟ ପଢ଼ି ନାହିଁ, ଏ ପରୀକ୍ଷାରେ ମୁଁ ଅତି ନିମ୍ନ ମାନର ନମ୍ବର ପାଇବି । ପୁଣି ଏ ବର୍ଷ ପରୀକ୍ଷାକ ପରୀକ୍ଷା ମୁଁ ଦେଇନି । ଗତବର୍ଷ ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷାରେ ଖୁବ୍ ଭଲ ନମ୍ବର ରଖିଥିଲି । ସେଇ ପିଲା ମୁଁ, ଏ ବର୍ଷ ହୁଏତ ତରଣି ପଇଁତରଣିରୁ ବେଶୀ ମାର୍କ ପାଇବନି । ଆଖିରେ ଲୁହ ଜମି ଆସିଲା । ଏତିକିବେଳେ ଆମର ଆଉ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀ ଲମ୍ବୋଦର କର ତାକି ତାକି ଆସିଲେ—“Oriya in lieu of Sanskrit” ଅର୍ଥାତ୍ ସଞ୍ଚିତ ପରୀକ୍ଷାରେ ଓଡ଼ିଆ ! ତା’ ଅର୍ଥ ଯେଉଁ ଛାତ୍ରଟି ସଞ୍ଚିତ ପଢ଼ିବାକୁ ନ ଚାହୁଁବ ସିଏ ଗୋଟିଏ ଓଡ଼ିଆପଦ ନେଇପାରିବ । ଏହା କେବଳ ଦଶମ ଓ ଏକାଦଶ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ । ପ୍ରତିବର୍ଷ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର କୋଡ଼ିଏ ଜଣ ଛାତ୍ର ଏମିତି ସଞ୍ଚିତ ପରୀକ୍ଷାରେ ଓଡ଼ିଆ ନେଇଥାନ୍ତି । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲମ୍ବୋଦର କର ତାକି ତାକି ଆସିବାବେଳେ ମୁଁ ମୋର ସଞ୍ଚିତ ପତ୍ରଟି ଲୁଗୁଇରଖି ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ହାତ ବଢ଼ାଇ ଦେଲି । ସେ ପ୍ରଶ୍ନ ପତ୍ରଟି ଦେବା ସମୟରେ ମତେ ଦେଖି କହିଲେ—କି ହୋ ତମକୁ ତ ମୁଁ କେବେ ମୋ’ କ୍ଲାସ୍ରେ ଦେଖିନି । . . . ମୁଁ କହିଲି—ନାହିଁ ସାର୍ ମୁଁ ଆଜି, ଏଇଠି ସଞ୍ଚିତ ପରୀକ୍ଷାରେ ଓଡ଼ିଆ ନେଉଛି । . . . ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ କର ବିରକ୍ତ ହୋଇ ମୋ’ ହାତକୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପତ୍ରଟି ବଢ଼ାଇ ଦେଇ କହିଲେ —“କର, ଯାହା ତମର ଇଚ୍ଛା ! ଯିଏ ଜାଣିଶୁଣି ଫେଲ୍ ହେବ, ତାକୁ କିଏ କ’ଣ କରିବ ?” ଏତିକି କହି ସେ ଚାଲିଗଲେ । ପ୍ରଶ୍ନ ପତ୍ରଟି ପଢ଼ି ମୁଁ ଜାଣିଲି ଯେ, ରାଧାନାଥ, ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ ଓ ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତୁତମାନଙ୍କରୁ ବହୁ ପ୍ରଶ୍ନ ଆସିବ ଓ ଏ ସମସ୍ତ ରଚନା ମୁଁ ଗୁଡ଼ିରୁ ପଢ଼ିବି । ମନରେ ଆଉ କିଛି ଗ୍ଳାନି ରହୁନା ନାହିଁ । ଶାନ୍ତ ମନରେ ବସି ଉତ୍ତର ସବୁ ଲେଖୁଛି, ଟିକିଏ ପଛକୁ ଫେରିବୁଛି ଦେଖିଲି, ନିଜେ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ମହାଶୟ ନାରବରେ ମୋ’ ପଛପଟେ ଠିଆହୋଇ ମୋର ଉତ୍ତର ସବୁ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି । କହି ପାରୁନାହିଁ ସେଦିନ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ମୁଁ ଭରିଗଲି କି ବ୍ୟସ୍ତ ବିଚଳିତ ହୋଇପଡ଼ିଲି । ମତେ ଆଉ ଭାବିବାର ସମୟ ନ ଦେଇ ସେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ବେଦରେ ମୋର ପିଠି ଆଘାତକରି ଚାଲିଗଲେ । ମୁଁ ଜାଣିପାରିଲି ମୁଁ ତାଙ୍କର ସବ୍ଜେକ୍ଟ ସଞ୍ଚିତ ଛାତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ନେଇଥିବାରୁ ସେ ମୋ ଉପରେ ବିରକ୍ତ ହୋଇନାହାନ୍ତି । ପରୀକ୍ଷା ସମୟ ଶେଷ ହୋଇ ଆସୁଛି, ମୋର ଲେଖା ମଧ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇ ଯାଇଛି, କେବଳ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ—“ମାଟିରେ ଯାହା ତିଆରି” ଏହାକୁ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦରେ ପରିଣତ କର ।” ଏହାର ଉତ୍ତର ହୁଏତ ମୁଁ ଜାଣିଥିବି, କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ମୋର କିଛି ମନେ ପଡ଼ୁନାହିଁ, ପ୍ରଶ୍ନଟିରେ

ନାଲିଗାର ବୁଲେଇ ବସିବ । ଏତିକିବେଳେ ମୋ' କାନରେ କିଏ ଅତି ନିମ୍ନ ସ୍ତରରେ “ମୁଣ୍ଡସ୍” କହିଦେଇ ଚାଲିଯାଇଗଲା । ଦେଖିଲି ଆଉ କେହି ନୁହଁନ୍ତି, ସ୍ବୟଂ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ ଶାସ୍ତ୍ରୀ । ମନହେଲେ ସେଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଉଠିଯାଇ ତାଙ୍କ ପାଦଧରି ପଡ଼ିଯାଇଥା'ନ୍ତି । ସେଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ବାସଭବନକୁ ଗଲି । ଲୁହଭର ଆଖିରେ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଣିପାତ ଜଣାଇଲି । ତାଙ୍କଠାରୁ ଆଶ୍ୱାସନା ଓ ଆଶୀର୍ବାଦ ପାଇଲି । ପ୍ରଭାତର ହାତରୁ ମୁଁ କପି କାଗଜ ନେଇଥିବା ଅପରାଧରେ ମୋର ଯେଉଁ ଦଶମାର୍କ କଟିଯାଇଥିଲା, ସେ ପ୍ରସଙ୍ଗ ବିଚାର ଆଲୋଚନା ପରେ ମୁଁ ଦୋଷମୁକ୍ତ ହୋଇ ମୋର ଦଶମାର୍କ ଫେରିପାଇଲି ।

ରମାଦେବୀ

ପୁଷ୍କରୁ ତ କଂଗ୍ରେସ ଅଫିସରୁ ଶୁଣିଥିଲୁ ଯେ, ସ୍ବାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନ ପାଇଁ ସ୍କୁଲ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ କଂଗ୍ରେସ୍ ଭରତରୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବା ଆହ୍ୱାନ ଦିଆଯାଇ- ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ପରେ ଏଭଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଆସିଲା । ପ୍ରଥମେ କୁହାଗଲା ଯେ, ହାଇସ୍କୁଲ ମାନଙ୍କରେ ପିକେଟିଂ କରି ଛାତ୍ରମାନେ ଯେପରି ସ୍ୱେଚ୍ଛାକୃତ ଭାବେ ସ୍କୁଲ୍ ଶିକ୍ଷାଗ୍ରନ୍ଥ ବାନରସେନା ହେବେ ବା ଅନ୍ୟ ଭାବରେ ସ୍ବାଧୀନତା ସତ୍ରାମରେ ଯୋଗଦେବେ, ସେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଉ । ସେତେବେଳେ କଟକ ସହରରେ ମୋଟ ପାଞ୍ଚଟି ହାଇସ୍କୁଲ ଥିଲା । କଟକ ସହରର ଗୁଲିଶହଜାର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ପାଇଁ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ହାଇସ୍କୁଲ ବୋଧହୁଏ ଯଥେଷ୍ଟ । ସ୍କୁଲ ଗୁଡ଼ିକ ହେଲା, ରେଭେନ୍ସା କଲିଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲ, ପ୍ୟାଗମୋହନ ଏକାଡେମୀ, ଟାଉନ୍ ଇକ୍ସ୍ପୋରିଆ ହାଇସ୍କୁଲ (ବର୍ତ୍ତମାନର ଭକ୍ତମଧୁ ବିଦ୍ୟାପୀଠ) ମିଶନ୍ ହାଇସ୍କୁଲ ଓ ସମ୍ବଦ୍ ସେମିନାରୀ । ରେଭେନ୍ସା ଗାର୍ଲସ୍ ସ୍କୁଲକୁ ଏଥିରୁ ବାଦ୍ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ସେଦିନ ଆମେ ସ୍କୁଲରେ ପହଞ୍ଚିଲାବେଳକୁ ଦେଖିଲୁ କେତେଜଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଇକ୍ସ୍ପୋରିଆ ସ୍କୁଲ ଫାଟକ ସମ୍ମୁଖରେ ଶୋଇଯାଇ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରୁଛନ୍ତି । ସଞ୍ଚାଳକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଛନ୍ତି, ସ୍ବୟଂ ରମାଦେବୀ । ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କର ବୋହୂପ୍ରଣିଆ ମଉଳିଶ ପଡ଼ି ନାହିଁ । ନାକପୁଡ଼ାର ଚନ୍ଦ୍ର କହିଦେଉଛି ହୁଏତ ସେଦିନ ସକାଳେ ହିଁ ନାକପୁଡ଼ାରୁ ସ୍ୱାଗତ ଫୁଲ କାଢ଼ି ନିଆଯାଇଛି । ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ଦିନ ପୁଷ୍କରୁ ଯାହାଙ୍କର ନିଉପିନ୍ନା ସୁନା ଅଳଙ୍କାରର ଓଜନ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର କୋଡ଼ିଏ ଭରି କିମ୍ବା ତତୋଧିକ ଥିଲା, ସେଦିନ ମୁଁ ଦେଖୁଛି, ତାଙ୍କର ପାଣିକାର ସହ ଦୁଇହାତରେ ଦୁଇପଟି ସୁନାରୁଡ଼ି ଓ ବେକରେ ଗୋଟିଏ ସରୁ ସୁନାଚେନ୍—ଦେହରେ ମୋଟା ଖଦଡ଼ର ଶାଢ଼ୀ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଗୌରବ ମଧୁସୂଦନ ଦାସଙ୍କ ପରିବାରର ଝିଅ ସେ । ବିବାହ କରିଛନ୍ତି ତତ୍କାଳିନ ବରଷ ଓକିଲ ଓ

ଜମିଦାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର କଂଗ୍ରେସ ନେତା ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀଙ୍କୁ । ଏଇ ଚୌଧୁରୀ ପରିବାରଙ୍କ ପୈତୃକ ବାସସ୍ଥାନ ହେଲା, ଜଗତସିଂହପୁର ଅଞ୍ଚଳର ଖେରସ ଗ୍ରାମରେ । ଖେରସରୁ ଆମ ଗାଁର ଚଢ଼େଇଉଡ଼ା ଦୂରତ୍ୱ, ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ମାଇଲରୁ ବେଶୀ ନୁହଁ । ସେଇ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମୁଁ ଯଦି ସେଦିନର ରମାଦେଶଙ୍କୁ ଆମ ଗାଁର ବୋହୂବୋଲି କୁହେ, ତେବେ ତାଙ୍କୁ ଓ ତାଙ୍କ ପରିବାରକୁ ଅପମାନିତ କରିବାରେ ମୁଁ ଦୋଷୀ ବୋଲି ମତେ କେହି କହିବେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ଆଜି ମୁଁ, କି ବେଶରେ ଦେଖୁଛି ! ଏଥିରେ ମୋ' ଆଖି ଲୁହ ଛଳ ଛଳ ହେଉଥିବ, ନା ତାଙ୍କର ଏ ଦେଶସେବା ପାଇଁ ଆନନ୍ଦରେ ମୁଁ ଭଲିସି ଉଠିବି !! ଇଏ କ'ଣ ଚୌଧୁରୀବଂଶର ସେଇ ବୋହୂ, ଯାହାଙ୍କ ଉପରେ ଭୁଲ୍ରେ ଟିକେ ଆଖି ପଡ଼ିଯାଇଥିଲା ବୋଲି ତାଙ୍କ ଶୁଶୁର ଘରର ଏକ ସମ୍ପର୍କୀୟ ପରିବାରର ଜଣେ ଗୁମାସ୍ତା ପ୍ରାଣ ବିକଳରେ କଟକ ସହରରୁ ପ୍ରାୟ ଚାଲିଶ ମାଇଲ୍ ବାଟ କେବଳ ଦୌଡ଼ି ଦୌଡ଼ି ପଳାଇ ଯାଇଥିଲା !... ଅବଶ୍ୟ ଗମାର ସେଇ କିଶୋର ଅବସ୍ଥାରେ କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରତି ମୋର ସମର୍ଥନ ଥିଲା । ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରେ ଗୋଟିଏ ଦିନ ପୋଲିସ୍ ଆନାରେ ମତେ ଅଟକାଇ ରଖାଯାଇଥିଲା । ତେବେ ବି ସେଦିନର ଚୌଧୁରୀ ବଂଶର ବଧୂ ଓ ଆଜିର ପରଲୋକଗତା ମା' ରମାଦେଶଙ୍କୁ ମୁଁ ସେଦିନ ଆମ କଟକ ଟାଉନ୍ ଉଲ୍ଲୋରୀଆ ହାଇସ୍କୁଲ ଫାଟକ ସମ୍ମୁଖରେ ସେ ବେଶରେ ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା କରିବି କି ତାଙ୍କ ପାଦତଳେ ପଡ଼ିଯାଇ ତାଙ୍କ ପାଦପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବି କିଛି ସ୍ଥିତି କରିପାରୁ ନ ଥାଏ । ... ଅଭିଜାତ ପରିବାରର କୁଳବଂଶର ସୁଶ୍ରୀ, ସୌମ୍ୟା ରମାଦେଶଙ୍କୁ ସେଦିନ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ କେବଳ ଥରେ ଅଧେ ଦେଖିଥିଲି - ତାଙ୍କର କଣ୍ଠସ୍ୱର ପଦେ ଶୁଣି ନ ଥିଲି । ପିଲାମାନେ ଆସି ଜମାହେଇ ଗଲେଣି, ଏତିକିବେଳେ ସେ କଥା କହିଲେ । କହିଲେ - ଶୁଣ ପିଲାମାନେ, ତୁମ ପାଠପଢ଼ା ବନ୍ଦ ହେବ ନାହିଁ । ପିଲାଙ୍କୁ ବୟସ୍କଯାଏ ଆମ ଦେଶର ଚାଲିଶ୍ କୋଟି ଲୋକ ଯଦି ଆଜି ଏକ ସ୍ୱରରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ କହିଉଠନ୍ତି—ଏ ଦେଶ ଆମର, ତୁମେ ଆଜି ଏ ଦେଶରୁ ଚାଲିଯାଅ, ତେବେ ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ଦିନରେ ଏ ଦେଶରୁ ଚାଲିଯିବେ । ତା'ପରେ ତୁମେ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତର ଗୁଣ ହୋଇ ପୁଣି ପଢ଼ାପଢ଼ି କରିବ । ତା' ନ ହେଲେ ତୁମେ ଯେତେ ଆଲ୍‌ଜେବ୍ରା କି ଆରଥମେଟିକ୍ ପଢ଼ିଲେ ତୁମେ ସେଇ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ଗୋଲମ ହୋଇ ରହିବ । ପିଲାମାନେ ଫାଟକ ଏ ପାଖରେ । ଫାଟକ ସେ ପାଖରେ ସ୍କୁଲ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଓ ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସ୍କୁଲ ଯିବାପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଉଛନ୍ତି । ହୁଏତ କେତେକ ପିଲ ଯିବାକୁ

ଇଚ୍ଛୁକ । ସ୍କୁଲ ଫାଟକ ଏ ପାଖରେ ପ୍ରାୟ ଆଠ/ଦଶ ଜଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଗେଟ୍ ସମ୍ମୁଖରେ ଶୋଇପଡ଼ି ଭିତରକୁ ଯିବାର ପଥ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବରୋଧ କରିଦେଇଛନ୍ତି । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଗୁମ୍ଫାମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଉଛନ୍ତି—ରୁମେମାନେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ ଡେଇଁପଡ଼ି ସ୍କୁଲକୁ ଆସ । କିନ୍ତୁ ଗୁମ୍ଫାମାନଙ୍କର ବିବେକ ଓ ସଫାର ତାଙ୍କୁ ବାଧା ଦେଉଛି । ସେମାନେ ଡେଇଁଯାଇ ପାରୁ ନାହାଁନ୍ତି । ଅବଶେଷରେ ଜଗତସିଂହପୁର ଟେରସ୍ ଗ୍ରାମର କୁଳବଧୂ ଶ୍ରୀମତୀ ରମାଦେବୀ ତାଙ୍କ ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମର ପ୍ରଥମ ଅଭିଯାନରେ ବିଜୟିନୀ ହେଲେ । ଗୋଟିଏ ବି ଗୁମ୍ଫା ସ୍କୁଲକୁ ଯାଇ ନ ପାରି ଦରକୁ ଫେରିଗଲେ । ଅନ୍ୟ ଗୁରୁଗୋଟି ହାଇସ୍କୁଲରେ ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଭିକ୍ଷୋଗିଆ ସ୍କୁଲପରି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସ୍କୁଲରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଏଭଳି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ସାଫଳ ଲଭ କରିପାରି ନ ଥିଲା ।

ଉତ୍କଳ ଗୌରବ ମି. ଦାସ

ମୁଁ ପ୍ରାୟ କଟକରେ ଦୁଇବର୍ଷରୁ ଉଦ୍ଧୃତ ସମୟ ପଢ଼ିଲା ପରେ ମୋ' ଜୀବନରେ ଏକ ସ୍ବପ୍ନ ସାଥୀକ ହେଲା । ମୁଁ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ କଟକ ଆସିବା ପରେ ଦୁଇ ବର୍ଷ ରହି ଉତ୍କଳ ଗୌରବ ମଧୁସୂଦନ ଦାସଙ୍କ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଅନେକ କଥା ଶୁଣିଥିଲି—କିନ୍ତୁ ସ୍ବଚକ୍ଷୁରେ ତାଙ୍କୁ କେବେ ଦେଖିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ମୋର ହେଇପାରି ନ ଥିଲା । ଏତିକିବେଳେ ସେ ସୁଯୋଗ ମତେ ମିଳିଲା । ମୁଁ ତ ରହୁଥିଲି କାଠଯୋଡ଼ି ହଷ୍ଟେଲ୍‌ରେ । ଶୀତଦିନ ଓ ଖରାଦିନ ବିଳମ୍ବିତ ଅପରାହ୍ନରେ କଟକ ସହରର ବହୁଲେକ କାଠଯୋଡ଼ି ନଦୀବନ୍ଧ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଭ୍ରମଣ ପାଇଁ ଆସନ୍ତି । ଆମେ ହଷ୍ଟେଲ୍‌ର ଗୁମ୍ଫାମାନେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାୟ ନଦୀବନ୍ଧକୁ ଆସୁ । ମଧୁବାବୁ ..ନା, ଆଉ କିଛି ଲେଖିବା ପୂର୍ବରୁ ଏଇଠି କହିରଖେ ଯେ, ମଧୁବାବୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ତିନୋଟି ନାମରେ ପରିଚିତ ଥିଲେ । ଯଥା—ସହରର ଶିକ୍ଷିତ ମହଲରେ ସେ ଥିଲେ ମିଷ୍ଟର୍ ଦାସ, ମଫସଲ ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିଲେ ମଧୁବାବୁଙ୍କର ଆଉ ସାଧାରଣରେ ମଧୁବାବୁ...ମି. ଦାସ ରହୁଥିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନର ଶୈଳବାଲା ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଉତ୍କଳଗୁଁ ବିସ୍ତୃତ ବାସଭବନରେ । ସେଦିନ ଏକ ଶୀତଳ ଅପରାହ୍ନରେ ଆମେମାନେ କାଠଯୋଡ଼ି କୁଳରେ ବୁଲୁଛୁ କରୁରୁ, ଏତିକିବେଳେ ଗୋଟିଏ ଫୋର୍ଡ଼ ଡ୍ରାଇଭିଂ ଗାଡ଼ି ଆସି କଟକ କଲେଜ୍‌ରେ ଯିବା ନଦୀ କୁଳରେ ଯେଉଁଠି ଶେଷ ହେଉଛି, ସେଇ ସ୍ଥାନରେ ଅଟକିଲା । ଡ୍ରାଇଭର୍ ଦରଜା ଖୋଲିଦେଲା, ଗାଡ଼ିରୁ ମି. ଦାସ ଓ ଅ.ଉ ଜଣେ ଭଦ୍ରଲେକ ଓହ୍ଲାଇଲେ ଓ ନଦୀବନ୍ଧ ତଳକୁ ଲାଗି ସଡ଼କରେ ନ ଯାଇ ନଦୀବନ୍ଧ ଉପରକୁ ଉଠିଲେ । ମି. ଦାସ

ଆସିବନ୍ତି, ଏ ଗୁଞ୍ଜରଣ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନଦୀ ବନ୍ଧରେ ଖେଳିଗଲା । ହାତରେ ଦାମିକା ବାଡ଼ି, ଦେହରେ ସେମିତି ସୁନ୍ ଓ ଟାଇ, ମଥାରେ ତାଙ୍କର ଚରପରିଚିତ ସେଇ ଶୁକ୍ଳ ବସ୍ତ୍ରର ପଗଡ଼ି । ନଦୀବନ୍ଧରେ ଆମେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ସହମାନ ପ୍ରଣାମ ଜଣାଇଲୁ । ସିଏ ନଦୀବନ୍ଧରେ ଗୁଲି ଗୁଲି ଯାଉଥା'ନ୍ତି - ତଳ ରାସ୍ତାରେ ତାଙ୍କ ଫୋର୍ଡ଼ ଗାଡ଼ିଟି ଖାଲି ଖାଲି ଯାଉଥାଏ । ବହୁଲେକ ତାଙ୍କୁ ଅନୁସରଣ କରୁଥାନ୍ତି, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେଦିନ ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ କାଠଯୋଡ଼ିର ସେଇ ବିଖ୍ୟାତ ବୁରୁଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଲି । ଏଠି ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ ସେତେବେଳେ ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରିଟିଶ୍-ଶାସନବେଳେ କାଠଯୋଡ଼ି ନଦୀବନ୍ଧ ଫଳଗୁ ମାଙ୍କଡ଼ା ପଥରର ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ପାହାଚ ଓ ଡାକ୍ ଫଳଗୁ ନଇବାଲିର ଏକ ବିସ୍ତୃତ ଅଂଶ ଖୁବ୍ ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ରହୁଥିଲା । ପୋଲିସ୍ କନେଷ୍ଟବଲ୍ ପହଞ୍ଚିବାରେ ରହୁଥିଲେ । ଯଦି କେହି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ କିଛି ଅପରିଷ୍କାର କର୍ମ କଲା, ତେବେ ମ୍ୟୁନ୍ସିପାଲିଟିର ପାଞ୍ଚ ଆଇନ୍ ଧାରୀ ଅନୁସାରେ ସିଏ ଦଣ୍ଡଭୋଗ କରୁଥିଲା । ଏଇ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯୋଗୁ ସେତେବେଳେ ନଦୀବନ୍ଧରେ ଭ୍ରମଣ କଲବେଳେ ମୁକ୍ତ ନିର୍ମଳବାୟୁ ସେବନ କରିବାକୁ ମିଳୁଥିଲା । ମୋର ଧାରଣା ଜନ୍ମିଥିଲା—ମି. ଦାସ ସେଦିନଟି ପାଇଁ କାଠଯୋଡ଼ି କୁଳକୁ ବୁଲି ଆସିଥିଲେ । କାରଣ ଏହା ପୁର୍ବରୁ ସେ ଏ ଅଞ୍ଚଳକୁ ବୁଲିଆସିବା କେବେ ମୋ' ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼ି ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତା' ପରଦିନ ସେ ଠିକ୍ ସେଇ ସମୟ ସେଇ ବେଶ ପୋଷାକ ଓ ସେଇ ଗାଡ଼ିରେ ଆସି ସେଇ ସ୍ଥାନରୁ ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲାଇ ନଦୀବନ୍ଧରେ ଗୁଲିଲେ । ମୁଁ ପ୍ରାୟ ବହୁଦିନ ଧରି ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଯାଇଥିଲି । ମତେ ସବୁଠୁ ଭଲ ଲାଗୁଥିଲା ତାଙ୍କ ମଥାର ସେଇ ଶ୍ୱେତପଗଡ଼ିଟି । କେବେ ତାଙ୍କୁ ମଥାରେ ଅନ୍ୟ କିଛି ଟୋପି ବା ହ୍ୟାଟ୍ ବ୍ୟବହାର କରିବା ମୁଁ ଦେଖିନାହିଁ ।

ମଧୁବାବୁ—ମିଷ୍ଟର ଦାସ ! ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ଅତି-ଅତି ବିଖ୍ୟାତ ବିଚକ୍ଷଣ ଆଇନଜ୍ଞ । ପରେ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା କାଉନ୍ସିଲରେ ସେ ମନ୍ତ୍ରୀପଦ ଅଳଂକୃତ କରିଥିଲେ । ଆଇନ୍ ଅଦାଲତରେ ବହୁ ମକଦ୍ଦମାରେ ସେ ବିଜୟଲାଭ କରିଥିବାର ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ...ମୁଁ ଜାଣିଥିବା ଗୋଟିଏ ବିଚକ୍ଷଣ ଘଟଣାର ଉଲ୍ଲେଖ ମୁଁ ଏଠି କରୁଛି । ...ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗୋଟିଏ କେର୍ ଆସିଲା, ହତ୍ୟା ଅପରାଧରେ ଆସାମୀକୁ ନିଜକୋର୍ଟରେ ଫାଣୀଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ କରାଯାଇଛି । ଏ ରାୟ ବିରୋଧରେ ଆସାମୀ ଭରଫରୁ ହାଇକୋର୍ଟରେ ଅପିଲ୍ ହେଲା ଓ ଏ ଅପିଲ୍ କେର୍ଟି ମଧୁବାବୁଙ୍କ ହାତକୁ ଆସିଲା । ଶୁଣାଣି ଦିନ ମି. ଦାସ ନିଜର ବକ୍ତବ୍ୟରେ କହିଲେ—ଏ ମକଦ୍ଦମାର ଆସାମୀ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ । ସେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ ଖଲାସ ହେଇଯିବା କଥା । ଏଥିରେ ଯରକାରୀ ଓକଲ୍ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜବାବ୍ ଦେଲେ

ଯେ ପ୍ରଖର ଦିବାଲୋକରେ ତିନିଜଣ ସାକ୍ଷୀଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ ଏ ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ ଘଟିଛି । ତିନିଜଣଯାକ ସାକ୍ଷୀ ସମସ୍ତରରେ କହୁଛନ୍ତି— ସେମାନେ ସ୍ବଚକ୍ଷୁରେ ଏ ଜଦନ୍ୟ ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ ଦେଖିଛନ୍ତି, ଅତଏବ ଆସାମୀ ପକ୍ଷର ମାନନୀୟ ଓକିଲ ଆସାମୀ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି କିପରି ? ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ମି. ଦାସ କହୁଲେ—ସାକ୍ଷୀମାନେ ସବୁ କିଛି କହୁପାରନ୍ତି । ମୁଁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସରକାରୀ ଓକିଲଙ୍କୁ ନିବେଦନ କରୁଛି, ସେ କୁହନ୍ତୁ—ଆସାମୀ ବାଇଧର ବାରିକର ଅପରାଧ କ'ଣ ? ଉତ୍ତରରେ ସରକାରୀ ଓକିଲ ଟିକେ ହସି କହୁଲେ—ଏ ମକଦ୍ଦମା ଆସି ଯେଉଁ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପହଞ୍ଚିଲଣି, ସେଥିରେ ପୁଣି ମତେ ଏଭଳି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ? ଅଦାଲତ ଭିତରେ ଟିକେ ହସର ଲହରୀ ଖେଳିଗଲା । ସରକାରୀ ଓକିଲ କହୁ ଚାଲିଗଲା—ଠିକ୍ ଅଛି, ମୁଁ ମି. ଦାସଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେଉଛି—ଆସାମୀ ବାଇଧର ବାରିକ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଲେଙ୍କାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଖଲୁଣ୍ଡ ଗଛ ଉପରେ ପକାଇ ଗୋଟିଏ ଦାଡୁଆ କଟୁଣ୍ଡରେ ହତ୍ୟା କରିଛି । ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦିନ ଏଗାରଟାରେ ଘଟିଛି ଓ ସାକ୍ଷୀମାନେ...ବାଧାଦେଇ ମି. ଦାସ କହୁଲେ—ବାସ୍ ବାସ୍, ଏ ସବୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନ କିଛି ନାହିଁ । ଏ କେଶ୍ ପ୍ରସିକ୍ୟୁସନ ହାତକୁ ଯିବା-ପରଠୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏଇ ତଥାକଥିତ ମୃତ୍ୟୁ ବିବରଣୀର ତଥ୍ୟ ମକଦ୍ଦମା ରେକର୍ଡରେ ଯାହା ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି, ସେତିକି ମାତ୍ର ସରକାରୀ ଓକିଲ ଦୟାକରି ଅଦାଲତରେ ପଢ଼ି ଶୁଣାନ୍ତୁ । ଏଥିରେ ଅଦାଲତରେ ଟିକେ ଗୁଞ୍ଜଳ ଖେଳିଗଲା । ତେବେ ସରକାରୀ ଓକିଲ ବେଶ୍ ଦମ୍ଭ ଓ ଦୃଢ଼ତାର ସହ ଅଦାଲତକୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହୁଲେ—My Lord, on the date of occurrence, the accused Baidhar Barik murdered Ramchandra Lenka on a date—palm tree with a sharp weapon...ମି. ଦାସ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉଠିପଡ଼ି କହୁଲେ—Thank you thank you my friend ମୁଁ ମାତ୍ର ଏତିକି ଜାଣିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲି । ଏଥିରେ ସମସ୍ତ ବିଚାରକଙ୍କୁ କିଛିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ସ୍ତବ୍ଧ ହେଇଗଲା । ହାଇକୋର୍ଟ ଜଜ୍ ମି. ଦାସଙ୍କୁ କହୁଲେ—Would you please elaborate Mr. Das ? ...ମି. ଦାସ ଉତ୍ତର ଦେଲେ—Certainly your Lordship । ପ୍ରସିକ୍ୟୁସନ କହୁଛନ୍ତି ଯେ, ବାଇଧର ବାରିକ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଲେଙ୍କାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଖଲୁଣ୍ଡ ଗଛ ଉପରେ ପକାଇ ଗୋଟିଏ କଟୁଣ୍ଡରେ ହାଣି ହାଣି ମାରିଛନ୍ତି । ଏଠି ମୁଁ ଜାଣିବାକୁ ଚାହେଁ ଯେ, ଛପନ ବର୍ଷ ବୟସର ଦୁର୍ବଳ ବାଇଧର ବାରିକ କେମିତି କିପରି ଭାବେ ବଦିଶବର୍ଷ ବୟସର ଯୁବକ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଲେଙ୍କାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଖଲୁଣ୍ଡ-ଗଛ ଉପରେ ପକାଇ ହାଣିଲା ? ଏଥିରେ ସରକାରୀ ଓକିଲଙ୍କ ସହ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷର ଅନ୍ୟମାନେ ହସି ଉଠିଲେ । ଏପରିକି ସ୍ବୟଂ ହାଇକୋର୍ଟ ବିଚାରପତିଙ୍କ ମୁହଁରେ

ଟିକେ ହସରଧାରା ଖେଳିଗଲା । ସରକାରୀ ଓକିଲ କହୁଛନ୍ତି—କ୍ଷମା କରିବେ ମି. ଦାସ, ଖଜୁରୀ ଗଛ ତ ଖଜୁରୀ ଗଛ ! ତା' ଉପରେ ଜଣେ ଲୋକକୁ ପକାଇ ଆଉ ଜଣେ ଲୋକ କଟୁରୀରେ ହାଣିଲା ! ଏଥିରେ ବୁଝିବାର ଆଉ କ'ଣ ଅଛି ? ଉଦ୍‌ଭରରେ ମି. ଦାସ କହିଲେ—କପରି ଭାବେ ଜଣେ ବନ୍ଦୁସ୍ଥଳେକ ତା'ଠାରୁ ବଳବାନ ଓ ସବଳ ଲୋକକୁ ପ୍ରାୟ ଦଶ ବାର ଫୁଟ ଉଚ୍ଚର ଖଜୁରୀଗଛ ଉପରକୁ ଟେକି ନେଇ ମାରିଲା, ଏଇ କଥାଟି ମୁଁ ବୁଝିପାରୁନାହିଁ । ଏଥିରେ ଅଦାଲତ କକ୍ଷରେ ବିଶେଷତଃ ସରକାରୀ ଓକିଲଙ୍କ ଦଳ ଭିତରେ ହସର ଲହରୀ ଖେଳିଗଲା । ଆଶଙ୍କା ହେଉଥିଲା, ଏପରି ହସରେ ହୁଏତ ମି. ଦାସ ଅପମାନିତ ବୋଧ କରିବେ । କିନ୍ତୁ ନା, ଦେଖାଗଲା ମି. ଦାସ ଆମୋଦ ଅନୁଭବ କରୁଛନ୍ତି । ସରକାରୀ ଓକିଲ ମି. ଦାସଙ୍କୁ କହିଲେ—କ୍ଷମା କରିବେ ସାର୍, ଆପଣଙ୍କ ହାତରେ କେଶ୍ ରେକର୍ଡ ! ଆପଣ କ'ଣ ବୁଝିପାରୁ ନାହାଁନ୍ତି ଯେ, ଏ ଖଜୁରୀ ଗଛଟା ଗୋଟାଏ ଜାଅନ୍ତା ଗଛ ନୁହେଁ—ଏ ଗଛଟା ଗୋଟାଏ କଟା ଖଜୁରୀ ଗଛ । ଏଇଟା ଭୂମି ଉପରେ ଲମ୍ବୁହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ତା'ର ଉପରେ ଲୋକଙ୍କୁ ପକେଇ ଦେଇ ଆସାମୀ ତାକୁ ହତ୍ୟା କରିଥିଲା । ...ଏଥିରେ ମି. ଦାସ ଟିକେ ବି ବିଚଳିତ ନ ହୋଇ ଧୀର ଶାନ୍ତ ଗଳରେ କହିଲେ—କାହିଁ ? ଏ ସତପତି ପୃଷ୍ଠା କେଶ୍‌ରେକର୍ଡରେ କୌଣସି ଜାଗାରେ ଏକଥା ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ । ନା ପୋଲିସ୍, ନା ପ୍ରସିକ୍ଷିତ ନା ନିମ୍ନକୋର୍ଟ, କେହି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିନାହାଁନ୍ତି ଯେ, ଭୂଇଁ ଉପରେ ଲମ୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବା ଗୋଟାଏ କଟା ଖଜୁରୀ ଗଛ ଉପରେ ଏ ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ ଦଟିଛି । ସବୁଠି ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି, ଅନ୍ ଏଡ୍‌ହେ ପାମ୍‌ଟି ! ଲୋକାରଣ୍ୟ ବିଚାରାଳୟର ସମସ୍ତେ ପ୍ରମୁଦ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ସରକାରୀ ଓକିଲଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ, ସେ ଯେପରି ଗୋଟାଏ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥିରହୋଇ ଠିଆହୋଇ ରହିପାରୁ ନାହାଁନ୍ତି, ଥରଥର କଣ୍ଠରେ ସେ କେବଳ ଏତିକି କହିଲେ—ଖଜୁରୀ ଗଛଟା ଜାଅନ୍ତା ନୁହେଁ—ଗୋଟାଏ କଟା ଖଜୁରୀ ଗଛ, ଏ କଥାଟା କ'ଣ କେଶ୍‌ରେକର୍ଡରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିବା ପ୍ରୟୋଜନ ? ଜଜ୍‌ଙ୍କୁ ଗୁହଁ ମି. ଦାସ କେବଳ ଏତିକି କହିଲେ—ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ବିଚାର ମୁଁ ମହାମାନ୍ୟ କୋର୍ଟଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କର । ମାନ୍ୟବର ହାଇକୋର୍ଟ ଜଜ୍ ମି. ଦାସଙ୍କୁ ଗୁହଁ କହିଲେ—ହଁ ପ୍ରୟୋଜନ ଅଛି । ଗଛଟା ଜାଅନ୍ତା ନୁହେଁ, ଗୋଟାଏ ମଲ୍ଲଗଛ—ଏ କଥାଟା ସରକାରୀ ଓକିଲଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରିଜମ୍‌ସନ୍ ମାତ୍ର ! କୋର୍ଟ ଏହାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ଦି କେଶ୍ ଇଜ୍ ଆଡ୍‌ଜର୍‌ନଡ୍ ! ...ପରବର୍ତ୍ତୀ ତାରିଖରେ ଆସାମୀ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ ଖଲାସ ହେଲା ବୋଲି ମାନ୍ୟବର ଜଜ୍ ଘୋଷଣା କଲେ ।

ମି. ଦାସ ତ ଦୀର୍ଘକାଳ ଧରି ବିହାର—ଓଡ଼ିଶା କାଉନ୍ସିଲର ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ମନ୍ତ୍ରୀ ପଦରେ ଥାଇ ସେ ଏ ଦୁଇଟି ପ୍ରଦେଶ ପାଇଁ ଏକ କାର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କର ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ସ୍ବାୟତ୍ତଶାସନ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ସ୍ଥାପିତ ହେଉଥିଲା, ସେଇପରି ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ଓ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ସ୍ବାୟତ୍ତଶାସନ ସଂସ୍ଥାମାନଙ୍କ ଉପରେ ବହୁ ଦାୟିତ୍ବସମ୍ପନ୍ନ କର୍ମ ନ୍ୟସ୍ତ ରହୁଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାରେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ଅଧୀନରେ ବାରଗହ୍—ମାଇଲ ଗସ୍ତା, ଚିରଶିଟି ହସ୍ପିଟାଲ ଓ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ସ୍କୁଲ ଓ ଡାକବଙ୍ଗଳା ପ୍ରଭୃତିର ପରିଚାଳନା ନିମନ୍ତେ ବିଧିବଦ୍ଧ ଭାବେ କୌଣସି ଆଇନ୍ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ କରାହୋଇ ନ ଥିଲା । ଏହା ହେଉଛି ଏଇ ଶତାବ୍ଦୀର ଦ୍ବିତୀୟ ବା ତୃତୀୟ ଦଶକର କଥା । ଏଇ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍ବ ମି. ଦାସଙ୍କ ଉପରେ ଅର୍ପିତ ହେଲା ଓ ଯଥା କାଳରେ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ କର୍ମଟି ସମାପ୍ତ ହେଲା । ପୁସ୍ତକଟିର ନାମ ରହିଲା—“ବିହାର ଆଣ୍ଡ ଓଡ଼ିଶା ଏଲ୍. ଏସ୍. ଜି. ଆକ୍ଟ” ବାଲି ଏମ୍. ଏସ୍.ସି ଦାସ । ଯେ କୌଣସି ଆଇନ୍ କାନୁନ୍ ଜଡ଼ିତ କର୍ମ ଏକ ଜଟିଳତାପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ । କିନ୍ତୁ ମି. ଦାସ ଏଇ ବିରାଟ ଆଇନ୍ ପୁସ୍ତକକୁ ଏପରି ସରଳ ଓ ସହଜ ପ୍ରଣାଳୀରେ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ ଯେ, ସ୍ବାୟତ୍ତଶାସନ ଅଫିସ୍‌ମାନଙ୍କର ଜଣେ ସାଧାରଣ କରାଣୀ ମଧ୍ୟ ଏହାକୁ ଅତି ନିର୍ଭୁଲ୍‌ଭାବେ ବ୍ୟବହାର କରିପାରୁଥିଲେ । କଟକ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ର ବାରକ ମିସ୍ତ୍ରୀ ବିଭାଗରେ କିଛି କାଳ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ମୋର ଏଇ ସ୍ମରଣୀୟ ଅନୁଭୂତି ରହିଛି ।

ମଧୁବାବୁଙ୍କ ଧଳାପଗଡ଼ି—ଏଇ ପ୍ରସଙ୍ଗଟି ଲେଖା ଚାଲିଥିବାବେଳେ ମୋ’ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସମ୍ମାନସ୍ପଦ ତଥା ମଧୁମୟ ଘଟଣା ଘଟିଥିଲା । କଟକ ପୌରସଭାର ଚେୟାରମ୍ୟାନ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହିଲେଟନ କାନୁନ୍‌ଗୋଙ୍କ ଠାରୁ ଗୋଟିଏ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପତ୍ର ପାଇଲି । ସେଥିରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଥିଲା ଯେ, କଟକ ସହରରେ ବାସ କରୁଥିବା ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବୟସ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜାପନ କରାଯିବା ପାଇଁ ଏକ ସମ୍ମିଳନୀର ଆୟୋଜନ କରାଯାଇଛି । ସେଥିପାଇଁ ମୋ’ ନିକଟକୁ ଏ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପତ୍ର । ଆଉ କିଛି ନ ହେଉ, ଏକ ଆନନ୍ଦ-ଦାୟକ କୌତୁହଳ ମେଣ୍ଟାଇବା ପାଇଁ ମୁଁ ସଭାରେ ଯୋଗଦେଲି । ପାଠିଏରୁ ପ୍ରାୟ ଅଣୀ ବର୍ଷ ବୟସର ଶତାଧିକ ଶୁକ୍ଳକେଶ ବୟସ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଏକ ସମାବେଶ, ଯାହା ହୁଏତ ଏହା ପୂର୍ବରୁ କେବେ କଟକ ସହରରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଯଥାଯଥ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନାର ଅବସରରେ ଉତ୍କଳଗୌରବ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ସେଇ ଶୁକ୍ଳ ବୟସର ପଗଡ଼ି ଅମ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ମଥାରେ ପିନ୍ଧାଇଦେଇ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜାପନ କରାଗଲା । ନିଶ୍ଚିତଭାବେ ଏହା ମୋ’ ପାଇଁ ଏକ ରୋମାଞ୍ଚକର ଅନୁଭୂତି ।

ଯେଉଁ ପଗଡ଼ଟି ସେଦିନ ନଢ଼ାକଲରେ ମି. ଦାସଙ୍କ ମଥାରେ ଦେଖି ମୋ' ନିଜକୁ ମୁଁ ଧନ୍ୟ ମନେ କରିଥିଲି, ସେଦିନ ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟାଳୁଟି ହୁଡ଼ା ଶରୀର ଭବନରେ ସେଇପଗଡ଼ ମୁଁ ମଥାରେ ପରିଧାନ କରି ସତେ ଯେପରି ଗର ଦର୍ପରେ ବାହାର ଆସିଥିଲି ।

୧୯୩୧ ମସିହାରେ କଟକରେ ଉଡ଼ାଜାହାଜ—ସେଇ କଟକ ସହର । ସେଇ ଭିକ୍ଷାରିଆ ସ୍କୁଲ । ସେଇ କାଠଯୋଡ଼ି ହସ୍ତେଲ । ସେଦିନ ସ୍କୁଲର ଖେଳକୁଟି ବେଳ—ଏତିକିବେଳେ ଆକାଶରେ ଘୁଁ ଘୁଁ ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଗଲା । ହଠାତ୍ କେହି କିଛି ବୁଝିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏଣିକି ତେଣିକି ଚାହିଁଲେ । ଆମେ ସବୁ ସ୍କୁଲ ବାହାର ପଡ଼ିଆରେ ଥାଉ । ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ବି ସେଠି ଥା'ନ୍ତି, କିନ୍ତୁ କେହି କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନ ଥାଉ । ଏତିକିବେଳେ ଗୋଟିଏ ପିଲା ପାଟିକରି ଉଠି କହିଲା—ଆରେ ତେଣିକି କ'ଣ ଚାହିଁଛ ? ଉପରକୁ ଚାହିଁ, ଆମେ ସବୁ ଉପରକୁ ଚାହିଁଲୁ—କିଛି ଦେଖିପାରୁ ନ ଥାଉ । ଏତିକିବେଳେ ସେ ଯେଉଁ ପିଲାଟା ଆମକୁ ଉପରକୁ ଚାହିଁ ଦେଖିବା କଥା କହିଥିଲା, ସେ କହିଲା—ହଁ ସାର୍ ମୁଁ ଦେଖିଛି—ଦି'ଟା ବଡ଼ ବଡ଼ ହଂସ ଭଲିଆ ଏକଦମ୍ ଧଳା—ସଫା—ବଡ଼ ବଡ଼ ଡେଣା—ଦେଖିବାକୁ ହଂସ ଭଲି ଆକାଶରେ ଉଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ । ସାର୍ କହିଲେ—ନାହିଁ ହଂସ ନୁହେଁ ସେ ଦି'ଟା ଉଡ଼ାଜାହାଜ । ...ଉଡ଼ାଜାହାଜ ! ସେତେବେଳେ କଟକ ସହରର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଚାଲିଶ ହଜାର—ସେଥିରୁ ମାତ୍ର ଦୁଇ ତିନିଶ' ଲୋକ କେଜାଣି ଅବା ଉଡ଼ାଜାହାଜ ନାଁ ଶୁଣିଥିବେ, ଜଣେ ଅଧେ କେହି ଦେଖିଥିବେ କି ନା ସନ୍ଦେହ । ଅଥଚ ସେଦିନ ସେଇ କଟକ ସହରର ଆକାଶରେ ଦୁଇଦୁଇଟା ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଆସି ଉଡ଼ିଲେ ? ସାର୍ ପଡ଼ିଆର ଏ କଣ ସେ କଣ ଚାହିଁ ଖୋଜି ହଉଥା'ନ୍ତି—ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଦି'ଟା ଗଲେ କୁଆଡ଼େ ? ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଏତେ ଚଞ୍ଚଳ ଯେ, ଲୋକମୁଖରେ ବ୍ୟାପିପାରେ—ସେଇ ଚୁଣିବାଇଦ ସହସ୍ରକୋଶ କଥାଟା ମୁଁ କେବଳ କାନରେ ଶୁଣିଥିଲି । କିନ୍ତୁ ସେଦିନ ମାତ୍ର କେଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଭିତରେ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଦି'ଟା କଟକ ଆକାଶକୁ ଆସି କିଛି ପଡ଼ିଆରେ ଓହ୍ଲାଇଗଲେ, ଲୋକମୁଖରେ ଏକଥା ବ୍ୟାପିଯିବାର ମୁଁ ନିଜେ ଉପଲବ୍ଧ କଲି । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍କୁଲ କଲେଜ ଅଫିସ୍ ସବୁ ଛୁଟି ହୋଇଗଲା—ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଦେଖିବାକୁ ସମସ୍ତେ ଯାଇଁଲେ । ସହରର ଦୋକାନ ବଜାର ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । କିନ୍ତୁ ତେଣେ କିଛି ପଡ଼ିଆରେ ଅଦନ୍ତ ବାଲିଯାତ୍ରା ପରି ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଓହ୍ଲାଇଥିବା ପଡ଼ିଆରେ ଅସୁମାସ ଦୋକାନ ବଜାର ଖାଲିଗଲା । ସତେ ଯେମିତି କଟକ ସହରଟା ବାଲିଯାତ୍ରା ପଡ଼ିଆକୁ ଉଠିଆସିଛି ।

ମୁଁ ଯାଇ ଦେଖିଲି, ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଦୁଇଟି କିଛି ସ୍ଥାନ ବ୍ୟବଧାନରେ କ୍ୟାଣ୍ଟନମେଣ୍ଟ ରୋଡକୁ ଲାଗି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁସ୍ଥାନରେ ଆମି ରହୁଛୁ ମେଣ୍ଟ ବୋର୍ଡ ଅଫିସ୍ ରହିବ, ସେଇ ସ୍ଥାନରେ ଓହ୍ଲାଇବନ୍ତି । ଦୁଇ ଡିନିଙ୍ଗ ଶ୍ରେଣୀଙ୍କ ପୁରୁଷ ସେଠି ବୁଲିଚଳି କରୁଛନ୍ତି । ଦର୍ଶକମାନେ କିଛି ଦୂରରେ ଥିବା ଦେଖୁଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଦେଖିଲି, ଦୁଇଟିଯାକ ପ୍ଲେନ୍ ଆକାର ଓ ପ୍ରକାରରେ ପ୍ରାୟ ସମାନ । ଏବେ ଠିକ୍ ସ୍ମରଣ ନ ହେଲେ ବି, ମୋର ଅନୁମାନ ଲମ୍ବ ଡିଗିଟା ଗୁଲିଟା ଫୁଟରୁ ବେଶି ହେବ ନାହିଁ । ଦୁଇପାଖରେ ଉଇଙ୍ଗ୍ ଅଛି । ଇଞ୍ଜିନ ସମ୍ମୁଖରେ ବାହାର-ପଟେ ଗୁରୁଗୋଟି ବେଶ୍ ବଡ଼ ବଡ଼ କ୍ଲେଡ୍ ଥିବା ଗୋଟିଏ ପଙ୍ଖା ଖଞ୍ଜା ହେଇଛି । ମୋ ପାଖରେ ଜଣେ ଇଂରେଜ ପାତ୍ରୀ ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ, କଟକ ସହରରେ ସେ ଅନେକ ଦିନ ରହୁଲେଣି । ତାଙ୍କୁ ଏ ପ୍ଲେନ୍ କଥା ପଚାରିଲି—ସେ କହିଲେ—ଏ ଦୁଇଟି ତ ଗ୍ରେଟ ପ୍ଲେନ୍ । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ମୁଁ ଆନ୍ଦର ବଡ଼ ବଡ଼ ପ୍ଲେନ୍ ଦେଖିଛି । ବିଗତ ଉଣେଇଶିଶହ ଚଉଦ ମସିହା ପ୍ରଥମ ମହା ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ଲେନ୍‌ରୁ ବୋମା ପଡ଼ିଥିବା କଥା ରୁମେମାନେ ତ ପଢ଼ୁଥିବ । ତେବେ ଏ ପ୍ଲେନ୍ ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ଲେନ୍ ନୁହେଁ । ଗ୍ରେଟ ପ୍ଲେନ୍, ଗୋଟିକରେ ଦୁଇ ଦୁଇଜଣ ବସିବେ । ପ୍ଲେନ୍ ଦୁଇଟି କୋଠରୁ ଆସିବ ଓ କେଉଁଠିକି ଯିବ ସେକଥା ମଧ୍ୟ ସେ କିଛି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି କହିଲେ । ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଜଣାଯାଉଥାଏ ସତେ ଯେମିତି ଗୋଟିଏ ଆନନ୍ଦମେଳା ସେଠି ଚାଲିଛି । ଏତିକିବେଳେ ଦେଖାଗଲା ଦୁଇ ଡିନୋଟି ବଳଦଗାଡ଼ି ଏ ଅଞ୍ଚଳ ଆସୁଛି । ବସୁଯୁକ୍ତର ଘଟଣା । ଯେଉଁଠି ପ୍ଲେନ୍ ସେଠିକି ବଳଦଗାଡ଼ି ଆସୁଛି କାହିଁକି ? ଜଣେ କିଏ ପାଟିକରି ଉଠିଲେ—ଏଠି କ’ଣ ପ୍ଲେନ୍ ଅଛି ବଳଦଗାଡ଼ିର ଦୌଡ଼ ପରିଯୋଗିତା ହବ ?...କିନ୍ତୁ ନା, ପ୍ରତିଯୋଗିତା ନୁହେଁ, ପ୍ରତି-ଯୋଗିତାଠୁ ଆହୁରି ଅଧିକା କିଛି । ବଳଦଗାଡ଼ି ନ ଆସିଲେ ଏ ପ୍ଲେନ୍ ଦୁଇଟି ଏଇ କଲ୍ଲୀପଡ଼ିଆରେ ଯେମିତି ପଡ଼ିରହିବେ । ଏଠୁ ଉଡ଼ି ଯାଇପାରିବନି । ...କାରଣ ବଳଦଗାଡ଼ିରେ ପେଟ୍ରୋଲଟିଣ ଆସିବ । ପେଟ୍ରୋଲ ଭର୍ତ୍ତି ନ ହେଲେ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଉଡ଼ିବ କେମିତି ? ସେତେବେଳେ ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରି ପେଟ୍ରୋଲପମ୍ପ ସବୁ ଶୁସ୍ତାଘାଟରେ ନ ଥିଲା, ଟାଙ୍କିରୁ ଟିଣରେ ଭର୍ତ୍ତିକରି ଲୋକେ ସେମାନଙ୍କ ଗାଡ଼ି ପାଇଁ ପେଟ୍ରୋଲ ନେଉଥିଲେ ! ଏଇ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଦୁଇଟି କେବଳ ପ୍ଲେନ୍‌ରେ ପେଟ୍ରୋଲ ଲୋଡ଼ କରିବା ପାଇଁ କଟକରେ ଓହ୍ଲାଇବନ୍ତି । ବଲ୍‌ମୋରିଆ ଦୋକାନରୁ ଟିଣରେ ଭର୍ତ୍ତିହୋଇ ପେଟ୍ରୋଲଗାଡ଼ି ପ୍ଲେନ୍ ପାଖକୁ ଆସିଲା । ସେମାନେ ତାଙ୍କ ସହୃଦ ଗୋଟିଏ ଆଲୁମିନୟମ୍ ସିଡ଼ି ଆଣିଥିଲେ । ସିଡ଼ିଟି ପ୍ଲେନ୍ ଇଞ୍ଜିନରେ ଡେଇଁ ଦିଆହେଇ ରଖାଗଲା । ତାଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ ସିଡ଼ି ଉପରକୁ ଉଠିଲେ । ତଳୁ ତାଙ୍କ ହାତକୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପେଟ୍ରୋଲ ଟିଣ ବହେଇ

ଦିଆଯାଉଥାଏ ଓ ସେ ଇଞ୍ଜିନ ଟାଙ୍କିରେ ଗୋଟିଏ ବରାଟ କାହାଳୀ ଖଞ୍ଜି ଟାଙ୍କିରେ ପେଟ୍ରୋଲ ଭର୍ତ୍ତି କରୁଥା'ନ୍ତି । ଏ ପେଟ୍ରୋଲ ଭର୍ତ୍ତିକରିବା ପ୍ରକ୍ରିୟା ପାଂ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଘଣ୍ଟା ସମୟ ଲାଗିଲା । ସେତେବେଳକୁ ଅପରାହ୍ଣ ସୂର୍ଯ୍ୟକରଣ ସ୍ଥେନ୍ ଉପରେ ପଡ଼ିଲାଣି । ସେମାନେ ଚାହିଁଲେ ସ୍ଥେନ୍ ଦୁଇଟିକୁ ଗୋଟିଏ ଗୁଆ ଶୀତଳ ସ୍ଥାନରେ ରଖିବେ । ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ ଷ୍ଟୁଲ ଆସିଲା । ସେ ଷ୍ଟୁଲ ଉପରେ ଜଣେ ଷ୍ଟୁଲକ ଠିଆ ହୋଇ ଇଞ୍ଜିନ ବାହାରେ ଲାଗିଥିବା ପଙ୍ଖାଟିକୁ ଦୁଇହାତରେ ଧରି ଘୁରାଇଲା । (ଯେମିତି ପୁଷ୍ପ ମଟର ଗାଡ଼ିକୁ ଷ୍ଟାର୍ଟ କରାହେଉଥିଲା) ପଙ୍ଖାର ବେଉକୁ ଛିନ ଗୁରୁଥର ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ଘୁରାଇଲା ପରେ ପଙ୍ଖାଟି ସେମିତି ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ଶବ୍ଦ କରି ଘୁରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ତା'ପରେ ପାଇଲଟ ଇଞ୍ଜିନ ଷ୍ଟାର୍ଟ କରି ସ୍ଥେନ୍‌ଟିକୁ ଟ୍ୟାକ୍‌ସିଂ ବା ମୋଟର କାର୍ ତଳାଇଲା ପରି ସେଇ ଅସମ୍ଭବ ବୁଦ୍ଧା ବୁଦ୍ଧା ଘାସ ଭରା ପଡ଼ିଆରେ କିଛି ଦୂର ଆଗେଇନେଇ ରଖିଲେ । ଅନ୍ୟ ସ୍ଥେନ୍‌ଟିକୁ ଠିକ୍ ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ନେଇ ଅନ୍ୟ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ରଖାଗଲା । ...ଜଣାଗଲା ଯେ ସ୍ଥେନ୍ ଦୁଇଟି ସେଦିନ ରାତିରେ କଟକରେ ରହିବେ ଓ ତା ପରଦିନ ସେମାନଙ୍କ ଯାତାପଥରେ ଗତି କରିବେ । ...ତା'ପରଦିନ ସକାଳ ଆଠଟା ପୁଷ୍ପରୁ ପୁଣି ଆସି ଆମେମାନେ ପହଞ୍ଚିଗଲୁ । ଜନଗହଳରେ ପୁଣି ପଡ଼ିଆଟି ଉଛୁଳି ଉଠିଲା । ସମୟ ସକାଳ ଆଠଟା—ପାଇଲଟ ସ୍ଥେନ୍ ଉପରକୁ ଉଠିଲେ—ସ୍ଥେନ୍‌ଟି ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଠିଆହୋଇଥିଲା ଠିକ୍ ସେଇସ୍ଥାନରୁ ସିଧା ଉପରକୁ ଉଠି ଉଡ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ଅନ୍ୟ ସ୍ଥେନ୍‌ଟି ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେଇପରି ତା'ର ସାଥୀ ସ୍ଥେନ୍‌ଟିକୁ ଅନୁସରଣ କଲା । ଉପରକୁ ଉଠି ସ୍ଥେନ୍ ଦୁଇଟି କଟକ ସହର ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଘେର ଖାଇ ଆକାଶରେ ମିଳେଇଗଲେ । ...ସେତେବେଳେ ମୁଁ ପରିଶତ ବୟସରେ ବିମାନ-ଘାଟୀ ରିନ୍‌ଡ୍ରେରେ ଗୋଟିଏ ବିମାନ ବେଶ୍ କିଛି ଦୂର ଟ୍ୟାକ୍‌ସିଂ କରି କ୍ରମ ଅନୁସାରେ ଆକାଶକୁ ଉଠିବାର ଦେଖିଲି, ସେତେବେଳେ ଉଣେଇଶିଶହ ଏକତିରିଶ ମସିହାରେ ମୁଁ ସେଦିନ କିଛିପଡ଼ିଆରେ ଦେଖିଥିବା ସେଇ ଦୁଇଟି ସ୍ଥେନ୍ କଥା ମୋର ମନେ ପଡ଼ିଗଲା । ଆଜିକାଲିର ବିମାନଘାଟୀରେ ତ ସିମେଣ୍ଟ କଞ୍ଚିଟ ମସଲା ସବୁରେ ତିଆରି ମୟୂର ରିନ୍‌ଡ୍ରେରେ ସ୍ଥେନ୍ ଯଦି କେବେ ଏପାଖ ସେପାଖ ହୋଇଯାଏ, ତେବେ ହୁଏତ ପୁରା ସ୍ଥେନ୍‌ଟା ଓଲଟି ପଡ଼ିବ । କିନ୍ତୁ ସେଦିନ ସେଇ ଅସମ୍ଭବ ଝାଲ ତିପ ଓ ଘାସବୁଦା ଭର୍ତ୍ତି ପଡ଼ିଆରେ କିପରି ଯେ ସେ ସ୍ଥେନ୍ ଦୁଇଟି ସିଧା ଉପରକୁ ଉଠି ଉଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ ସେକଥା ମୁଁ ଆଜି ବ କଲ୍ଲନା କରିପାରୁନାହିଁ । (ଏଇଠି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଏହିପରି ଘଟଣା ମୁଁ ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଛି । ଜାମସେଦପୁର ଟାଟା ଆଇରନ୍ ଆଣ୍ଡ୍‌ ଷ୍ଟିଲ୍ କମ୍ପାନୀରେ ଜଣେ

ଜର୍ମାନ ଇଞ୍ଜିନିୟର ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ । ଯେମିତି ଦ୍ଵିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ-
ଗଲା, ସେତେବେଳେ ଭାରତରେ ଥିବା ଜର୍ମାନମାନେ ଯେ କୌଣସି ଉପାୟରେ
ଭାରତ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ । କେନ୍ଦ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ହୁଏତ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ବନ୍ଦୀ
ହୋଇ ରହିଲେ । କିନ୍ତୁ ଟିସ୍ସୋର ଜେନେରାଲ ମ୍ୟାନେଜର ସେ ଜର୍ମାନ
ଇଞ୍ଜିନିୟରଙ୍କୁ ଯେପରିଭାବେ ଜାମସେଦପୁରରୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଗଲା ତାହା ଏକ
ଆରବ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସର କାହାଣୀ । ଶୁଣାଯାଏ, ଟାଟା ନଗରର ଏକ କୋଠାର
ଛତା ଉପରେ ଦିନେ ରାତିରେ ଗୋଟିଏ ଜର୍ମାନ ପ୍ଲେନ୍ ଆସି ଓହ୍ଲାଇଲା ଓ ସେଇ
ପ୍ଲେନ୍‌ରେ ଟିସ୍ସୋର ଜର୍ମାନ ଇଞ୍ଜିନିୟର ବ୍ରିଟିଶ ଭାରତର ସବୁ ସତର୍କତାକୁ
ଏଡ଼ାଇଦେଇ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମଭୂମି ଜର୍ମାନକୁ ନିରାପଦରେ ଫେରିଗଲେ ।...ମୁଁ
ପୁଣିଥରେ କହୁଛି—ଏହା ମୋର ଏକ ଶୁଣା କାହାଣୀ । ଏଇ ଘଟଣା ଘଟିବାର
ମାତ୍ର କିଛିଦିନ ପରେ ମୁଁ ଜାମସେଦପୁର ଯାଇ କିଛିଦିନ ରହିଥିଲି ଓ ସେଠି
ଏଇ କଥାଟା ଶୁଣିଥିଲି ।)

ସ୍ଵରାଜ ଆଶ୍ରମ ଏସ୍.ପି. ଚେନ୍ ସାହେବ ଓ ଛାତ୍ର ବିଜୁ ପଟ୍ଟନାୟକ

ଓଡ଼ିଶାରେ କଟକ ସହରବାସୀ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଏରେପ୍ଲେନ୍‌କୁ ଅତି
ନିକଟରେ ଦେଖିବାର ଏକ ଆନନ୍ଦଦାୟକ ଘଟଣାର ଅଲଘନ ପରେ ସେଇ
କଟକ ସହରରେ ଏକ ଦୃଢ଼ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ଘଟିଗଲା—ଘଟଣାଟି ଘଟିଲା ପୁଣି
ଆମ କାଠଯୋଡ଼ି ହଷ୍ଟେଲର ପଡ଼ିଶାଘର କଟକ ସ୍ଵରାଜ ଆଶ୍ରମ ପରିସର ଭିତରେ ।
ସେତେବେଳେତ ଶ୍ରୀଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନର ସମୟ । କେଉଁ ଘଟଣାରୁ କେଜାଣି
ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ସ୍ଵରାଜ ଆଶ୍ରମକୁ ବେଆଇନ୍ ଘୋଷଣା କରି ଆଶ୍ରମବାସୀଙ୍କୁ ସେଇ
ଆଇନବଳରେ ଆଶ୍ରମରୁ ବାହାର କରିଦେଇ ଆଶ୍ରମରେ ତାଲାପକେଇ ଦେଲେ ।
ଆଶ୍ରମ କିଛିଦିନ ବନ୍ଦ ହେଲା । ତା'ପରେ ସେଦିନ ଆମେ ଶୁଣିଲୁ ଯେ କଂଗ୍ରେସ
ପକ୍ଷରୁ ଏଭଳି ଏକ କଲା ଆଇନ୍‌କୁ ଅମାନ୍ୟ କରି ସତ୍ୟାଗ୍ରହମାନେ ସେଦିନ
ଅପରାହ୍ଣରେ ଆଶ୍ରମ ଦଖଲ କରିବେ । ସ୍କୁଲ ଛୁଟି ପରେ ହଷ୍ଟେଲକୁ ଆସି ଆମେ
ଦେଖିଲୁ ଆଶ୍ରମ ସମ୍ମୁଖ ରାସ୍ତାରେ ଜନସମାଗମ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲାଣି । ସେଦିନ
ମୁଁ ଓ ଆମ ହଷ୍ଟେଲର ଆଉ କେତେଜଣ ଛାତ୍ର ରାସ୍ତାକୁ ବାହାରି ଆସି ଆଶ୍ରମ
ଫାଟକ ସମ୍ମୁଖ ରାଧାନାଥ ଟ୍ରେକିଂ କଲେଜ ସମ୍ମୁଖ ରାସ୍ତା ଉପରେ ରୁଣ୍ଡ
ହେଲୁ । କିଛି ସମୟ ପରେ ଦେଖାଗଲା ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦରଜଣ କଂଗ୍ରେସ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ
ହାତରେ କଂଗ୍ରେସ ପତାକା ଧରି ଓ କଂଗ୍ରେସର ଜୟନାଦ କରି ଆଶ୍ରମ ଦଖଲ
କରିବା ପାଇଁ ଆସିଲେ । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୋଲିସ୍ ପକ୍ଷରୁ କେନ୍ଦ୍ର ଉପସ୍ଥିତ ନ ଥାନ୍ତି ।

ଏତିକିବେଳେ ହୁଇସିଲ୍ ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଗଲା ଓ ସେଇ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଦୂରସ୍ଥ ପୋଲିସ୍ ଅଫିସ୍ ପାଖରୁ ପୋଲିସ୍ ଫୋଜ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ପୋଲିସ୍ ଦଳରେ ଆ'ନ୍ରି କେତେଜଣ ଲଠିଧାରୀ କନେଷ୍ଟବଲ, ଜଣେ ସବ୍‌ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍ଟର ଓ ନିଜେ ଏସ୍.ପି. ଲେନ୍ ସାହେବ । କୁହାଯାଏ ଏ ଲେନ୍ ଜଣେ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଓ ଉଚ୍ଚତ ଅଫିସର ଥିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହମାନେ ଆଶ୍ରମର ଉପର ମାହାଲ ବାରଣ୍ଡାକୁ ଯାଇ କଂଗ୍ରେସର ଜୟଧ୍ବଜ ଚାଲୁଥାନ୍ତି । ଏସ୍.ପି. ଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପାଇ ଲଠିଧାରୀ ପୋଲିସ୍ ଦଳ ଦୌଡ଼ି ଦୌଡ଼ି ଉପର ମାହାଲ ବାରଣ୍ଡାକୁ ଯାଇ ନିରସ୍ତ୍ର ସତ୍ୟାଗ୍ରହମାନଙ୍କୁ ଅତି ନିର୍ମମ ଭାବେ ପ୍ରହାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଜୟଧ୍ବଜ ଗୁଲିଆଏ । ପୋଲିସର ଲଠି ପ୍ରହାର ସେମିତି ବଢ଼ିଗୁଲିଆଏ । ସ୍ଥାନ ଅସ୍ଥାନରେ ଲଠି ବାଜି କେତେଜଣଙ୍କ ଦେହରୁ ରକ୍ତ ବାହାରି କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଜୟଧ୍ବଜ ନିସ୍ତେଜ ନ ହୋଇ ଆହୁରି ଶକ୍ତ ହେଇଉଠୁଥାଏ । ଏତିକିବେଳେ ଲଠିମାଡ଼ରେ ଜଣେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ମୃତ୍ୟୁ ଫାଟିଗଲା ଓ ସେ ସେଇଠି ଅଚେତ ହେଇ ପଡ଼ିଗଲା । ପୋଲିସ୍ ସତ୍ୟାଗ୍ରହମାନଙ୍କୁ ଲଠିରେ ପିଟି ପିଟି ରାସ୍ତା ଉପରକୁ ଆଣୁଥାଏ । ଯେଉଁ ଜଣେ ଦୁଇଜଣ ଅଚେତ ହେଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ଗୋଡ଼ଧରି ଘୋଷାର ଘୋଷାର ଅଣାଯାଉଥାଏ । ଏହାପୁରୁଷ ଖୁବ୍ ବର୍ଷା ହେଇଯାଇଥିଲା । ଆଶ୍ରମ ପାଟେଣ୍ଟ ପାଖ ଡ୍ରେନ୍‌ରେ ପାଣିର ସୁଅ ଛୁଟୁଥାଏ । ଜଣେ ଅଚେତ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀକୁ ଘୋଷ ର ଘୋଷାର ଆଣି ପୋଲିସ୍ ରାସ୍ତା ଧାରରେ ଏମିତି ଭାବରେ ପକାଇଦେଲା ଯେ ସେ ଗଡ଼ି ଗଡ଼ି ଯାଇ ଡ୍ରେନ୍ ଭିତରେ ପଡ଼ିଗଲା । ସେ ଡ୍ରେନ୍ ଭିତରେ ପଡ଼ିବ—ତା ଉପରେ ଡ୍ରେନ୍ ପାଣି ଛୁଟିଗୁଲିଟି, ହୁଏତ ମରିଯାଇଥାନ୍ତା । ଏତିକିବେଳେ ଜଣେ କନେଷ୍ଟବଲ ତାକୁ ଡ୍ରେନ୍ ଭିତରୁ ଘୋଷାର ଘୋଷାର ଆଣି ରାସ୍ତା ଉପରେ ପକେଇଦେଲା । ଦର୍ଶକ ଭାରିହେଇଗଲେଣି । ପୋଲିସ୍ ଅତ୍ୟାଚାରର ଏ ଦୃଶ୍ୟରେ ସମସ୍ତେ ଆତଙ୍କିତ ହେଇପଡ଼ୁଥାନ୍ତି । ଏଇ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ବେଳେ କଟକ ସହରରେ ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ ୧୪୪ ଧାରା ଲାଗିରହିଥାଏ । କିନ୍ତୁ କାଠଯୋଡ଼ି ନଇବାଲିର ମଧ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳଟା କଟକ ସହରରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ନୁହେଁ ବୋଲି ସେଠି ବହୁସମୟରେ କଂଗ୍ରେସର ସଭାସମିତି ହେଉଥାଏ । ମୁଁ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ କଂଗ୍ରେସ ସଭାକୁ ଯାଇଛି । ସଭା ହୁଏ—ବକ୍ରାମାନେ ବକ୍ରତା ଦିଅନ୍ତି, ଦର୍ଶକମାନେ ଉପସ୍ଥିତ ଥା'ନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପୋଲିସ୍ ସଭା ଭଙ୍ଗ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଲେ, ଲଠି ଉଠେଇ ଲୋକଙ୍କୁ ଘଉଡ଼ାନ୍ତି । ଲୋକେ ହସି ହସି ଏଣେ ତେଣେ ଦୌଡ଼ି ପଳାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ନିରାସ୍ତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଲୋକମାନଙ୍କ ଉପରେ ସ୍ବୟଂ ଏସ୍.ପି. ସାହେବଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ ଏମିତି ରକ୍ତ

ବୁଢ଼ା ପ୍ରହାର କେବେ ମୁଁ ଦେଖି ନ ଥିଲି । ପୋଲିସ୍ ଅପେକ୍ଷା କରିଥାଏ -- ଗାଡ଼ି ଆସିଲେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହମାନେ ବୁଢ଼ାହେଇ ଯିବେ । ଏତିକିବେଳେ ଆଉ ଏକ ଚମକପ୍ରଦ ଘଟଣା ଘଟିଗଲା । କଟକ ରୋଡ଼ର ସ୍ତ୍ରୀଟି ଅଞ୍ଚଳରେ ଜଣେ ଲୋକ ଥାଏ । ତାର ବ୍ୟବସାୟ ହେଲା ଅମୃତବଜାର ପର୍ଯ୍ୟାୟରୁ ଯାଇକେଲରେ ବୁଲି ବୁଲି ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଯୋଗାଇଦେବା । ଟିକେ ଖନେଇ ଖନେଇ କଥା କୁହେ । ଫୁଟ୍‌ବଲ ଖେଳ ଖେଳି ଲଢ଼େଇଠୁଁ ଆରମ୍ଭ କରି ସବୁ ସଭ୍ୟମିତରେ ସେ ଉପସ୍ଥିତ ଥାଏ । ସେଦିନ ବି ସେଠି ସେ ଅଛୁ । ତାକୁ ଲୋକେ ଆଡ଼ବାୟା ପୁନା ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ଏଇ ପୁନାର ଗୋଟାଏ ଗୁଣ ଥିଲା, ହାତରେ ଟେକା ଫିଙ୍ଗି ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚ ନଡ଼ିଆ ଗଛରୁ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନଡ଼ିଆ ସେ ଝଡ଼େଇଦେଇ ପାରିବ । ରାସ୍ତା ଉପରେ ଲୋକଗହଳ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିଥିବା ବେଳେ ମୁଁ ଦେଖିଲି ରାଧାନାଥ ଟ୍ରେନିଂ କଲେଜ ଫାଟକ ସଂଲଗ୍ନ ଅନୁତ ପାଚେରୀ ସେପଟେ ପୁନା ଏକାକୀ ଠିଆ ହେଇଛି । ରାଗରେ ତା ଆଖି ଦି'ଟା ଯେମିତି ଜଳୁଥାଏ । ମୁଁ ଦେଖୁଛି, ପୁନା ତଳକୁ ନଇଁପଡ଼ି ଟେକା ବା ଗୋଡ଼ି ଜାତୀୟ କିଛି ଗୋଟିଏ ଜନସ୍ତ ହାତରେ ଉଠାଇଆଣି ଏସ୍.ପି. ଲେନ୍ ସାହେବଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଥିବା ଟୋପିକୁ ଏମିତି ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଫିଙ୍ଗିଲା ଯେ ଟୋପିଟି ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରୁ ତଳକୁ ଖସିପଡ଼ିଲା । ଉପସ୍ଥିତ ପୋଲିସ୍ ଅଫିସର ଓ ପୋଲିସ୍ ଫୋର ବ୍ରତ୍ତ ହେଇପଡ଼ିଲେ । ଟେକା କିଏ ମାରିବ ଖୋଜା ଚାଲିଲା । କିନ୍ତୁ ଧରିବେ କାହାକୁ ? ପୁନା ତ ଲେନ୍ ସାହେବଙ୍କ ମଥା ଉପରୁ ଟୋପି ଖସାଇ ଦେଇ ସେଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ କୁଆଡ଼େ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଇ-ଗଲାଣି । ଦୋଷୀକୁ ଧରିପାରିଲେ ନାହିଁ ବୋଲି ଏସ୍.ପି. ଜ୍ଞ ଆଦେଶରେ ଉପସ୍ଥିତ ଜନତା ଉପରେ ପୋଲିସର ଆଖିବୁଜା ପ୍ରହାର ଚାଲିଲା । ପୋଲିସ୍ ଯାହାକୁ ହାତପାଖରେ ପାଇଛି ତାକୁ ପିଟିଛି । ଜଣେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷିତ କଂଗ୍ରେସ ନେତା ଶ୍ରୀ ଭବଗ୍ରାସ୍ତ୍ର ପତି ପୋଲିସ୍ ମାଡ଼ରେ ଅତି ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ ଆହତ ହୋଇ-ପଡ଼ିଥିଲେ । ସେ ରାସ୍ତାଧାରରେ ଗୋଟିଏ ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନ ଥିଲା । ସେଠି ଗଣ୍ଡଗୋଲ ଲାଗିବାରୁ ଦୋକାନୀ ଦୋକାନ ବନ୍ଦ କରି ଦୋକାନ ସାମନାରେ ତାଟି ଝୁଲେଇ ଦେଇଛି । ପୋଲିସ୍ ମାଡ଼ରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ଆମେ ଦୁଇ ଡିନିଜଣ ଗ୍ରହଣ ସେଇ ତାଟି ଭିତରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଲୁ । କିନ୍ତୁ ସେଠି ବି ପୋଲିସର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲା ଓ ତାଟି ଉପରେ ଲାଠି ପ୍ରହାର ଚାଲିଲା । କ'ଣ କରିବୁ ଆମେ ? ତାଟିରୁ ଗୋଟିଏ ପାଖ ଧୀରେ ଟେକି ସେପଟେ ଖସି ପଳାଇଗଲାବେଳେ ଗୋଟିଏ ଭଦ୍ର ପୋଲିସ୍ କନେଷ୍ଟବଲର ମଧୁର ଲାଠିପ୍ରହାର ମୋର ଡାହାଣଗୋଡ଼ ବଳାଗଣ୍ଠିକୁ ଚୁମ୍ବନ କଲା । (ମଧୁର ଓ ଚୁମ୍ବନ ଶବ୍ଦ ମୁଁ ଜାଣିଶୁଣି ବ୍ୟବହାର କରିଛି, ଯେହେତୁ ସେ କନେଷ୍ଟବଲଟି ଯେ କୌଣସି କାରଣରୁ ହେଉ ମୋ

ବଳାଗଣିକୁ ଟିକେ ଠୁକେଇ ଦେଇଥିଲା ମାତ୍ର) ପ୍ରହାର ଯେତେ ମଧୁର ହେଲେ ବି ମୋ ପାଦ ଗଣିଟା ଚନ୍ ଚନ୍ ହୋଇ ଉଠୁଥାଏ । ହଷ୍ଟେଲକୁ ଯାଇ ଆମେ ସବୁ ଆମ ଡାଇନିଂହଲ୍ (ଖାଇବା ଘର) ଝରକା ପାଖରେ ଆସି ଠିଆ ହେଲୁ । ଝରକା ପାଖରୁ ରାସ୍ତା ଉପର ଘଟଣା ସ୍ଥଳର ଦୂରତ୍ୱ ହେଉଛି ମାତ୍ର ଆଠ ଦଶ ଫୁଟ । ରାସ୍ତା ଜନଗହନ, କେବଳ ସତ୍ୟାଗ୍ରହମାନେ—ଜଣେ ତ ଅଚେତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି— ଅନ୍ୟମାନେ ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧଚେତନ ଅବସ୍ଥାରେ ଏଠି ସେଠି ପଡ଼ିରହିଛନ୍ତି । ଆଉ ଆସନ୍ନ ମୃତ ମଡ଼ାକୁ ଶାଗୁଣୀମାନେ ଜଗିରହିଲୁଣି ପୋଲିସ୍-ଫୋଜ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଯାଇଛନ୍ତି । ଏସ୍.ପି. ଲେନ୍ ସାହେବ ଖୁବ୍ ଫୁର୍ତ୍ତିରେ ସେଠି ପଇଁତର ମାରୁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ନିଜ ଜନ୍ମଭୂମି ଆସ୍କାରଲ୍ୟାଣ୍ଡ ବୋଲି କଥା କଥାକେ ସେ ନିଜକୁ ଆଇରସ ରୁଣ୍ଡା ବୋଲି ଗର୍ବ କରିଥା'ନ୍ତି । ଏତିକିବେଳେ ଦେଖାଗଲା ବିଲୁ ସେ ଆଡ଼କୁ ଆସୁଛି । କିଛି ବୁଝିହେଲାନି । କଲିଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲ—ଏକାଦଶ ଶ୍ରେଣୀର ଗ୍ରହ, ଆମ ଗ୍ରହ ସମାଜର ପ୍ରିୟ ନେତା । ଭଲ ଗ୍ରହ । ଚମ୍ପାଫୁଲ ପରି ଦେହର ରଙ୍ଗ, ସୁନ୍ଦର ଚେହେରା । ଏକନମ୍ବର ସ୍ପୋର୍ଟସ୍‌ମ୍ୟାନ୍ । ସେତେବେଳେ ତ ଗ୍ରହମଣ୍ଡଳରେ ପ୍ୟାଣ୍ଟର ପ୍ରଚଳନ ହେଉନି । ସମସ୍ତେ ଧୋତି ପିନ୍ଧନ୍ତି । ପିନ୍ ପିନ୍ ଫାଇନ୍ ଧୋତି, ସିଲ୍କ ପଞ୍ଜାବୀ, ସାମାନ୍ୟ ବର୍ଷାର ଧନୁ ପଡ଼ୁଛି ବୋଲି ଦେହରେ ଚମକାର ଡକ୍‌ବ୍ୟାକ ବର୍ଷାଦି, ଗୁଡି ଖୋଲି, ବର୍ଷାଦିର ଦୁଇ ପକେଟ୍‌ରେ ଖୁବ୍ ଷ୍ଟାଇଲ୍‌ରେ ହାତପାଠୁଲି ରଖି ବିଲୁ ଆସି ଏସ୍.ପି.ଙ୍କର ମାତ୍ର ଦୁଇ ଡିଜି ଫୁଟ ଅନ୍ତରରେ ସେଠି ଠିଆହୋଇ ଗୁରୁଆଡ଼କୁ ଟିକେ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରି କହିଉଠିଲା—ହାଟ୍ ଇଜ୍ ଗୋଇଙ୍ଗ୍ ଅନ୍ ହୁଅର ?...ଏଇ ବିଲୁ ! ଦୁଃସାହସୀ ବୋଲି ଜଣାଅଛି । ଚଳନ୍ତା ଟ୍ରେନ୍‌ର ପଛ ଡବାରେ ଚଢ଼ି ଟ୍ରେନ୍ ବାହାରେ ବାହାରେ ବାଡ଼ା ଧରି ଧରି ଚାଲି ଚାଲି ଯାଇ ଇଞ୍ଜିନ୍ ପାଖ ଡବାରେ ପହଞ୍ଚିବ । ଗୋଟିଏ ପୁରୁଣା ସାଇକେଲରେ କଟକରୁ ଆଫ୍‌ଗାନିସ୍ତାନ ଯାଇ କଟକ ଫେରି ଆସିଛି । ଏଠି ଯେ ରକ୍ତମୁଖା ଏସ୍.ପି. ଲେନ୍ ସାହେବକୁ ଏମିତି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଲା...ମୋ କଥା ମୋ ମନରେ ଅଛି, ବିଲୁର ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ ଲେନ୍ ସାହେବ ରାଗରେ ଜଳିଯାଇ ତା ହାତରେ ଧରିଥିବା ଓଜନିଆ ବି.ପି. ଛଡ଼ରେ ବିଲୁକୁ ମାରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲାବେଳକୁ ମୋ ଆଖି ବୁଜିହେଇଗଲା । ଉଗ୍ରବାନଙ୍କୁ ସୁରକ୍ଷା କରି ଆଖି ଖୋଲିଲା ବେଳକୁ ଦେଖିଲା, ବିଲୁର କପାଳରୁ ରକ୍ତଝର ତାର ଧୋତି ପଞ୍ଜାବୀ ସବୁ ରକ୍ତରେ ଭଜି ଗଲାଣି । ବିଲୁ ଯେଉଁ ଜାଗାରେ ଯାଇ ଠିଆ ହେଇଥିଲା, ଠିକ୍ ସେଇଠି ଠିଆ ହେଇ ଲେନ୍ ସାହେବକୁ ଧମକେଇ; କହୁଛି—ଅଲ୍‌ରାଇଟ୍, ଆଇ ସାଲ୍ ସି ସୁ !...ଏସ୍.ପି.କୁ ବେଶାତିର କଲୁଣି

ସେଠୁ ଶୀଘ୍ର ଗଡ଼ରେ ଚାଲି ଆସିଲା । ଆମେ ସବୁ ରାତ୍ରା ଉପରକୁ ବାହାରିଗଲୁ । ହଷ୍ଟେଲ ଭିତରକୁ ଆଣି ତା' ଚକସା ପାଇଁ ଆସ୍ଥାନନ କଲବେଳକୁ ଆମକୁ ଆଡ଼େଇଦେଇ କହିଲା—ମୋର କିଛି ହେଇନି । ଗୋଟିଏ ଓଦା ରୁମାଲରେ ମୁହଁ ପୋଛି କହୁଥାଏ, ଯେମିତି ଭାବରେ ମତେ ମାରବା ପାଇଁ ତା ଛଡ଼ି ଉଠେଇଥିଲା, ମୋ ମୁଣ୍ଡ ହୁଏତ ଫାଟିଯାଇ ଥା'ନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ସେ ଛଡ଼ି ଉଠେଇବା ମାତ୍ରେ ମୁଁ ମୋ ମଥାକୁ ଚୁଲେଇ ନେଲି । ଏଇ ଦେଖ, ମୋ କପାଳରେ ତା' ଛଡ଼ିଟା ଖଲି ଘସିହେଇଯାଇ ଚମ ଟିକେ ଫାଟି ଯାଇଛି । ଆଉଥରେ ରୁମାଲରେ ମୁହଁ ପୋଛି ସାଇକେଲରେ ବସି ଚାଲିଗଲା । ..ବିଜୁ ଚାଲିଗଲା । କିନ୍ତୁ ଆମେ ସବୁ ତାର ଭକ୍ତବୃନ୍ଦ, ଆମକୁ ସବୁ ଉକ୍ତିଶୃଙ୍ଖଳାରେ ଚୁଡ଼େଇଦେଇ ଗଲା । ତାର ପ୍ରକୃତରେ ଯେ କି ଅବସ୍ଥା ହେବ ! ତା' ପରଦିନ ଅପରାହ୍ଣରେ ପୁଣି ସତ୍ୟାଗ୍ରହମାନେ ହାତରେ ହିରଣ୍ୟା ପତାକା ଧରି ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଜୟନାଦ କରି ଆଶ୍ରମ ଦଖଲ କରିବା ପାଇଁ ଉପରମହଲକୁ ଉଠିଲେ । ଆମେ ହଷ୍ଟେଲରେ ଥାଇ ଦେଖିଲୁ ରାତ୍ରା ଉପରେ ମାତ୍ର ଦିନ ଚାଲିଯିବା ପୋଲିସ କନେଷ୍ଟବଲ ଅଛନ୍ତି । ଆମମାନେ ସାହସ କରି ରାତ୍ରା ଉପରକୁ ଆସିଲୁ, ଟିକିଏ ପରେ ଗୋଟିଏ କାର୍ ଆସି ଅଟକିଲା । କାରୁରୁ କଟକର କଲେକ୍ଟର (ବୋଧହୁଏ ମି. ଓପାର୍ଡ) ଓ ତାଙ୍କ ସହୃଦ ଜଣେ ଦୁଇଜଣ ଅଫିସର ଓହ୍ଲାଇଲେ । ଆମେ ଟିକିଏ ସାହସ ସଞ୍ଚୟନ କରି ଗାଡ଼ି ଭିତରକୁ ଚାଲି ଦେଖିଲୁ, ଗାଡ଼ି ଭିତରେ ଏସ୍.ପି. ମି. ଲେନ୍ ମୁସାଫି ପରି ଜାକି ଜୁକି ହେଇ ମୁହଁ ତଳକୁ କରି ବସିଛନ୍ତି—ତା ଅର୍ଥ କଲେକ୍ଟର ଏସ୍.ପି.ଙ୍କୁ ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲେଇବା ପାଇଁ ଅନୁମତି ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । କିଛି ଦେଖିବାହାସି ଆସି ପହଞ୍ଚି ଗଲେଣି । କଲେକ୍ଟର ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେତେଜଣଙ୍କ ସହୃଦ ହସି ହସି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଥା'ନ୍ତି । ଯେଉଁ ପୋଲିସ କେତେଜଣ ଆସିଥିଲେ ସେମାନେ ଆଶ୍ରମ ଉପରକୁ ଯାଇ ସତ୍ୟାଗ୍ରହମାନଙ୍କୁ ଭଲରେ ଭଲରେ ବନ୍ଦୀ କରି ନେଇ-ଗଲେ । ଗଡ଼କାଲିର ଘଟଣାରେ କଟକ ସହରରେ ଆଜିଙ୍କ ଖେଳଯାଇଥିଲା । କଂଗ୍ରେସ ତରଫରୁ ଏକ ପ୍ରତିବାଦ ସଭା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା ।

ଉତ୍କଳମଣି ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ଓଡ଼ିଶାକୁ କଂଗ୍ରେସ ଆଣିବା ଦିନଠୁଁ ସେତେବେଳେ କଟକରେ କଂଗ୍ରେସ ସଭାଟିଏ ହେଇଛି, ସେତେବେଳେ ମନ୍ଦିରର ନାଉନିୟମ ପରି ଜାଗାସ୍ଥ କରି ବାରକିଶୋର ଦାସ ନୂଆ ଜାଗାସ୍ଥ ସଙ୍ଗୀତଟିଏ ଲେଖିଥାଆନ୍ତି ଓ ସଭା ଆରମ୍ଭ ପୁଅରୁ ପୁରାୟକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅଦ୍ୱୈତବଲ୍ଲଭ ରାୟ ସଭା ଆରମ୍ଭରେ ସେଇ ଗୀତଟି ଗାଇଥା'ନ୍ତି । ଯେଉଁଦିନ ସଭା, ସେଇଦିନ ଗୀତଟିର ରଚନା, ସ୍ମରଣଯୋଜନା ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ମତ୍ତରେ ସଙ୍ଗୀତଟିର ପରିବେଷଣ ।

ଉଣେଇଶିଶହ ଡରିଶି ମସିହାରୁ ସ୍ଵାଧୀନତା ଲାଭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ କଂଗ୍ରେସ ସଭାକୁ ଯାଇଛି, ମାତ୍ର ଏଥିରେ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଘଟିବାର କେବେ ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିନାହିଁ । ... ସେଦିନର ପ୍ରତିବାଦ ସଭା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଜାତୀୟ କବି ଗୀତଟିଏ ଲେଖିଲେ ଓ ଅଦ୍ଵୈତ ବାବୁ ଗୀତଟିକୁ ସଭା ପୁରୁଷ ପରିବେଷଣ କଲେ । ଗୀତଟିର ପ୍ରଥମ ପଦଟି ବୋଧହୁଏ ଏହିପରି ଥିଲା—

“ଚଳିବକି ଆଉ ଚଳିବକି ?

ଆମେ କେଇଜଣ

ପରାଣ ନ ଦେଲେ

ଗୋରୁ ସିଂହାସନ ଟଳିବକି ?

ସାଧାରଣତଃ ଦେଶାନ୍ତାଏ ଦେଶାତ୍ମବୋଧ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନାରେ ଅତି-ମାତ୍ରାରେ ଆଲଙ୍କାରିକ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ, ଯେପରି “ଭୂଜା ଶିଖଣ୍ଡଚଳ କୁଞ୍ଜି କାନନମାଳ” ଇତ୍ୟାଦି । କିନ୍ତୁ ଜାତୀୟ କବି ବୀରକିଶୋରଙ୍କ ଦେଶାତ୍ମ-ବୋଧ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନାରେ ଏଭଳି ଶବ୍ଦ ଏକାବେଳେକେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ନା । ସେ କେବଳ ଅତି ସରଳ ଭରଳ ସହଜ ଭାଷାରେ ହିଁ ଗଭୀର ଦେଶାତ୍ମବୋଧ ଭାବ ଉଦ୍ଘାପକ ସଙ୍ଗୀତ ବହୁସଂଖ୍ୟାରେ ରଚନା କରିଯାଇଛନ୍ତି, ଓ ଏଥିପାଇଁ ଚିରଦିନ ଲାଗି ସେ ଜାତୀୟ କବି ସମ୍ମାନରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ସେଦିନର ସଭା ଅତି ଉଦ୍ଘାମ ଉତ୍ସାହର ସହିତ ଶେଷ ହେଲା । ମୋ’ ମନରେ ସେଇ ଗୋଟିଏ କଥା ଖେଳୁଥାଏ । ଏସ୍. ପି. ଲେନ୍ ସାହେବଙ୍କୁ ବନ୍ଧୁ କାହିଁକି କହିଲା ଯେ, “ଆଜି ଉଇଲ୍ ସି ମୁଁ” ! କ’ଣ ସେ ଦେଖିବ ! କିନ୍ତୁ ନା, ମତେ ଆଉ ବେଶୀ ସମୟ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲାନି । ଘଟଣା ଘଟିବାର ଦ୍ଵିତୀୟ ଦିନ କଲେକ୍ଟର ଏଇ ଏସ୍. ପି. ଲେନ୍ ଗାଡ଼ିରୁ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇଦେଲେ ନାହିଁ ଆଉ ତୃତୀୟ ଦିନ ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ଜିଲ୍ଲାକୁ ବଦଳି କରିଦିଆଗଲା । ହଁ, ଏକଥା ନୁହେଁ ଯେ, ଲେନ୍‌ସାହେବ କେବଳ ବନ୍ଧୁକୁ ମାରିଲା ବୋଲି ତାକୁ ଏପରି ଦଣ୍ଡ ଦିଆଗଲା । ଅବଶ୍ୟ ବନ୍ଧୁ କଟକ ସହରର ଏକ ଅତି ବଶିଷ୍ଠ ପରିବାରର ଅତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓ ସେକାଲର ଉଦାରପତ୍ନୀ ନେତା ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, କାଇଜାର୍-ଇ-ହିନ୍ଦ୍‌ଙ୍କ ପୁଅ । ସମସ୍ତ କଟକ ସହର ବାସୀଙ୍କର ସେ ଅତି ପ୍ରିୟ ଓ ଆପଣାର । କିନ୍ତୁ ସେ ଏଥି ପ୍ରତି ଧ୍ୟାନ ନ ଦେଇ ସେଦିନ ଲେନ୍‌ସାହେବ ଅତି ନିଶ୍ଚୟ ନିରସ୍ତ୍ର ସତ୍ୟାଗ୍ରହମାନଙ୍କୁ ବିନା ପ୍ରତ୍ନେତନାରେ ନିର୍ମମ ପ୍ରହାର କରି ଯେଉଁ ହୁଦ୍‌ସ୍ତ ବିଦାରକ ଦୃଶ୍ୟ ଘଟାଇଦେଲା, ସେଥିପ୍ରତି ସରକାରଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ଵୟଂ ବଲୁର ମଧ୍ୟ ନିଜସ୍ଵ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ରହିଥିଲା ।

ଏକ ଦୁଃସାହସୀ ବନ୍ଧୁ ! ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍‌ଟିମ୍‌ର ଇତିହାସ ସୃଷ୍ଟିକାରୀ ସେକ୍ସରହାସ, ପାଟନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍‌ଟିମ୍‌ର ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ିଆ ଖେଳାଳୀ, କଲେଜରେ ପଢୁଥିବାବେଳେ ଜଙ୍ଗଲ୍ କମିଶନ ପାଇ ଭାରତୀୟ ରୟାଲ୍ ଏୟର୍ ଫୋର୍ସରେ ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ିଆ ପାଇଲଟ୍, ଭାଇସ୍‌ରୟ ଲର୍ଡ୍ ଡ୍ରାଭେଲ୍‌ଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବିମାନ ଚାଳକ, ଓ ସେଇ ଡ୍ରୋଭେଲ୍‌ଙ୍କୁ ଜାମାନ ଅପହରଣ କରିନେବା ଅଭିଯୋଗ ? ରେ ଅନ୍ତରାଶ ବନ୍ଦୀ ଓ ପରେ ବହୁକାଳ ଅଣ୍ଡରଗ୍ରାଉଣ୍ଡରେ ରହିବା ପରେ ମୁକ୍ତ, ଓ ସେଇ ସମୟରେ ଇଣ୍ଡୋନେସିଆରେ ଜଳ, ସ୍ଥଳ, ଆକାଶ ସବୁ ପ୍ରତିରକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଫାଙ୍କିଦେଇ ନେହେରୁଙ୍କ ଉପଦେଶ କ୍ରମେ ଇଣ୍ଡୋନେସିଆର ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ଯୁକ୍ତଶ୍ରେଣୀଙ୍କୁ ବିମାନଯୋଗେ ଭାରତକୁ ଆନୟନ ଓ ଏହିପରି ବହୁ ବହୁ ଦୁଃସାହସିକ ତଥା ବୁରୁହପୁର୍ଣ୍ଣ କାହାଣୀ ଓ କାର୍ତ୍ତିର ଅଧିକାରୀ, ସେଦିନର ଆମ ଗୁପ୍ତ ସମ୍ବାଜର ପ୍ରିୟତମ “ବନ୍ଧୁ” ଆଉ କେହି ନୁହଁନ୍ତି, ବର୍ତ୍ତମାନର ଦୁଇ ଦୁଇଥର ନିର୍ବାଚନରେ ଜୟଲଭ କରିଥିବା ଓଡ଼ିଶାର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବନ୍ଧୁ ପଟ୍ଟନାୟକ । (ଲର୍ଡ୍ ଡ୍ରାଭେଲ୍‌ଙ୍କ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଘଟଣାଟି କେବଳ ଲୋକମୁଖରୁ ସଂଗୃହୀତ) ।

ସ୍ମୃତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ସମ୍ମାନାର୍ଥେ ବିରାଟ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ

ଓ ଶିଳ୍ପୀ ଶ୍ରୀ ବିନ୍ଦ୍ୟଧର ବନା

ସମୟ ବିଦିଯାଇଛି । ଏଇ ସମୟରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ପାର୍ଲିାମେଣ୍ଟରେ ୧୯୩୫ ମସିହା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଅଫ୍ ଇଣ୍ଡିଆ ଆକ୍ଟ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ବିଲ୍ ଗୃହୀତ ହେଲା ଓ ଏଇ ବିଲ୍ ଦ୍ୱାରା ଭାରତରେ ଓଡ଼ିଶା ଓ ସିନ୍ଧୁ—ଏ ଦୁଇଟି ନୂତନ ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେଲା । ଏହା ସହିତ ଭାରତରେ ସର୍ବପ୍ରଥମ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଭିତ୍ତିରେ ନିର୍ବାଚନ କରାଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ବିଲ୍‌ରେ ରହିଲା । କିନ୍ତୁ ଏଇ ନିର୍ବାଚନ ଜେନେରାଲ୍ ପ୍ରାଞ୍ଚାଇଲ୍ ପଦ୍ଧତିରେ ନ ହୋଇ ଲିମିଟେଡ୍ ପ୍ରାଞ୍ଚାଇଲ୍ ବା ସୀମିତ ପ୍ରାଞ୍ଚାଇଲ୍ ପଦ୍ଧତିରେ ହେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିଲ୍‌ରେ ଥିଲା । ଏଇ ସୀମିତ ପଦ୍ଧତିର ମର୍ମହେଲା—ଜଣେ ଭୋଟଦାତାଙ୍କ ବୟସ ଏକୋଇଶ ବର୍ଷ ହେଇଥିବ ଓ ତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷାଗତ ଯୋଗ୍ୟତା ସର୍ବନିମ୍ନ ମେଟ୍ରିକ୍ ପାଶ୍ ହେଇଥିବ । ଶିକ୍ଷାଗତ ଯୋଗ୍ୟତା ନ ଥିଲେ ସେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମାର ଆୟକରଦାତା ଓ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳ ବାସୀନା ହୋଇଥିଲେ ସେଇପରି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମାର ଚୌକିଦାରୀ ଟିକିଯଦାତା ହୋଇଥିବେ । ଉଣେଇଶିଶହ’ ଛତିଶ ମସିହା ଏପ୍ରିଲ୍ ପହିଲାଦିନ ସ୍ମୃତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେବାର କଥା । ସେଇ

ଅନୁସାରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସବୁ ଚାଲିଥାଏ । ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଶୁଭକାମନା କରି ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ପଡ଼ିଆରେ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ଅଫିସ ପଛପଟରୁ ଟାଉନହଲ୍ ସେପଟ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଭବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପ୍ତ ଏକ ସୁଶୋଭିତ ସୁପରିକଳ୍ପିତ ସୁନ୍ଦର ସର୍ବଭାରତୀୟ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ବେଶ୍ କିଛିଦିନ ଧରି ଚାଲିଥିଲା । ମୋର ଜୀବନକାଳ ଭିତରେ ଏପରି ଏକ ଚିତ୍ରକର୍ମକ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ କଟକ ସହରରେ ମୁଁ ଆଉ କେବେ ଦେଖିନି । ଏଇ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ଏକ୍ଜିକ୍ୟୁଟିଭ ଅଫିସର ଶ୍ରୀ ସୋମନାଥ ଦାସଙ୍କ ସୁପରିଚାଳନାରେ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ପରିସରର ରୂପରେଖ ସବୁ ବଦଳିଗଲା । ସମ୍ରାଟ୍ ପଞ୍ଚମଜର୍ଜଙ୍କ ରାଜତ୍ବର ପଚାଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ତ୍ତି ଉପଲକ୍ଷେ ଜୁବୁଲି ଉତ୍ସବ ପାଳନ କରାଯାଇ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟିର ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରବେଶ ଦ୍ବାର ସମ୍ମୁଖ ସ୍ଥାନରେ ଜୁବୁଲି ମାର୍କେଟ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା ଓ ପରିତ୍ୟକ୍ତ କର୍ମମାତ୍ର ଅସୁନ୍ଦର ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ପୁଷ୍କରିଣୀର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଫାର ଅଣାଯାଇ ଏହାକୁ ଏକ ଶୋଭନୀୟ ସମ୍ରାଟ୍ ପୁଷ୍କରିଣୀର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦିଆଗଲା । ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ସମୟରେ ଏହାର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ବକୁ ରଙ୍ଗିନ୍ ଆଲେକମାଳାରେ ସୁଶୋଭିତ କରି ପୁଷ୍କରିଣୀର ପରିଷ୍କୃତ ଜଳ ଉପରେ ନୌକା ବିହାରର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିଲା । କଲିକତାର ପୂର୍ଣ୍ଣାୟମାନ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚଲରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଚାରିଦିନ ଧରି ବଙ୍ଗଳା ନାଟକ ଅଭିନୀତ ହୋଇଥିଲା । ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ନାଟକ “ବାଙ୍ଗଲର ମେଘେ” ମୁଁ ଦେଖିଥିଲି ଓ ପଦ୍ମାଦେବୀ, ଅଙ୍ଗୁରୁବାଲା, ରାଣୀବାଲା, ଭୂମେନ୍ ରାୟ, ଯୋଗେଶ ଚୌଧୁରୀ, ଜହର ଗାଙ୍ଗୁଲି ପ୍ରଭୃତି ସେ ସମୟର କଲିକତାର ପୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନଟନଟୀମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲି । ପ୍ରବାସୀ ବାଙ୍ଗଲ ସାହିତ୍ୟ ପରିଷଦ ପାଠାଗାରର ମେମ୍ବର ହୋଇ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ବଙ୍ଗଳା ବହି ମୁଁ ପଢୁଥାଏ, କିନ୍ତୁ ଏଇ ପ୍ରଥମ ଏକ ବଙ୍ଗଳା ନାଟକ ଏଇ ଏକ୍ଜିଭସନ୍ରେ ଦେଖିଲି ।

ଶିଳ୍ପୀ ବି. ବର୍ମା

...ହଁ, ବି. ବର୍ମା—ବିମ୍ବାଧର ବର୍ମା—ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ, ଚିତ୍ରାଙ୍କନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଶାର ବରପୁତ୍ର । ତାଙ୍କ ନାଁ ମୁଁ ଶୁଣିଛି, କିନ୍ତୁ କେବେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ନ ଥିଲି । ଏଇ ଏକ୍ଜିଭସନ୍ରେ ତାଙ୍କର ଅମର ଚିତ୍ରକଳା “ପଲ୍ଲୀବଧୂ” ଦେଖିଲି, ଯେଉଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପଲ୍ଲୀବଧୂର ପ୍ରସ୍ଥା ଶିଳ୍ପୀଶିରେମଣି ବର୍ମାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେଠି ଦେଖିଲି—ମଧ୍ୟମ ଗଡ଼ଣ, ହସ ହସ ମୁଖେ ଆଖିରେ ସୁନା-ଫ୍ରେମର ଚପମା । ଆଜି ତାଙ୍କ ରୂପ ଯୁରଣ କଲେ ମନେ ହୁଏ, ସତେ ଯେମିତି ସେ ରୂପ ଓ ଗୁଣ ଉଭୟ ବିଭବ ଘେନି ଶିଳ୍ପୀ ହେବାପାଇଁ ଜନ୍ମ ନେଇଥିଲେ । ମୁଁ ପଲ୍ଲୀବଧୂ ଛବିଟିକୁ ଦେଖୁଥାଏ, ସମଗ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶନୀରେ ଏଇ ପଲ୍ଲୀବଧୂ ଚିତ୍ରଟି

ଥୁଲ ସବୁଠୁ ବଡ଼ ଆକର୍ଷଣ । ଏତେ ସୁନ୍ଦର ଗୋଟିଏ ଚନ୍ଦ୍ର ମୁଁ ପୁଅରୁ କେବେ ଦେଖି ନ ଥିଲି । ଆଜି ମୋର ମନେ ପଡ଼ୁଛି, ପ୍ରଦର୍ଶନୀର ଶେଷ ଦିବସରେ (ଯେତେବେଳେ ସୁନାଭରି ଥିଲା ଚନ୍ଦ୍ର, ପନ୍ଦର ଟଙ୍କା) କନିକାର ଟିକାସୂତ୍ର ସାହେବ ଶ୍ରୀ ଗୌଲେନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜଦେଓ ପକ୍ଷୀବଧୂ ଛବିଟିକୁ ସାତହଜାର ଟଙ୍କା ଦେଇ ବମ୍ପାଙ୍କଠାରୁ କଣିନେଇଥିଲେ । ... ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବମ୍ପା ସେତେବେଳେ ଗୁରୁଜୀବୌଦ୍ଧ ଅଞ୍ଚଳରେ ରହୁଥିଲେ । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କ ସହୃଦ ମୋର କୋଉଠି ସାକ୍ଷାତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ଘଟଣା ପରେ ମୁଁ ସାହସ କରି ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲି । ତାଙ୍କ ସହୃଦ ଥରେ ଦେଖା କରିବା ପାଇଁ ମୋ' ଯିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇଲି । ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ଟିକେ ହସ ଖେଳିଗଲା । ମୁଁ ଏଣେ-ତେଣେ ଆଖିଫେରାଇ ଛବିସବୁକୁ ଦେଖୁଥାଏ—ଏ ସ୍ଥାନଟି ଜଣେ ଆର୍ଟିଷ୍ଟର ଷ୍ଟୁଡ଼ିଓ ବୋଲି ସେଇ ପ୍ରଥମ ମୁଁ ଜାଣିଲି । ଗୋଟିଏ ଛବିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ମତେ ପଚାରିଲେ—ଏ ଚନ୍ଦ୍ରଟି ତମକୁ କେମିତି ଲାଗୁଛି ? ... ଛବିଟି ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଯୁବକର ଛବି—ପେନ୍‌ସିଲ୍ ସ୍କେଚ୍ । ତାଙ୍କୁ କହିଲି—ହଁ ଛବିଟି ଭଲ ହେଉଛି । ... କହିଲେ—ଭଲ ଖରାପ କଥା ନୁହେଁ । ଛବିଟିର ମୁହଁକୁ ଗୁଡ଼ିଦେଖ, ସେ ଭଲ-ମୁଡ଼ରେ ଅଛି ନା ଖରାପ ମୁଡ଼ରେ ଅଛି ? ଟିକେ ଦୃଢ଼ରେ ପଡ଼ି କହିଲି—ଭଲ ମୁଡ଼ରେ ଅଛି ବୋଲି ତ ଜଣା ପଡ଼ୁଛି । ... ମତେ କହିଲେ—ଆଜ୍ଞା ତମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଖି ବୁଜ । ମୁଁ ଆଖି ବୁଜିଲି । ପ୍ରାୟ ଦିନ ଗୁରୁ ସେକେଣ୍ଡ ପରେ କହିଲେ—ହଁ ଏଥର ଆଖିଖୋଲ । ... ମୁଁ ଆଖି ଖୋଲିଲି । ମୋ' ବିସ୍ମୟର ସୀମା ନାହିଁ, ମୁଁ ଦେଖୁଛି ଏଥର ଝିଅଟିର ମୁହଁ ଏକାବେଳାକେ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ । ପଚାରିଲି—ଏଇଟା କ'ଣ ସେଇ ଛବି ? ହସି ହସି କହିଲେ—ହଁ ସେଇ ଛବି । ଏଇ ଦେଖ ଏ ପେନ୍‌ସିଲ୍ ମୁନର ଟିକେ ସ୍ପର୍ଶରେ ତା'ର ମୁହଁର ଅବସ୍ଥା ବଦଳି ଯାଉଛି । ଏଥର ତାଙ୍କର ପାଦସ୍ପର୍ଶ କରି ଫେରିଲି । ଏ ଘଟଣାର ଅନେକ ଦିନ ପରେ ପୁଣି ବିମ୍ବାଧର ବମ୍ପାଙ୍କ ଶିଳ୍ପକଳାର ଏକ ଅଲୌକିକ ଚନ୍ଦ୍ର ମୋ' ଆଖିରେ ପଡ଼ିଲା । କଲିକତାରୁ ଶ୍ରୀ ସଜନାକାନ୍ତ ଦାସଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା “ଶନିବାରରେ ଚିଠି” ମୁଁ ନିୟମିତ ପଢୁଥିଲି । ବେଳେ ବେଳେ ବଙ୍ଗଳା ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା “ଭରତବର୍ଷ” ବି ପଢ଼େ । ସେଦିନ ଭରତବର୍ଷ ପୃଷ୍ଠାରେ ଦେଖିଲି ବମ୍ପାଙ୍କର ସେଇ ଅଲୌକିକ ଚନ୍ଦ୍ରଟି ।

ଅର୍ଦ୍ଧଶତ ବର୍ଷ ପରେ

ଚନ୍ଦ୍ରଟିର ନାମକରଣ କରାଯାଇଛି “ଅର୍ଦ୍ଧଶତ ବର୍ଷ ପରେ”—ଆଉ ଚନ୍ଦ୍ରଟିର ବିଷୟବସ୍ତୁ ହେଲା—ଅର୍ଦ୍ଧଶତ ବା ଦୀର୍ଘ ପରାଣ ବର୍ଷ ପରେ ଦୁଇ

ପରମ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ଭେଟ ହେଇବ ଓ ଦୁହେଁ ଦୁହେଁଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ମାନ-
 ଚକ୍ଷୁରେ ଚାହିଁ ରହିଛନ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ର ଚାନ୍ଦିପଡ଼ୁଛି ସେମାନଙ୍କର ସେତେବେଳର
 ବୟସ ପ୍ରାୟ ଅଶୀର ପାଖାପାଖି । ପ୍ରାୟ ପଚାଶ (୫୦) ବର୍ଷ ପରେ ଏ
 ସାକ୍ଷାତରେ ଦୁହେଁ ଯେମିତି ଦୁହେଁଙ୍କଠାରେ କିଛି ଖୋଜି ବୁଲୁଛନ୍ତି । ଛବିଟି
 ଦେଖି କିଛି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପାଇଁ ମୁଁ ଏକାବେଳାକେ ଅଭିଭୂତ ହେଇପଡ଼ିଲି । ଏବେ
 ଯେତେ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ବି ଛବିଟିର ସାମଗ୍ରିକ ରୂପରେଖ ମୁଁ ଏଠି ପ୍ରକାଶ
 କରିପାରୁନି । ତେବେ ଏ ଛବିଟି ଦେଖି ‘ଶନିବାରରେ’ ଚିଠିର ସମ୍ପାଦକ
 ଶ୍ରୀ ସଜନୀକାନ୍ତ ଦାସ ଲେଖିଥିଲେ—“ଶିଳ୍ପୀ ଶ୍ରୀ ବର୍ମା ତାଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରର ନାମକରଣ
 ‘ଅର୍ଦ୍ଧଶତ ବର୍ଷ ପରେ’ ରଖିଛନ୍ତି ଠିକ୍; କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ଅର୍ଦ୍ଧଶତ ବର୍ଷ ପରେ
 ହିଁ ପୁଣି ଏମିତି ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଚନ୍ଦ୍ର ଆମକୁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା” । ଯେଉଁ
 ବଙ୍ଗଦେଶରେ ନନ୍ଦଲଲ, ଯାମିନୀକାନ୍ତ, ଅବନୀମୁ ପ୍ରଭୃତି ଚନ୍ଦ୍ରକଳାର ମହାନ
 ସାଧକମାନେ ଅଛନ୍ତି, ସେଠି ଓଡ଼ିଆ ଶିଳ୍ପୀ ବି. ବର୍ମାଙ୍କ ପ୍ରତି ସଜନୀକାନ୍ତ
 ଦାସଙ୍କ ଏଭଳି ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନରେ ଆଜି ମଧ୍ୟ ମୋ ଗୁଡ଼ି ଗର୍ବରେ ଫୁଲୁଉଛି ।
 କଲିକତା ନିଉ ଥିଏଟାର୍ସ ପ୍ରଯୋଜିତ ଓ ପ୍ରମଥେଶ ବରୁଆ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର
 ଜଗତରେ ଇତିହାସ ସୃଷ୍ଟିକାରୀ ବଙ୍ଗଳା କଥାଚିତ୍ର “ମୁକ୍ତି”ର ଯୁଗ୍ମ ଚନ୍ଦ୍ରନାଟ୍ୟ
 ଲେଖକ ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ପ୍ରମଥେଶ ବରୁଆ ଓ ସଜନୀକାନ୍ତ ଦାସ । ପୁଣି ଏଇ ସଜନୀକାନ୍ତ
 ଦାସ ଥିଲେ ସାଂଘାତକ ଭାବେ ସ୍ୱସ୍ତବାଦୀ । ଥରେ ମୁଁ ଦେଖିଲି, ଶନିବାରରେ
 ଚିଠି ପତ୍ରିକାର ଗୋଟିଏ ପଟେ ଏକ ଇଂରାଜୀ ଉପନ୍ୟାସର କିଛି ଅଂଶ ମୁଦ୍ରିତ
 ହେଇଛି ଓ ଅନ୍ୟପଟେ ରହିଛି ଇଂରେଜ ଉପନ୍ୟାସଟିର ସେଇ ଅଂଶଟିର
 ବଙ୍ଗଳା ଅନୁବାଦ । ଅନ୍ୟ କଥାରେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ଜଣେ ଅତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କବି
 କଥାକାର ଓ ନାଟ୍ୟକାର ପୁଣି କଲିକତା ପ୍ରେସିଡେନ୍ସି କଲେଜର ବରିଷ୍ଠ
 ଇଂରାଜୀ ପ୍ରଫେସର ହେଉଛନ୍ତି ଏଇ ଉପନ୍ୟାସର ଲେଖକ । ଏହା ହେଉଛି ଏକ
 ସାହିତ୍ୟିକ ଚୋର ବା ପ୍ଲାଗିଆରିଜମ୍ । ତାଙ୍କର ସବୁ ପ୍ରତିପତ୍ତି ସତ୍ତ୍ୱେ
 ସଜନୀକାନ୍ତଙ୍କ ଜାଗ୍ରତ ଦୃଷ୍ଟି ତାଙ୍କୁ କ୍ଷମା ଦେଇନି । ଏଇ ଉପନ୍ୟାସକାର
 ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ ଉପନ୍ୟାସ ‘ସେନ୍ଦ୍ର କମଳ ଫୁଟିଲ୍’ରେ କଲିକତାର
 ପ୍ରବାସୀ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଚଳଣି ଓ ବ୍ୟବହାରକୁ ଅତି ନିମ୍ନ ସ୍ତରର ବ୍ୟଙ୍ଗପୂର୍ଣ୍ଣ
 ଭାଷାରେ ସମାଲୋଚନା କରିଥିଲେ । ଆମର କବିଚନ୍ଦ୍ର କାଳୀ ପଟ୍ଟନାୟକ ତାଙ୍କର
 ଏକ ନାଟକରେ ଏଇ ବଙ୍ଗାଳୀ ଉପନ୍ୟାସକାରଙ୍କ କୁସ୍ଥିତି ଆଚରଣର ଯଥାର୍ଥ
 ଉତ୍ତର ଦେଇଥିଲେ ।

ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ

୧୯୩୭ ମସିହା ଏପ୍ରିଲ୍ ପହଲ । ଏଇଦିନ ବିହାରରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ବାଲେଶ୍ଵର, କଟକ, ପୁରୀ, ଗଞ୍ଜାମ, କୋରାପୁଟ ଓ ସମ୍ବଲପୁର ଏଇ ଛ' ଗୋଟି ଜିଲ୍ଲାକୁ ନେଇ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେଲା । ଏ ପାଖରେ ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କ ଯେମିତି ପ୍ରବଳ ଆଶା ଆକାଂକ୍ଷା ଓ ଉତ୍ତେଜନାପୂର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍ସାହ, ସେପଟେ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ସେମିତି ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ଆୟୋଜନ । ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ଭାବରେ ମୋ ପକ୍ଷରେ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ଏହା ଏକ ଚରସୁରଣୀୟ ଘଟଣା । କିନ୍ତୁ ମୋ ପାଇଁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠନର ଅନ୍ୟ ଏକ ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି ଥିଲା । ୧୯୩୪ରେ ମୁଁ କାଠଯୋଡ଼ି ହଷ୍ଟେଲ ଗୁଡ଼ିଲି । ଏହାପରେ କାଠଯୋଡ଼ି ହଷ୍ଟେଲ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ଓ ଏଇ ବିରାଟ ସୌଧରେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କର ଦୁଇଟି ବିଭାଗ ଡାଇରେକ୍ଟରେଟର୍ ଅଫ୍ ହେଲ୍ଥ ଓ ଡାଇରେକ୍ଟରେଟର୍ ଅଫ୍ ଏଜୁକେସନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଏଠି ସ୍ଥାପିତ ହେବାର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଆୟୋଜନ ଚାଲିଲା । ଏଇ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମୁଁ ଏବଂ ମୋର ସମ୍ପର୍କୀୟ ଗୁଣମାନେ ପୁରୀର ବିହାର ଓଡ଼ିଶାର ବୃହତ୍ତମ ସରକାରୀ ସ୍କୁଲ ଗୁଡ଼ାବାସ କାଠଯୋଡ଼ି ହଷ୍ଟେଲର ଥିଲୁ ସର୍ବଶେଷ ଅନ୍ତେବାସୀ । ପରେ ମୁଁ ଦିନେ ସେଠିକି ଚୁଲିବାକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲି, ଉପର ମହଲାରେ ଯେଉଁ ସାତନମ୍ବର କୋଠରରେ ମୁଁ ବରାବର ରହୁଥିଲି, ସେଇ କୋଠରଟି ହେଲ୍ଥ ଡାଇରେକ୍ଟରେଟ୍ ଅଫିସ୍ ଗୋଦଳ ।

ହଁ, ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଏପ୍ରିଲ୍ ପହଲର ଦିନ ଚାରିଦିନ ପୁରୀରୁ ଏକ ସ୍ପେଶାଲ ଟ୍ରେନ୍ରେ ନୂତନ ଓଡ଼ିଶା ସେକ୍ରେଟେରୀଏଟ୍ରେ ସବୁ ଆସବାବ ଓ ରେକର୍ଡ୍ ପତ୍ର ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ କର୍ମଚାରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପାଣିଙ୍କ ତତ୍ତ୍ଵାବଧାନରେ ପାଟନାରୁ କଟକ ଷ୍ଟେସନରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ଏଇ ଟ୍ରେନ୍କୁ ସ୍ବାଗତ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜଣାଇବା ପାଇଁ ଷ୍ଟେସନରେ ବହୁଲେଇ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ତା'ପରେ ଆସିଲା ପାରଳା ମହାରାଜା ଗଜପତି କୃତଚନ୍ଦ୍ରଦେବ, ଉତ୍କଳ ଗୌରବ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ଓ ଉତ୍କଳମଣି ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ତଥା ଓଡ଼ିଶାର ବହୁ ବରେଣ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ତଥା ଓଡ଼ିଶାର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସେଇ ବହୁ ଉପସ୍ଥିତ ଦିବସ ୧୯୩୭ ଏପ୍ରିଲ୍ ପହଲ ! ତତ୍କାଳୀନ କଟକ ରେଲୱେ ଷ୍ଟେସନର ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରବେଶଦ୍ଵାର ସମ୍ମୁଖେ ଏକ ମୁକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ସୁସଜ୍ଜିତ ଶପଥ ମଣ୍ଡପ ଉପରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥାଏ ଆଲଙ୍କାରିକ ଶୋଭାସମ୍ପନ୍ନ ଏକ ରୌପ୍ୟର ଆସନ । ଯଥାସମୟରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ସାର୍ ଜନ୍ ହବାକ୍ ସାହେବ ଏକ ସ୍ପେଶାଲ ଆଲୁମ୍ନର ଅବତରଣ କଲେ । ଷ୍ଟେସନ ପ୍ଲାଟଫର୍ମରେ ଯଥାସ୍ଥତି ସରକାରୀ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଓ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ ପରେ

ଲଟ୍ଟାହେବ ସମ୍ମାନିତ ସରକାରୀ ଅଫିସରମାନଙ୍କ ଗହଣରେ ଶପଥ ମଣ୍ଡପ ଦିଗକୁ ଯାହା କଲେ । ଏଇଠି ଗୋଟିଏ ଅତି ବନବ ଘଟଣା ଘଟିଲା ।

ଏକ ଆପଡ଼ ପ୍ରହସନ

ଗଭର୍ଣ୍ଣରଙ୍କ ଏ.ଡି.ସି. ମେଜର୍ ଆପ୍ପା ତାଙ୍କ ଗହଣରେ ଚାଲିଆ'ନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ଯେଉଁ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଗଭର୍ଣ୍ଣରଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧନା ଦାୟିତ୍ବରେ ରହୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ ଅତି ତାମ୍ବୁଲପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ କମିଶନର ଅଫିସର ଅଫିସ-ସୁପରିନ୍ଟେଣ୍ଡଣ୍ଟ । ଆମେ ସମସ୍ତେ ଗୋଟିଏ କଲରେ ପାନ ଖାଉ, କିନ୍ତୁ ସେ ଭଦ୍ରଲୋକ ଏକାଥରକେ ଦୁଇକଲରେ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ପାନ ଚୋବାନ୍ତି । ଅରକୁ ଅର ଦୁଇ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ପାନ ପାଟିକୁ ଯାଉଥିବ, ଦୁଇ କଲରେ ପାନ ଚୋବା ଚାଲୁଥିବ । ପାଟିରେ ଦୁଇ କଲରୁ ଗାଢ଼ ଲାଲବର୍ଣ୍ଣ ପାନଛେପ ବହୁଆସୁଥିବ ଓ ତାଙ୍କର ଏଇଅବସ୍ଥାରେ କଥାବାଜୀ, ଅଫିସ୍କାମ, ସବୁ ଚାଲୁଥିବ । ସେଦିନ ପ୍ଲାଟଫର୍ମ ଭିତରୁ ବାହାରକୁ ଆସିବା ସମୟରେ ସେ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ଆପ୍ପାଙ୍କ ଦେହକୁ ପ୍ରାୟ ଲାଗି ଲାଗି ଚାଲୁଆ'ନ୍ତି । ପାଟିରୁ ପାନଛେପ ବୋହୁତ । କି ଅବସ୍ଥାରେ କେଜାଣି ତାଙ୍କ ପାଟିର ପାନଛେପ ଛୁଟା ଯାଇ ମେଜର ଆପ୍ପାଙ୍କ ମୁନଫର୍ମ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମେଜର ଆପ୍ପା ତାଙ୍କ ଜାମା କଲରୁ ଧରି ଦ'ଗାଲରେ ଦ' ଆପଡ଼ ମାରି ବାହାରକୁ ଯାଇ ମୁହଁ ଧୋଇ ଆସିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ସେଠୁ ବିଦାୟ କରିଦେଲେ । ଉପସ୍ଥିତ ଅନେକେ ଏହି ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖୁଆ'ନ୍ତି, କିନ୍ତୁ କାହାର କିଛି କହିବାର ନ ଥିଲା କି କରିବାର ନ ଥିଲା ।... ତା'ପରେ ସେଇ ସୁସଜ୍ଜିତ ମଣ୍ଡପ ଉପରେ ଶପଥ ଉତ୍ସବ କର୍ମ ଶେଷ ହେଲା ଓ ଗଭର୍ଣ୍ଣର କଟକ ରାଜଭବନକୁ ବାହାରିଗଲେ । ସୁବତନ କାଠଯୋଡ଼ି ହଷ୍ଟେଲରେ ତ ଦୁଇଟି ହେଡ଼ିଂ ଅଫ୍ ଦି ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲା—ମୁଖ୍ୟ ସେନ୍ସେ-ଟେରିଭର୍ ଅଫିସ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା ପୁରୁଣା ଅଦାଲତ ଗୃହରେ । ସେତେବେଳେ ସେନ୍ସେଟେରିଭର୍ରେ ହୋମ୍, ଫାଇନାନ୍ସ, ଏଲୁକେସନ, ହେଲ୍ଥ, ପବ୍ଲିକ୍ ଓ.ଏଲ୍.ଏସ୍.ଜି. ପ୍ରଭୃତି ମାତ୍ର କେତୋଟି ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟ ଥିଲା ।

ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ତ ଗଠିତ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ସେନ୍ସେଟେରିଭର୍ ? ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ସେନ୍ସେଟେରିଭର୍ ଚିନ୍ତାବର୍ଣ୍ଣ ତ ଆମେ ପାଇଲୁ ନାହିଁ । ଏକଥା କହିବା ଅର୍ଥ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ସହିତ ଯେଉଁ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ସେନ୍ସେଟେରିଭର୍ ପାଟନାରୁ କଟକକୁ ଆସିଲା, ସେ ସେନ୍ସେଟେରିଭର୍କୁ ଏକ ମିଶ୍ରିତ ସେନ୍ସେଟେରିଭର୍ କୁହାଯାଇଯାଉ । କାରଣ ଓଡ଼ିଶା ସେନ୍ସେଟେରିଭର୍ରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଓଡ଼ିଆ

କର୍ମଗୁଣମାନେ ନ ଆସି ପ୍ରାୟ ସମତୁଲ ଭାବରେ ତିନି ପ୍ରଦେଶର କର୍ମଗୁଣ ଆସିଥିଲେ । ଯଥା—ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗାଳୀ ଓ ତୈଲଙ୍ଗୀୟ । କଥାବାଣୀ, ଗୁଲ୍‌ଚଳଣ ଓ ବେଶପୋଷାକରେ ଏକ ବିଚିତ୍ର ସମାବେଶ । ସେତେବେଳେ ସେହେଟେରିଏଟ୍‌ର କର୍ମଗୁଣମାନେ କେହି ସୁହ୍ୟାଶୁ ପିନ୍ଧୁ ନ ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ କର୍ମଗୁଣମାନଙ୍କର ପୋଷାକ ଥିଲା ମୁଖ୍ୟତଃ ଧୋତି ଉପରେ ସାର୍ଟ ଓ ସାର୍ଟ ଉପରେ ଓପନ୍‌ବ୍ରେଷ୍ଟ କୋଟ ଓ ପାଦରେ ବୁଟ୍ ଜୋତା । ବଙ୍ଗାଳୀମାନଙ୍କର ଥିଲା ମୁଖ୍ୟତଃ ପିନ୍ ପିନ୍ ଧୋତି ଉପରେ ପଞ୍ଜାବି ଓ ପାଦରେ ସମ୍ପୁ । ତୈଲଙ୍ଗୀୟମାନଙ୍କର ବେଶ ଥିଲା ଗୋଟିଏ ସାଧା ଧୋତିର ଅଙ୍ଗେ କ ଅଂଶକୁ ଦୁଇଭାଙ୍ଗ କରି ଅଣ୍ଟାରେ ବେଢ଼ାଇଦେବା ଓ ତା ଉପରେ ହାପ୍‌ସାର୍ଟ, ଗଳାରେ ଟାଇ ସହୃଦ ଓପନ୍‌ବ୍ରେଷ୍ଟ କୋଟ୍ ଆଉ ସବୁଠୁ ଦେଖିବାର କଥା ଥିଲା ସେମାନଙ୍କର ମଥାରେ ତିଳକ ଓ ଚନ୍ଦନର ରେଖା ଓ ଖାଲି ପାଦ । ତା ଅର୍ଥ ପାଦରେ ପାଦୁକା ନ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ତ ଅତିସ କାର୍ଯ୍ୟରେ “ଫାଙ୍ଗିଦେବା” ଶବ୍ଦଟିର ଆଦୌ ପ୍ରବେଶ ହେଇନଥିଲା । ଦଶଟା ପରେ ଅତିସ ଖୋଲିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମସ୍ତେ କର୍ମତତ୍ପର—ସମସ୍ତେ ବ୍ୟସ୍ତ—ବ୍ୟସ୍ତ । ଏଇ ବ୍ୟସ୍ତତା ଓ ଆତନ୍ୟତା ମେଳରେ କର୍ମଗୁଣମାନଙ୍କ ତିନି ଜାତି ବେଶପୋଷାକ କିଶୋର ଚନ୍ଦ୍ରାନନ୍ଦ ଚମ୍ପୂର “ବ” ଅକ୍ଷର ଗୀତ “ବିଚିତ୍ର ବେଶ ମଞ୍ଜୁଳା ରେ ବାଲା, ବିବିଧ ଗୁରୁଣ ଶୀଳା” ପରି ଏଇ ତିନିଭାଣୀ କର୍ମଗୁଣଙ୍କ ବିବିଧ ବେଶ ସମାବେଶରେ ଏକ ଆମୋଦପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିଥିଲା ।

ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ହେବାର ନିଷ୍ପତ୍ତି ନିଆଗଲା ପରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଲା—ଏଇ ନୂତନ ପ୍ରଦେଶର ସ୍ଥାୟୀ ରାଜଧାନୀ କେଉଁଠି ହେବ ? କଟକ ? ପୁରୁଣା ସହରଟିକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଭାଙ୍ଗି ମାଟିରେ ମିଶାଇ ଦେଲେ କେଜାଣି ବା ଏହା ସମ୍ଭବ ହେବ ! ..ପୁଣି ? ନା ଏଥିରେ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡର ଅମର୍ଯ୍ୟାଦା ହେବ । ଏତିକିବେଳେ କେଉଁ ସୂତ୍ରରୁ କେଜାଣି, କଟକ ସହରରେ ଏକ ସମ୍ଭାଦ ପ୍ରସ୍ତୁତିତ ହୋଇଗଲା ଯେ, ସରକାର ସ୍ଥିର କରିଚନ୍ତି “ରଙ୍ଗେଇଲୁଣ୍ଡା” ହେବ ଆମ ନୂତନ ପ୍ରଦେଶର ରାଜଧାନୀ । ବଳିପାତ । ପଥଗୁଣ ଏକ ସାଧାରଣ ପଥକ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଓକିଲ, ଡାକ୍ତର, ପ୍ରଫେସର ଓ ହାକିମ ହୁକୁମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ନାମ ସହୃଦ ପରିଚିତ ନୁହଁନ୍ତି, ସେଇ ରଙ୍ଗେଇଲୁଣ୍ଡା ହେବ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜଧାନୀ । ହିମେ ଜଣାପଡ଼ିଲା ବ୍ରହ୍ମପୁର ଅଞ୍ଚଳର ଏକ ଜନବସତି-ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ପ୍ରାନ୍ତର ହେଉଛି ଏଇ ରଙ୍ଗେଇଲୁଣ୍ଡା ! ତା’ପରେ ସମସ୍ତେ ଗୁଲିଲେ ପ୍ରବାଣ କଂଗ୍ରେସ ନେତା ସ୍ବାମୀ ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ ପାଖକୁ । (ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦାସ ସାଧାରଣରେ ସ୍ବାମୀଜୀ ନାମରେ ପରିଚିତ) । ଆମେ ଯାଇ ଦେଖିଲୁ, ସ୍ବାମୀଜୀ ଏକାବେଳକେ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିଚନ୍ତି—ଆଖି

ଛଳ ଛଳ । କମ୍ପିତ ନିଶ୍ଚରେ କହିଲେ—ହୁଁ ! ରଙ୍ଗେଇଲୁଣ୍ଡା ! କେବେ ଇତିହାସ
କ ଭୂଗୋଳରେ ପଡ଼ିବ କି ଜାଣିବ ଏଇ ରଙ୍ଗେଇଲୁଣ୍ଡାର ସ୍ଥିତି ଓ ଅବସ୍ଥିତି !!
ଏହିପରି ଏକ ଘଟଣାରୁ ଦିନେ ବଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗ ଆନ୍ଦୋଳନର ସୂକ୍ଷ୍ମ ହୋଇଥିଲା । ...
ଆମମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହିଲେ—ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୂମମାନଙ୍କୁ ସେଇପରି ଏକ
ଆନ୍ଦୋଳନ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । କିନ୍ତୁ ନା, କୌଣସି ଆନ୍ଦୋଳନ
ଦରକାର ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ଯେମିତି ଆକସ୍ମିକ ବଳପାତ ଭାବରେ ଏ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ
ଆସିଥିଲା, ସେମତି ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ପରେ ଆକାଶର କେଉଁ କୋଣରେ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର
ବିଜୁଳିରେଖା ପରି କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼େଇଗଲା । କଟକ ହିଁ ହେଲା ନୂତନ ଓଡ଼ିଶା
ପ୍ରଦେଶର ସାମୟିକ ରାଜଧାନୀ । ଏହାପରେ ଯେତେବେଳେ ଡକ୍ଟର ମହତାବ
ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରିମିୟର ବା ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ ସେତେବେଳେ ସେ କଟକ ପୁରୁଣା
ଅଦାଲତରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବା ତାଙ୍କ ଅଫିସରେ ଏକ ସାମ୍ବାଦିକ
ସମ୍ମିଳନୀରେ ଓଡ଼ିଶାର ନୂତନ ରାଜଧାନୀ କଥା ଘୋଷଣା କଲେ । ସେତେବେଳେ
ମୁଁ ଏକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ସହୃଦ କିଛିକାଳ ପାଇଁ ଜଡ଼ିତ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲି । ସେଇ
ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପକ୍ଷରୁ ଜଣେ ସାମ୍ବାଦିକ ଭାବରେ ମୁଁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମହତାବଙ୍କ ଏଇ
ସାମ୍ବାଦିକ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲି । ସମ୍ମିଳନୀ କକ୍ଷ ଭରପୂର । ପ୍ରିମିୟର
ଆସିଲେ—‘ଡଗର’ର ସମ୍ବାଦକ ଶ୍ରୀ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ଡାକି ତାଙ୍କ
ପାଖରେ ବସାଇଲେ ।

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶାର ନୂତନ ରାଜଧାନୀ

ଏଇ ସାମ୍ବାଦିକ ସମ୍ମିଳନୀରେ ନୂତନ ରାଜଧାନୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଥା ଘୋଷଣା
କରାଯିବ । ଏଇ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ଏକ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ସ୍ପର୍ଶ ଅନୁଭୂତ ହେଉଥାଏ । କିଛି ପ୍ରାରମ୍ଭିକ
ସୂଚନା ପରେ ଡକ୍ଟର ମହତାବ ଘୋଷଣା କଲେ—ବହୁ ବିଚାର ଆଲୋଚନା
ପରେ ମୋର ସରକାର ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି ଯେ, ନୂତନ ରାଜଧାନୀ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ
ସ୍ଥାପନ କରାଯିବ । ...ଏଇ ଘୋଷଣାରେ ଉପସ୍ଥିତ ସାମ୍ବାଦିକମାନଙ୍କ ଓଷ୍ଠରେ
ଗୁଞ୍ଜରଣ ଖେଳିଗଲା । ମନ୍ଦିରମାଳୀ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ରାଜଧାନୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ।
ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଆୟତନ ଯାହା, ତାର ବହୁ ଗୁଣ ଆୟତନର ଜମି ବା ଭୂମି
ରାଜଧାନୀ ପାଇଁ ଲୋଡ଼ା । ଏଇ ପ୍ରଶ୍ନ ଯେତେବେଳେ ମହତାବଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପ-
ସ୍ଥାପିତ କରାଗଲା, ବିଚକ୍ଷଣ କୂଟନୀତିଜ୍ଞ ତାଙ୍କ ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧ ସ୍ଥିର ଅବଚଳିତ ତଥାପିତ
ବଦନରେ ଘୋଷଣା କଲେ—ନା, ପ୍ରଭୁ ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ପୀଠସ୍ଥଳୀ ପୁରୁଣା ଭୁବନେଶ୍ୱର
ନୁହେଁ, ରେଳଲାଇନ୍ ସେ ପଟର ଯେଉଁ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ମାଲ ଅଞ୍ଚଳଟି ରହିବ, ନୂତନ
ରାଜଧାନୀ ସେଇଠାରେ ନିର୍ମାଣ କରାଯିବ । ଜଳ ଆସିବ କୁଆଖାଇ ନଦୀ ଗର୍ଭରୁ ।

ଇଞ୍ଜିନିୟର, ଆର୍କିଟେକ୍ଟ, ସମସ୍ତେ ଏଥିରେ ଏକମତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଆସନ୍ତା ଆସେମ୍ବ୍ଲି ଅଧିବେଶନରେ ଏଥିପାଇଁ ଏକ ବିଲ୍ ଗୃହୀତ ହେବ । ତାହାହିଁ ହେଲା—ଡକ୍ଟର ମହତାବ ହେଲେ ନବଗଠିତ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ନୂତନ ରାଜଧାନୀର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା । ଏଇ ସମ୍ଭାନ୍ତରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମହତାବ ସୂଚନା ଦେଇଥିଲେ ଯେ, ଦିନେ କଟକ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଦୁଇଟି ଟୁଇନ୍‌ସିଟି ହେଉଥିବେ ଓ ଏ ଦୁଇ ସହରକୁ ଟ୍ରାମ୍ ଲାଇନ୍ ଦ୍ୱାରା ସଂଯୁକ୍ତ କରାଯିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଉଛି ତାଙ୍କର ଏଇ ଭବିଷ୍ୟତ ଉକ୍ତିଟି କ୍ରମେ ଏକ ସତ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେବାର ଚରମ ସୀମା ସ୍ପର୍ଶ କଲାଣି ।

ପ୍ରଥମ ପ୍ରାଦେଶିକ ନିର୍ବାଚନ ଓ ସରଳା ଦେବି

ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେଲା । ଶାସନ ଚାଲିଲା । ଭାରତ ସରକାର ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲେ ଯେ, ସମସ୍ତ ବ୍ରିଟିଶ-ଶାସିତ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ଉତ୍ତେଜନଶୀଳ ଛାତ୍ର ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ପ୍ରାଦେଶିକ ନିର୍ବାଚନ ହେବ । ଇଂଲଣ୍ଡ ଲୋକ ନେଇ ଗଠିତ ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଆସେମ୍ବ୍ଲିର ସ୍ଥାନ ସଂଖ୍ୟା ଥିଲା ପାଠିଏ । ଏଥିରୁ ଦୁଇଗୋଟି ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀ ମହଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସରକ୍ଷିତ ଥିଲା—ଗୋଟିଏ କଟକ ସହର ଅଞ୍ଚଳ ଓ ଅନ୍ୟଟି ବ୍ରହ୍ମପୁର ସହର ଅଞ୍ଚଳ । ଏଥିରେ କେବଳ ମହଲା ଭୋଟରମାନେ ଭୋଟ ଦେବେ ।

ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ସେତେବେଳେ ପ୍ରକୃତ ରାଜନୈତିକ ଦଳ ହେଉଛି ଏକମାତ୍ର ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସ । କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ବା ସାମ୍ୟବାଦୀ ଦଳର ମାତ୍ର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ହୋଇଛି ଓ ମୁସଲିମ୍‌ଲିଗ୍ ସାମାନ୍ୟ ମଥା ଟେକିଛି । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରାଦେଶିକ ଦଳଭାବରେ ଏଇ ନିର୍ବାଚନ ପାଇଁ ପାରଳା ମହାରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଯଥାସମ୍ଭବ ଏକ ଅଣରାଜନୈତିକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଦଳ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ସେତେବେଳେ ସାଧାରଣରେ ଆଲୋଚିତ ହେଉଥିଲା ଯେ, ଏଇ ଦଳ ପାଇଁ ଥିଲା ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନର ଆଶୀର୍ବାଦ ଓ ବେସରକାରୀ ଭାବେ ସ୍ଥାନୀୟ ସରକାରଙ୍କ ମୁକ୍ତ ସହଯୋଗ ଓ ସମର୍ଥନ । ଏହି ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ଦୁଇଗୋଟି ମହଲା ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀରୁ ବ୍ରହ୍ମପୁର ସହରରୁ କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରାର୍ଥୀଗଣେ ପୂର୍ବତନ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ସ୍ୱର୍ଗତ ଭି. ଗିରିଙ୍କ ଭଗିନୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଇ ଅପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ଭାବେ ନିର୍ବାଚିତା ହେଲେ । ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା ହେଲା କଟକ ସହର ପାଇଁ । କଂଗ୍ରେସ

ଦଳର ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେଲେ କେବଳ ଓଡ଼ିଶା କାହିଁକି, ସମସ୍ତ ଭାରତବର୍ଷର ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ସୁଲେଖିକା ଓ ସୁନାମଧନୀ ନେତ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ସରଳାଦେବୀ— ସେ ପାଞ୍ଚଟି ଭାଷା ଯଥା ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ହିନ୍ଦୀ, ଇଂଲିଶ୍ ଓ ଉର୍ଦ୍ଦୁ—ଏଇ ପାଞ୍ଚଟି ଭାଷାରେ ଅନର୍ଗଳ ଭାଷଣ ଦେଇ ପାରୁଥିଲେ । ଏଇ ସମ୍ପର୍କରେ ଗୋଟିଏ ଅନୁଭୂତିର ଉପସ୍ଥାପନା ଏଠି ନ କରି ରହୁହେଉନାହିଁ । ସେଦିନ ଅପରାହ୍ଣରେ କଟକ ଟାଉନହଲ୍ ହଲ୍‌ଗୁ ମୁକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଏକ ସୁସଜ୍ଜିତ ସଭାମଣ୍ଡପରେ କୌଣସି ଏକ ସର୍ବଭାରତୀୟ ମହଲା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନର ଏକ ସାଧାରଣ ସଭା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥିଲା । ସଭାପତିର ଆସନ ଅଲଂକୃତ କରିଥା'ନ୍ତି ମହାରାଣୀ ସୁମାତ୍ରା ଦେବୀ— କଲିକତା ବ୍ରାହ୍ମ ସମାଜର ପୁରୋଧା କେଶବ ସେନ୍‌ଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ପ୍ରାଚୀନପୁରୀସ୍ଥ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ମହାରାଜା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ଦ୍ଵିତୀୟା ପତ୍ନୀ । ସଭାକାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ଏଇଠି ଆମେ ଅନୁଭବ କଲୁଯେ ଏପରି ଏକ ସର୍ବଭାରତୀୟ ମହଲା କଂଗ୍ରେସରେ ସରଳାଦେବୀ ଅନୁପସ୍ଥିତା ଅଛନ୍ତି । ସଭାରେ ଗୁଞ୍ଜରଣ ଖେଳିଗଲା । କେହିଜଣେ ସଭାପତିଙ୍କୁ ଯାଇ ଏକଥା ଜଣାଇଲେ ।...ଜଣାପଡ଼ିଲା ଯେ କୌଣସିଠାରେ କିଛି ବିଭ୍ରାଟ ଘଟିବା ଫଳରେ ଦେଇଙ୍କ ପାଖରେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପତ୍ରିକା ପହଞ୍ଚି ପାରନ୍ତି । ଭୁବନ ଏ ଭୂଲଟିକୁ ସୁଧାର ନିଆଗଲା ଓ ଦେଇ ଆସି ସଭା-ମଣ୍ଡପରେ ଆସନ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଯଥା ସମୟରେ ଦେଇ ତାଙ୍କ ଭାଷଣ ଆରମ୍ଭ କରି କହିଲେ—ଏଇ ସର୍ବଭାରତୀୟ ମହଲା ସମାବେଶର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷାକରି ମୁଁ ଅନ୍ତତଃ ହିନ୍ଦୀ, ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଓ ଇଂରାଜୀ ଏଇ ତିନୋଟି ଭାଷାରେ ବକ୍ତୃତା ଦେଇ-ପାରିବି । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସେଥିରୁ ବିରତ ରହୁଛି । ଓଡ଼ିଶା ତଥା ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ସୌଭାଗ୍ୟ ଯେ, ଏ ଯୁଗର ଜଣେ ମହାତ୍ମ୍ୟା ମହଲା ମହାରାଣୀ ସୁମାତ୍ରା ଦେବୀ ଓଡ଼ିଶା ଆସିଚନ୍ତି—ଏଇ କଟକ ସହରକୁ ଆସିଚନ୍ତି । ସେ ଆମର ପୁଜ୍ୟା ଅତିଥି । ତାଙ୍କର ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷାକରି ମୁଁ ତାଙ୍କର ମାତୃଭାଷା ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ମୋର ବକ୍ତବ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରୁଛି ।...ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାବଲୀଳ ଅଥଚ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ଅତି ଓଜସ୍ବିମା ବକ୍ତୃତା ଦେଲାପରେ ବିପୁଳ କରତାଳି ମଧ୍ୟରେ ସେ ହିନ୍ଦୀଭାଷାରେ ତାଙ୍କର ବକ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ କଲେ । ଦେଇ ଜଣେ ସୁଲେଖିକା ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର “ମହାଭାରତରେ ନାଗର ସ୍ଥାନ” ପ୍ରବନ୍ଧମାଳାଟି ସୁଧୀ ମହଲରେ ବହୁଚର୍ଚ୍ଚିତ ଓ ବହୁ ପ୍ରଶଂସିତ । ଏଇ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକର ଲିଖନ-ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସହକାଶୀ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ସୌଭାଗ୍ୟଲଭ କରିଥିଲି ।...ଏଇ ସରଳା ଦେବୀଙ୍କ ସହିତ ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରତିଦ୍ଵନ୍ଦ୍ବିତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣା ହେଲେ ଜଣେ ସମ୍ମାନ ବଣୀୟା ମହଲା ଶ୍ରୀମତୀ ଲତକା ଦେବୀ । ଦୁହଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ହେଲେ

ବଧୂବେଶରେ ଶୁଣିବ ଗୃହରେ ପାଦ ଥୋଇବା ପରଦନଠୁଁ ଦେଶପାଇଁ ସ୍ବାଧୀନତା ଯୁଦ୍ଧରେ ଝାସ ଓ କାରାବରଣ ଆଦି ଅସୀମ ଜ୍ଞାନର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି । ତାଙ୍କର ଯିଏ ପ୍ରତିଦ୍ବନ୍ଦ୍ବୀନା, ସେ ହେଲେ ଧନ, ମାନ ଓ ପ୍ରତିପତ୍ତିର ଏକ ପ୍ରତିଭୁ ।

ଜଟକ ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଶ୍ନର ସମ୍ଭାବନା

ନେହେରୁ ଓ ସରବଜିନୀ ନାଲଡୁ

ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଶ୍ନର କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ମୁଁ କେବେ କୌଣସି ରାଜନୈତିକ ଦଳର କର୍ମୀ ବା ସଭ୍ୟ ନ ଥିଲି । କିନ୍ତୁ ସରଲା ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର ପ୍ରଗାଢ଼ ଗ୍ରହଣ ଓ ସମ୍ମାନ ତଥା ତାଙ୍କ ପରିବାର ସହିତ ମୋର ସ୍ନେହ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ-ପୁଣ୍ଡ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ପର୍କ ଯୋଗୁଁ ମୁଁ ଏ ନିର୍ବାଚନବେ ସ୍ବତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ତାଙ୍କର ଜଣେ ଅତି ସନ୍ଧ୍ୟ ଓ ମୁଖ୍ୟ କର୍ମୀ ର ଦାୟିତ୍ବ ଗ୍ରହଣ କଲି । ସରଲାଦେବୀ ଆମ-ମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ସାଧାରଣତଃ ‘ଦେଇ’ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଦେଇଙ୍କ ନିର୍ବାଚନ ପାଇଁ କର୍ମୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ମୁଖ୍ୟ ସମ୍ବଲକ ହେଲେ ବାରିଷ୍ଟର ରଣଜିତ୍ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ପିତୃବ୍ୟ (ଦାଦା) ସ୍ବର୍ଗତ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି । ଏକାନ୍ତ ନିଷ୍ଠା, ଆନ୍ତରିକତା ଓ ଉତ୍ସାହର ସହିତ ପ୍ରଶ୍ନର କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବିନା ପାରିଶ୍ରମିକରେ କର୍ମୀମାନେ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କରିଗଲୁଥାନ୍ତି । ପ୍ରଶ୍ନରକାର୍ଯ୍ୟ ଯେତକି ଯେତକି ଅଗ୍ରସର ହେଉଥାଏ, କଟକ ସହର ଗଗନପବନରେ ଗୁଞ୍ଜରଣ ସହିତ ଅଭିଯୋଗ ଆଦି ଖେଳି ଯାଉଥାଏ ଯେ, ବସ୍ତିମାନଙ୍କରେ ଷ୍ଟେଜ୍ ବିନିମୟରେ ଅର୍ଥର ବିନିଯୋଗ ଗୁଲିଚି । ଏଣେ ମୁସଲମାନ ଷ୍ଟେଟରମାନେ ଜିନ୍ଦାଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ମୁସଲିମ୍ ଲିଭର ପ୍ରଭାବ ଏଡ଼ାଇବା ସହିତ କଥା ନୁହେଁ । ଏଭଳି ଗୁଳନ ଶୁଣାଗଲା ଯେ, କଂଗ୍ରେସ ହୁଏତ ମୁସଲିମ୍ ଷ୍ଟେଜ୍ ଆଦୌ ପାଇ ନ ପାରେ । କଂଗ୍ରେସ କ୍ୟାମ୍ପ ଏଥିରେ ବିଚଳିତ ହୋଇପାରିଥାନ୍ତି ନିଶ୍ଚୟ, କିନ୍ତୁ କୌଣସି କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିରୁତ୍ସାହ ହୋଇ-ନଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଏଇ ଆତ୍ମବିଶ୍ବାସ ଥିଲା ଯେ, ଦେଶର ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ଯିଏ ନିଜକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ଦେଇଛି, ଦେଶବାସୀ ତା’ର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ନିଶ୍ଚୟ ରକ୍ଷା କରିବେ ।... ଉତ୍ତେଜିତଶବ୍ଦରେ ମସିହାରେ ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରଲାଲ୍ ନେହେରୁ ଭରଣସ୍ଥ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି ଥା’ନ୍ତି । ଏତିକିବେଳେ ଅତି ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଭାବେ ସମ୍ବାଦ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା ଯେ, ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରଲାଲ୍ ଦେଇଙ୍କ ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଶ୍ନର ପାଇଁ କଟକ ଆସୁଛନ୍ତି । କଂଗ୍ରେସ ମହଲରେ ଆନନ୍ଦର ଉତ୍ସ ଛୁଟିଗଲା । ଆଉ ମୁଁ ? ମୋ ଜୀବନରେ ଏକ ସ୍ବପ୍ନ ଥିଲା ଯେ, କେବେ ମୁଁ ପଣ୍ଡିତ ନେହେରୁଙ୍କୁ ଭେଟିବି ! ମୋ ସ୍ବପ୍ନ ଯେ ଏତେ ଚଞ୍ଚଳ ଯାକାର ହେବାକୁ ଯାଉଛି, ଏହା ଧ୍ରୁବ

ନିଶ୍ଚିତ ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ମୋର ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ହେଉ ନ ଥାଏ । ମାତ୍ର ଯେତେବେଳେ ପ୍ରଭୃତ ସଭା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଚାଲିଲା, ସେତେବେଳେ ମୋ ମନରେ ଏକ ଉଦ୍ଭଟ ଚିନ୍ତା ଜାଗିଲା ଯେ, ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ କିଛି ନ କରି ସେଇ ଦିବସଟିର ଅପେକ୍ଷାରେ କେବଳ ବସି ରହିବି । ମାତ୍ର ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମୁଁ ନିଜକୁ ନିଜେ ସଂଶୋଧନ କରି ଶୁଦ୍ଧି—ଏ ନିର୍ଦ୍ଦାତନ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ଜଣେ କର୍ମୀ ହୋଇ ମୁଁ ଏ କ’ଣ କରୁଛି ? ନିଜେ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ଯେତେବେଳେ ଆସୁଛନ୍ତି, ସେଇ ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ଆମର ସମସ୍ତ ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସମାପ୍ତ ହେବ । ତେବେ ଗୋଟିଏ କଥା ମୋ ମନରୁ ମୁଁ ପୋଛି ଦେଇ ପାରୁ ନ ଥାଏ—ସିଏ ତ ଆସିବେ, ମୁଁ କପରି ଭାବରେ କେଉଁଠି ରହି ତାଙ୍କର ଦର୍ଶନ ଲାଭ କରିବି ! ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ଅଫିସ ପଛପଟ ପଡ଼ିଆ । ସେଇଠି ସଭାମଣ୍ଡପ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା । ସେତେବେଳେ ଶହାଦତ୍ତବନ ନିର୍ମିତ ହୋଇ ନ ଥାଏ । ସଭାମଣ୍ଡପ ନିର୍ମାଣ କର୍ମରେ ମୁଁ ସହଯୋଗ କରୁଥାଏ । ଶୀତଦିନର ଅପରାହ୍ନ—ପଣ୍ଡିତଜୀ ନେତୃବର୍ଗଙ୍କ ଗହଣରେ ଆସି ସଭାମଣ୍ଡପ ଅଲଂକୃତ କଲେ । ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ଦେଖିଲି, ମୁଖରେ ସେଇ ଅମୃତମୟ ହସ । ମୁଁ ସଭାମଣ୍ଡପକୁ ଲାଗି ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନ ବାଛିନେଇ ସେଠି ବସିଲି । ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ଅଫିସ ପଛପଟରୁ ପୁଷ୍କରିଣୀକୁ ବାଟେ ମୁକ୍ତପ୍ରାନ୍ତରଟି ଜନ-ସମାଗମରେ ଉଜୁଳି ଉଠୁଥାଏ । ଓଡ଼ିଶା କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତିଙ୍କ ଅନୁରୋଧକ୍ରମେ ନେହେରୁ ଭାଷଣ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ହିନ୍ଦୀରେ ଭାଷଣ ଦେଉଥା’ନ୍ତି । ବେଶ୍ କିଛି ସମୟ ଭାଷଣ ଚାଲିଲା । ତା’ପରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାସ ଓ ସରଳାଦେବୀ ଭାଷଣ ଦେଲେ । ସଭାକାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ ହେଲା । ଏତିକିବେଳେ ମୋର ତରୁଣ ମନରେ ଏକ ଶିଶୁମୂଳଭ ଚପଳତା ଜାଗ୍ରତ ହେଲା—ମୁଁ ସନ୍ତର୍ପଣରେ ମଣ୍ଡପ ଉପରକୁ ଉଠିଲି । ସେମିତି ସନ୍ତର୍ପଣରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ବିଶ୍ୱବିଜୟ ମହାମାନବଙ୍କ ଯେତେସମ୍ଭବ ନିକଟକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲି—ତାଙ୍କର କଥାବାର୍ତ୍ତା ସବୁକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲି । ଏତିକିବେଳେ ଉପସ୍ଥିତ ଅନ୍ୟମାନେ ଟିକିଏ ଯେମିତି ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ କଥାଶୁଣି ଆହୁରି ପାଦେ ଆଗେଇଗଲି—ଜାଣିଲି ଏ ସଭାପରେ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ପୁଷ୍କରିଣୀ ସେପଟ ଟାଉନହଲ୍‌ରେ ଗୋଟିଏ ସଭାରେ ପଣ୍ଡିତଜୀ ଭାଷଣ ଦେବାକୁ ଯିବେ । ବିଷୟବସ୍ତୁ ସୋସିଆଲିଜିମ୍ ଓ କଂଗ୍ରେସ । ଏହା କିନ୍ତୁ ଏକ ସାଧାରଣ ସଭା ନୁହେଁ । ଏଥିପାଇଁ ଶୁଣିଥାଣା ମୂଳର ଟିକେଟ୍ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥିଲା । ପଣ୍ଡିତଜୀ ଚୌକରୁ ଉଠିଲେ । ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଥିବା ଅସଂଖ୍ୟ ଫୁଲମାଳା ଚୌକ ବାଡ଼ାରେ ଗଢ଼ିତ ରହିବ । ଫୁଲମାଳା ଉପରେ ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବାମାତ୍ରେ ଭାବୁକାରୁ ସେ ସବୁକୁ ଉଠାଇ ଆଣିଲେ । ମୁଁ ଭାବୁକାରୁକ ପାଖକୁ ଲାଗି ଠିଆହୋଇଥାଏ ।

ମୋ ମନକଥା ଜାଣିଲପରି ଭଗ୍ନବାରୁ ଫୁଲମାଳତକ ମୋ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇଦେଲେ ଓ ଏଇ ପ୍ରସିଦ୍ଧାରେ ମୋ ଅକାଶତରେ ମୋ ହାତପାୟୁଲି ପଣ୍ଡିତଜୀଙ୍କ ଜାମାରେ ବାଜିଗଲା । ମୋର ବୟସ ସେତେବେଳେ ସତର/ଅଠର ବର୍ଷ । ହାତବାଜିଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୋ ଦେହରେ ଏକ ଚମକ ଖେଳିଗଲା । ଚୁଝିପାରିଲି ନାହିଁ ଏ ଚମକ—ଏ ଶିହରଣ କ’ଣ ମୋର ଚପଳ ବୟସର ଅନୁଭୂତି ନା ତାଙ୍କପ୍ରତି ମୋର ବର୍ଣ୍ଣନାତମ ସମ୍ମାନଜନିତ ଏକ ସ୍ବାଭାବିକ ସ୍ପନ୍ଦନ !...ସଭସ୍ଥଳ ଗୁଡ଼ି ସମସ୍ତେ ବାହାରିଲେ । ପଣ୍ଡିତଜୀ ଓ ନେତୃବୃନ୍ଦଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ହାତରେ ଫୁଲମାଳ ସବୁକୁ ଧରି ମୁଁ ଚାଲିଥାଏ । କିଛି କମ୍ ସଂଖ୍ୟାରେ ମାଳ ନୁହେଁ, ବେଶ୍ ଓଜନର । କିନ୍ତୁ ମୋ ପାଇଁ ଓଜନ କାହିଁ ? ମୋର ମନ କହୁଛି ଏହା ଗୋଟିଏ ଫୁଲମାଳ ନୁହେଁ, ଜବାହାରଙ୍କ ଅଙ୍ଗ ଲାଗି ଏକ ଶ୍ରେତ କମଳ । ଆଜି ମନେପଡ଼ୁଛି ଜବାହାର ଓ ରସାନ୍ତନାଥଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଗୋଟିଏ ଘଟଣା । ପଣ୍ଡିତଜୀ ତାଙ୍କର ଆତ୍ମଜୀବନୀ (An Autobiography)ର ରଚନା ସମାପ୍ତ କରି ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟିକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ ରସାନ୍ତନାଥଙ୍କ ମତାମତ ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏହା ଯେପରି ଗଙ୍ଗାଯମୁନାର ସଙ୍ଗମ । ଯଥା ସମୟରେ ରସାନ୍ତନାଥ ନିଜର ଅଭିମତ ସହ ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟିକୁ ଫେରାଇଦେଲେ । ଏଇଠି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ଯେ, ତାଙ୍କ ଅଭିମତଟି ଟାଇପ୍ କରା ନୁହେଁ—ଏହା ହେଉଛି ବିଶ୍ଳେଷଣ ସହସ୍ର ଲିଖିତ ଓ ଏହା ସେଇ ହାତଲେଖା ଅବସ୍ଥାରେ ହିଁ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇ ପୁସ୍ତକରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ଏଇଥିରୁ ଚୁଝାଯାଏ ଦୁହେଁଙ୍କ ଦୁହେଁଙ୍କ ପ୍ରତି କିପରି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସମ୍ମାନ-ବୋଧ ରହିଥିଲା । ଏଇ ହସ୍ତଲିପିରେ ରସାନ୍ତନାଥ ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ନେହେରୁଙ୍କୁ “ଇଟରନାଲ୍ ସ୍ପ୍ରିଙ୍ଗ୍ ଅଫ୍ ଇଣ୍ଡିଆ” ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।...ଆମେ ସବୁ ଟାଉନହଲ୍ରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ପଣ୍ଡିତଜୀ ଏ ସଭାରେ ଇଂରାଜୀରେ ଭାଷଣ ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଭାଷଣ ଶୁଣିବା ପାଇଁ କଟକ ସହରର ବହୁ ଚାହିଁନାସ, ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ଓ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସମାବେଶରେ ସଭାଗୃହ ଉଛୁଳି ପଡ଼ିଥିଲା । ତାଙ୍କ ଇଂରାଜୀ ଭାଷଣ କଥା ମୁଁ ବା କ’ଣ କହିବି ? ତେବେ ତାଙ୍କ ବାଗୁଆତା ବା ଭାଷଣର ପଟୁତା ସମ୍ପର୍କରେ ଆମେରିକାର ଟାଇମ୍ସ୍ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଯାହା ଥରେ ଲେଖିଥିଲେ, ସେତକ ଏଠି ମୁଁ ଉଦ୍ଧାର କରୁଛି । ଏ ଘଟଣାଟି ଘଟିଥିଲା—ରାଜଦାଟରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଶବଦାହର ପରଦିନ । ସେଦିନ ନେହେରୁ ଯେତେବେଳେ ଚିତାସ୍ଥଳୀରେ ପହଞ୍ଚିଲେ, ସେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଯେଉଁ କେତେପଦ କଥା କହିଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ବାଚନଭଙ୍ଗୀର ସାବଲୀଳତା କୁଆଡ଼େ ଉଭେଇଯାଇ ତାଙ୍କ ପାଟି ଖଜିବାଜି ଯାଇଥିଲା । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗଟି ଏଇପରି ଭାବରେ ଆମେରିକାର

“ଟାଇମ୍ସ” ସମ୍ବାଦପତ୍ରରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା :—“Nehru, that...most fluent man, spoke a few halting wistful sentences, like a lost child”. Said Nehru “Bapuji, here are flowers. Today at least, I can offer them to your bones and ashes ! where will I offer them tomorrow and to whom ?” (ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜଣେ ଆକର୍ଷକ ବକ୍ତା ଭାବରେ ଖ୍ୟାତିସମ୍ପନ୍ନ ପଣ୍ଡିତ ନେହେରୁ ସେଦିନ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କେତୋଟି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ କଥା କହିଲେବେଳେ ଗୋଟିଏ ଅବୋଧ ଶିଶୁଭଳି ତାଙ୍କ ପାଟି ଖଜି ବାଜି ଯାଉଥିଲା । ନେହେରୁ କହିଥିଲେ—“ବାପୁଜୀ, ଏସବୁ ଫୁଲ ଏଠି ଥୁଆହୋଇଚି । ଆଜି ହୁଏତ ତୁମ ଅସ୍ତି ଓ ଭୟ ଉପରେ ଏସବୁ ଫୁଲକୁ ମୁଁ ଅର୍ପଣ କରିପାରିବି । କିନ୍ତୁ କାଲି ? କାହାକୁ ଆଉ କୋଉଠି ବା ମୁଁ ପୁଣି ଏ ଫୁଲ ଅର୍ପଣ କରିବି ?”

ପଟ୍ଟାଭି ସୀତାରାମାୟା ଓ ଜୟପ୍ରକାଶ ନାରାୟଣ

ଓଡ଼ିଶା ତଥା କଟକର ବିଖ୍ୟାତ ଟାଇଲ୍‌ହଲ୍‌ଟିକୁ ପ୍ରାଚୀନଯୁଗୀୟ ଗୌରବଜ୍ଞର ରାୟ କଟକ ମ୍ୟୁନିସିପାଲ୍‌ଟିର ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ଥିବାବେଳେ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ସେଇଦିନଠୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ବହୁମନୀଷୀ ଏଇ ଟାଇଲ୍‌ହଲ୍ ପରିସରରେ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କରେ ସେମାନଙ୍କର ଭାଷଣ ପ୍ରଦାନ କରିଯାଇଚନ୍ତି । ମନେପଡ଼ି ଯାଉଛି, ଯେଉଁଦିନ କଂଗ୍ରେସ ନେତା ପଟ୍ଟାଭି ସୀତାରାମାୟା ଟାଇଲ୍‌ହଲ୍ ବାରନ୍ଦା ପ୍ରାନ୍ତରେ ବସି ଇଂରାଜରେ ଭାଷଣ ଦେଉଥା’ନ୍ତି—ଆମେ ଶ୍ରୋତାମାନେ ତଳେ ଘାସ ପଡ଼ିଆରେ ବସି ଶୁଣୁଥାଉ । ଏହା ତୃତୀୟ ଦଶକର କଥା । ସୀତାରାମାୟାଙ୍କ ଇଂରେଜୀ ଭାଷଣର ପଦ୍ଧତି ବା ଧାରା ଆମେ ପୁର୍ବରୁ କେବେ ଶୁଣି ନ ଥିଲୁ । ମନେ ହେଉଥାଏ, ଯେପରି ସେ ନିଜେ ଭାଷଣ ଦେଉନାହାଁନ୍ତି, କୌଣସି ଏକ ମେସିନ୍ ଦ୍ଵାରା ତାଙ୍କ ଶବ୍ଦ ଭଣ୍ଡାରରୁ ଅକଳନ୍ତି ଶବ୍ଦ ଗୁଡ଼ି ଗୁଡ଼ି ହେଇ ଅନବରତ ଝରିପଡ଼ୁଛି । ମୁହୂର୍ତ୍ତକର ବିରାମ ବିନା ଗାର୍ବ ଗୁରୁଦକ୍ଷା ଭାଷଣ ଦେଇ ସେ ଗୋଡ଼ି ଶତାବ୍ଦୀରୁ ବଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ଦେଶରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ଶୋଷଣର ଇତିହାସ ପ୍ରାଞ୍ଜଳଭାବେ ବୁଝାଇଦେଲେ । ଯେପରି ସୁଶ୍ରାବ୍ୟ ସେଇପରି ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପଟ୍ଟାଭି ସୀତାରାମାୟା ୧୯୩୯ ଖିସୁର କଂଗ୍ରେସରେ ନେତାଜୀ ସୁଭାଷଚନ୍ଦ୍ର ବୋଷଙ୍କ ସହୃଦ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ପଦ ପାଇଁ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରି ପରାଜିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ସଂହାନ୍ତରେ ଗାନ୍ଧୀଜୀ କହିଥିଲେ—ପଟ୍ଟାଭିଙ୍କର ପରାଜୟ ହେଉଛି ତାଙ୍କର ନିଜର

ପରାଜୟ । ଏଇ ଟାଉନ୍‌ହଲ୍ ପରିସରକୁ ଭ୍ରମଣ ଦେବାପାଇଁ ସେ କାଳରେ ଆସିଥିଲେ ଡକ୍ଟର ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ଓ ଶ୍ରୀ ଜୟପ୍ରକାଶ ନାରାୟଣ । ଜୟପ୍ରକାଶଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଶ୍ରୀମତୀ ପଦ୍ମାଦେବୀ ମଧ୍ୟ ଆସିଥିଲେ । ଆସିଥିଲେ ପୁଣି ହାତୀମୁଁ ଚଢ଼ାଯାଆନ୍ତୁ । ନେତାମାନଙ୍କର ଏଇ ଭ୍ରମଣ ପ୍ରଦାନ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଏଠି ଉଲ୍ଲେଖ ନ କରି ରହିପାରୁନି ଯେ, ସ୍ୱାର୍ଥୀନତାର କିଛି ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଭାରତରୁ ଓ ଭାରତର ପ୍ରଥମ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରାଲ୍ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜଗୋପାଳାଚାର୍ଯ୍ୟ କଟକ ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜ ଗ୍ରନ୍ଥ ମୁନିୟନ୍‌ର ବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବରେ ସମ୍ମାନିତ ମୁଖ୍ୟବକ୍ତା ଭାବେ ଆସିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜ ହଲ୍‌ରେ ରାଜଗୋପାଳାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପୌରୋହିତ୍ୟରେ ଗ୍ରନ୍ଥ ମୁନିୟନ୍‌ର ଉତ୍ସବ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେବା ପାଇଁ କଲେଜ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଅନୁମତି ଦେଲେ ନାହିଁ ।

ରାଜଗୋପାଳ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଆସି ପହଞ୍ଚି ଯାଇଥା'ନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଭ୍ରମଣ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ଆମେ ବାହାରର ଶ୍ରୋତା ସବୁ ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇଥାଉ । ଏତିକିବେଳେ ଗ୍ରନ୍ଥସଭାର ଜଣେ କର୍ମକର୍ତ୍ତା ଆସି ଜଣାଇଦେଲେ ଯେ, ଉତ୍ସବ କଲେଜ୍ ହଲ୍‌ରେ ନ ହୋଇ ବଟାନିକାଲ୍‌ଗାର୍ଡେନ୍‌ ସଲଗ୍ନ ପଡ଼ିଆରେ ହେବ ଓ ଆମମାନଙ୍କର ମହାମାନ୍ୟ ଅତିଥି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜଗୋପାଳାଚାର୍ଯ୍ୟ ସେଇଠାରେ ତାଙ୍କର ଭ୍ରମଣ ଦେବେ । ତାଙ୍କର ଭ୍ରମଣ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ଆମେ ବାହାରର ବହୁଲେକ ବଟାନିକାଲ୍‌ ଗାର୍ଡେନ୍‌ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଗଲୁ । ରାଜାଜୀ ଓଡ଼ିଶା ହଷ୍ଟେଲ୍ ପଛପଟ ବାରନ୍ଦା ଉପରୁ ତାଙ୍କ ଭ୍ରମଣ ଆରମ୍ଭ କଲେ—ଇଂରାଜୀରେ । ପଞ୍ଜାବୀ ଭ୍ରମଣ ଯଦି ଶ୍ରାବ୍ୟ ହୋଇଥିଲା, ରାଜାଜୀଙ୍କ ଭ୍ରମଣ ଥିଲା ସୁଶ୍ରାବ୍ୟ । ଶୁଭ୍ର ଖଦଡ଼ ବସ୍ତ୍ର । ଆଖିରେ କଳା ଚପମା—୭୦ରେ ମିଷ୍ଟହସ । ବାଚନଭଙ୍ଗୀରେ ଆମେ ମନ୍ଦମୁଗ୍ଧ ହୋଇଗଲୁ । ଏତିକିବେଳେ ଅତି ଜୋର୍‌ରେ ବର୍ଷା ମାଡ଼ିଆସିଲା । ଆମେସବୁ ଯେଉଁଠି ପାରିଲୁ, ବର୍ଷାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାପାଇଁ ଆଶ୍ରୟ ନେଲୁ । ରାଜାଜୀ ମଧ୍ୟ ବର୍ଷାଛଟାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ବାରନ୍ଦାର ଭିତର ପାଖକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଏତେ ଚମକାର ବହୁତା ଶୁଣିପାରିଲୁ ନାହିଁ ବୋଲି ଅନ୍ତର ଭିତର ଯେମିତି ଜଳିଯାଉଥାଏ । ଏତିକିବେଳେ ବର୍ଷା ଗୁଡ଼ିଗଲା । ଆମେ ସଭାସଭାକୁ ଆସିଲୁ—ରାଜାଜୀ ମଧ୍ୟ ଉପରକୁ ଆସି ବହୁତା ଆରମ୍ଭ କଲେ । କିଛି ସମୟ ପରେ ପୁଣି ବର୍ଷା, ବର୍ଷାପରେ ପୁଣି ବହୁତା, ଏହିପରି ପ୍ରାୟ ଚାରପାଞ୍ଚଥର ଆମେ ବର୍ଷା ସହିତ ଲୁଚକାଳି ଖେଳ ଖେଳିଲା ପରେ ରାଜାଜୀଙ୍କ ବହୁତାର ସମାପ୍ତି ଘଟିଲା । ଆମେ

ଶ୍ରୋତାମାନେ ଯେଉଁ ପରମତୃପ୍ତି ଓ ଆନନ୍ଦର ସହଚର ଫେରିଲୁ, ତାହା ଅବର୍ଣ୍ଣନୀୟ । ଏହାପରେ ଦେଇଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପ୍ରକାର ପାଇଁ ଆସିଲେ ଶ୍ରୀମତୀ ସରୋଜିନୀ ନାଉଡ଼ୁ । ମହାସାଗାରୀଙ୍କ ପଞ୍ଜିକା ଏଇ ମହାସୁଧୀ ମହଲା ରାଜନୀତି, ଶିକ୍ଷା, ସ୍ୱସ୍ଥତା ଓ ସାହିତ୍ୟ ଆଦି ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଜର କୃତିତ୍ୱର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ନିଜାମଙ୍କ ଅମଳରେ ହାଜିରାବାଦ ସହରର ଏକ ବଙ୍ଗୀୟ ପରିବାରର କନ୍ୟା ସରୋଜିନୀ ଗୁରୀ ଜୀବନରେ ତାଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ମେଧା ପାଇଁ ସେ ସ୍ୱୟଂ ନିଜାମଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିପାରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ପନ୍ଦରବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ ନିଜାମଙ୍କ ବୃତ୍ତି ଲଭ କରି ଲଣ୍ଡନ୍‌ର କିଙ୍ଗ୍‌ସ୍ କଲେଜରେ ତାଙ୍କ ଅଧ୍ୟୟନ ଆରମ୍ଭ କଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ଗୁରୀନିବାସର ମ୍ୟାଟ୍ରନ୍ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ଯେ, ସରୋଜିନୀ ଅତି ପ୍ରଭୁଷରୁ ଶଯ୍ୟା ଗୁଡ଼ି ଲାନ୍ ଉପରେ ଯାଇ ବସୁଛି ଓ ତା’ ନୋଟ୍ ଖାତାରେ ଇଂରାଜୀରେ ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧିତା ଲେଖି ହସ୍ତେଲିକୁ ଫେରିଆସୁଛି । (ବାସ୍ତବରେ ସେ ମାତ୍ର ତେର ବର୍ଷ ବୟସରୁ ତାଙ୍କ କବିତା ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ) ଏହାପରି ବେଶ୍ କିଛିଦିନ ବିତିଗଲା । ସରୋଜିନୀଙ୍କ କବିତା ଲେଖା ଗୁଲିଚ-ମ୍ୟାଟ୍ରନ୍ ଏଇ ଫରମରେ ସରୋଜିନୀଙ୍କର ଲିଖିତ ସମସ୍ତ କବିତା ପାଠ କଲେ । ଯେତେ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ବି ସେ କୌଣସିମତେ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରୁନାହାନ୍ତି, ପନ୍ଦର ଶୋହଲ ବର୍ଷର ଗୋଟିଏ ଝିଅ କିଭଳି ଏମିତି ରସୋତ୍ସର୍ଗ କରିବ ତା ଲେଖିପାରୁଛି । କିନ୍ତୁ ଏକଥା ଅବିଶ୍ୱାସ କରିବେ ବା କିପରି ? ସରୋଜିନୀ ତ ଏକ ମୁକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ବସି ତାଙ୍କ କବିତା ଲେଖୁଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ଅବିଶ୍ୱାସର ପ୍ରଶ୍ନ ହିଁ ନାହିଁ । ...ଏହାର କିଛିଦିନ ପରେ ମ୍ୟାଟ୍ରନ୍ ସରୋଜିନୀଙ୍କୁ ଡାକି ତାଙ୍କ କବିତା ପାଇଁ ଅଳ୍ପ ପ୍ରଶଂସା କରି କହିଲେ—ଦେଖ କାଲିଦାସଙ୍କ ଦେଶର ଝିଅ ରୁ, ଏଠି ରହୁ ରୁ ଆମ ନାଉଟିଙ୍ଗେଲ୍ ଆଉ ଡେମ୍‌ସ ନଦୀ ଉପରେ କବିତା ଲେଖୁଛୁ କାହିଁକି ? ରୁ ଫେରି ଯା’ ତୋ’ ଦେଶକୁ । ସେଠି ତୋର କବିତାର ଥିଏ ପାଇଁ ହିମାଳୟରୁ ଗଙ୍ଗା ଯମୁନା ଯାଏ ଅସଂଖ୍ୟ ପ୍ରାକୃତିକ ଉପାଦାନ ରହିଛି । ...ମ୍ୟାଟ୍ରନ୍‌ଙ୍କ ଏ କଥାରେ ସରୋଜିନୀ ଯେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭାରତକୁ ଫେରି-ଆସିବେ ତା’ ନୁହେଁ । ସେ କେମ୍ବ୍ରିଜ୍‌ରେ ପଢ଼ା ଶେଷ କରି ଭାରତକୁ ଫେରିଲେ । ଯଥାସମୟରେ ସେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନାଉଡ଼ୁଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ ଓ ତାଙ୍କର ବାସଗୃହର ନାମ ରଖିଲେ “ସୋଲ୍‌ଡେନ୍ ଥ୍ରେୟ୍ ହୋଲ୍ଡ୍” । କବିତା ଲେଖିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରାଜନୀତିରେ ଯୋଗଦେଲେ । ତାଙ୍କର କବିତା ରଚନା, ବିଶେଷତଃ ଇଂଲିଶ୍ କବିତା ରଚନା ପାଇଁ ସେ “କୁଇନ୍ ଅଫ୍ ପୋଏଟ୍ରି” ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଦେଶବାସୀଙ୍କ ଆନ୍ତରିକ ସ୍ନେହଶ୍ରଦ୍ଧାର ଓ

ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ପ୍ରତୀକ ସ୍ବରୂପ ତାଙ୍କୁ—“The Nightingale of India.”
 “The peacock of Bengal” and a Modern Mira Bai” ବୋଲି
 କୁହାଯାଉଥିଲା । ଭରତୀୟ ଦର୍ଶନ, ଭରତୀୟ ଚିନ୍ତାଧାରା ଓ ଭରତୀୟ ଭାବଧାରାରେ
 ପୁରୁଷ ତାଙ୍କର କାବ୍ୟକବିତାସବୁକୁ ସେ ଶୁଦ୍ଧ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ରଚନା
 କରିପାରୁଥିଲେ । ...ସେଦିନ ଶ୍ରୀମତୀ ସରୋଜିନୀ କଟକ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ଅଫିସ୍
 ପଛପଟରେ ନିର୍ମିତ ସଭାମଣ୍ଡପରୁ ଦେଇଙ୍କ ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରସ୍ତର ଭାଷଣ ଆରମ୍ଭ
 କଲେ । ସମ୍ମୁଖରେ ଜନାକାଣ୍ଡି ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାନ୍ତର । ମାଇକ୍ରୋଫୋନ୍ ନାହିଁ ।
 କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ସୁଲଳିତ କଣ୍ଠସ୍ବରର ସଙ୍ଗୀତମୟ ଆବେଦନ ଏତେ ପ୍ରଚୁର ଯେ,
 ତାଙ୍କ ଇଂରାଜୀ ଭାଷଣ ସଭାମଣ୍ଡପରୁ ଶେଷ ପ୍ରାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ
 ଶୁଣାଯାଉଥାଏ । ତାଙ୍କ କଣ୍ଠରେ ଏପରି କୁହୁକମୟ ଶକ୍ତି ଥିଲା ଯେ, ତାଙ୍କର
 ଗଦ୍ୟ ଭାଷଣ ତାଙ୍କ କଣ୍ଠରୁ ନିଃସୃତ ହେବାପରେ ଯେପରି ଆପେ ଆପେ ଏକ
 ସଙ୍ଗୀତର ଲହରୀରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଉଥିଲା ।

ଲଳିପିଲା ପ୍ରସଙ୍ଗ

ଯଥା ସମୟରେ ସେଇ “ଚମକ ସୃଷ୍ଟିକାରୀ” ଭୋଟ ଗ୍ରହଣ ଦିବସଟି
 ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ପରି ସେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ଦିନରେ ଭୋଟ୍ ଗ୍ରହଣ
 ଶେଷ ଓ ଗୋଟିଏ କଲେକ୍ଟର ଭିତରେ ଏକାଧିକ ଭୋଟ୍ ଗ୍ରହଣ କେନ୍ଦ୍ର
 ସ୍ଥାପନାର କଲ୍ପନା ସୁଦ୍ଧା କରାଯାଇ ନ ଥିଲା । କଟକ ସହର ମହିଳା ନିର୍ବାଚନ
 ମଣ୍ଡଳୀ ପାଇଁ କଟକ କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ଅଫିସ୍ରେ ଗୋଟିଏ ମାସ ଭୋଟ୍‌ଗ୍ରହଣ କେନ୍ଦ୍ର
 ସ୍ଥାପନା କରାହୋଇଥିଲା—ପୋଲିଂ ବୁଥ୍ ମଧ୍ୟ ସେଇ ଗୋଟିଏ । ଭୋଟ୍‌ଗ୍ରହଣ
 ଦିବସମାନଙ୍କର ଅବଧି ଥିଲା ସାତଦିନ । ସକାଳ ନ’ ଘଣ୍ଟାରୁ ଅପରାହ୍ଣ ସାଢ଼େ
 ଚାରିଘଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗାର୍ବ ସାତଦିନ ଧରି ଏ ଭୋଟ୍ ଗ୍ରହଣ ଚାଲୁଥିଲା । କଚେରୀହତା
 ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଦୁର୍ଦ୍ଦିଙ୍କର ଯେଉଁ କ୍ୟାମ୍ପ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା, ତା’ର ସ୍ଥିତି ଥିଲା
 ଏହୁପରି; ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଷ୍ଟେଟ୍‌ବ୍ୟାଙ୍କର କୋଠା ରହିଛି, ସେ ସମସ୍ତ
 ସ୍ଥାନ ସହତ ଆଉ ଅଧିକ କିଛି ସ୍ଥାନରେ ଟଣା ହୋଇଥିଲା ଏକ ସୁନ୍ଦର ସୁବିସ୍ତୃତ
 ବିରାଟ ତମ୍ବୁ । ଏଇଟି ଥିଲା ଲଢିକା ଦେଇଙ୍କ କ୍ୟାମ୍ପ । ତମ୍ବୁର ସମ୍ମୁଖ ଭାଗ
 ଉପରେ ପ୍ରାୟ ଏକ ଶହ ଫୁଟ ଲମ୍ବ ଓ ପାଞ୍ଚଫୁଟ ଚଉଡ଼ାର ଲଲ୍ ଟକ୍ ଟକ୍
 ଭେଲ୍‌ଭେଟ୍ କନା ଉପରେ ଇକିସ୍ପିଆନ କଟରରେ ପ୍ରାୟ ଦିନଫୁଟ ଆକାରର
 ଇଂରାଜୀ ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖା ହୋଇଥିଲା—ଭୋଟ୍ ଫର ଲଢିକା ସୁନ୍ଦରୀ ଦେବୀ ।
 ତମ୍ବୁର ଦ୍ବାର ଦେଶରେ ଥିଲା ତାଙ୍କ କ୍ୟାମ୍ପ ଅଫିସ୍—ଭିତରେ ଖାଦ୍ୟପେୟର
 ସୁବିନ୍ୟାସ । ଲଢିକା ଦେଇଙ୍କ ନିର୍ବାଚନ ପରିଚାଳନାର ମୁଖ୍ୟ ଥିଲେ

ତାତ୍କାଳିକ କଟକ ସହରର ଜଣେ ସୁପରିଚିତ ବଣିଷ୍ଠ ନାଗରିକ ଶ୍ରୀ ରଘୁ ରାଉତ । ତାଙ୍କର ପରିଧାନ ଥିଲା ଚମକାର ସୁପର ଫାଇନ୍ ଧୋତି ଓ ଆହୁରି ଚମକାର ସିଲ୍‌କ୍ ପଞ୍ଜାବି, ହାତରେ ସବୁବେଳେ ଷ୍ଟେଟ୍ ଏକ୍ସପ୍ରେସ୍ ୫୫୫ ସିଗ୍ରେଟ୍ । ଏଇ ତମ୍ବୁର ଅଦୂରରେ ଥିଲା ଦେଉଳ କ୍ୟାମ୍ପ୍—ଏକ ଖୋଲା ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟିଏ ଫୋଲଡିଙ୍ଗ୍ ଟେବୁଲ୍ ଓ ଗୁରୁ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ଫୋଲଡିଙ୍ଗ୍ ଚୌକି ଗୋଟିଏ ବରଗଛ ତଳେ । (ଓଡ଼ିଶା ବିଖ୍ୟାତ ସେଇ କଟକ କଚେରୀ ବିରୁଦ୍ଧ ବରଗଛ ନୁହେଁ, ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେଟ୍ ବରଗଛ) ଆମର କର୍ମୀମାନେ ଘରୁ ପ୍ରାତଃ ଭୋଜନ ଶେଷ କରି ଭେଟ୍‌କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଆସୁଥିଲେ—ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ ପାଇଁ କେନ୍ଦ୍ରରେ କିଛି ସୁରା ଓ ବୁଦ୍ଧିଆର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ବାସ୍ ଏତିକି । କିନ୍ତୁ ତମ୍ବୁ ଭିତରୁ ମାଂସ ପଲଉ ଆଦର ବାସ୍ନା ଭାସିଆସୁଥିଲା ।

ଭେଟ ଗ୍ରହଣ ଆରମ୍ଭର ପୁରୁଷର ରାତି । କିଏ ଆସି କହିଲା—ଦେଉ ସନ୍ଧ୍ୟା ସାତଟାବେଳୁ କବାଟ ଦେଇ ରହିଚନ୍ତି । ଯେତେ ଡାକିଲେ ବି ଶୁଣୁନାହାନ୍ତି । ସେତେବେଳକୁ ରାତି ପ୍ରାୟ ଏଗାରଟା । ଆମେମାନେ ପ୍ରଗୁର କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରି ସେଇମାସ ଫେରିବୁ । ସମସ୍ତେ ଯାଇ ଦେଖିଲୁ ପ୍ରକୃତରେ ଭିତରୁ କବାଟ ବନ୍ଦ ଅଛି । ବେଶ୍ କିଛି ସମୟ ଧରି ଡାକିଲୁ କିଛି, ଫଳ ହେଲାନି । ଶେଷକୁ ନିଜେ ତାଙ୍କ ସ୍ବାମୀ ଭଗୁବାବୁ ଆସିଲେ ଓ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସେଠୁ ଚାଲି ଆସିବାକୁ କହିଲେ । କିଛି ସମୟ ପରେ ଭଗୁବାବୁ ପୁଣି ଡାକିଲେ—ଆମେ ଯାଇ ଦେଖିଲୁ କବାଟ ଖୋଲା ହେଇଛି, ଦେଇ ଖଟ ଉପରେ ବସିଚନ୍ତି—ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଖୁଲ୍ ଓ ଖଣ୍ଡେ ଦଉଡ଼ି । ଭଗୁବାବୁ କହିଲେ—ଦେଖ ତୁମ ଦେଉଳ କାଉଁ । ଭେଟ୍‌ରେ ହାରିଯିବାର ଆଶଙ୍କା କରି ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବା ପାଇଁ ବସିଚନ୍ତି । ଦେଉ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଜବାବ୍ ଦେଲେ—ମୁଁ ଆଉ ବଞ୍ଚିବି କାହିଁକି ? ତୁମେ ଭଲକରି ଜାଣ, ଏ ଭେଟ୍‌ର ଫଳାଫଳରେ କିଛି ସ୍ଥିତି ନାହିଁ । ମୁଁ ଏକା ନୁହେଁ, କଟକ ସହରର ଅଧେ ଲୋକ କହୁଚନ୍ତି—ସରଳାଦେଉ ହାରିଯିବେ—ଲଢ଼ିକାଦେବୀ ଜିତିଯିବେ । କିଏ ଏଇ ଲଢ଼ିକାଦେବୀ ? କାଲିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କ ନାମ ଶୁଣାଯାଉ ନ ଥିଲା । ସେ କର୍ମୀ ନୁହଁନ୍ତି କି ସେବିକା ନୁହଁନ୍ତି । ଆଜବନ ଦେଶ-ସେବା କରି ମୁଁ ଯଦି ଲଢ଼ିକା ଦେବୀ ପାଖରୁ ହାରିଯାଏ, ତେବେ ମୁଁ ବଞ୍ଚିବି କାହିଁକି ? ...ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି, ଭଗୁବାବୁ ଜଣେ ଧୀରସ୍ଥିର ଲୋକ । କିନ୍ତୁ ସେଦିନ ସରଳାଦେବୀଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଏକଥା ଶୁଣି ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇଉଠି କହିଲେ—ତୁମପରି ଜଣେ ଦୁର୍ବଳାମନା ନାରୀକୁ କଂଗ୍ରେସ ନିର୍ବାଚନ ଟିକେଟ ଦେଇ ଭୁଲ୍ କରିଛି । ତୁମେ ଆଜି ଆତ୍ମହତ୍ୟା କଲେ ସେଥିପାଇଁ ଯେତେ ଲୋକ ଦୁଃଖ କରିବେ, ତା’

ଅପେକ୍ଷା ଆମ ପରିବାରକୁ ଓ କଂଗ୍ରେସ ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ବେଶୀ ଲୋକ ଉପହାସ କରିବେ । ଏତିକି କହି ଭାଗୁବାରୁ ସେଠୁ ଚାଲିଗଲେ । ଆମେ ସମସ୍ତେ ସେଠି ଦେଇକ୍ଷୁ ଦେରିବସିଲୁ । ପୁନାଭୁଇ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଆଲୋଚନା ହେଲା—ଦେଇଙ୍କ ମନରେ ନିମ୍ନେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିଲା ଓ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଏତିକରେ ଶେଷହେଲା ।

ଭୋଟ ଗ୍ରହଣ ଆରମ୍ଭ

ଭୋଟ ଗ୍ରହଣ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ପ୍ରିଜାଇଡ଼ିଙ୍ଗ୍ ଅଫିସର ଆ'ନ୍ତି ଜଣେ ବରିଷ୍ଠ କାର୍ଯ୍ୟନିର୍ବାହୀ ପ୍ରଥମଶ୍ରେଣୀ ଡେପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ରାୟସାହେବ ଯଦୁନାଥ ମହାପାତ୍ର ଓ ପୋଲିଙ୍ଗ୍ ଅଫିସର ଆ'ନ୍ତି ସେମିତି ଜଣେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ଗେଜେଟେଡ୍ ଅଫିସର ତାଙ୍କର ଜଲଲତ୍ ଦିନ୍ । କେନ୍ଦ୍ରରେ ଅନ୍ୟ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ କର୍ମନିର୍ବାହୀ ସହକର୍ମୀ ଦେଇଙ୍କର ଜଣେ ପୋଲିଙ୍ଗ୍ ଏଜେଣ୍ଟର ଦାୟିତ୍ବ ମଧ୍ୟ ଭୁଲିଥିଲେ । ଭୋଟଦାତା—(ନା, ଦାସୀ) ମାନେ ଆସିଲେ । ମନେ ରଖନ୍ତୁ, କେବଳ ମହଲା ଭୋଟର । ସେତେବେଳେ କଟକ ସହରରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ଭଡ଼ା ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ି ମିଳୁଥାଏ । ଗାଡ଼ି ଭର୍ତ୍ତି ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ବେଗଭୁଷାରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ମହଲାମାନେ ଆସୁଥା'ନ୍ତି—କେବଳ ମହଲା ଆଉ ମହଲା । ଏକ ବିଚିତ୍ର ଦୃଶ୍ୟ । ସୁସଜ୍ଜିତ କଚେରୀ ପରିସରଟି ସେ ସାତଦିନ ଯେପରି ଏକ ମହଲା ଗଳ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଗଲା ।

ଗୋଟିଏ ଦିନର କଥା । ମୁଁ ଆମ କ୍ୟାମ୍ପରୁ ପୋଲିଙ୍ଗ୍ ରୁଥକୁ ଆସୁଥାଏ । ଯେଉଁ ଭୋଟରମାନେ ଭୋଟ ଦେବାକୁ ଆସୁଥା'ନ୍ତି, ସେମାନେ ପ୍ରଥମେ ସେମାନଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ କ୍ୟାମ୍ପକୁ ଯାଇ ଯାହା ବୁଝିବାର ବୁଝି ତା'ପରେ ପୋଲିଙ୍ଗ୍ ରୁଥକୁ ଯାଏଥା'ନ୍ତି । ଦେଖିଲି ଅପରପକ୍ଷଙ୍କ କ୍ୟାମ୍ପରୁ ଜଣେ ବୟସ୍କା ମୁସଲମାନ ମହଲା ଭୋଟର ଆସିଲେ । ମୁହଁରେ ବୋରଖା ନାହିଁ । ସାଙ୍ଗରେ ତାଙ୍କର ପୁଅ । ମୁଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରାୟ ପଛେ ପଛେ ଚାଲିଲି । ଦେଖିଲି ମହଲାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ହାତପାପୁଲି ମୁଠା ହୋଇ ରହିଛି । ନିମ୍ନସ୍ତରରେ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କିଛିଟା ସତର୍କତା ଅବଲମ୍ବନ କରି ଦୁଇଙ୍କ ଭିତରେ ଯାହା କଥାବାର୍ତ୍ତା ମୁଁ ଶୁଣିଥିଲି, ଆଜି ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ଏଠି ତାହା ଉଦ୍ଧାର କରୁଛି ।

...ପୁଅ ପଚାରିଲା—କ୍ୟା ହୁଆ ?

ନିଜ ହାତମୁଠା ଥାଆ ଖୋଲି ପୁଅକୁ ଦେଖାଇ ଟିକିଏ ନିମ୍ନ ସ୍ତରରେ ମା' କହିଲେ—ଏଇ ଦେଖ ।

—ଜାନେ ଦୋ ! ଅଉର୍ କ୍ୟା ବୋଲେ ?

ହାତମୁଠାରେ ଧରିଥିବା ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ପଣତ କାନରେ ବାଜି, ମା' କହିଲେ—
ବୋଲେ ପରା...ବୋଲେ କି, ଲଲମେ ଡାଲେଗେ । ଏଥରେ ପୁଅ ଯେମିତି
ଆଦେଶ ଦେବା ଭଙ୍ଗୀରେ କହିଲା—ନେହଁ, ଲଲମେ ନେହଁ, ପିଲମେ ଡାଲେଗେ ।

—ଆରେ ବେଟା, ହମାରେ ବସ୍ତି ବାଲେ ପରା ସବ୍ କୁଆଡ଼େ ଲଲମେ...

ବାଧାଦେଇ ଯୁବକ ପୁଅ ତୃପ୍ତ କଣ୍ଠରେ କହିଲା—ମାଗେଗୁଲି ବସ୍ତି-
ବାଲେ କୋ । ମୁଁ କହୁଛି—ତୁମ୍ଭ ପିଲମେ ଡାଲେଗେ ।

—ଠିକ୍ ହେ, ପିଲମେ ସହ ।

ସେ ଦୁହେଁ ରୁଥ୍ ଆଡ଼କୁ ଆଗେଇଗଲେ । ମୁଁ ସେଇଠି ଥ'ହୋଇ ଠିଆ
ହୋଇ ରହିଲି । ମୋ କନ୍ୟାଜନ୍ମର ସୀମା ନାହିଁ । ହାତମୁଠାରୁ ଯାହା ନେଇ
ମହଲାଟି ପଣତକାନରେ ବାଜି ଉପରକୁ ଗୁଡ଼ିଦେଲେ—ପଣତ କାନରେ ସେ
ଅଂଶଟି ଓଜନିଆ ଜଣାଗଲା ଓ ଆଖିକୁ ଗୋଲ ଗୋଲ ଦେଖାଗଲା । ସେ ପ୍ରସଙ୍ଗଟି
ମୁଁ ଠିକ୍ ବୁଝିଲି, କିନ୍ତୁ ଏ “ପିଲ” କ'ଣ ! ଏଠି ପିଲ କାହାନ୍ତି ? ଆସେମି
ନିବାଚନରେ ତ ପିଲଙ୍କର କିଛି କାମ ନାହିଁ । ଯଦିବ ଆଏ, ସେ “ପିଲମେ”
ମାନେ ପିଲ ଉପରେ ଡାଲିବେ ଅର୍ଥାତ୍ ପକେଇବେ କ'ଣ ? ଲଲ ଅର୍ଥ ନ ହେଲ
ମୁଁ ବୁଝିଲି, ସେଇ ଲଲ ବା ନାଲି । କିନ୍ତୁ ଏ ପିଲ !! ମୋ ମଥା ଦୂରଗଲଣି ।
ମନେ ମନେ ଭାବିଲି, ଗୋଟିଏ ମୁସଲମାନ ପରିବାର ଯେତେବେଳେ ଏ ଶବ୍ଦଟି
କହୁଛନ୍ତି, ଏଇଟି କ'ଣ ତେବେ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଷର ଉଦ୍ଭବ !...ତମ୍ଭ ପାଖକୁ
ଫେରିଯାଇ ଜଣେ ମୁସଲମାନ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କୁ ପଚାରିଲି—ଆଜ୍ଞା, ‘ପିଲ’ ମାନେ
କ'ଣ ? ..ଭଦ୍ରଲୋକ ବେଶ୍ କିଛିକ୍ଷଣ ନିଶ୍ଚୟତା ହସ ହସ କହିଲେ—ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ
‘ପିଲ’ର ମାନେ ବୁଝେଇବି ? ପିଲମାନେ ତ ପିଲ, ଏଇ ଗ୍ରେଟ ପିଲ । ..
କିଛିଟା ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ କହିଲି—ନାହିଁ ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ କହୁଥିଲି ଉଦ୍ଭବ ଭାଷାରେ
କିଛି ଶବ୍ଦ ..ଏଥର ସେ ପୁଣି ହସି ଉଠି କହିଲେ—ଓହୋ !! ଏକଥା ! ଉଦ୍ଭବରେ
‘ପିଲ’ ମାନେ ହଲଦିଆ, ହଲଦିଆ ରଙ୍ଗ । ଆପଣ ପରା ସରଲାଦେଇଙ୍କ କର୍ମୀ—
ଆମ ବସ୍ତିକୁ ଯାଇଥିଲେ, ମୁଁ ଦେଖିଛି । ସରଲାଦେଇଙ୍କ ଭେଟ୍‌ବାକ୍ସ ରଙ୍ଗ
ହେଲା “ପିଲ” ମାନେ ହଲଦିଆ—ଆଉ ଲତିକାଦେଇଙ୍କ ଭେଟ୍‌ବାକ୍ସ ରଙ୍ଗ
ହେଲା ଲଲ ମାନେ ନାଲି ।

—ତା'ହେଲେ ପିଲାମେ ତାଲେଗେ ମାନେ ହଲଦିଆ ବାକ୍ସରେ
ଭେଟ୍ ପକାଅ !

—ହଁ ତ ।

ତାଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଇ ଫେରିଲି ।...ହଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ପରି ସେତେବେଳେ
ନିର୍ବାଚନରେ ସବୁ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ବାକ୍ସ ରହୁ ନ ଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ
ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କ ପାଇଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବାକ୍ସ ରହୁଥିଲା ।
କଂଗ୍ରେସ ତାଙ୍କ ଦଳ ପାଇଁ ହଲଦିଆ ରଙ୍ଗ ବାଛିଥିଲେ; ଅତଏବ ଦେଇଙ୍କ
ବାକ୍ସର ରଙ୍ଗ ଥିଲା ହଲଦିଆ । ଆଉ ଲଢିକାଦେବୀଙ୍କ ବାକ୍ସର ରଙ୍ଗ ଥିଲା ଲାଲ୍ ।
ହୋଇପାରେ, ଓଡ଼ିଶା ମୁସଲିମ ବହୁଳ ପ୍ରଦେଶ ନ ହେଲେ ବି ମୁସଲିମ୍ ଲିଗର
ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଥିଲା କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କୁ ମୁସଲମାନ ଭେଟରମାନେ ଭେଟ୍ ନ ଦେବା
ପାଇଁ । କିନ୍ତୁ ସେଦିନ ସେ ଯୁବକଟି ସେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ତା'
ମା'ର ପଣତ କାନିରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ରୌପ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ
ଅସ୍ୱୀକାର ଆଉ ବେଶାଦିର କରି ତା ମା'କୁ ଯେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲା ମା' ପୁଅର
ସେକଥାକୁ ମନ ପ୍ରାଣରେ ଆଦରି ନେଇଥିଲା । ଯୁବକଟି ମନରେ ନିଷ୍ପତ୍ତ୍ୟ ଏଇ
ଧାରଣା ଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହୋଇଥିଲା ଯେ, ଯେଉଁ ଦଳ ଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ
ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି, ସେଇ ଦଳହିଁ ଏ ଦେଶର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଭେଟ୍ ପ୍ରକୃତ
ଅଧିକାରୀ ।

ସରଳା ଦେବୀ, ଲଢିକା ଦେବୀ

ନିର୍ବାଚନ ଗୁଲିଥିବା ସମୟରେ ବେଳେବେଳେ କିଛି କୌତୁକ ବା
କୌତୁହଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣା ଘଟିଥାଏ । ଦେଇଙ୍କ ନିର୍ବାଚନ ଗୁଲିଥିବାବେଳେ ସେମିତି
ଏକ ଘଟଣା ଘଟିଥିଲା । ହଁ ଏଠି ଆସେ କହିରଖେ ସେ ଦୁହଁଙ୍କର ବେଶପୋଷାକର
କଥା । ଦେଇ ତ ସବୁଦିନେ ଖଦଡ଼ ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଜମିଦାର ଘରର ବୋହୂ ସେ ।
ଦୁଇ କାନରେ ଦୁଇଟି ସୁନାର ଲବଙ୍ଗ ଓ ଦୁଇ ହାତରେ ପଟେ ପଟେ ଚୁଡ଼ୀ
ବ୍ୟାଘତ ଦେହର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ କିଛି ଅଳଙ୍କାର ନ ଥାଏ ।
ଇଲେକ୍ସନ ସମୟ ଆସିଗଲା—ଆମେ ସମସ୍ତେ ବିଚାର କଲୁ ଭେଟ୍‌ଗ୍ରହଣ ଯାତନ
ଦେଇ ଆମର ଭେଟ୍‌କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଏମିତି ଫୁଲୁଲା ବେଶରେ ଯିବେନି । ସେ ଯଥାସ୍ଥତି
ଶାଢ଼ୀ ଗହଣାରେ ଲାଜିହୋଇ ଭେଟ୍‌କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଯିବେ । ଏ କଥାଟାକୁ ଦେଇ
ବାଏଁ ବାଏଁ ଉଡ଼େଇଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାମୀଦେବତା ଭଗୁବାବୁ ଯେତେବେଳେ
ଆମ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ସମର୍ଥନ କଲେ, ଦେଇଙ୍କର ଆଉ କିଛି କହିବାର ନ ଥିଲା ।

ଦେଇଙ୍କର ବାନ୍ଧବ ହଲଦିଆ । ଏଇ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପାଦପାଠ ହଲଦିଆ ଚଟି, ଦେହରେ ହଲଦିଆ ଶାଢ଼ୀ ଓ କ୍ଲାଉଜ୍, ଶୀତଦିନ ବୋଲି ହଲଦିଆ ସାଲ୍, ହଲଦିଆ ରଙ୍ଗର ବ୍ୟାଗ୍ । ସେତେବେଳକୁ ଗିନିସୁନାର ବିଶେଷ ପ୍ରଚଳନ ନ ଥିଲା । ପକ୍କା ସୁନାର ରଙ୍ଗ ଥିଲା ହଲଦିଆ । ସେଇ ପକ୍କା ସୁନାରେ କାନର ଝୁମୁକା, ବେକରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ହାର, ହାତରେ ଚୁଡ଼ି ଓ କଙ୍ଗନ୍, ବାହୁରେ ଅନନ୍ତ ପିନ୍ଧାଇବାର ସବୁ ଚେଷ୍ଟା ବିଫଳ ହେଲା । ଗୌରବର୍ଣ୍ଣୀ ସୁଦର୍ଶନୀ ସରଳାଦେବୀ ଗୁଡ଼ିଆମ ଜମିଦାର ଦୁର୍ଗାଚରଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଗୃହକୁ ବନାରସୀ ଶାଢ଼ୀ ଓ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଳଙ୍କାରରେ ବିଭୂଷିତା ହୋଇ ବଧୂବେଶରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାର ମାସ ମାସ କେତେଟା ଦିନ ପରେ କଂଗ୍ରେସରେ ଯୋଗଦେଇ ସେ ସବୁ ପଟ୍ଟବସ୍ତ୍ର ଅଳଙ୍କାରକୁ ପରିହାର କରି କାର୍ଯ୍ୟବରଣ କରିଥିଲେ । ସେଇଦିନରୁ ପ୍ରାୟ ଚଉଦ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ପରେ ସେଦିନ ପୁଣିଥରେ ଶାଢ଼ୀ ଗହଣା ପିନ୍ଧିଲା ପରେ ଦେଇ ଗୋଟିଏ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବୋହୂପରି ଦେଖାଗଲେ ।...ଦେଇ ଏଇସବୁ ଶାଢ଼ୀ ଗହଣା ପରିଧାନ କରି ଭେଟ୍‌କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଯିବା କଥାଟା ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ଲଢ଼ିକାଦେଇ ଯେମିତି ଜାଣି ନ ପାରନ୍ତି, ସେଥିପ୍ରତି ଆମେ ଯଥାସମ୍ଭବ ସତର୍କତା ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିଲୁ । କିନ୍ତୁ ହେ ଭଗବାନ ! ଏ କ'ଣ ହେଲା ! ଭେଟ୍ ଗ୍ରହଣର ପ୍ରଥମଦିନ ଆମେ ଭେଟ୍‌କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲୁ ଯେ, ଲଢ଼ିକାଦେଇଙ୍କର ବାକ୍ସର ରଙ୍ଗ ଲାଲ୍ । ଲଢ଼ିକାଦେଇ ସେଇ ଲାଲ୍ ରଙ୍ଗର ମର୍ଦ୍ଦାଦା ରସାକରି ଭେଟ୍‌କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଆସିଚନ୍ତି । ଲାଲ୍‌ରଙ୍ଗର ପାଦୁକା, ଗଣ୍ଡର ଲାଲ୍‌ରଙ୍ଗର ବନାରସୀ ସିଲ୍‌କ ଶାଢ଼ୀ, ଲାଲ୍‌ରଙ୍ଗର ଅନ୍ତର୍ବାସ, ଦେହର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଯେଉଁ ସବୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧିଚନ୍ତି, ସେ ସବୁଥିରେ ଲାଲ୍ ଟକ୍‌ଟକ୍ ମୂଲ୍ୟବାନ ସ୍ୱରକ ଖଞ୍ଜାହେଇଛି । ଆମେ ଯାଇ ଦେଖିଲୁ—ଲାଲ୍ ଭେଲ୍‌ଭେଟ୍ କନାର ଭ୍ୟାନିଟି ବ୍ୟାଗ୍-ଧାରଣୀ ଲଢ଼ିକାଦେବୀ ସଗର୍ବରେ ଭେଟ୍‌କେନ୍ଦ୍ରରେ ପଦଗୁରଣ କରୁଚନ୍ତି । ମଥାରେ ଲାଲ୍ ଟକ୍‌ଟକ୍ ସିନ୍ଦୂର ଟୋପା । ଭେଟ୍‌ଗ୍ରହଣ ଆରମ୍ଭ ହେଲାଣି, ମୁଁ ବୁଥ୍ ଭିତରେ ଏକେଣ୍ଟମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ବସିଛି । କଟକ କଲେକ୍‌ଟୋରେଟ୍ ଅଫିସର ବେଣ୍ଟ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ କୋଠରରେ ବୁଥ୍ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥାଏ । କୋଠର ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ ଦ୍ୱାରର ଗୋଟିଏ ପାଖକୁ ଲାଗି ଭିତର ପଟେ ପ୍ରିଜାଇଡ଼ଜ୍ ଅଫିସର ବସିଚନ୍ତି । ଏତିକିବେଳେ ମୁଁ ଦେଖିଲି, ଲଢ଼ିକାଦେବୀ ପ୍ରବେଶଦ୍ୱାରର ସେପଟକୁ ଲାଗି ଗୋଟିଏ ଚୌକି ଟାଣି ଆଣି ବାହାରପଟେ ବସିଲେ । ଭେଟ୍‌ଗ୍ରହଣ ଗୁଲିଚି । ଲଢ଼ିକାଦେବୀ କୋଠର ଭିତରକୁ ଯିବା ବସିଚନ୍ତି ଓ ପର୍ଦ୍ଦାଘେର ବୁଥ୍ ଭିତରେ କ'ଣ ଘଟୁଛି ଜାଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଚନ୍ତି । ଏତିକିବେଳେ ଦେଇ ବାହାର

ବାରନ୍ଦାରେ ଲଢିକାଦେଇଙ୍କ ପଛପଟେ ଥାଇ ମତେ ହାତ ଠାରି ଡାକିଲେ ।
 ଦୁହ୍ନରେ ପଡ଼ି ମୁଁ ବାହାରକୁ ଗଲି ଟିକେ ଦୂରେଇଯାଇ ଦେଇ ମତେ ଉପହୃ
 ନିମ୍ନ ସ୍ତରରେ କହିଲେ—ଦେଖ୍ ଦେଖ୍, ସେ ଲଢିକା କେମିତି ସେ ଚୌକ ଉପରେ
 ବସି ଭିତରେ କିଏ କୋଉ ବାକ୍ସରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେଉଛି, ସେକଥା ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ
 ଉଣ୍ଟୁଛି । ତୁ ଯା' ପ୍ରିଜାଇଡ଼ିଙ୍ଗ୍ ଅଫିସର ପାଖରେ ଗୋଟାଏ ଅଭିଯୋଗ କରି
 ଆସ ।...ମୁଁ ଆସି ପ୍ରିଜାଇଡ଼ିଙ୍ଗ୍ ଅଫିସରଙ୍କୁ ମୋର ଅଭିଯୋଗପତ୍ର ଦେଲି ।
 ପ୍ରିଜାଇଡ଼ିଙ୍ଗ୍ ଅଫିସର ଯଦୁବାରୁ ବେଶ୍ କିଛିକ୍ଷଣ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରି
 ଲଢିକାଦେଶଙ୍କୁ କହିଲେ—କ୍ଷମା କରିବେ ମ୍ୟାଡାମ୍ । ଆପଣ ଏ ଚୌକଟାକୁ
 ଟିକେ ଡାହାଣ ପାଖକୁ ଦୃଷ୍ଟାଇ ବସନ୍ତୁ । ଏଥିରେ ଲଢିକା ଦେଇ ଚଟାପଟ୍
 ପ୍ରୟତ୍ନର ଦେଲେ—ହାଇ ?...କଥା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ଗୋଟିଏ ଗୋଡ଼ ଉପରେ
 ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗୋଡ଼ ପକେଇ ଆହୁରି ଦମ୍ଭର ସହୃଦ ଚୌକ ବାଡ଼ାକୁ ଆଉଜି
 ବସିରହିଲେ । ସତ କହୁଛି, ଏ ଦୃଶ୍ୟଟି ଦେଖି ମତେ ହସ ମାଡ଼ିଲା, ମୁଁ ମୁହଁ
 ବୁଲାଇ ନେଲି । ଏଣେ ଯଦୁବାରୁ ଲଢିକାଦେଶଙ୍କୁ କହିଚନ୍ତି—ଆପଣ
 ସେପଟୁ ଚୌକଟାକୁ ଟାଣିଆଣି ଏଠି ବସିଲେ । ଏଠୁ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ସେ ପାଖରେ
 ଶ୍ରେଷ୍ଠଦେବା ପ୍ରକ୍ରିୟା ଆପଣ ହୁଏତ ଦେଖିପାରନ୍ତି । ବରୁଦ ଦଳରୁ ଆପଣ
 ହେଲଣି, ଆପଣ ଦୟାକରି ଚୌକଟା ଟିକେ ଦୃଷ୍ଟାଇ ନିଅନ୍ତୁ ।...ଜଣାଗଲା
 ପ୍ରିଜାଇଡ଼ିଙ୍ଗ୍ ଅଫିସରଙ୍କ କଥା ଲଢିକାଦେଶ ଯେମିତି ଆଦୌ ଗ୍ରହଣ କରୁ
 ନାହାନ୍ତି । ମୁହଁ ବୁଲାଇନେଇ ସେ କହିଲେ—ମୁଁ ଏଠୁ ଉଠିବିନି ।...ଏ କଥାରେ
 ପୋଲିଙ୍ଗ୍ ରୂପରେ ଏକ ଅସ୍ବାଭବିକ ପରିସ୍ଥିତି ଖେଳିଗଲା । କିନ୍ତୁ ଯଦୁବାରୁ ଆଦୌ
 ବିଚଳିତ ନ ହୋଇ କହିଚନ୍ତି—ଦେଖନ୍ତୁ, ଆପଣ ଜଣେ ମହଲା । ଆପଣ ଏମିତି
 କିଏ ଧରି ବସିଲେ କଥାଟା ଅସୁନ୍ଦର ହେବ, ପୋଲିଙ୍ଗ୍ ବନ୍ଦ ହେବ ।
 କଲେକ୍ଟରଙ୍କ କାନକୁ କଥାଯିବ । ଟିକେ ରହି ଲଢିକା ଦେଇ “ଆସ୍ତ୍ର” ବୋଲି
 କହି ଚୌକ ଉପରୁ ଧଉଳିନା ଉଠି ଚାଲିଗଲେ । ପୋଲିଙ୍ଗ୍ ଚାଲିଗଲା, ଟିକେ
 ପରେ ମୁଁ ବାହାରକୁ ଚାଲି ଦେଖିଲି—ଦୁଇ ଦେଇଯାକ ଯାହାର ଦୁଇ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ
 ଚରିତ୍ରପରି ଏପାଖ ସେପାଖ ହେଉଛନ୍ତି । ମନରେ ମୋର ସନ୍ଦେହ ହେଲା । ମୁଁ
 ବାରନ୍ଦାକୁ ଉଠିଯାଇ ଦେଖିଲି—ମୋ ଆଶଙ୍କା ଠିକ୍ । ଦୁହେଁ ରାଗରେ ଜଳୁଛନ୍ତି ।
 ମାରେ କି ନ ମାରେ ଅବସ୍ଥା । ଏତିକିବେଳେ ମତେ ଦେଖି ଲଢିକାଦେଶଙ୍କ
 ରାଗ ଆହୁରି ବଢ଼ିଗଲା । ମୋ ଆଡ଼କୁ କଟମଟ କରି ଚାଲିଲେ । ଆମ ଦେଇ ବି
 ଛୁଡ଼ିବା ଲୋକ ନୁହଁନ୍ତି । ଲଢିକାଦେଶଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି କହିଲେ—ତାକୁ ଏମିତି
 କଟମଟ କରି ଚାଲିରୁ କ'ଣ ? ସିଏ ମୋ ଏଜେଣ୍ଟ ।...ମୁହଁ ଛୁଟିଦେଇ
 ଲଢିକାଦେଶ କହିଲେ—ଓଃ ଏଜେଣ୍ଟ ତ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଛନ୍ତି...ଦେଇ ଆମର

ଉତ୍ତର ଦେଲେ—ସେଇ କଥା ତ ! ତୁ ତାକୁ ଏମିତି କଟମଟ କରି ଚାହୁଁଥିଲୁ କାହିଁକି ? ଦେଖିଲୁପରା ତା କଲମର ଗୋଟାଏ ଗାରରେ ତତେ କେମିତି ଚୌକିରୁ ଉଠେଇଦେଲା ? ଗର୍ଜିଉଁ ଲଢିକାଦେଇ କହିଲେ—ଉଠେଇଦେଲା କ’ଣ ? ମୁଁ ଉଠିଯିବାକୁ ଏଠିକି ଆସିବି ? ଏଇ ଦେଖ, ଦେଖୁରୁ ମତେ !... ନିଜର ଚମକାର ବେଶପୋଷାକ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଦେଇ ଆମର ତାଙ୍କ କଥାକୁ ମାଡ଼ି ବସିଲେ ।...କିନ୍ତୁ ନା, ଏ ଦୁଇ ମହିଳା ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ କିଛିଟା ଭଦ୍ର, କିଛିଟା କଟୁ, କିଛିଟା ଚକ୍ର, କିଛିଟା ମଧୁର ଭାଷା ପ୍ରୟୋଗ କରି ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଯେଉଁ ବାକ୍ୟବାଣ ନିକ୍ଷେପ କଲେ ସେ ସବୁର ଉଦ୍ଧାର ମୁଁ ଏଠି କରୁନାହିଁ । ସେ ସବୁର ଆକ୍ଷରିକ ଉଦ୍ଧାର ଏଠି ନ କରି ସେମାନଙ୍କ ବକ୍ତବ୍ୟର ମର୍ମ ମୁଁ ଏଠି ପ୍ରଦାନ କରୁଛି । ଇଏ ତାଙ୍କୁ କହିଲେ—ତୁ ବନାରସୀ ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧି ଓଡ଼ିଶୀ ପକେଇ ଏଠିକି କାହିଁକି ଆସିବୁ ? ଯା ଘର କଣରେ ବୋହୂ ହେଇ ବସ । ସିଏ ସ୍ତ୍ରୀ’ଙ୍କୁ କହିଲେ—ତୁ ଖଦଡ଼ କନା ପିନ୍ଧି ହାତରେ ଝୁଲୁ ଧରି ଏ କଚେରୀକୁ ଆସିଥିଲୁ କାହିଁକି ? ଯା’ଘର ଘର ବୁଲି ଚାଲିଲୁମୁଁ ଭକ ମାଗ—ଏଇପରି ଅନେକ ଅନେକ ବାକ୍ୟବାଣର ପ୍ରୟୋଗ । ଅନ୍ୟମାନେ ନୀରବରେ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖୁଥା’ନ୍ତି । କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ଷ୍ଟେଟ୍‌ଗ୍ରହଣ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇ ପରେ ପୁଣି ଯଥାସ୍ଥିତି ଷ୍ଟେଟ୍‌ଗ୍ରହଣ ଚାଲିଲା ।

ଶ୍ରୀମତୀ ସିନ୍ଧା

ଷ୍ଟେଟ୍‌ଗ୍ରହଣର ସପ୍ତମ ବା ଶେଷଦିନ । ଚାରିଟାବେଳେ ଷ୍ଟେଟ୍‌ଗ୍ରହଣ ଶେଷ ହେବ, ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େ ତିନିଟାବେଳେ ଗୋଟିଏ ହୁଡ଼୍‌ବାଲ ମଟର୍କାର ଆମ କ୍ୟାମର କିଛି ଦୂରରେ ଆସି ଅଟକିଲା । ଦରଜାଖୋଲି ଜଣେ ଶିକ୍ଷିତା ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ତରୁଣୀ କାରୁରୁ ଓହ୍ଲାଇଲେ—ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ସେ ଜଣେ ଅଣଓଡ଼ିଆ—ସେଠି କାହାକୁ କ’ଣ ସେ କହିବେ, କିଛି ଯେମିତି ବୁଝିପାରୁ ନ ଥା’ନ୍ତି । କିଛିଟା ସଂକୋଚଭାବ ନେଇ ମୁଁ ଟିକେ ଆଗେଇ ଯାଇ କାଣିଲି, ସେ ହଠାତ୍‌ ଡେଇଁନ୍ଦା କଲେଜର ଇଂରାଜୀ ପ୍ରଫେସର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସିନ୍ଧାଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ । ପ୍ରଫେସର ସିନ୍ଧା ବିହାରର ବାସିନ୍ଦା—ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜରେ ଯୋଗ ଦେବାର ଅଳ୍ପକାଳ ପରେ ନିଜର ଭଦ୍ର ମାର୍ଜିତ ଓ ଅତି ଉତ୍ତମ ବ୍ୟବହାର ଯୋଗୁ ସେ ବେଶ୍ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ । ପୁଣି କଲେଜ ଓ କଟକ ସହରର କ୍ରୀଡ଼ାକ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ସଫିୟ ସହଯୋଗ ରହିଥିଲା । ଶ୍ରୀମତୀ ସିନ୍ଧାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ବିଭିନ୍ନ କ୍ରୀଡ଼ାଙ୍ଗନରେ ଦେଖିଛି । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଯାଇ ନମସ୍କାର ଜଣାଇଲା ପରେ ସେ ମତେ କହିଲେ—କଟକ ସହର ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ଲିଫ୍ଟ୍‌ରେ ସେ ତାଲିକା ବୁକ୍ତ ହୋଇଗଲା । ସେ

ସେଟ ଦେବାପାଇଁ ଏତିକି ଆସିଗଲା । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଏଥରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିପାରିଲେ
 ସେ ଖୁସି ହେବେ । ସରଳାଦେବୀଙ୍କ କ୍ୟାମ୍ କୋଉଟି ସେ ଜାଣିବାକୁ ଚାହୁଁଲେ ।
 ଏକଥା ଶୁଣି ମୁଁ ନିଜେ ଖୁସିରେ ଶୁଣିଯାଇ ସେ ସେହି ଦାନ କରିବାର ସମସ୍ତ
 ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯଥା ସମୟରେ ସମ୍ପନ୍ନ କରିଦେଲି । ସେଟ ଦେଇଯାଉ ସେ ଗାଡ଼ିପାଖକୁ
 ଫେରିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ସହୃଦ ଗାଡ଼ିପାଖକୁ ଆସିଲି ।
 ସେ ବିଦାୟ ନେଇ ଚାଲିଗଲେ । ମୋ' ମନରେ ଏଇ ଧାରଣାଟି ଜାଗ୍ରତ ହେଲା
 ଯେ, ବିହାର ପ୍ରଦେଶର ଜଣେ ଭଦ୍ରମହଲା ଦେଇଙ୍କ କ୍ୟାମ୍, ଖୋଜି ଖୋଜି
 ଆସି ଯେତେବେଳେ ହଲଦିଆ ବାକ୍ସରେ ସେଟ ଦେଇଗଲେ, ଏ କଟକ ସହରର
 ସେଟରୁମାନେ କ'ଣ ଏତେ ଅବିବେକୀ ଯେ ସେମାନେ କଂଗ୍ରେସକୁ ସେଟ
 ଦେବେ ନାହିଁ ?

ନିର୍ବାଚନ ଶେଷ ହେଲା । ଫଳ ଘୋଷଣା କରାଗଲା । କଂଗ୍ରେସ୍ ଜିତିଲା,
 ଦେଇ ଓଡ଼ିଶାର ସର୍ବପ୍ରଥମ ଆସେମ୍ବ୍ଲୀକୁ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ । ଅବଶ୍ୟ ସେହିର
 ବ୍ୟବଧାନ ଥିଲା ମାତ୍ର ଦୁଇହଜାର । ଏ ନିର୍ବାଚନର ଫଳାଫଳ ପାଇଁ
 ଆମମାନଙ୍କର ଆଶା ଆକାଂକ୍ଷା କ'ଣ ଥିଲା ତାହା ଭଲ କଥା । କିନ୍ତୁ ନିର୍ବାଚନ
 ପ୍ରକ୍ରିୟା ଆରମ୍ଭରୁ ନିର୍ବାଚନ ଯେପରି ବନ୍ଧଗତିରେ ଚାଲିଲା, ସାହୁ ସାହୁରେ
 ବିଶେଷତଃ କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସାହୁ ବନ୍ଧୁରେ ଯେପରି ଟଙ୍କା କାରବାର, ସେଟ
 ଶର୍ଦ୍ଦି, ପୁଣି ଜଣେ କାଣ୍ଡିଡେଟ ବା ପ୍ରାର୍ଥୀ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଶିଳ୍ପପତିଙ୍କୁ ଏକ
 ଡାକବଜାରରେ ସମସ୍ତ ଟଙ୍କାର ଦୈନିକ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ଉପାଦାନ ସହ
 ରାନ୍ଧିଯାଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦେବାର ବିନିମୟରେ ତାଙ୍କ ଜରିଆରେ ପାଞ୍ଚଶହ
 ସେଟରୁଙ୍କ ସଲିଡ୍ ସେଟଲଭ ଓ ସେଟ୍ ଗ୍ରହଣ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଖୋଲଖୋଲି ଭାବେ
 ଶାନ୍ତ୍ୟପେୟ ଦ୍ଵାରା ଆପ୍ୟାୟନ ଆଦି ଅପକର୍ମମାନ ଯେ, ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ,
 ଏକଥା ମୁଁ ସ୍ଵପ୍ନରେ ସୁଦ୍ଧା କଲ୍ପନା କରି ନ ଥିଲି । ଗଣତନ୍ତ୍ର ପଦ୍ଧତିରେ
 ନିର୍ବାଚନର ଅର୍ଥ ମୋର ସେ ବୟସରେ ମୁଁ ଚାହୁଁଥିଲି କାଲି ଓ ଆମେରିକା
 ପ୍ରଭୃତି ଦେଶମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଚଳିତ ନିଷ୍ଠୁଳଙ୍କ ପଦ୍ଧତିରେ ନିର୍ବାଚନ । ତେବେ ଏ
 ଘଟଣାରେ ମୁଁ ହତୋତ୍ସାହ ନ ହୋଇ ମନରେ ଏଇ ଆଶ୍ଵାସନା ଆଣିଥିଲି ଯେ,
 ଯେତେଦିନ ଯାଏ ଏ ଦେଶରେ ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନ ଚାଲୁଥିବ, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ
 କଲଙ୍କିତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦୂରହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଦେଶ ସ୍ଵାଧୀନ ହୋଇଗଲା ପରେ
 ଏ ସବୁର ଚ୍ୟୁବର୍ଣ୍ଣ ସବୁ ଉଭେଇଯିବ । ଏହା ଯଦି ସମ୍ଭବ ନ ହୁଏ, ତା'ହେଲେ
 ଉତ୍ତେଜଣ' ଛତେ/ସଙ୍ଗତିରିଣ କଟକ ସହର ମହଲା ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀର

ନିୟାକଲାପ ସେତିକିରେ ଆବଦ୍ଧ ନ ରହୁ ତାହାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ସବୁକୁ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ହେବ ।

ଦେଇ ଦୁଇ ହଜାର ଷେଟ୍ରେ ଜିତିଲେ । ହୁଏତ ଯଦି ଏମିତି ହୋଇଥା'ନ୍ତା, ଦେଇ ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ଷେଟ୍ରେ ଜିତିଥା'ନ୍ତେ—ତେବେ କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ଓ ନିଜେ ଦେଇ ହୁଏତ ଦୁଃଖ ଓ ଶୋଚନାରେ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଥା'ନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ? ସେଦିନ କଟେରୀ ହାତରେ ମୋ' ଉପସ୍ଥିତିରେ ଯେଉଁ ଲାଲ—ପିଲା ପ୍ରସଙ୍ଗଟି—ଘଟିଗଲା, ସେ ମୁସଲମାନ ଯୁବକଟି ଯେମିତି ଛଳନାବିହୀନ ନିବକାର ଚକ୍ଷୁରେ ତା' ମା'କୁ କହିଥିଲା ହଲଦିଆ ବାନ୍ଧବରେ ଷେଟ୍‌ଦେବାକୁ, ସେଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଗ୍ରହଣ କରି ମୁଁ ଏଇ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପହଞ୍ଚିଥା'ନ୍ତି ଯେ, ଦେଇ ଯେଉଁ ଗୋଟିକ ଷେଟ୍‌ରେ ଜିତିଲେ କଲେ, 'ସେଇ' ଷେଟ୍‌ଟି ଦେଇଥିଲେ ସେ ବୟସ୍କା ମୁସଲମାନ ମହିଳା—ଆଉ ସେ ଷେଟ୍‌ଟି ହେଉଛି ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଏ ଦେଶ ଗୁରୁତ୍ବିବା ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟିକତାର ଲିଗାସି ସୃଷ୍ଟି କରୁଛନ୍ତି, ତାକୁ ବ୍ୟର୍ଥ କରିବା ପାଇଁ ଏକ ଉପାୟ ଟ୍ୟାକ୍ଟିକ୍ସ—ତା' ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏକ ନିର୍ମମ ଉପହାସ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଭରତୀୟ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସର ପ୍ରଥମ ଅଧିବେଶନ

ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳର ଶରଦ୍‌ଋତୁ ମସିହା । ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନରେ କଂଗ୍ରେସ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୟଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଏକଥା ଠିକ୍ ଯେ, ଦେଇଙ୍କ ନିର୍ବାଚନରେ ମୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ନିଜକୁ ମିଶାଇଦେଇଥିଲି । ଏହାପରେ କଂଗ୍ରେସ ପକ୍ଷରୁ ମହି-ମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ାହେବାର କଥା । କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ନେଇ ମୋ' ମନ ସ୍ଥିର ରହୁ ନ ଥାଏ । ଓଡ଼ିଶା କଂଗ୍ରେସର ଦୁଇ ରୁଜ୍ ନେତା ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ଓ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀ ମିଶ୍ର ନିର୍ବାଚନରେ ଜୟଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ତାଙ୍କୁ ମହିମଣ୍ଡଳରେ ସ୍ଥାନ ଦିଆଗଲା ନାହିଁ । ଏହା ଅବଶ୍ୟ କଂଗ୍ରେସର ଆନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ କଥା । ମୁଁ ଯେ, ଦେଇଙ୍କ ଇଲେକ୍ସନରେ ଜଣେ କର୍ମୀ ଥିଲି, ତାହା ମୋର ତାଙ୍କ ପରିବାର ସହିତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ପର୍କ ଯୋଗୁ । ତଥାପି ଏ ଦୁଇନେତା ଇଲେକ୍ସନ ପରେ କଂଗ୍ରେସଠାରୁ ବଞ୍ଚି ନ ହେଇ ରହିବା ଯୋଗୁ ମୁଁ ବେଳେ-ବେଳେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଇ ପଡ଼ୁଥିଲି । କେବଳ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପସ୍ତସଖା ମଧ୍ୟରୁ ଏ ଦୁହେଁ ଦୁଇ ପ୍ରମୁଖ ସଖା ଥିଲେ ବୋଲି ନୁହେଁ, ସେମାନଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟକ କୃତ୍ୟଯୋଗୁ ସେମାନେ ଏ ଜାତିର ଚରନମସ୍ୟା ହେଇ ରହିବେ । ମୁଁ ଯେତେ-ବେଳେ ନିମ୍ନ ପ୍ରାଇମେରୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଗୁରୁ, ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କା ଗ୍ରହଣ ଆସିଲା । ଗ୍ରହଣ ଆକାର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ମନେ ଅଛି ।

ରସୁଲ୍ ସାଇଲ୍ ଗାଡ଼ ଲଲରଙ୍ଗର ବନ୍ଦେଇ ପୁସ୍ତକ । ଗୋଟିଏ “ପିଲଙ୍କ
ରମାୟଣ” ଓ ଅନ୍ୟଟି “ପିଲଙ୍କ ମହାଭାରତ” । ଦୁଇଟିଯାକ ଗଦ୍ୟଲେଖା ।
ଲେଖକ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ । ଆମ ଶିକ୍ଷକ ସେଥିରୁ ପଢ଼ି ଆମକୁ ଶୁଣାନ୍ତି ।
ଏତେ ସରଳ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ଲେଖା କୋଉଠି ଟିକିଏ ହେଲେ ଅବୋଧ କ
ଦୁଷୋଧ ନୁହେଁ । ବହୁ ଦୁଇଟିର କଥାସ୍ରୋତ ସ୍ପଷ୍ଟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶୀ ପରି ଗଢ଼ିଗଲେ ।
ମୁଁ ସେଇଦିନୁ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟଙ୍କୁ ଜାଣେ । ପୁଣି ଉଣେଇଶ’ ଡିଗ୍ରୀ ମସିହାରେ
ପୁରୀଠାରେ ଭରଣାୟ ଜାମାୟ କଂଗ୍ରେସର ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେବାର
ସ୍ଥିତିକୃତ ହେଲା । ମୁଁ ସେଇବର୍ଷ ମେଟ୍ରିକ୍ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ କଟକ ଆସିଥାଏ ।
ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶା କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି ଥିଲେ । ଭରଣାୟ
ଜାମାୟ କଂଗ୍ରେସର ଏଇ ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ ହେବାପାଇଁ ମୁଁ
ତାଙ୍କୁ ଦେଖାକରି ମୋର ନାମ ତାଲିକାଭୁକ୍ତ କରିଆସିଥିଲି ।

ଏକ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା କୁଆଡ଼େ ଗଲା ?

ଶୁଣାଯାଏ ଏଇ ଅଧିବେଶନ ପାଇଁ ସେତେ ବେଳର ଓଡ଼ିଶା କଂଗ୍ରେସ
ଲକ୍ଷାଧିକ ଟଙ୍କା ଗୁଢ଼ା ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ । ପୁରୀ ମହୋଦଧି କୂଳରେ ଏଇ
ଅଧିବେଶନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥା’ନ୍ତା । ସମସ୍ତ ପ୍ରଦେଶ ବିଶେଷତଃ ପୁରୀ, କଟକ,
ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଆଦି ସହରମାନଙ୍କରେ ଉତ୍ସାହର ସୀମା ନ ଥିଲା ।
କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ବିପଦ, କୌଣସି ଏକ କାରଣରୁ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଜାମାୟ କଂଗ୍ରେସକୁ
ବେଆଇନ୍ ଘୋଷଣା କରିଦେଲେ ଓ ସଭାପତିଙ୍କ ସହିତ ଅନ୍ୟ କେତେକ
ନେତାଙ୍କୁ ଅଟକବନ୍ଦୀ କରି ରଖିଲେ । ଅଧିବେଶନ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ସମସ୍ତ
ଦେଶପ୍ରେମୀ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏହା ନିଶ୍ଚିତଭାବେ ଏକ ବଜ୍ରପାତ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ
ଆଜି ଏତେଦିନ ପରେ ଅତି ଦୁଃଖର ସହିତ ଏଠି ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଛି ଯେ, ଏଇ
ଅଧିବେଶନ ସଂଜ୍ଞାନୀୟ ଏକ ଅତି ନିନ୍ଦିତ ଓ ଦୃଶ୍ୟ ଘଟଣା ଘଟିଗଲା । ଘଟଣାଟି
ହେଲା—ଅଧିବେଶନ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଲକ୍ଷାଧିକ ଟଙ୍କା ଗୁଢ଼ା ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇଥିଲା,
ସେ ଟଙ୍କା କାହା ପାଖରେ କିପରି ଭାବେ ରହିଲା, ତାହାର କିଛି ହିସାବ ମିଳିଲା
ନାହିଁ ଓ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟତା କେନ୍ଦ୍ର କିଛି କହୁଲେ ନାହିଁ । ନିଜେ
କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ତାଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନରେ ଉଲ୍ଲେଖ
କରିଛନ୍ତି ଯେ, ଅଧିବେଶନ ବେଆଇନ୍ ଘୋଷିତ ହେବା ପରେ ସେ ଜେଲ୍‌ରେ
ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହିଲେ—ଏ ଟଙ୍କା କଥା ସେ କିଛି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ...ଏହାଠାରୁ
ବଳି ମର୍ମନ୍ତୁଦ ଓ ଦୁଃଖଦାୟକ ଘଟଣା ଆଉ କ’ଣ ବା ହୋଇପାରେ !

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ—ଭାରତ ଆଇନ୍ ଓ Govt. of India Act ର
ତେୟାନବେ ଧାରା

ଭୂଶେଇଶ' ଛତିଶ ଇଲେକ୍ସନରେ ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସ ଓଡ଼ିଶା, ବିହାର, ଯୁକ୍ତପ୍ରଦେଶ (ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶ) ବମ୍ବେ (ମହାରାଷ୍ଟ୍ର) ଓ ଗୁଜରାଟ୍ ସେଣ୍ଟ୍ରାଲ୍ ପ୍ରଭିନ୍ସସେସ (ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ) ଓ ମାଡ୍ରାସ (ତାମିଲନାଡୁ ଓ ଆନ୍ଧ୍ର) ପ୍ରଭୃତିରେ ମନ୍ଦିମଳଳ ଗଢ଼ାହେବାର କଥା । କିନ୍ତୁ ଏଇଠି ଏକ ବାଧାପୃଷ୍ଠ ହେଲା । ବ୍ରିଟିଶ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟରେ ଗୃହୀତ ଭାରତ ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ଭାରତରେ ଏହି ନିର୍ବାଚନ ହୋଇଛି । ମେଇ ଆଇନ୍‌ର ତେୟାନବେ ଧାରା ଅନୁସାରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଛି ଯେ, ଯେଉଁ ମନ୍ଦିମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ାହେବ, ଶାସନ ପରିଚାଳନା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ଯଥାବିଧି କ୍ଷମତା ଅବଶ୍ୟ ରହିବ । ଏଇ କ୍ଷମତା ପରିସରରେ ମନ୍ଦିମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତି, ଇଣ୍ଡିଭିଜୁଆଲ୍ ଜଲ୍‌ମେଣ୍ଟ ଓ ମିନିଷ୍ଟ୍ରିଆଲ୍ ଆଡ଼ଭାଇଜ୍ ପ୍ରଭୃତି ରହିବ । କିନ୍ତୁ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଯଦି ଚାହୁଁବେ, ତେବେ ସେ ମନ୍ଦି ପରିଷଦକୁ ଏଇ ଧାରା ଅନୁସାରେ ଏକାବେଳେକେ ବରଖାସ୍ତ କରି ଶାସନ କ୍ଷମତା ନିଜ ହାତକୁ ନେଇପାରିବେ ଫଳରେ ପ୍ରଦେଶରେ ମନ୍ଦିଶାସନ ଲେସ ପଇ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଶାସନ ଚାଲିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପରି ସେତେବେଳେ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ରୁଲ୍‌ର ପ୍ରଚଳନ ନ ଥିଲା । ଗଭର୍ଣ୍ଣର ବ୍ରିଟିଶ୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଦ୍ୱାରା ସିଧାସଳଖ ନିୟୁକ୍ତ ହେଉଥିବାରୁ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ନିଜ କ୍ଷମତାରେ ପ୍ରଦେଶର ଶାସନଭାର ନିଜ ହାତକୁ ନେଇ ପାରୁଥିଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ କିନ୍ତୁ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟକୁ ଜଣାଇଦେଲେ ଯେ, ତେୟାନବେ ଧାରାର ଏଇ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଥିବା ଯୋଗୁ କଂଗ୍ରେସ ସଂଖ୍ୟାଗରିଷ୍ଠ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ମନ୍ଦିମଣ୍ଡଳ ଗଠନ କରିବ ନାହିଁ, ବରଂ ବିଧାନ ସଭାରୁ କଂଗ୍ରେସ ଇସ୍ତଫାଦେଇ ବାହାରି ଆସିବ । ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜଣାଇଦେଲେ ଯେ, କଂଗ୍ରେସ ପରି ସରକାର ମଧ୍ୟ କଥାକଥାକେ ତେୟାନବେ ଧାରା ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ଚାହୁଁନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏ ଆଇନ୍ ଯେତେବେଳେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟରେ ଗୃହୀତ ହୋଇଛି, ଭାରତ ସରକାର ଏଥିରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ଏହିପରି-ଭାବେ କଂଗ୍ରେସ ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଗଭର୍ଣ୍ଣରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିରୁଦ୍ଧ-ଆଲୋଚନା, ଡର୍କ-ବିଡର୍କ ଚାଲିଲା । ଭୂଶେଇଶ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ନିର୍ଦ୍ଦେଶାଳୀ ମାଧ୍ୟମ ଉପରେ ନୂତନ ସରକାର ଗଠିତ ହେବା କଥା । କିନ୍ତୁ ତେୟାନବେ ଧାରା ସଂହାନ୍ତ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇପାରୁନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନ ସଭାକୁ ପାରଳା ମହାରାଜାଙ୍କ ଦଳର କେତକ ସଭ୍ୟ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ଆସିଥା'ନ୍ତି । ଆଉ କାଳବିଳମ୍ବ ନ କରି ଗଭର୍ଣ୍ଣର ପାରଳା ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଶାସନ-କ୍ଷମତା ପ୍ରଦାନ କଲେ । ମହାରାଜା ଏପ୍ରିଲ୍‌ମାସରେ ତାଙ୍କର ନେତୃତ୍ୱରେ

ଏକ ଦିନକଣିଆ ସଂଖ୍ୟାଲଘୁ ମନ୍ଦିମଣ୍ଡଳ ଗଠନ କଲେ । ଅନ୍ୟ ଦୁଇ ଦୁଇ ଜଣ ମନ୍ଦୀ ହେଲେ ଶ୍ରୀ ଗୋରାଗୁନ୍ଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ଶ୍ରୀ ଲଢ଼ିପୁର ରଘୁମନ୍ । ଏ ତେୟାନବେ ଧାରା ବିବାଦର ସମାଧାନ ପାଇଁ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଓ କଂଗ୍ରେସ ମଧ୍ୟରେ ପାଖରେ ଆଲୋଚନା ଚାଲିଥାଏ । ମହାସାଗରୀ ସମାଧାନର ଏକ ସୂତ୍ର ବାହାର କଲେ । ସେ କହିଲେ—ଏକ ପ୍ରଶ୍ନ ଉପରେ ଆମେ ରୂପ ସରକାରଙ୍କ ହସ୍ତକ୍ଷେପ ଚାହୁଁ ନାହିଁ । ଆମେ ଚାହୁଁ ଏ ଜେଣ୍ଟଲମ୍ୟାନ୍ ଏଗ୍ରିମେଣ୍ଟ । ତେୟାନବେ ଧାରା ପ୍ରୟୋଗ ନ କରିବା ପାଇଁ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଏକ ମୌଖିକ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦିଅନ୍ତୁ, ଆମେ ତାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବୁ । ତାହାହିଁ ହେଲା । ଜୁନାସ ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ପାରଳା ମନ୍ଦିପରିସଦ ବିଦାୟ ନେଲେ ।

ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ଦିମଣ୍ଡଳ

ଓଡ଼ିଶା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ଦିମଣ୍ଡଳ ଗଠିତ ହେଲା । ଓଡ଼ିଶାରେ ଗଠିତ ହେଲା ଏକ ଦିନକଣିଆ ମନ୍ଦିମଣ୍ଡଳ । ସେତେବେଳେ ଚଫ୍ ମିନିଷ୍ଟର ବା ମୁଖ୍ୟମନ୍ଦୀ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ନ ଥିଲା । ଚଫ୍ ମିନିଷ୍ଟରଙ୍କୁ ଇଂଲିଶ୍ରେ କୁହାଯାଉଥିଲା—ପ୍ରିମିଅର୍, ଓଡ଼ିଆରେ ‘ପ୍ରଧାନମନ୍ଦୀ’ । ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରିମିଅର୍ ହେଲେ ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ବନାଥ ଦାସ । ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣ ମନ୍ଦୀ ଶ୍ରୀ ବୋଧରାମ ଦୁବେ ଓ ଶ୍ରୀ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ କାନୁନ୍‌ଗୋ । ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ପଦ୍ଧତିରେ ପ୍ରଥମ ନିର୍ବାଚନ ଓ ପ୍ରଥମ ମନ୍ଦିମଣ୍ଡଳର ଗଠନ । ଏଥିପାଇଁ ସମସ୍ତ ପ୍ରଦେଶରେ ଆନନ୍ଦର ଲହରୀ ଖେଳିଯାଇଛି । ଜଣେ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶକ ତ ଏଥିରେ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ କ୍ୟାଲେଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶ କଲେ । କ୍ୟାଲେଣ୍ଡରରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଦିନି ନୂଆ ମନ୍ଦିଙ୍କର ଦିନିଗୋଟି ଆଲୋଚିତ ଶୋଭା ପାଇଥିଲା । କ୍ୟାଲେଣ୍ଡର ଖଣ୍ଡିଏ ହସ୍ତଗତ କରିବାପାଇଁ ପ୍ରକାଶକଙ୍କ ବ୍ୟବସାୟ ପୀଠରେ ବହୁଜନସମାଗମ ହୋଇଥିଲା । ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ବନାଥ ଦାସ ଗଞ୍ଜାମ ବ୍ରହ୍ମପୁରର, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦୁବେ ସମ୍ବଲପୁରର ଓ ଶ୍ରୀ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ କାନୁନ୍‌ଗୋ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଅଧିବାସୀ ଥିଲେ । ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ବନାଥ ଦାସଙ୍କୁ ଜଣେ ବରିଷ୍ଠ କଂଗ୍ରେସ ନେତା ଓ ସୁବକ୍ତା ଭାବରେ ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି । ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଗଠନ ପୁର୍ବରୁ ଗଞ୍ଜାମଜିଲ୍ଲା ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ଥିଲା—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦାସ ତତ୍କାଳୀନ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ବିଧାନସଭାର ଜଣେ ପ୍ରଥମ ଧାଡ଼ିର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ଥିବା କଥା ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦୁବେ ଥିଲେ ଜଣେ ଜାତୀୟତାବାଦୀ ପ୍ରତିଦ୍ବିତ ଆଇନ୍-ବ୍ୟବସାୟୀ । କଟକ ଜିଲ୍ଲା ବାଲିକୁଦା ଅଞ୍ଚଳ ନିବାସୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କାନୁନ୍‌ଗୋ ଏକ ଜମିଦାର ପରିବାରର ସନ୍ତାନ ଥିଲେ । ସେତେବେଳର ପ୍ରଥମଶ୍ରେଣୀ ଡେପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଲମୁକୁନ୍ଦ କାନୁନ୍‌ଗୋଙ୍କର

ସେ ଥିଲେ ଏକମାତ୍ର ପୁଅ ଓ କଂଗ୍ରେସ ନେତ୍ରୀ, ତଥା ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ମନ୍ତ୍ରୀ । ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏ. ସରଳାଦେବୀଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା । କଟକ ସହରର ବାଖରବାଦରେ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥ ବାସଭବନ ଥିଲା । କଟକ ସହରରେ ଓଡ଼ିଶା କଂଗ୍ରେସର ଜନ୍ମସ୍ଥ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ସ୍ବରାଜ୍ୟଆଶ୍ରମ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପୂର୍ବରୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କାନୁନ୍‌ଗୋଙ୍କର ଏଇ ବାଖରବାଦ ବାସଭବନ କଂଗ୍ରେସର ଏକ ପୀଠ ରୂପେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲା କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତ ହେବ ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶା ବାହାରୁ ଯେତେବେଳେ କେହି କଂଗ୍ରେସ ନେତା କଟକ ଆସୁଥିଲେ, ସେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କାନୁନ୍‌ଗୋଙ୍କର ଅତିଥି ହୋଇ ରହୁଥିଲେ । ଜଣେ ଅନୁରକ୍ତ କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀ ଓ ନେତାଭାବରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କାନୁନ୍‌ଗୋଙ୍କର ଶବ୍ଦନୟାହାର ଗୋଟିଏ ଚନ୍ଦ୍ର ମୁଁ ଏଠି ଉଲ୍ଲେଖ ନ କରି ରହିପାରୁନି । ଉଣେଇଶ' ସର୍ବଦେଶରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଏ ଶତାବ୍ଦୀର ସପ୍ତମ ଦଶକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର ସୁବିସ୍ତୃତ କର୍ମମୟ ଜୀବନ କାଳରେ ପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନସଭା ଓ ପରେ ଦିଲ୍ଲୀ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟରେ କଂଗ୍ରେସ ଯେତେବେଳେ ଶାସନ କ୍ଷମତାରେ ରହିଛି, ସେତେବେଳେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କାନୁନ୍‌ଗୋ ଜଣେ ମନ୍ତ୍ରୀ ଭାବରେ ଓ ପରେ ଦୁଇଟି ରାଜ୍ୟର ରାଜ୍ୟପାଳ ଭାବରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ରହି ଜନର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରୁ ବିଦାୟ ନେଇଛନ୍ତି । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରଲୋକଗତ । ନୂତନ ମନ୍ତ୍ରମଣ୍ଡଳ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କଲପରେ ସେମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜଣେଇବା ପାଇଁ କଟକ ଟାଉନ୍‌ହଲ୍‌ରେ ଏକ ସନ୍ଧ୍ୟା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା । ବିଭିନ୍ନ ବକ୍ତା ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ ତିନିଜଣ ସେମାନଙ୍କର ଭାଷଣ ଦେଲେ । ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ଗହଣରେ ଟାଉନ୍‌ହଲ୍ ଉଛୁଳି ପଡ଼ୁଥାଏ । ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ବନାଥ ଦାସ ଓ ଶ୍ରୀ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ କାନୁନ୍‌ଗୋ ଏଭଳି ରାଜନୈତିକ ସଭାରେ ଯାହା କହିବାର କଥା କହିଲେ । କିନ୍ତୁ ବୋଧସ୍ବମ ଦୁବେ ଯେପରିଭାବେ ତାଙ୍କ ଭାଷଣ ଆରମ୍ଭ କଲେ, ସେଥିରେ ସଭା ମଧ୍ୟରେ କିଛି ଗୁଞ୍ଜରଣ ଖେଳିଯାଇଥିଲା । ଭାଷଣ ଆରମ୍ଭରୁ ସେ କହିଲେ—ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ପ୍ରଜା ଥିଲୁ । ଏବେ ଆମେ ଆଉ ପ୍ରଜା ନ ରହି ରାଜା ହେଲୁ, ଏ ଦେଶରେ ରାଜା । ...ଓଡ଼ିଶାରେ ବିଧିବଦ୍ଧ ଭାବରେ କଂଗ୍ରେସ ଶାସନ ଚାଲିଲା । ମନେ ପଡ଼ୁଛି, ବିଶ୍ବନାଥ ଦାସଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରମଣ୍ଡଳର ପ୍ରଥମ ଲୋକସଭାକର କାର୍ଯ୍ୟଟି ହେଲା—ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଚଳିତ ମହାଜନା ସୁଧ ଆଇନ୍‌ରେ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ସଂଶୋଧନ । ପ୍ରକୃତରେ ଏହାଦ୍ବାରା ମହାଜନମାନଙ୍କର ଖାତକମାନଙ୍କୁ ଟଙ୍କା କରଜ ଦେଇ ସୁଧ ଉପରେ ସୁଧ ଆୟ କରିବାର କୌଶଳ ପ୍ରାୟ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ଏହାପରେ ଏଇ ମନ୍ତ୍ରମଣ୍ଡଳ ଆଉ ଏକ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ—ଏହା ହେଲା—ଜମିଦାରୀ ଖର୍ଚ୍ଚ-ବିଧିରେ ଜମିଦାରମାନେ ନେତୃତ୍ବବା ରେସିମ୍ ପ୍ରଥାର ଉଦ୍ଧେଦ ।

...ଉଦାହରଣ ସ୍ବରୂପ, ଜଣେ କେହି କିଛି ଭୁ-ସମ୍ପତ୍ତି ହସ୍ତ କଲେ । ଧରି ନିଆଯାଉ ଜମିର ମୂଲ୍ୟ ଏକଶହ ଟଙ୍କା । ଯିଏ ଜମି ବନ୍ଦି କଲେ ସେ ତାଙ୍କ ଟଙ୍କା ପାଇଲେ—ସବ୍ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର ଅଫିସ୍‌ରେ ବନ୍ଦି କବଳ ମଞ୍ଜୁରୀ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଚଳିତ ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ସମ୍ପତ୍ତିର ହେତା ସେ ଜମିର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ-ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଜମିଦାରଙ୍କ ଦ୍ବାରସ୍ଥ ହୋଇ ଜମିର ହସ୍ତମୂଲ୍ୟ ଏକଶହ ଟଙ୍କାର ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ ପଚାଶ ଟଙ୍କା ଜମିଦାରଙ୍କ ଶିରସ୍ତାରେ ଜମା-ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ—ତା' ପରେ ଯାଇ ହେତା ଏ ଜମିର ଆଇନ୍-ସମ୍ମତ ଅଧିକାରୀ ହେବ । ପ୍ରକୃତରେ ଏଇ ପ୍ରଥାଟି ହେତାମାନଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ବାଧୁଥିଲା । ଜମିଦାରମାନେ ଅବଶ୍ୟ ଏ ପ୍ରଥା ଉଚ୍ଛେଦ ହେବା ଦ୍ବାରା ଉତ୍ସର୍ଜିତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ । ନୂତନ ବିଧାନସଭା କାର୍ଯ୍ୟ କଟକ ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜ ହଲ୍‌ରେ ପରିଷ୍ଠାଳିତ ହେଉଥାଏ । ବାଚସ୍ପତି ଥିଲେ ବାଲେଶ୍ବରର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମୁକୁନ୍ଦପ୍ରସାଦ ଦାସ । ବିରୁଦ୍ଧ ଦଳର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଥିଲେ ପାରଳାର ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଜପତି ଦେବ, କନିକାର ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶୈଳେନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜଦେବ । କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ବା ସାମ୍ୟବାଦୀ ଦଳର ସଭ୍ୟ ଥିଲେ—ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଶ୍ରୀ ଫକୀର ବେହେରା ଓ ଅନ୍ୟମାନେ । ଜଣେ ସ୍ବାଧୀନ ସଭ୍ୟ ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ବୀରବର ଦାସ । ସେ ନିଜେ ଭାଷଣଦେବା ଅପେକ୍ଷା ଅନ୍ୟ କେହି ଭାଷଣ ଦେଲାବେଳେ ସେ ନିୟମିତଭାବେ ସେଥିରେ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି କରି କିଛି ନା କିଛି ଆପତ୍ତି ଅଭିଯୋଗ କରୁଥିଲେ ।

ପ୍ରିମିଅର ଓ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ସଂଘର୍ଷ

ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ବନାଥ ଦାସଙ୍କ ସରକାର ଗଠିତ ହେବାପରେ ଆଉ ଏକ ବିଦ୍ମ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଗଭର୍ଣ୍ଣର ହବାକ୍ ସାହେବ କିଛିଦିନ ଛୁଟି ନେଇଯିବାକୁ ବାହାରିଲେ । ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ଯିଏ ଉତ୍ତରଦାନ କମିଶନର ଥିଲେ, ତାଙ୍କୁ ଅସ୍ଥାୟୀ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବାର ପ୍ରସାବ ଆସିଲା । ଏଥିରେ ପ୍ରିମିଅର ପ୍ରବଳ ପ୍ରତିରୋଧ କଲେ । ତାଙ୍କର ଯୁକ୍ତି ହେଲା ଯେ, ଯେଉଁ କମିଶନର ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କ ସରକାରଙ୍କ ଅଧୀନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ, ସେ କିପରି ଗଭର୍ଣ୍ଣର ହୋଇ ତାଙ୍କଠାରୁ ଉଚ୍ଚ ଆସନରେ ଯାଇ ବସିବେ । ଏକଥା ସେ ଗଭର୍ଣ୍ଣରଙ୍କୁ ଜଣାଇଦେଲେ ସତ, କିନ୍ତୁ ଉପର ମହଲରୁ କୌଣସି ନିଷ୍ପତ୍ତି ହେବାର କିଛି ସୂଚନା ମିଳୁ ନ ଥାଏ । କଂଗ୍ରେସ ପକ୍ଷରୁ ଏ ପାଖରେ କୁହାଗଲା ଯେ, ଆଉ ତେରି ନ କରି ମହିମଣ୍ଡଳ ଏଇ “ଇସ୍” ଉପରେ ଚଞ୍ଚଳ ଇସ୍ତଫା ଦେଇଦେବା ଉଚିତ । ଇସ୍ତଫା ଦେବାର ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲା । ପ୍ରିମିଅର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିଶ୍ବନାଥ ଦାସ ସେତେବେଳେ ରହୁଥା'ନ୍ତି, ନିମିତ୍ତଭୂତି ନିକଟସ୍ଥ ପ୍ରିୟନାଥ ଭବନରେ । ସେଇଠି ଇସ୍ତଫା

ପ୍ରଦାନ କରି ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସହୃଦ ସ୍ଵରାଜ ଆଶ୍ରମକୁ ଯିବାର ପ୍ରସାଦ ହୋଇଥାଏ । ଇସ୍ରାଫା ପ୍ରଦାନ ପରେ ତାଙ୍କୁ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଇବା ପାଇଁ ଆମେମାନେ ପୁଷ୍ପଗନ୍ଧ ଇତ୍ୟାଦି ହାତରେ ଧରି ତାଙ୍କ ବାସଭବନ ସମ୍ମୁଖରେ ମହୁଛି ଯାଇଥାଉ । ଇସ୍ରାଫା ଦେବା କର୍ମର ପ୍ରସ୍ତୁତ ଗୁଲିଆଏ, ଏତିକିବେଳେ ରାଜଭବନରୁ ସମ୍ପାଦ ଆସିଲା ଯେ, ଗଭର୍ଣ୍ଣର ବର୍ତ୍ତମାନ କୁଟିରେ ଯାଉନାହାନ୍ତି । ଅତଏବ କମିଶନର ଅସ୍ଥାୟୀ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ପଦରେ ରହୁବାର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠୁନାହିଁ । ଏହାପରେ ଦାସ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳଙ୍କ ଇସ୍ରାଫା ଦେବା ପ୍ରଶ୍ନ ସମାପ୍ତି ଘଟିଲା ।

ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ

ଓ ଚତୁର୍ଥ ଦଶକରେ ଭଉର ଓଡ଼ିଶାରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଓ ୧୫୦୦୦ ମୃତ

ଏକଥା ଏଠି ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କର କଂଗ୍ରେସ ସହୃଦ କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ରହୁଲା ନାହିଁ । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଯୁଗରେ ଯେଉଁ କେତେଜଣ ପ୍ରତିଭାବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ଭାରତର ମୁକ୍ତି ପାଇଁ ରାଜନୀତିରେ ଯୋଗଦାନ କରିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ଗୋଦାବରୀଶ ଥିଲେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଅତି ନିକଟତମ ସହଯୋଗୀ । ଅଥଚ ଏ ଦୁହଁଙ୍କର ସ୍ଥାନ କଂଗ୍ରେସ ତଥା ଦାସ ମନ୍ତ୍ରୀ ପରିସଦରେ ରହୁଲା ନାହିଁ । ଏ ଅବସ୍ଥା ଆଉ କେତେଦିନ ରହୁବ, ସେ କଥା ଚିନ୍ତା କରିବା ଭଳି କୌଣସି ଉପାଦାନ ସେତେବେଳେ ଆମେ ଖୋଜି ପାଇଲୁ ନାହିଁ । ଏହାପରେ ତୃତୀୟ ଦଶକର ଶେଷ ଭାଗରେ ବିଶ୍ଵଯୁଦ୍ଧ ବିସ୍ଫାର ଲାଭ କଲା । ସେତେବେଳେ ଭାରତରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଆଶା କରିଥିଲେ ଯେ, ଯେହେତୁ ମିତ୍ରଶକ୍ତି ଜର୍ମାନୀର ନାଜିବାଦ ବିରୋଧରେ ସହାୟ କରୁଛନ୍ତି, ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସ ନିଶ୍ଚୟ ମିତ୍ରଶକ୍ତିର ଏ ଯୁଦ୍ଧକୁ ସମର୍ଥନ ଜଣାଇବେ । କିନ୍ତୁ ସ୍ଵୟଂ ମିତ୍ରଶକ୍ତି ଏକ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ବୋଲି କଂଗ୍ରେସ ଏ ଯୁଦ୍ଧକୁ ସମର୍ଥନ କରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଇଦେଲା । ଏଥିରୁ ଏଇ ସୂଚନା ମିଳିଲା ଯେ, ଭାରତୀୟ ଜନସାଧାରଣ ଏ ଯୁଦ୍ଧକୁ ସମର୍ଥନ କରୁନାହାନ୍ତି । ଏଇ ଘଟଣାରେ ଭାରତ ସରକାର ନିଶ୍ଚିତଭାବେ ଏକ ଦୃଢ଼ରେ ପଡ଼ିଲେ ଯେ, କିନ୍ତୁ ଭାରତୀୟ-ମାନଙ୍କର ଜନମତ ନ ନେଇ ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ ଭାରତର ସମର୍ଥନ ରହିବ ବୋଲି ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଏକତରଫା ଘୋଷଣା କରିଦେଲେ । ଏହାର ପ୍ରତିବାଦରେ ଉତ୍ତେଜିତ ହେଉ ଯେଉଁଠି ମସିହାରୁ ଗୁଲିଆସିଥିବା ଦେଶର ସବୁ କଂଗ୍ରେସ-ଶାସିତ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରୁ କଂଗ୍ରେସ ଉତ୍ତେଜିତ ହେଉ ଅଣଗୁଲିଶରେ ଇସ୍ରାଫା ପ୍ରଦାନ କଲା । ଏହାପରେ ଉତ୍ତେଜିତ ହେଉ ଗୁଲିଶ ମସିହାରୁ ଗୁଲିଲା କଂଗ୍ରେସ ପକ୍ଷରୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ

ସତ୍ୟାଗ୍ରହ । ଏହି ସତ୍ୟାଗ୍ରହର ମର୍ମ ହେଲା—ସବୁ ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରତିଦିନ ଜଣେ ଲେଖାଏଁ କଂଗ୍ରେସ ବ୍ୟକ୍ତି ସରକାର ବିରୋଧରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରି କାରାବରଣ କରିବେ । ଓଡ଼ିଶାରୁ ବୋଧହୁଏ ଶ୍ରୀମତୀ ସରଳାଦେବୀ ଥିଲେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସତ୍ୟାଗ୍ରହର ପ୍ରଥମ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ । ଏଇଠି ଭାରତସରକାରଙ୍କର ଯେପରି ଏକ ଚୈତନ୍ୟ ଉଦୟ ହେଲା ସେ, ଯୁଦ୍ଧର ଏ ଘନଘଟା ସମୟରେ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ଏକ ସ୍ଥାନୀୟ ନିର୍ବାଚିତ ସରକାର ଗଠିତହେବା ଉଚିତ । ଏଥିପାଇଁ ସରକାର ପୁଣି ପାରଳା ମହାରାଜାଙ୍କ ଦ୍ଵାରସ୍ଥ ହେଲେ । ପୁଣି ଏକ ପାରଳା ମନ୍ଦିରଶ୍ରବଣ ଗଠିତ ହେଲା । ପ୍ରିମିଅର ସ୍ଵୟଂ ଗଜପତି କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଦେବ । ଏଇ ମନ୍ଦିରଶ୍ରବଣରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀ ମିଶ୍ର ଏକ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ପଦ୍ଧତିରେ ଗଠିତ ହୋଇଥିବା ସରକାରରେ ପ୍ରଥମ କରି ସ୍ଥାନ ପାଇଲେ । ମନ୍ଦିରଶ୍ରବଣରେ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ସଭ୍ୟ ହେଲେ ଅବଦୁଲ ଶୋଭାନ୍ ଖାଁ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଯଦୁମଣି ମଙ୍ଗରାଜ କଂଗ୍ରେସ ତ୍ୟାଗ କରି ଏଇ ମନ୍ଦିରଶ୍ରବଣରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପ୍ୟାରିଶଙ୍କର ରାୟ ଏକ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟାରୀ ସେନ୍ଟେଟେଣ୍ଟଙ୍କର ଆସନ ଅଳଂକୃତ କରିଥିଲେ । ଏହିପରି ଅନ୍ୟ କିଛି ଦଳର ସଭ୍ୟ ମଧ୍ୟ ମନ୍ଦିରଶ୍ରବଣରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ମୋଟ୍ ଉପରେ ଏହା ଥିଲା ଏକ ମିଳିତ ମନ୍ଦିରଶ୍ରବଣ । ଏଇ ଯେ ମନ୍ଦିରଶ୍ରବଣ ଗଠିତ ହେଲା, ତାର କର୍ଣ୍ଣଧାର ଥିଲେ ସ୍ଵର୍ଗତ ଆଇନ୍‌ଜୀବୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମଧୁସୂଦନ ମହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର କୌଣସି ପଦଲଲିପା ନଥିଲା ସତ, କିନ୍ତୁ ରାଜନୀତିର ତାତ୍ତ୍ଵିକ ଆଲୋଚନା ଓ ସମାଲୋଚନା ତାଙ୍କର ଧର୍ମ ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ସଦାସର୍ବଦା ରାଜନୀତି ସହିତ ଜଡ଼ିତ ହୋଇ-ପଡ଼ିଥିଲେ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ବହୁତ ସମୟ ଧରି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଅତି ନିକଟ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସି ଏଇ ମିଳିତ ମନ୍ଦିରଶ୍ରବଣ ଗଠନ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଦର୍ଶୀ ହୋଇପାରିଥିଲି । ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀ ମନ୍ଦିରଶ୍ରବଣରେ କ୍ୟାବିନେଟ୍ ମିନିଷ୍ଟର ଭାବେ ଯୋଗଦେଲେ । ଗୋଦାବରୀ ଯେ କେବଳ ଇଂରାଜୀରେ ଅତି ସମ୍ମାନର ସହିତ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ ତାହା ନୁହେଁ, ଇଂରାଜୀ ଭାଷା-ସାହିତ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଗଭୀର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଥିଲା । କଥିତ ଅଛି, ତତ୍କାଳୀନ କେହି କେହି ଇଂରାଜୀ ଆଇ.ସି.ଏସ୍. ଅଫିସର କୌଣସି ଅଫିସ କର୍ମରେ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଫାଇଲ୍ ନେଇ ଯିବା ପାଇଁ ସଙ୍କୋଚବୋଧ କରୁଥିଲେ । କାରଣ ଉଭୟ ଇଂରାଜୀ ଲେଖା ଓ କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ବେଳେବେଳେ 'ସେମାନଙ୍କର ଦୁର୍ବଳତା ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଧରି ପଡ଼ିଯାଉଥିଲା । ମନ୍ଦିରଶ୍ରବଣରେ ରହି ତାଙ୍କର ସବୁଠୁ ବଡ଼ କୃତଜ୍ଞ ହେଲା ଯେ, ସେ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଭାବରେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ କରାଇଥିଲେ । ସେହିପରି ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଏକ

ଅଶକଂଶ୍ରୈୟା ବିଧାନସଭାର ବାଚସ୍ପତି ହୋଇଥିଲେ । ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ମୁଁ କ'ଣ କେବେ କଲ୍ଲନା କରିଥିଲି ଯେ ସମୟକ୍ରମେ ଏଇ ମିଳିତ ମନ୍ଦିମଣ୍ଡଳ ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ନାରୀମାନଙ୍କୁ ଓ ମର୍ମନ୍ତୁଦ ଘଟଣା ଘଟିଗଲା, ତାର ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଦର୍ଶୀ ହେବାର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ମୋର ଘଟିବ !

ସେତେବେଳେ ପଡ଼ିଶା ବଙ୍ଗଳାପ୍ରଦେଶରେ ବଞ୍ଚୁନାଶତ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଦେଖାଦେଇଥାଏ । ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀର ଉକ୍ତ ଅଭାବ । ଲୋକେ ଯାହା କୁହନ୍ତି, ପୋକ ମାଛ ପରି ମରୁଥାଆନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ବଙ୍ଗଳାରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଶାସନ ଚାଲିଥାଏ । ଓଡ଼ିଶାରୁ ଖାଦ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରି ଇସ୍ତାହାନ୍ ଖାଁ ନାମକ ଜଣେ ପର୍ବତଜଙ୍ଗ୍ ଏଜେଣ୍ଟଙ୍କୁ ବଙ୍ଗଳା ସରକାର ଓଡ଼ିଶାକୁ ପଠାଇଲେ । ସେ ବର୍ଷ ଓଡ଼ିଶାରେ ଭଲ ଫସଲ ଅମଳ ହେଇଥାଏ । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଉତ୍ତର ଅଞ୍ଚଳରେ ଖାଦ୍ୟ ଭରପୁର । ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଖାଁ ଦେଖିଲେ—ସେ ଯଦି ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ କୌଣସି କର୍ମକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ଠାରୁ ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥ ବିନିମୟରେ ଫିଟ୍ରେଡ୍ ଲାଇସେନ୍ସ ହାସଲ ପାଇପାରିବେ, ତେବେ ରତ୍ନାବତୀ ଧାନଗୁଡ଼ିଲର ମୂଲ୍ୟ ପାଞ୍ଚ ଛ'ଗୁଣ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ଓଡ଼ିଶା ସୀମାନ୍ତ ଏପଟୁ ବଙ୍ଗଳା ସୀମାନ୍ତ ସେପାଖକୁ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ହଜାର ହଜାର ବସ୍ତା ଧାନଗୁଡ଼ିଲ ରଫ୍ତାଳ କରିଦେଇ ପାରିବେ । ତାହାହିଁ ହେଲା । ଉତ୍ତରଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁତ ବଡ଼ ବଡ଼ ଗୁମ୍ଫା ଅଛନ୍ତି । ଧାନ ଗୁଡ଼ିଲର ଏପରି ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ମୂଲ୍ୟବୃଦ୍ଧିରେ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ କେବଳ ପାରିବାରିକ ଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ କିଛି ରଖି ବାକୀ ସମସ୍ତ ଧାନଗୁଡ଼ିଲ ଖାଁ ସାହେବଙ୍କ ଡିପୋରେ ବିକ୍ରୟ କରିଦେଲେ । ଏଣେ ଖାଁ ସାହେବ ଦିନରାତି ଚିବିଶ ଘଣ୍ଟା ଲାଗି ବାଲେଶ୍ୱର ସୀମାରୁ ବଙ୍ଗଳାପ୍ରଦେଶକୁ ଧାନଗୁଡ଼ିଲ ରଫ୍ତାଳକରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ଦୁଇପ୍ରଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ମାତ୍ର କେତେ କଲେମିଟର ଦୂରତ୍ୱର ବ୍ୟବଧାନ । ପ୍ରାୟ ମାସେ ଦେଢ଼ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖାଗଲା ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱରର ହାଟବଜାରରେ ଧାନଗୁଡ଼ିଲ ମିଳୁନାହିଁ । ବଡ଼ ଗୁମ୍ଫା ଓ ମହାଜନମାନେ ଚଢ଼ା ଦରରେ ପର୍ବତଜଙ୍ଗ୍ ଏଜେଣ୍ଟଙ୍କୁ ସବୁ ବିକି ଦେଉଛନ୍ତି । ସବୁଆଡ଼େ ହାହାକାର ଖେଳିଗଲା । ଖାଦ୍ୟ ବିନା ମୃତ୍ୟୁର କରାଳଗ୍ରସ୍ତା ବ୍ୟାପିଗଲା । ପ୍ରଦେଶର ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ପରିବହନ କରି ଆଣିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ, ଯେହେତୁ ଯୁଦ୍ଧଯୋଗୁ ଟ୍ରକ୍ ବସ୍ ଆଦି ସବୁ ଟ୍ରାନ୍ସପୋର୍ଟ ସରକାର ଜବତ କରି ନେଇଛନ୍ତି । ମୁଁ ମଧୁବାବୁଙ୍କ ପାଖରୁ ଏସବୁ ସମ୍ବାଦ ପାଉଥାଏ । ଜଣାଗଲା ବାସ୍ତବରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସେ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଗ୍ରାସ କଲୁଣି । ପୁଣି ଏଇ ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ଆମର ଏକମାତ୍ର ନିର୍ଭରଯୋଗ୍ୟ 'ସମାଜ' ଖବରକାଗଜକୁ ସରକାର ବାଜ୍ୟାପ୍ର

କରିଦେଇଥାନ୍ତି । ସେ ପାଖରେ ବଙ୍ଗଳା ପ୍ରଦେଶର ଅବସ୍ଥା ଆହୁରି ଗୁରୁତର । ଓଡ଼ିଶାରୁ ଯୋଉ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ମହଣ ଧାନଗୁଡ଼ିକ ଯାଇଥିଲା, ସେ ସବୁକୁ ଖୋର କରି ରଖିବା ପାଇଁ ନିରାପଦ ଗୋଦାମ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଏଠି ସେଠି ବସ୍ତା ସବୁ ପଡ଼ିରହିଲା । ମଧୁବାବୁଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଶୁଣିଲି, ବଙ୍ଗଳାର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ସାର୍ ଆଲେକ୍ଜାଣ୍ଡର ଓଡ଼ିଶାରୁ ସଂଗୃହୀତ ଖାଦ୍ୟ ଭଣ୍ଡାରକୁ ବନ୍ଦିପାଇଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୁଡ଼ି ନ ଦେବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ଫଳରେ ଧାନଗୁଡ଼ିକ ଦର ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା ଓ ସେହି ବର୍ଦ୍ଧିତ ଦରରେ ଲୋକମାନେ ହସ୍ତ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । ଏହି ପ୍ରତିସ୍ଵାରେ ଯେଉଁ ବିପୁଳ ଧନଲଭ ହେଲା, ତାହା ଗଭର୍ଣ୍ଣର ପକେଟସ୍ଥ କଲେ । ପୁଣି ଦେଖାଗଲା, ନିରାପଦ ଭାବରେ ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ଗଚ୍ଛିତ ରହିପାରି ନ ଥିବାରୁ ସେଥିରୁ ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ପରିମାଣ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇଛି । ସେ ସବୁକୁ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ଗର୍ଭରେ ନିକ୍ଷେପ କରିଦିଆଗଲା । ଏହା ଫଳରେ ବଙ୍ଗଳାରେ ଅଭୁତପୁର୍ବ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର କରାଳଗ୍ରାସ ମାଡ଼ି ଆସିଲା । ସୀମା ଏପଟେ ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଫ୍ରିଟ୍ରେଡ଼ ଲାଇସେନ୍ସ ପାଇ ଇସ୍ତଫାନ୍ ଖାଁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବସ୍ତା ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ବଙ୍ଗଳାଦେଶକୁ ବୋହୁ ନେବା ଫଳରେ ଏଠି କୃତ୍ରିମ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଲୋକେ ପୋକ ମାଛ ପରି ମରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏଇ ଫ୍ରିଟ୍ରେଡ଼ ଲାଇସେନ୍ସ ଦେଲେ କିଏ ? ଓଡ଼ିଶା ସରକାର—ନା ସରକାରଙ୍କର କୌଣସି ବିଭାଗ ନା କେହି ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ? ସମ୍ଭାବ୍ୟତଃ ପ୍ରକାଶ ପାଉ ନଥିବାରୁ ସର୍ବ-ସାଧାରଣରେ ଏହାର କିଛି ଆଲୋଚନା ହେଇପାରୁ ନଥିଲା, କିନ୍ତୁ ମଧୁବାବୁଙ୍କ ପାଖରୁ ମୁଁ ସବୁ ଜାଣିବାକୁ ପାଉଥିଲି । କଟକ ରେଲଷ୍ଟେସନକୁ ଯାଇ ଏଇ ଆଖିରେ ଦେଖିବ, ଖାଦ୍ୟବିନା ଉପବାସକୁଳ୍ମ ଯୁବତୀମାନେ ମେଦନାପୁର ଓ ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ଵର ଅଞ୍ଚଳରୁ ଟ୍ରେନ୍‌ରେ କଟକ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଆସି କେବଳ ଟଙ୍କା ନୁହେଁ (ଟଙ୍କାର ମୂଲ୍ୟ ସେତେବେଳେ କିଛି ନ ଥିଲା) ନିଜର ସବୁକିଛି ବିନିମୟରେ ମାତ୍ର ଦୁଇ ଡିନ ସେର ଗୁଡ଼ିକ ଯୋଗାଡ଼ କରି ନିଜର ପରିବାରକୁ ଅନ୍ତତଃ ଦୁଇ ଡିନ ଡିନ ବଞ୍ଚାଇ ପାରିବାର ଆଶ୍ଵାସନାରେ ଅନ୍ୟ ଟ୍ରେନ୍‌ରେ ଫେରିଯାଉଥିଲେ । ଏତିକିବେଳେ ମଧୁବାବୁଙ୍କ ଠାରୁ ଶୁଣିଲି ପ୍ରିମିଅର ଗଜପତି କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଦକ୍ଷିଣ ଗୁଲିଯାଇଛନ୍ତି । ଯିବାର କାରଣ ସେ ଯାହା କହୁଲେ, ସେଥିରେ ମୁଁ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଗଲି । ସେ ପ୍ରିମିଅର ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଫ୍ରିଟ୍ରେଡ଼ ଲାଇସେନ୍ସକୁ ରଦ୍ଦ କରିବା ପାଇଁ କୁଆଡ଼େ ଡାକ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ହେଇପାରିଲା ନାହିଁ । ଏଇ ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ତ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା, ସେଥିପାଇଁ ସେ ସେବେଳର ଫୁଡ଼ ମେମ୍ବର (ଖାଦ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ) ସାର୍ ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର ସିଂଙ୍କ ସହୃଦ ପରାମର୍ଶ କରିବା ପାଇଁ ଦକ୍ଷିଣ ଯାଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର କଥା, ଦକ୍ଷିଣରେ

ଛ' ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ସାର୍ ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର ସିଂଙ୍କ ସହୃଦ ସାକ୍ଷାତ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇପାରିଲେ ନାହିଁ । ସପ୍ତମ ଦିନ ସେ ତାଙ୍କ ସହୃଦ ସାକ୍ଷାତ କରି କଟକ ଫେରିଆସି ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଗଭର୍ଣ୍ଣରଙ୍କ ନିକଟରେ ତାଙ୍କର ଇସ୍ତଫାପତ୍ର ପ୍ରଦାନ କଲେ । ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରମଣ୍ଡଳର ସମାପ୍ତି ଘଟିଲା । ସେତେବେଳକୁ ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଜନିତ ମୃତ୍ୟୁ ସଂଖ୍ୟା ପନ୍ଦର ହଜାରକୁ ଟପିଗଲାଣି । କିନ୍ତୁ ଏଇ ହୃଦୟବିଦାରକ ଘଟଣା ପାଇଁ କିଏ ଦାୟୀ, ସେ କଥା ମଧୁବାବୁ ମୋ ପାଖରେ ଗୋପନ ରଖିଲେ ନାହିଁ । ଇସ୍ତଫାନ୍ ଖାଁଙ୍କୁ ଫ୍ରିଟ୍ରେଡ୍ ଲାଇସେନ୍ସ କିପରି କେଉଁ ସର୍ତ୍ତରେ ଦିଆଗଲା ଓ କିପରି ଭାବେ ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାରୁ ବେଙ୍ଗଲକୁ ହବାସ୍ତ ଅନବରତ ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରମଣ୍ଡଳର ଇସ୍ତଫା ଦେବାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରୁଦ୍ଧାଗଲା ଓ ଏଥିପାଇଁ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଟି ଦାୟୀ, ସେକଥା ଜାଣିଶୁଣି ମୋ'ଠାରୁ ଗୋପନ ରଖି ଅଗ୍ରପୁଷ୍ଟ ଲୋଚନରେ ତାଙ୍କ ଆସନରୁ ଉଠି ଭିତରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ମୋର ମନେହେଲା, ମୁଁ ଆଉ ରକ୍ତମାଂସର ଦେହଧରି ରହିନି, ମୁଁ ଏକ ପ୍ରସ୍ତର ମୁର୍ତ୍ତି ପାଲଟି ଯାଇଛି ।

**ଚତୁର୍ଥ ଦଶକରେ ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲା ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ
ପନ୍ଦର ହଜାର ଲୋକଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପାଇଁ ଦାୟୀ କିଏ ?**

...ଏହା ହେଉଛି ଏ ଶତାବ୍ଦୀର ଚତୁର୍ଥ ଦଶକର କଥା । ପଞ୍ଚମ ଦଶକର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ, ହୁଏତ ବାଉନ ବା ତେପନ ମସିହାରେ ଦୈନିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର 'ସମାଜ'ରେ ଗୋଟିଏ ରିପୋର୍ଟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଏଇ ରିପୋର୍ଟରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଥିଲା ଯେ, ଓଡ଼ିଶା କ୍ୟାଡରର ଜଣେ ଆଇ.ସି.ଏସ୍. ଅଫିସର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅହମ୍ମଦ, ଓଡ଼ିଶାର ସେନ୍ସସ୍ (census) ଅଫିସର ଥିଲେ । ସେ ଚତୁର୍ଥ ଦଶକର ସେନ୍ସସ୍ (census) ରିପୋର୍ଟରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଯାଇଛନ୍ତି ଯେ, ଏ ଦଶକର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଘୋଟି ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ହଜାର ଲୋକ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପଡ଼ିଲେ, ସେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ କୌଣସି ପ୍ରାକୃତିକ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଯୋଗୁ ଘଟି ନାହିଁ । ଏହା ହେଉଛି ଏକ ମନୁଷ୍ୟକୃତ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ : (Man-Made-famine) ଏଇ କଥାଟି ସେ ତାଙ୍କ ରିପୋର୍ଟରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କିଏ ଏଇ “ମନୁଷ୍ୟକୃତ”, ସେ କଥା ଅହମ୍ମଦ ସାହେବ ତାଙ୍କ ରିପୋର୍ଟରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ନାହାଁନ୍ତି । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅହମ୍ମଦ ଆଇ.ସି.ଏସ୍. ଜଣେ ସେନ୍ସେଟିଭ ପାହୁଆର ଅଫିସର । କାର୍ତ୍ତିକ କାହା ଗୃପରେ ପଡ଼ି ସେ ଏଇ ନିଷ୍ଠୁର ମତ୍ୟଟିକୁ ଉଦ୍ଘାଟିତ କଲେ ନାହିଁ, ତାର କୌଣସି ସୂଚ ମଧ୍ୟ ସେ ଛୁଡ଼ିଯାଇ ନାହାଁନ୍ତି । ଏମିତି ଯଦି ହୋଇଥାଏ,

ଏ ପନ୍ଦର ଦୁଇାର ପ୍ରାଣୀକୁ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର କରଳଗ୍ରାସକୁ ଠେଲିଦେଇ ସେନ୍ଦସ୍ୱ ରିପୋର୍ଟରେ ଶ୍ରୀ ଅହମ୍ମଦଙ୍କ ଉଲ୍ଲିଖିତ ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିଟିର ପକେଟକୁ ପନ୍ଦରଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଆସିଥାଏ (ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବୁ) ତେବେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ତାର ଉତ୍ତର ଦେବାପାଇଁ ଆଉ କେହି ହେଲେ ଆଗେଇ ଆସିଲେ ନାହିଁ । ଏ ଶତାବ୍ଦୀର ଏପରି ଏକ ମର୍ମନୁଦ ଘଟଣା ବିଷୟରେ ଆମ ପ୍ରଦେଶର କେହି ନା କେହି ବ୍ୟକ୍ତି ନିଶ୍ଚୟ ଜାତ ଥାଇପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କାହାନ୍ତି ସେମାନେ ? ତେବେ “ସମାଜ”ରେ ସେନ୍ଦସ୍ୱ ରିପୋର୍ଟ—ପଡ଼ିସାରିଲା ପରେ ମୋର ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହେଲା ଯେ, ଏଇ ଦୁଃଖଦାୟକ ଘଟଣାଟିକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଗୋଟିଏ ନାଟକ ରଚନା କରିବା ମୋର ଉଚିତ । ନାଟକଟିଏ ଲେଖିଲି, ଏ ନାଟକଟିର ନାମ ହେଉଛି ‘ପରକଲମ’ । ୫ । ୮ । ୫୪ ମସିହାରେ ଏଇ ନାଟକଟି କଟକ ଜନତା ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇଥିଲା । ଉଦ୍‌ଘାଟକ ଡକ୍ଟର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ । ପରଦିନ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମହତାବ ଏଇ ନାଟକ ସମ୍ପର୍କରେ ଲେଖକଙ୍କ ସହିତ ଏକ ବିସ୍ତାରିତ ଆଲୋଚନା କରିଥିଲେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାୟୁଦ୍ଧ ଓ ଭରତ

ଏଣେ ଭରତର ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ ଚାଲିଛି । ଏଇ ସଂଗ୍ରାମକୁ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀ କେତେବେଳେ ଉକ୍ଷଣ୍ଡା, କେତେବେଳେ ଆଗ୍ରହ, କେତେବେଳେ ସଶସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର ଓ ଆଉ କେତେବେଳେ ତୃଷ୍ଣିତ ନୟନରେ ଚାହିଁ ରହିଥିବାବେଳେ ଖୋଦ୍ ଭରତରେ ଉଣେଇଶଶହ ଦିଗ୍‌ବିର ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଓ ବିଦେଶୀ ବସ୍ତ୍ର ବର୍ଜନ ସମୟର ଉତ୍ତେଜନା ଉଣେଇଶ’ ସର୍ବଦିଗ୍‌ବିର ବେଳକୁ ଟିକିଏ ଧ୍ରୁମେଇ ଯାଇଥିଲା । ସେପଟେ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗନ୍ତରେ ଏକ ସର୍ବଗ୍ରାସୀ ଝଡ଼ର ସ୍ୱପ୍ନ କେହି କେହି ଦେଖୁଥିଲେ । ଏହାର ସୂଚନା ଅବଶ୍ୟ ଉଣେଇଶଶହ ଛତିଶରେ ବର୍ଲିନ୍ ଅଲମ୍ପିକ୍‌ରେ କେତୋଟି ଘଟଣାରୁ ମିଳିଥିଲା । ସେତେବେଳେ ହିଟ୍ଲରଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ନାଜିବାଦର ସ୍ଥିତି ଜର୍ମାନୀରେ ସୁଦୃଢ଼ । ଏ କଥା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ, ଜର୍ମାନୀମାନେ ହିମାଳୟଠାରୁ ବନ୍ଧ୍ୟାପର୍ବତମାଳା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତରେ ସଭୁତ ବୋଲି ହିଟ୍ଲରଙ୍କ ଗର୍ବ ଥିଲା । ସେ କୁଆଡ଼େ କହୁଥିଲେ, ଏଇ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଚିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ଭାଗ ଭରତରେ ରହିଲେ, ଆଉ ଗୋଟିଏ ଭାଗ ଜର୍ମାନ ଅଞ୍ଚଳରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ କଲେ ଓ ତୃତୀୟ ଭାଗଟି ବଲ୍‌କାନ୍ ଅଞ୍ଚଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ ହୁଏତ କୁଆଡ଼େ ଲୁନ ହୋଇଗଲେ ।

୧୯୩୭ ବର୍ଲିନ ଅଲମ୍ପିକ୍ସ୍

ହଟ୍ଟଲରଙ୍କ ମତରେ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ କେବଳ ଅନାର୍ଯ୍ୟ-ମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଅଧ୍ୟୁଷିତ । ବର୍ଲିନ୍‌ରେ ୧୯୩୭ ଅଲମ୍ପିକ୍ସ୍ ଗେମ୍ସ୍ କରାଇ ସେ କୁଆଡ଼େ ପ୍ରମାଣ କରେଇବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ ଯେ, ଆର୍ଯ୍ୟ ଜର୍ମାନମାନଙ୍କୁ କେହି ଖେଳକୁଦ କୋଉଥିରେ ପରାସ୍ତ କରିପାରିବେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଫଳ ଓଲଟା ହେଲା । ଆୟଲେଟ୍‌ଜିକ୍ ଗେମ୍ସ୍‌ରେ ଜଣେ ଆମେରିକୀୟ ନିଗ୍ରୋ ଜେସିଓଏନ୍‌ସ୍ ଗୋଟିଏ ନୁହେଁ କି ଦୁଇଟି ନୁହେଁ, ଏକାବେଳାକେ ଚାରିଟି ଇଣ୍ଡିଆନ୍—ଶହେଗଜ ଦୌଡ଼, ଦୁଇଶହ ଗଜ ଦୌଡ଼, ଲଙ୍ଗଜମ୍ପ ଓ ଚାରି × ଶହ ଗଜ ରଲେ ରେସ୍‌ରେ ବିଜୟୀ ହୋଇ ଚାରିଗୋଟି ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣପଦକ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ନିଜେ ହଟ୍ଟଲର୍ ଶ୍ରୀଜୀ-ଜୀନରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥାଇ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖୁଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ଜର୍ମାନର ଶାସକ ଭାବେ ବିଜୟୀ ଶ୍ରୀଜୀବତ୍ ଜେସିଓଏନ୍‌ସ୍‌ଙ୍କୁ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣପଦକ ପିନ୍ଧାଇଦେବାର ସମୟ ଆସିଲା, ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଏ ସମ୍ମାନ ସେ ଦେଇପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି କହି ଷ୍ଟାଡ଼ିୟମ୍ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଇଥିଲେ । ଯେତେବେଳେ ଅଲମ୍ପିକ୍ସ୍‌ର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ରର ରୂପ ଆମେ କଟକ ସିନେମା ହାଉସ୍‌ମାନଙ୍କରେ ଦେଖିପାରୁଥିଲୁ । ଅଲମ୍ପିକ୍ସ୍‌ପରି ଏକ ସମ୍ମାନାସ୍ତ୍ର ଦ ଶ୍ରୀଜୀତୁମ୍ଭିରୁ ଦେଶର ସବୋଜକର୍ତ୍ତା ଉଠି ଚାଲିଯିବାର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ସ୍ଵା ସବୁଆଡ଼େ ଖେଳିଗଲା । କିନ୍ତୁ ସମୟ ପରେ ଅବଶ୍ୟ ହଟ୍ଟଲର୍ ପୁଣି ଆସି ଜେସିଓଏନ୍‌ସ୍‌ଙ୍କୁ ପଦକ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏଇ ଘଟଣାରୁ ହଟ୍ଟଲରଙ୍କ ଚିନ୍ତାଧାରାର ଯେଉଁ ଫୁଟନା ମିଳିଥିଲା, ତାହା ଉଣେଇଶ' ଅଠଦଶଶ ଅଣଗୁଳିଶ ଜର୍ମାନର ସୁରୋପ ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଗଲା ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ବିଶ୍ଵଯୁଦ୍ଧ

ଦ୍ଵିତୀୟ ବିଶ୍ଵଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ଆରମ୍ଭରେ ଭାରତ ଉପରେ ଯୁଦ୍ଧର ପ୍ରଭାବ କିଛି ପଡ଼ି ନ ଥିଲା କହିଲେ ଚଲେ । ପ୍ରଥମରୁ ଜର୍ମାନ, ଇଟାଲୀ ଓ ଜାପାନ ଏ ତିନୋଟି ଦେଶର ଗୋଟିଏ ମେଣ୍ଟ ହେଇଥିଲା—ଏଇ ମେଣ୍ଟ ଅକ୍ଷଶକ୍ତି ବା Axis ନାମରେ ପରିଚିତ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଇଂଲଣ୍ଡ, ଫ୍ରାନ୍ସ ଓ ଅନ୍ୟକିଛି ଦେଶ ଯେଉଁ ମେଣ୍ଟ ଗଢ଼ିଥିଲେ, ତାହା ମିତ୍ରଶକ୍ତି ବା Allied ନାମରେ ପରିଚିତ । ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ପରଠୁ ଜର୍ମାନ ସୁରୋପର ଗୋଟିଏ ପରେ ଗୋଟିଏ ଦେଶ ଗ୍ରାସ କରି ଚାଲିଥାଏ । ରାଇନ୍ ନଦୀ ପାରହୋଇ ଜର୍ମାନ ବାହୁନା ଯେତେବେଳେ ପ୍ୟାରିସ୍ ନଗର ଅଭିମୁଖେ ଯାହା କଲେ, ଫ୍ରାନ୍ସ ସରକାର ଚାହିଁପାରିଲେ ଯେ, ଦୁଇର୍ଷ ଜର୍ମାନବାହୁନା ପ୍ୟାରିସ୍ ନଗରକୁ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ଅଧିକାର କରିନେବେ—ସେମାନଙ୍କୁ ବାଧାଦେବାର ଶକ୍ତି ଫ୍ରାନ୍ସର ଥାଉ ବା ନ ଥାଉ । ଯଦିଫଳାନ୍ତେ ଚାଲି,

ତେବେ ଯୁଦ୍ଧକଳିତ ସଂଘର୍ଷରେ ବିଶ୍ୱର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟମୟୀ ନଗର ପ୍ୟାରିସ୍ ହୁଏତ ଧ୍ୱଂସ ପାଇଯିବ, ଯାହାକି ନା ଫ୍ରାନ୍ସ ସରକାର, ନା ଫ୍ରାନ୍ସ ଜନସାଧାରଣ କେହି ଚାହୁଁନ୍ତିନି । ସେମାନେ ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ପଛେ ପ୍ୟାରିସ୍ ନଗରକୁ ରକ୍ଷା କରିବେ । ଶାନ୍ତିର ପ୍ରତୀକ ଧବଳ-ପତାକା ଉଡ଼େଲାନ କରି ସେମାନେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କଲେ । ଫ୍ରାନ୍ସ, ଜର୍ମାନ-ଅଧିକାରରେ ରହିଲା । ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ଡିଗଲ୍ ଗୋପନରେ ଲଣ୍ଡନ ଚାଲିଗଲେ । ପ୍ୟାରିସ୍ ନଗର ପୁଣି ସେଇ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟମୟୀ ନଗର ହୋଇ ରହିଲା । ସୁରୋପ ମହାଦେଶରୁ ନିମେ ଆଫ୍ରିକା ମହାଦେଶକୁ ଯୁଦ୍ଧ ବ୍ୟାପିଲା, କିନ୍ତୁ ଭାରତରେ ସେତେବେଳକୁ ଯୁଦ୍ଧର ପଦଧ୍ୱନି ଶୁଣାଯାଇ ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଭାରତରେ କେତେକ ଜିନିଷପତ୍ରର ଦରଦାମ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥାଏ । ସେତେବେଳେ ଗୁଆ ମୁଖ୍ୟତଃ ବର୍ମା ଅଞ୍ଚଳରୁ ଭାରତକୁ ଆମଦାନୀ ହେଉଥିଲା । ଶୁଣାଗଲା, ଗୋଟିଏ ଗୁଆଜାହାଜ ଭାରତକୁ ଆସୁଥିବାବେଳେ ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ଜାପାନର ବୋମା ମାଡ଼ରେ ବୁଡ଼ିଗଲା ।

ଯୁଦ୍ଧଯୋଗୁଁ ଗୁଆ ଅଭାବରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ

ଶୁଖିଲା ନଡ଼ିଆ ଓ ତାଳମଞ୍ଜି ଖାଇଲେ ।

ଫଳରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ ଗୁଆ ସେର ମାନ୍ଦ୍ର ଦିନଅଣା ଥିଲା, ତାହା ହୁଏତ ଚବିଶି ଦଶ୍ୱା ଭିତରେ ସେର ବାରଟଙ୍କାକୁ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା । ତା' ପରେ ନିମଣ ଗୁଆ ଆଉ ମିଳିଲାନି । ତା'ହେଲେ ପାନଖିଆ ଓଡ଼ିଆ କଲେ କ'ଣ ? ଗୁଆର ସ୍ଥାନ ନେଲା ଶୁଖିଲା ନଡ଼ିଆଖଣ୍ଡ — ନଡ଼ିଆଖଣ୍ଡକୁ କଟା ଗୁଆପରି ଗ୍ରେଟ ଗ୍ରେଟ କରି କାଟି ଏଇ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ପାନଖିଆ ଓଡ଼ିଆମାନେ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ । କେହି କେହି ପୁଣି ଗୁଆର ଅଭାବରେ ଶୁଷ୍କ ତାଳମଞ୍ଜିକୁ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରେଟ ଗ୍ରେଟ କରି କାଟି ପାନରେ ଖାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତ ଉପରେ ଜାପାନର ଆଖି ପଡ଼ି ନଥାଏ । ସେ ପାଖରେ ରେଙ୍ଗୁନ ସହର ଜାପାନ ଅଧିକାର କରିନେଲା ପରେ ଭାରତ ସରକାର ପୁରୀଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରତିରକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଦୃଢ଼ କରିବା ପାଇଁ ତତ୍ପର ହୋଇ ଉଠିଲେ ।

ଯୁଦ୍ଧ ଯୋଗୁଁ କଟକ ଆକାଶରେ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଓ

ଘସ୍ତାତର ମିଲଗାରି ଟ୍ରକ

ଚୌଦୁଆର ଅଦୂରସ୍ଥ ଗୁରବାଟିଆରେ ଏକ ବୃହତ୍ ଏସ୍ପେସ୍ ସାଟି ସହୃଦ ଏକ ସ୍ଥଳବାହିନୀର ଘାଟି ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ଏହା

ଫଳରେ କଟକ ଆକାଶରେ ଅନବରତ ରସ୍ୱାଲ, ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ଏୟାରପୋର୍ସ ବା ଯୁଦ୍ଧଭଞ୍ଜନାହାଜ ଆମକୁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା । ଏଥିପାଇଁ ଚୌଧୁରୀବଜାର ଧର୍ମଶାଳା ନିକଟସ୍ଥ ବିମଳାମେଘ ଗୁଡ଼ ଉପରେ ଆମର ବହୁ ସମୟ କଟୁଥିଲା । ଟମ୍ପି ବା ଇଂଲିଶ୍ ପଦାତିକ ବାହନର ସୈନ୍ୟମାନେ ମିଲିଟାଣ୍ଡ ଜିପ୍ରେ ମାର୍କେଟିଙ୍ଗ୍ ପାଇଁ କଟକ ସହରକୁ ନିୟୁମିତ ଆସୁଥା'ନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମାର୍କେଟିଙ୍ଗର ପ୍ରଧାନ ଦ୍ରବ୍ୟ ହେଲା ସିଗ୍ରେଟ । ଯୁଦ୍ଧ ବଜାର ପାଇଁ ସିଗ୍ରେଟ ଆମଦାନୀ କମିଯାଇଛି, ଏଣେ ପ୍ରତିଦିନ ଶହ ଶହ ଟମ୍ପି ସିଗ୍ରେଟ କଣିବା ପାଇଁ ମିଲିଟାଣ୍ଡ ଜିପ୍ରେ କଟକ ଆସୁଥା'ନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ସିଜର୍ସ ସିଗ୍ରେଟ ବା କଇଁଛମାର୍କା ଭାରି ଲୋକପ୍ରିୟ ଥିଲା । ଗୋଟିଏ ପ୍ୟାକେଟକୁ ପାଞ୍ଚ ପଇସା । ଏମାନେ କଟକ ସହରକୁ ଆସିବା ପରେ ଦେଖାଗଲା, ସେମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଏଇ ସିଜର୍ସ ସିଗ୍ରେଟ ବହୁତ ପ୍ରିୟ । ସିଗ୍ରେଟ ଦାମ ବଢ଼ିଲା ପ୍ରଥମେ ପାଞ୍ଚପଇସାରୁ ଦଶପଇସା, ତା'ପରେ ଦଶପଇସାରୁ ପ୍ୟାକେଟ୍ ଦଶଟଙ୍କାରେ ବଢ଼ି ହେଲା । ପୁଣି ଗୋଟିଏ ପ୍ୟାକେଟ୍ ସିଗ୍ରେଟ୍ ପାଇଁ ଦୋକାନୀ ପାଖରେ କି ଆକୁଳ ନିବେଦନ ! ସେଦିନ କ୍ୟାପିଟାଲ୍ ସିନେମା ପାଖରେ ମୁଁ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥାଏ, ସିଗ୍ରେଟ ପାଉନି ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଟମ୍ପିର ଆଖିରେ ଲୁହ ଉଠି ହୋଇଗଲାଣି । ମୋ' ପକେଟ୍ରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ୟାକେଟ୍ ସିଗ୍ରେଟ ଥାଏ, ପ୍ୟାକେଟଟି ମୁଁ ତା' ହାତକୁ ବଢ଼ାଇଦେଲି । ମୋ' ହାତଧରି ସେ ହ୍ୟାଣ୍ଡସେକ୍ କରି ନାଟକୀୟ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିରେ ଅବୋଧ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ କେତେ କ'ଣ କହିଯାଉଥାଏ । ମୋ' ହାତକୁ ଦଶଟଙ୍କିଆ ନୋଟଟି ବଢ଼େଇଦେଲା ଓ ମତେ ତା' ଜିପ୍ରେ ନେଇ ଘରେ ଗୁଡ଼ିଦେଇ ଆସିବା ପାଇଁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲା । ମୁଁ ଗଲି ତ ନାହିଁ—ଆଉ ଟଙ୍କା ବା ନଥିଲା କିପରି ! ଟଙ୍କା ନେଲି ନାହିଁ । ଧନ୍ୟବାଦ୍ ଜଣାଇ ସେ ଚାଲିଗଲା— ତାକୁ ସେଦିନ ଗୋଟିଏ ପ୍ୟାକେଟ୍ ସିଗ୍ରେଟ୍ ଦେଇପାରିବ ବୋଲି ମୁଁ ମନେ ମନେ ଭାରି ଖୁସି ହୋଇଗଲି । ଚାରିବାଟିଆରୁ କେବଳ ଧୂମପାନ ପିପାସା ମେଣ୍ଟାଇବା ପାଇଁ ସେମାନେ ଯେ କଟକ ଆସିଥିଲେ ତା' ନୁହେଁ, ସେମାନଙ୍କର ଶାଶ୍ୱତ ନିବାରଣ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ବେଳେବେଳେ ମଧ୍ୟରାତ୍ରିରେ କଟକ ଆସୁଥିଲେ । ସେଦିନର ଘଟଣା—ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ମିଲିଟାଣ୍ଡ ଟ୍ରକରେ କେତେଜଣ ସାମରିକ କର୍ମଚାରୀ କଟକ ସହରର କୌଣସି ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଦେହ ବଳାସିନାମାନଙ୍କ ସହ କିଛି ସମୟ ବିତାଇ ଫେରିଆସିବାବେଳେ ଏକ ଗଳିରାସ୍ତାରେ ଗୋଟିଏ ଇସଡ଼ ଗଣ୍ଡର ଡ୍ରେନରେ ଟ୍ରକର ପଛଚକଟି ଗଳିପଡ଼ିଲା । ମାଟିଡ୍ରେନ, ଅଣଓସାରିଆ ରାସ୍ତା, ଆଗକୁ ମାଡ଼ିଗଲେ ଲୋକଙ୍କ

ଘରଦ୍ୱାର ଶୁଦ୍ଧିକରିବା । ପରକୁ ଫେରିଯିବାର ବାଟ ନାହିଁ । ଶୁଣାଯାଏ, ଟ୍ରକଟିକୁ ଉଠାଇବା ପାଇଁ ସେଇ ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସିନ୍ଦାମାନଙ୍କଠାରୁ କିଛି ସାହାଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ପାଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଫଳ କିଛି ହେଲା ନାହିଁ । ରାତି ବିତିଯାଇଛି । ଟ୍ରକରେ ଯେଉଁ ଆରୋଗ୍ୟମାନେ ଥିଲେ, ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଗୁଲିଗଲେ । କେବଳ ଡ୍ରାଇଭର ଗାଡ଼ିରେ ରହିଗଲା । ତା' ଜିପାରେ ଟ୍ରକ୍ ରହିଛି । ତାକୁ ଗୁଡ଼ି ସେ ଯିବ କେମିତି ? ଟ୍ରକ୍‌କୁ ଏଠି ଗୁଡ଼ି ସେ ଗୁରବାଟିଆରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲେ କୋଟ୍ ମାର୍ଗାଲରେ ହୁଏତ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ହୋଇଥାନ୍ତା । ସେ ରହିଗଲା । ସକାଳୁ ଦେଖାଗଲା, ସେ ଗିଡ଼ଲଭରରେ ଆସୁଥିବା କର ଷ୍ଟିପୁରଂ ଉପରେ ଡଳପଡ଼ିଛି । ପୁଣି ଦେଖାଯାଇଛି କଟକ ସହରର ଗୋଟିଏ ମୁଖ୍ୟରାସ୍ତା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଗୁଲିରୁପାର ଗ୍ରେଟ ଡାକକସି ଗହଣା ଦୋକାନୀ ଥିଲା । ଏଇ ଟମ୍ପିମାନେ ଗୁଲିଗହଣା ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ସେ ଦୋକାନକୁ ଆସୁଥିଲେ । ତା'ପରେ ଦେଖାଗଲା, ସେ ଦୋକାନଟି ବହୁଧନ ସମ୍ପତ୍ତିର ମାଲିକ ହୋଇପାରିଛି ।

ଯୁଦ୍ଧ ଭୁଲିଛି । ଆମେରିକାର ସଫବୁହୁଡ଼ ଯୁଦ୍ଧ ଜାହାଜ ପାର୍ଲିଂବନ୍ଦର ଜାପାନର ବୋମା ମାଡ଼ରେ ବିଧ୍ୱସ୍ତ ହୋଇଯାଇଛି—କଲିକତାର ଶିଫ୍ଟପୁର ବନ୍ଦର ଉପରେ ଜାପାନୀ ଯୁଦ୍ଧଜାହାଜମାନେ ନିର୍ମମ ଭାବରେ ବୋମା ବର୍ଷଣ କରି ନିରାପଦରେ ଫେରିଯାଇଛନ୍ତି । ମେଦିନାପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେଟ ଉଡ଼ାଜାହାଜ କରେଇକଲା ଘାଟି ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଜାପାନର ବୋମାବର୍ଷଣ ହୋଇଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ଗୁରବାଟିଆ ବିମାନଘାଟିରେ ସେମାନଙ୍କର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିନାହିଁ । ଏ ଭିତରେ କିନ୍ତୁ ଭାରତର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ରାଜନୀତିରେ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଛି । ଉଣେଇଶ' ସର୍କିଟରଣି ମସିହାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ ଶାସନ ସବୁ ଚାଲିଥାଏ । ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେବାପରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଆଶା କରିଥିଲେ ଯେ, ଯେତେବେଳେ ମିତ୍ରଶକ୍ତି Allied ଜର୍ମାନୀର ନାଜିବାଦ ବିରୋଧରେ ସହାୟତା କରିଛନ୍ତି, ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସ ନିଶ୍ଚେ ଏ ଯୁଦ୍ଧକୁ ସମର୍ଥନ ଜଣାଇବେ । କିନ୍ତୁ ସ୍ୱୟଂ ମିତ୍ରଶକ୍ତି ଏକ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ବୋଲି କଂଗ୍ରେସ ଏ ଯୁଦ୍ଧକୁ ସମର୍ଥନ କରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଇ ଦେଇଥିଲା । ଏହାପରେ ଭାରତ ସରକାର ଭାରତର ଜନମତକୁ ଅପେକ୍ଷା ନ ରଖି ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ ମିତ୍ରଶକ୍ତି ପ୍ରତି ଭାରତର ସମର୍ଥନ ଅଛି ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଦେଲେ । ଏ ଆଶଙ୍କା କଂଗ୍ରେସ ମହଲରେ ଥିଲା ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ଭାରତୀୟମାନଙ୍କର ଜନମତ ନ ନେଇ ଇଂରେଜ ସରକାର ଏଇ ଯୁଦ୍ଧରେ ଭାରତର ସମର୍ଥନ ରହିଛି ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଥିବା ଯୋଗୁ ତା'ର

ପ୍ରତିବାଦରେ ଦେଶର ସବୁ କଂଗ୍ରେସ ଶାସିତ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରୁ କଂଗ୍ରେସ ୧୯୩୯ରେ ଇସ୍ତଫା ପ୍ରଦାନ କଲା । ଏହାପରେ ୧୯୪୦ ମସିହାରେ ଗୁଲିଲ କଂଗ୍ରେସ ପକ୍ଷରୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଓ କାରାବରଣ ।

ଛତ୍ରବଳାର ଧାନ ବିଲରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଲଢୁଆ ଉଡ଼ାଜାହାଜ

ଯୁଦ୍ଧର ଦନଦଟା ବ୍ୟାପିଗଲା । ଏଇ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଖାଦ୍ୟଠୁ ବସ୍ତ୍ର ଓ ଗମନାଗମନ ଆଦିର ଅସମ୍ଭବ ମୂଲ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ଘଟିଲା । ପ୍ରାଚ୍ୟ ଭୂଖଣ୍ଡରେ ଜାପାନ ଯେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହୋଇ ଉଠିଲା, ତା'ର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସୂଚନା ବହୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ମିଳିଲାଣି । କଟକ ସହରରେ ଦିନେ ଆମେ ମେସ ଗୁଡ଼ ଉପରେ ଠିଆ ହେଇଛୁ (ସେତେବେଳେ ଗୁଡ଼ ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇ ଗୁରୁବାଟିଆରୁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ସବୁର ଗମନାଗମନ ଦେଖିବାର ସବୁକ୍ କଟକ ସହରବାସୀଙ୍କର ହେଉଗଲାଣି ।) ସେଦିନ ଦେଖିଲୁ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରୁ ଦୁଇଟି ଲଢୁଆ ବିମାନ ପରସ୍ପର ସହୁତ ଯୁଦ୍ଧରତ ହୋଇ ଆସୁଛନ୍ତି । ଏ ଦୁଇଟିରୁ ଗୋଟିଏ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଓ ଅନ୍ୟଟି ଜାପାନୀ ଉଡ଼ାଜାହାଜ । ବ୍ରିଟିଶ୍ ଉଡ଼ାଜାହାଜରୁ ଜାପାନୀ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଉପରେ ଓ ଜାପାନୀ ବିମାନରୁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ବିମାନ ଉପରେ ଅନବରତ ଗୁଳିବର୍ଷଣ ଚାଲିଲା । କିଛି ଦୂର ଆସିଲାପରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ବିମାନ କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ହୋଇ ଛତ୍ରବଳାର ଧାନ ବିଲରେ ଡାକଡ଼ କଲାପରି ଗଲିପଡ଼ିଲା । ଜାପାନୀ ଉଡ଼ାଜାହାଜଟି ସରବରେ ତା' ବାଟେ ବାଟେ ଚାଲିଗଲା । ଆଉ ଦିନେ ସେଇ କଟକ ଆକାଶରେ ଦେଖାଗଲା, ପୁଷ୍ପଦିଗରୁ ଗୋଟିଏ ଜାପାନୀ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଆସି ପଶ୍ଚିମ ଆଡ଼କୁ ଡାବୁ ଗତିରେ ଚାଲିଗଲା । କିଛି ସମୟ ପରେ ଗୁରୁବାଟିଆରୁ ଗୁରୁଗୋଟି ମିସିଶିକ୍ସ ଡାକଡ଼ରୁ ପ୍ଲେନ ଜାପାନୀ ପ୍ଲେନ୍‌ର ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ବାହାରିପଡ଼ି କଟକ ଆକାଶ ଉପରେ ଉଡ଼ିଗଲା । ଗୁରୁଗୋଟି ବିରାଟ ଡାକଡ଼ରୁ ପ୍ଲେନ୍ ଯେତେବେଳେ କଟକ ସହର ଉପରେ ଏକାଠି ଉଡ଼ିଗଲା, ସେତେବେଳେ ସେ ପ୍ଲେନ୍ ଗୁରୁଗୋଟିର ମିଳିତ ଗର୍ଜନରେ କଟକ ସହରର ବକ୍ଷ ବିଦାୟ ହୋଇଗଲାପରି ଜଣା ପଡ଼ିଗଲା । ଆମେ ସବୁ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଗଲୁ । ଗୋଟିଏ ପ୍ଲେନକୁ ଗୁରୁଗୋଟି ପ୍ଲେନ୍, ଆମେ ଧରିନେଲୁ ଯେ, ଜାପାନୀ ପ୍ଲେନ୍ ଏକାବେଳେକେ ପୋଡ଼ି ପାଉଁଶ ହୋଇଯିବ । ଯଥା-ସମୟରେ ଗୁରୁବାଟିଆର ଟେନ ଗୁରୁଗୋଟି ଘାଟିକି ଫେରି ଆସିବାର ଆମେ ଦେଖିଲୁ । ଅବଶ୍ୟ ଏମାନଙ୍କର ଏ ବାହୁଡ଼ା ଯାହା ଗୌରବ କି ପରାଜୟର ଲାଜ ବହନ କରି ଆସିଲା, ସେ କଥା ଜାଣିବାର ଉପାୟ ଆମର ନ ଥିଲା ।

...ପରେ ଅବଶ୍ୟ ଜଣାପଡ଼ିଲା ଯେ, ଜାପାନୀ ପ୍ଲେନଟି ଆଠଗଡ଼ ରାଜାସାହେବ ଶ୍ରୀ ରାଧାନାଥ ଦେବବର୍ମାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଏୟାର୍‌ସ୍ଟ୍ରିଟ୍‌ରେ ଓହ୍ଲାଇ ସେଠି ପ୍ଲେନରେ

ପେଟେଲ ଭର୍ତ୍ତିକର ନିରାପଦରେ ତା' ନିଜ ମାର୍ଗରେ ଫେରିଯାଇଛି । (ଆଠଗଡ଼ ରାଜାସାହେବଙ୍କର ନିଜର ଗୋଟିଏ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଥିଲା ଓ ସେ ନିଜେ ଜଣେ 'ବି' ଗ୍ରେଣ୍ଡର ପାଇଲଟ ଥିଲେ) । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସବୁଠୁ ବେଶୀ ଚର୍ଚ୍ଚାର ପ୍ରସଙ୍ଗ ଏଇଆ ଥିଲା ଯେ, ଯେମିତି ଭାବରେ ବା ଯେମିତି ତରଙ୍ଗରେ ଜାପାନୀ ପ୍ଲେନଟି ଆଠଗଡ଼ ଏରେଡ୍ରମ୍‌ରେ ଓହ୍ଲାଇଲା, ସେଥିରୁ ଜଣାପଡ଼ୁଥିଲା ଯେ, ଏ ଏରେଡ୍ରମ୍‌ର ସ୍ଥିତି ବା ଅବସ୍ଥିତି ସମ୍ପର୍କରେ ସେମାନେ ପୁରୁଷ ଅତି ନିବିଡ଼ ଭାବରେ ପରିଚିତ । ...ଜାପାନୀ ପ୍ଲେନ୍ ତ ଆସିଲା ଓ ଫେରିଗଲା; କିନ୍ତୁ ଏଥିପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦାତନା ଭେରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ଆଠଗଡ଼ ରାଜାସାହେବଙ୍କୁ । ଏଇ ପ୍ଲେନ୍ ଘଟଣା ଯୋଗୁ ସେ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ବିପଦଭୂଷିରେ ପଡ଼ିଲେ । ଫଳରେ ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଶାନ୍ତର ଦଣ୍ଡ ମିଳିଥିଲା । ସେ ହେଲେ ଦେଶାନ୍ତରୀ । ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବାର ଅଳ୍ପ କିଛି କାଳ ପୁରୁଷ ସେ ଆଠଗଡ଼ ଫେରି ଆସିଥିଲେ । (ଏଇଠି ଜାପାନୀ ପ୍ଲେନ୍ ଓ ବ୍ରିଟିଶ୍ ପ୍ଲେନ୍ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ତୁଳନାତ୍ମକ ରମ୍ୟ କାହାଣୀ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଉଛି । ଯେଉଁଦିନ କଲିକତା ଶିଥିରପୁର ବନ୍ଦର ଉପରେ ଜାପାନୀ ବୋମା ବର୍ଷଣ କଲା, ସେଦିନ କଟକର ଜଣେ ବଣିଷ୍ଠ ଅଧିବାସୀ ଶ୍ରୀ ସୁବୋଧ ବଣ୍ଟାସ କଲିକତାରେ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମୁହଁରୁ ମୁଁ ଶୁଣିଛି ଯେ, ଗୋଟିଏ ବ୍ରିଟିଶ୍ ପ୍ଲେନ୍ ଉଡ଼ିଗଲେ ସେ ଶବ୍ଦରେ ଗୁରୁଦିଗ କମିଯାଏ । କିନ୍ତୁ ସେଦିନ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ଜାପାନୀ ପ୍ଲେନ୍ କଲିକତା ଆକାଶରେ ଉଡ଼ିଗଲାବେଳେ ଜଣାଗଲା ଯେମିତି ଏରେଡ୍ରମ୍‌ ନୁହେଁ, ଗୋଟାଏ ଖୁବ ବଡ଼ ମହୁମାଛର ଦଳ ତାଙ୍କର ସ୍ୱାଭାବିକ ଭଣି ଭଣି ଶବ୍ଦ କରି କଲିକତା ସହର ଉପରକୁ ଉଡ଼ିଯାଉଛନ୍ତି । ପୁଣି ଜଣାଯାଇଛି ଯେ, ସେଦିନ ଶିଥିରପୁରଠାରେ କେବଳ ସେଇ ବନ୍ଦର ଅଞ୍ଚଳରେ ହିଁ ବୋମା ପଡ଼ିଛି । ସାଧାରଣ ଧନଜୀବନ କିଛି ନଷ୍ଟ ହୋଇନାହିଁ) ।

ପ୍ରିନ୍ସ ଅଫ୍ ଓଡ଼ିଶାର ସଲଳ ସମାଧି

ଏଇ ସମୟରେ ବ୍ରିଟିଶ ତଥା ମିତ୍ରଶକ୍ତି ପାଇଁ ଆଉ ଏକ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟଜନକ ଘଟଣା ଘଟିଗଲା । ପୃଥିବୀର ସର୍ବବୃହତ ଓ ସବୁଠୁ ବୃହତ୍ତମ ଇଂଲଣ୍ଡ ଯୁଦ୍ଧ ଜାହାଜ ପ୍ରିନ୍ସ ଅଫ୍ ଓଡ଼ିଶାର କିଛି ମରାମତି ପାଇଁ ଜର୍ମାନୀ ଭୟରେ ତାକୁ ଇଂଲଣ୍ଡ ଉପକୂଳରେ ନ ରଖି ପୁରୀସ୍ଥଳ ସିଙ୍ଗାପୁର ବନ୍ଦରକୁ ପଠାଇ ଦିଆଗଲା । ଏ ଜାହାଜର ସଂରକ୍ଷଣ ଅଠରଇଅ ମୋଟା ଇସ୍ତାତ ଖଣ୍ଡରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା, ଯାହାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ତୋପ, ରକେଟ୍, ବୋମା ବର୍ଷଣ ଓ ଚରପେଡ଼ୋ ଆଦି ବାହ୍ୟ ଆକ୍ରମଣରେ ତାର କେହି କିଛି କ୍ଷତି ଘଟାଇ ପାରିବନି । ପ୍ରିନ୍ସ ଅଫ୍ ଓଡ଼ିଶାର ଏହି ଶକ୍ତି ଯୋଗୁଁ ଏହା ବିଶ୍ୱର ସବୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ରାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କ

ନିକଟରେ ପରିଚିତ । ଏବେ ଜାପାନର ଚନ୍ଦ୍ରା ପଡ଼ିଲା କିପରି ସେମାନେ ଏଇ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଯୁଦ୍ଧ ଜାହାଜକୁ ଅଟଳ ଅକାମୀ କରିଦେବେ । କିଛିଦିନ ପରେ ସେମାନେ ଏକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ବୋମା, ରକେଟ କି ତୋପ ଦ୍ଵାରା ଏ ଜାହାଜର କିଛି କ୍ଷତି ହବନି । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ଏମିତି ଏକ ବୋମା ଢିଆରି କରିବେ ଯାହା ସ୍ଵୟଂଘୃଣିତ । ଅର୍ଥାତ ଗୁଳକ ଏଇ ବୋମାକୁ ନିଜେ ଚଳାଇ ନେଇ ଜାହାଜର ଫନେଲ୍ ଭିତରେ ବୋମା ସହିତ ଗଳିପଡ଼ିବ । ଏହାପରେ ଅବଶ୍ୟ ସେ ଗୁଳକର କିଛି ସତ୍ତା ରହୁବନି, କିନ୍ତୁ ସେଇ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜାହାଜ ଭିତରର ଇଞ୍ଜିନ୍ ଧ୍ଵଂସ ପାଇଯିବ । ଏଇପରି ଦୁଇଗୋଟି ବୋମା ନିର୍ମିତ ହେଲା ଓ ଜାପାନର ଦେଶପ୍ରେମୀ ଭାଇ ଦୁଇଜଣ ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ବୋମା ସହିତ ପ୍ରିନ୍ସ ଅଫ୍ ଓଡ଼େଲ୍ସ ଜାହାଜର ଗର୍ଭ ଭିତରକୁ ନିଜକୁ ନିକ୍ଷେପ କରି ନିର୍ମିତକରେ ନିଜେ ଧ୍ଵଂସପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ସହିତ ବିଶ୍ଵର ଶବ୍ଦଶ୍ରମାନ ଯୁଦ୍ଧ ଜାହାଜ ପ୍ରିନ୍ସ ଅଫ୍ ଓଡ଼େଲ୍ସକୁ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଅଟଳ ଅକାମୀ କରି ଗଣ୍ଡାର ସମୁଦ୍ର ଭିତରେ ବୁଡ଼ାଇ ରଖିଲେ । ଏଇ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଜାପାନୀ ସୈନ୍ୟ-ବାହିନୀର ଦେଶପାଇଁ ଆତ୍ମବଳି ଦେବାର ଏକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଏଠି ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା । ଧରିନିଆଯାଉ, ଯୁଦ୍ଧ ଭୂମିରେ ଗୋଟିଏ ଜାପାନୀ ସୈନ୍ୟ କମ୍ପାନୀ ଫୁଶୁ ବା ସମ୍ବୁଶ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଗଲେ ସେଦିନ ଯୁଦ୍ଧ ଶେଷରେ ଯେଉଁମାନେ ଘାଟିରୁ ଫେରିଆସିଲେ, ମୂଳ ଭାଲିକାରେ ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଉପରେ ନାଲିଗାର ଟାଣି ନିଶ୍ଚିହ୍ନ କରିଦିଆଗଲା । ଆଉ ଯେଉଁମାନେ ସମ୍ବୁଶ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରାଣବଳି ଦେଲେ, ସେମାନଙ୍କ ନାମର ଡାହାଣ ପାଖରେ ସବୁଜ କାଳିରେ ଠିକ୍ ମାର୍କ ବା ଚିହ୍ନ ଦିଆଯାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଅମରତ୍ଵ ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା ।...ଦ୍ଵିତୀୟ ବିଶ୍ଵଯୁଦ୍ଧ ବେଳର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା । କଟକର ସି.ଆଇ.ଡି. ପୋଲିସ ଇନସ୍ପେକ୍ଟର ପରଲେକଗତ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିମଳ ଘୋଷଙ୍କ ହାତକୁ ଦୁଇଟି ଜାପାନି ଫିଲ୍-ରିଲ୍ ଆସିଲା । ସେବେଳର କ୍ୟାପିଟାଲ ସିନେମାରେ ରିଲ୍ ଦୁଇଟି ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଲା । ବିମଳବାବୁଙ୍କ ସହିତ ମୁଁ ହଲ୍ରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲି । ଗୋଟିଏ ରିଲ୍ରେ ଆମେ ଦେଖୁରୁ ଯେଉଁ ବୟସରେ ଆମେମାନେ ସେବେଳରେ ଷଷ୍ଠ ବା ସପ୍ତମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ିବାର କଥା, ସେଇ ବୟସର ଜାପାନି ଛାତ୍ର-ଛାତ୍ରୀମାନେ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଇଞ୍ଜିନ୍ର ସୂକ୍ଷ୍ମତାସୂକ୍ଷ୍ମ ଡାଏଗ୍ରାମ୍ ଓ ଅଙ୍କ ପ୍ରଭୃତି ଜଟିଳ ବିଷୟ ସବୁର ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରୁଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ରିଲ୍ଟିରେ ଦେଖିଲୁ ସେଇ ବୟସର ଜାପାନୀ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବୋଟ୍ରେ ଗଣ୍ଡାର ସମୁଦ୍ର ଭିତରକୁ ନିଆଯାଉଛି । ତା’ପରେ ସେମାନଙ୍କ ଅଣ୍ଟାରେ ଦଉଡ଼ି ବାନ୍ଧି ବୋଟରୁ ସମୁଦ୍ର ଭିତରକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦିଆଯାଉଛି — ତା’ପରେ ସେମାନେ ପହଁରି ପହଁରି ସମୁଦ୍ର କୂଳକୁ

ଆସୁଚନ୍ତି ।...ଏଇ ଜାପାନର ସେ ଭାଇଦୁଇଟି ନିଜ ପ୍ରାଣବଳି ଦେଇ ତତ୍କାଳୀନ ପୃଥିବୀର ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ ଇଂରେଜ ଯୁଦ୍ଧ ଜାହାଜ ପ୍ରିନ୍ସ ଅଫ୍ ଓଡ଼େଲ୍‌ସ୍‌ଙ୍କୁ ସମୁଦ୍ରର ଅତଳ ଗର୍ଭରେ ସମାଧିଷ୍ଠ କରିଦେଲେ । ପ୍ରିନ୍ସ ଅଫ୍ ଓଡ଼େଲ୍‌ସ୍‌ର ଏଇ ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ ସମସ୍ତ ଇଂରେଜ ଜାତିକୁ ଏପରି ଶୋକାଚ୍ଛନ୍ନ କରି ରଖିଥିଲା ଯେ, ସେମାନେ ଖାଦ୍ୟପେୟ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିପାରି ନଥିଲେ । ଏ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରିନ୍ସ ଅଫ୍ ଓଡ଼େଲ୍‌ସ୍‌ ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରେ ସମାଧିଷ୍ଠ ହୋଇ ରହିବ । ତାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇ ପାରିନାହିଁ ।

ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ସାତଗୋଟି

ବ୍ରିଟିଶ ଜାହାଜର ଧ୍ବଂସପ୍ରାପ୍ତି

ପ୍ରିନ୍ସ ଅଫ୍ ଓଡ଼େଲ୍‌ସ୍‌ ବୁଡ଼ିଯିବାର କିଛିଦିନ ପରେ ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ଯେଉଁ କର୍ମମ ଓ ପ୍ରଳୟଙ୍କଣ ଘଟିଣା ଘଟିଗଲା, ସେଥିରୁ ଆମେ ଜାଣିପାରିଲୁ ଯେ, ପୁରୀକ୍ଷାରେ ବ୍ରିଟିଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଏକ ବିରାଟ ଭୁଲଣ୍ଡ ଭରତ ସହ ଭରତ ଉପକୂଳରେ ଯେଉଁ ବଙ୍ଗୋପସାଗର ଅବସ୍ଥିତ, ସେଠି ମିଶ୍ରଶକ୍ତି ତଥା ବ୍ରିଟିଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଯେପରି ଆଉ କିଛି ସତ୍ତା ନାହିଁ । ସେଦିନ ସକାଳ ପ୍ରାୟ ଆଠଘଣ୍ଟା । ଦେଖାଗଲା ବାଲେଶ୍ୱର ଉପକୂଳ ସମୁଦ୍ରରେ ଏକ ଜାହାଜଭେଳା ଗୁଲିଛି । ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ହେଉଛି ବ୍ରିଟିଶ ଫ୍ରାଇଗେଟ୍ ବା ଯୁଦ୍ଧଜାହାଜ । ଏହାର କ୍ୟାପଟେନ୍ ଥିଲେ ଜଣେ ଇଂରେଜ । ବାକି ଛଅଗୋଟି କାର୍ଗୋ ବା ମାଲବାହୀ ଜାହାଜ । ଏହି ସବୁ ଜାହାଜରେ ଯେଉଁ କର୍ମଚାରୀ ଥିଲେ, ସେମାନେ ହେଲେ ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗ ଆମେରିକାନ୍; ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗ ବ୍ରିଟିଶ, ଆମେରିକାନ୍ ନିଗ୍ରୋ ଓ ଭାରତ ବର୍ମା ସିଲେନ ପ୍ରଭୃତି ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନାଧୀନ ଦେଶମାନଙ୍କର ଅଧିବାସୀମାନେ । ଜାହାଜଭେଳାଟି ଗୁଲିଛି । ଏମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଯଥାବିଧି ଦୂରତ୍ୱ ରକ୍ଷାକରି ଗୋଟିଏ ଜାପାନିଜ୍ ଫୁଲଜର ଦେଖାଦେଲା । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବ୍ରିଟିଶ ଯୁଦ୍ଧଜାହାଜକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଜାପାନୀ ଫୁଲଜରରୁ ଏକ ସତର୍କ ବାଣୀ ଭାସିଆସିଲା । ଫୁଲଜର କହୁଛି—ଶୁଣ କ୍ୟାପଟେନ୍ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଦେଖାଦେଇଛି । ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ମରୁଛନ୍ତି । ଅଥଚ ତୁମେ ଲୁଗୁଇକରି କଲିକତାରୁ ଏତେ ବିପୁଳ ପରିମାଣର ଖାଦ୍ୟସାମଗ୍ରୀ ଭ୍ରମ ଦେଶ ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ନେଇଯାଉଛ । ତୁମକୁ ସତର୍କ କରେଇ ଦିଆଯାଉଛି, ତୁମେ ଏଇ ଛ'ଗୋଟି କାର୍ଗୋ ଜାହାଜକୁ କଲିକତା ଫେରାଇ ଦିଅ । ଯଦି ଏଥିରେ ଅବହେଳା କର, ତେବେ ତୁମ ଫ୍ରାଇଗେଟ୍‌ର ଏଇଠି ସଲିଲ ସମାଧି ହେବ ଓ ଏ ଛ'ଗୋଟି ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟବାହୀ ଜାହାଜକୁ ଆମେ କଲିକତା ବନ୍ଦରକୁ ଫେରାଇ ନେଇ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ-ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଖାଦ୍ୟ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବୁ ।

ଜାପାନା ହୁଇଜର ଠାରୁ ଏପରି ସତର୍କବାଣୀ ଶୁଣି ପ୍ରାଇଗେଟ୍ ଭିତରେ ଗୁଞ୍ଜି ଖେଳିଗଲା । ଇଂଲଣ୍ଡ ଉପରେ ଜର୍ମାନର ଅନବରତ ବୋମାମାଡ଼ ଓ ଯୁଦ୍ଧ-ଜନିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାରଣରୁ ସେତେବେଳେ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଉକ୍ତି ଖାଦ୍ୟାଶ୍ରବ ଦେଖାଦେଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ତା'ଠାରୁ ବଳି ଆହୁରି କରୁଣ ଓ ଦୟନୀୟ ଅବସ୍ଥା ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ-ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ବଙ୍ଗଦେଶବାସୀ ଭେଗୁଆ'ନ୍ତି । ଉଭୟ ଶାସ୍ତ୍ରରକ ଓ ମାନସିକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭେଗିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଓଡ଼ିଶା ସୀମାର ଅନ୍ୟପଟୁ ଯୁବତୀ ବିଅମାନେ ତାଙ୍କର ସବୁକିଛି ବିନିମୟରେ ମାତ୍ର ସେରେ ଅଧେ ଗୁଡ଼ିଲ ପାଇଁ କଟକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଟ୍ରେନ୍-ରେ ଗୁଲିଆସୁଆ'ନ୍ତି । ଏହା ଶୁଣା କଥା ନୁହେଁ, ଆଖିଦେଖା କଥା ।

ପ୍ରାଇଗେଟର କର୍ମଗୁଣ୍ଠମାନେ ଉପସ୍ଥିତ ଅବସ୍ଥାର ଯଥାବିଧି ବିଚାରକରି ଜାହାଜ ଭେଳାକୁ କଲିକତା ଫେରେଇ ନେବା ପାଇଁ କ୍ୟାପଟେନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଏଇ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ବ୍ରିଟିଶ୍ କ୍ୟାପଟେନ କେବଳ ଯେ ଏ ଅନୁରୋଧକୁ ଏଡ଼ାଇଦେଲେ ତା' ନୁହେଁ, ହୁଇଜରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଫାୟାରିଙ୍ଗ୍ କଲେ । ଦେଖାଗଲା, ଜାପାନା ହୁଇଜର ଆଖିପିଛୁଳାକେ ସେଠୁ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଗଲା । ଏହାପରେ କ୍ୟାପଟେନ ଜାହାଜଗୁଡ଼ିକର ଗତି ବଦେଇ ଦେବାପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପାଳିତ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଆସି ମାତ୍ର କୁଜଙ୍ଗ ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ସମୁଦ୍ରରେ ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, ହଠାତ୍ ଅତୁରରୁ କମାଣର ଗର୍ଜନ ଶୁଣାଗଲା । ତା' ପରେ ଜାପାନର ତୋପବାସ୍ତ୍ର ଯୁଦ୍ଧ-ଜାହାଜ ସବୁ ବିଭିନ୍ନ ଦିଗରୁ ଏମାନଙ୍କର ଜାହାଜଭେଳାକୁ ଘେରିଯାଇ କମାଣ ବର୍ଷଣ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ପ୍ରାୟ ସକାଳ ନ' ଘଣ୍ଟାଠାରୁ ଅପରାହ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନବରତ କମାଣବର୍ଷଣ ଚାଲିଥିଲା । ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏ କମାଣ ବର୍ଷଣ ପ୍ରତିଫିୟାରେ ମାଟିକାଛୁ ଭସୁଡ଼ି ପଡ଼ିଥିଲା ଓ ପକ୍କାଘର ସବୁ ଦୋହଲି ଯାଇଥିଲା । କଟକ ସହରକୁ ମଧ୍ୟ ଏ କମାଣବର୍ଷଣର ଶବ୍ଦ ରହୁ ରହୁ ଶୁଣାଯାଉଥିଲା । ପ୍ରାୟ ଅପରାହ୍ନ ସୁଦ୍ଧା, ହୁଇଜର ଯାହା କହିଥିଲା—ପ୍ରାଇଗେଟ୍ ସହୃଦ ସାତଗୋଟି ଜାହାଜ ଧ୍ୱସ୍ତ ବିଧ୍ୱସ୍ତ ହୋଇଗଲା ଓ ଜାହାଜରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ଖାଦ୍ୟସାମଗ୍ରୀ କୁଜଙ୍ଗ ସମୁଦ୍ରର ଅତଳ ଗର୍ଭରେ ଲୀନ ହୋଇଗଲା । କିନ୍ତୁ ସମୁଦ୍ର ଉପର ପାଣି ଉପରେ ଇଏ କି କରୁଣ ବିକଟାଳ ଦୃଶ୍ୟ ! ଅଗଣିତ ମୃତ ଦେହ ଭସୁଡ଼ି—ସେହପରି ଅଗଣିତ ଆହତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଆକୁଳ ଚିତ୍କାର । ଜାହାଜର ଚହ୍ନବର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ । ଏଠି ସେଠି କିଛି ପଟା ଆଦି ଯାହା ଭସୁଆଏ । ବ୍ରିଟିଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଭିତରେ ହିଁ ଭରତର ବଙ୍ଗୋପସାଗର, ଯେଉଁଠି କି ଜାପାନର ପ୍ରବେଶ ଅଧିକାର ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ । ସେହୁ ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ଜାପାନ ଏଭଳି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଘଟାଇଦେଲା, ଅଥଚ ମିତ୍ର ଶକ୍ତି

ପକ୍ଷରୁ ଏହାର ସାମାନ୍ୟତମ ବିରୋଧ କାହିଁକି ଯେ କରାଗଲା ନାହିଁ, ତାର କୌଣସି ସୂଚନା ସେତେବେଳେ କେହି ଦେଇପାରି ନ ଥିଲେ । ଏପରିକି ଚୌଦ୍ୱାର ବିମାନ ଘାଟି ଓ ଯୁଦ୍ଧ-ଘାଟି ପକ୍ଷରୁ ମଧ୍ୟ ଏହାର କୌଣସି ବିରୋଧ କରାଯାଇ ନ ଥିଲା ।

କଟକରୁ କୁଜଙ୍ଗ ରାଜରାସ୍ତା ରହିଛି । ସେତେବେଳେ କଟକର କଲେକ୍ଟର ଆ'ନ୍ରି, ଏଲ. ପି. ସିନ୍ଧା, ଆଇ. ସି. ଏସ୍. ଓ ଏସ୍. ପି. ଆ'ନ୍ରି ମି. ହର୍ଗ୍ରେଭ ଆଇ. ପି. । ଯଥାସମୟରେ କୁଜଙ୍ଗ ଉପକୂଳର ଏଇ ଘଟଣା କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ଗୋଚରକୁ ଆସିଲା । ଉଦ୍ଧାର କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ଜିଲ୍ଲା କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ତତ୍ପର ହୋଇଉଠିଲେ । କଟକ ବଡ଼ତାକ୍ରାନ୍ତଜାନାର ଦିନୋଟି ମୁଖ୍ୟ ଓ୍ୱାର୍ଡ଼ ଖାଲି କରଦିଆଗଲା । କୁଜଙ୍ଗ ଉପକୂଳରୁ ଆହତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ କଟକ ଡାକ୍ତରଖାନାକୁ ଅଣାଗଲା । ଗୋଟିଏ ଓ୍ୱାର୍ଡ଼ରେ ରହିଲେ କେବଳ ଆମେରିକାନ ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗମାନେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ୍ୱାର୍ଡ଼ରେ ରହିଲେ ଇଂରେଜ ବା ବ୍ରିଟିଶ ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗମାନେ । ଅନ୍ୟ ଓ୍ୱାର୍ଡ଼ଟିରେ ରହିଲେ ଭାରତୀୟ ଓ ଅନ୍ୟ ଅଶ୍ୱେତ ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗମାନେ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲେ ଜଣେ ପ୍ରାୟ ଛ' ଫୁଟରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଦୀର୍ଘକାୟ ସବଳ ଆମେରିକାନ ନିଗ୍ରୋ ।

ଆମେରିକାନ୍ ନିଗ୍ରୋ

ଏଇ ନିଗ୍ରୋଟି ହେଉଛନ୍ତି ଜଣେ “ଆମେରିକାୟ” ବା ଆମେରିକାର ନେତୃତ୍ୱାଳ ସିଟିଜେନ ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ଥାୟୀ ଅଧିବାସୀ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ଦେଶର କୃଷ୍ଣାଙ୍ଗ ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗମାନଙ୍କ ସହତ ଗୋଟିଏ ଓ୍ୱାର୍ଡ଼ରେ ରଖାଯାଇଥିଲା । ଏକଥା ଅନ୍ୟ କେହି କୃଷ୍ଣାଙ୍ଗ ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗ ହୁଏତ ଉପଲବ୍ଧ କରି ନ ଥିବେ । କିନ୍ତୁ କୃଷ୍ଣକାୟ ଆମେରିକାନ ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗଟି ଏଥିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇପାରି ନ ଥିଲା । ଏମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଥିଲେ ଜଣେ ଭାରତୀୟ ବଙ୍ଗାଳୀ ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗ । ଏଇ ବଙ୍ଗାଳୀ ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗଟିର ମୁହଁରୁ କାହିଁକି ଓ କେଉଁ ପରିସ୍ଥିତିରୁ ଏପରି ଦୁର୍ବିଷତା ଘଟଣା ଘଟିଲା, ତାହାର ଏକ ବିସ୍ମୃତ ବିବରଣୀ ଶୁଣିବାର ସୁଯୋଗ ମତେ ମିଳିଥିଲା । ଏକଥା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳିଲା ଯେ, ପ୍ରାଇଗେଟର ବ୍ରିଟିଶ କ୍ୟାପ୍ଟେନ ଯେତେବେଳେ ଅନ୍ୟ କାହାର ପରାମର୍ଶକୁ ଗ୍ରହଣ ନ କରି ଜାହାଜକୁ ଆଗେଇନେବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବିସିଲେ, ସେତେବେଳେ ଅନ୍ୟମାନେ ଜାହାଜରେ ବିଦ୍ରୋହ କରି କ୍ୟାପ୍ଟେନଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରିବାର ଉପକ୍ରମ କରୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ଠିକ୍ ସେଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହିଁ ଜାପାନୀ ପକ୍ଷରୁ କମାଣ୍ଡ ବର୍ଷଣ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ଫଳରେ ଜାହାଜ ଓ ଯାତ୍ରୀ କେହି ରକ୍ଷା ପାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ...ଆହତ ନୌଯାତ୍ରୀମାନେ କଟକ ମେଡ଼ିକାଲରେ

ରହୁବାର କିଛିଦିନ ପରେ କଟକର କମିଶନର ସାହେବ ଓ ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଏଇ ସବୁ ଓଡ଼ିଆ ପରିଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆସିଲେ । କମିଶନର ହେଉଛନ୍ତି ଶ୍ରେତାଙ୍କ ଆଇ. ସି. ଏସ୍ ଓ ପତ୍ନୀ ଶ୍ରେତାଙ୍କିନୀ । ସେମାନେ ଆସି ପ୍ରଥମେ ଆମେରିକାନ ଶ୍ରେତାଙ୍କମାନେ ରହୁଥିବା ଓଡ଼ିଆକୁ ଗଲେ ଓ ପରେ ବ୍ରିଟିଶ ଟମିମାନେ ରହୁଥିବା ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଲେ । ଏଇ ଦୁଇଟି ଓଡ଼ିଆରେ କମିଶନର ରୋଗୀମାନଙ୍କ ସହତ କରମର୍ଦ୍ଦନ କରୁଥା'ନ୍ତି ଓ ଶ୍ରୀମତୀ କମିଶନର ସେବେଲର ଅତି ଦୁର୍ଲଭ ପଦାର୍ଥ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସିଗ୍ରେଟ ପ୍ୟାକେଟ ସେମାନଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦିଅଥା'ନ୍ତି । ଅଦୂରରେ ଭୃଗସ୍ ଓଡ଼ିଆରେ ରହୁଥିବା ଅଶ୍ରେତ ରୋଗୀମାନେ ଅତି ଲୋଭରୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେ ଦୃଶ୍ୟକୁ ଚାହିଁ ରହୁଥା'ନ୍ତି— କେତେବେଳେ ଏକାନ୍ତ ବିରଳ ଗୋଟିଏ ସିଗ୍ରେଟ ପ୍ୟାକେଟ ତାଙ୍କ ହାତକୁ ଆସିବ । କମିଶନର ସସ୍ତ୍ରୀକ ଏଇ ଭୃଗସ୍ ଓଡ଼ିଆକୁ ଆସିଲେ । ପ୍ରଥମ ରୋଗୀ ହେଲା ଜଣେ ଦକ୍ଷିଣ ଭରତୀୟ । କିନ୍ତୁ ଏ କ'ଣ ? କମିଶନର ତା' ସହତ କରମର୍ଦ୍ଦନ କଲେ ନାହିଁ । ପୁଣି ତା' ହାତକୁ ଯାହା ବଢ଼ାଇଲେ ତାହା ତ ସିଗ୍ରେଟ ନୁହେଁ, ଗୋଟିଏ ବିଡ଼ି ବଣ୍ଟିଲି । ଅବଶ୍ୟ ବିଡ଼ି ବଣ୍ଟିଲିଟି ଆକାରରେ ଖୁବ୍ ବଡ଼ । ଆଶଙ୍କା କରାଯାଉଥିଲା, ଏ ଭରତୀୟ ରୋଗୀଟି ଏଥିରେ ହୁଏତ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିବ ! କିନ୍ତୁ ତାହା ହେଲାନି । ସେ ଦୁଃସାହସ ଭାର କାହିଁ ? ସେ କୃତକୃତ୍ୟ ହୋଇ କମିଶନରଙ୍କ ଠାରୁ ବିଡ଼ି ବଣ୍ଟିଲିଟି ଗ୍ରହଣ କରି ବିନମ୍ର ପ୍ରଣତି ଜଣାଇଲା । ଏହିପରି ଆଉ କେତେଜଣ କୃଷ୍ଣାଙ୍କ ରୋଗୀଙ୍କୁ ବିଡ଼ି ପ୍ରଦାନ କରି କମିଶନର ଦମ୍ପତି ସେହି ଘର ସକଳକାୟ ଆମେରିକାନ ନିଗ୍ରୋଟି ପାଖକୁ ଗଲେ ।

ଶ୍ରେତାଙ୍କଙ୍କୁ ପିଗ୍ରେଟ୍ ଓ କୃଷ୍ଣାଙ୍କୁ ବିଡ଼ି

ଏ ଓଡ଼ିଆରେ ଅନ୍ୟ ରୋଗୀମାନଙ୍କ ପାଖରେ କମିଶନର କିଛି ଦୂରଦୂରସ୍ଥା କରି ଅଟକିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଏଠି ତା'ର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଦେଖାଗଲା—କମିଶନର ଦମ୍ପତି ନିଗ୍ରୋ ରୋଗୀଟିର ବେଡ୍ ପାଖକୁ ଯାଇ ତା' ସହତ କିଛି କଥାବାର୍ତ୍ତା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ସେ ବେଡ୍‌ରୁ ଉଠି ବସିଲାଣି । ସେ କ'ଣ କହୁଥାଏ, ଅବଶ୍ୟ ଜଣାପଡ଼ୁ ନଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଏ ଦୁହେଁ ଅତି ହର୍ଷୋତ୍ସୁହ୍ନ ମନରେ ତା' ସହତ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଥା'ନ୍ତି । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଏଥର ମିସେସ କମିଶନର ତା' ହାତକୁ ବିଡ଼ି ବଣ୍ଟିଲିଟି ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ । ସେ ବଣ୍ଟିଲିଟିକୁ ଗ୍ରହଣ କଲା । କମିଶନର ଦମ୍ପତି ଓଏଲ୍ କରି ତା'ଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ପାଦେ କି ଦୁଇପାଦ ଯାଇଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, ଇଏ ତାଙ୍କୁ କ'ଣ କହୁଲା । ସେ ଦୁହେଁ ଅଟକି ଯାଇ ପଛକୁ

ଫେରି ଚାଲିଲେ, ମାଟି ଏଇଠି ଗୋଟାଏ ସେକେଣ୍ଡରେ ସେ ଆମେରିକାନ୍ ନିଗ୍ରୋ
 ଯୈନିକଟିର ସମସ୍ତ ଶରୀର ରାଗ ଓ ହୋଧରେ ପ୍ରକୃଳିକ ହୋଇ ଉଠିଲା ।
 ହାତରେ ଧରିଥିବା ବଡ଼ ବଡ଼ ବଣ୍ଟିଲୁଟିକୁ ସେ ଏତେ ଜୋରରେ ମିସେସ୍
 କମିଶନରଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ମାରିଲା ଯେ, ସିଏ ଏ ଆଘାତ ସହ୍ୟପାରିଲେ
 ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ରକ୍ତ ଜମାଟ ବାଜିଗଲା । ପାଦ ଟଳିମଳ ହୋଇଗଲା ।
 କମିଶନର ତାଙ୍କୁ ଅଟକାଇ ଦେଇ ନ ଥିଲେ ସେ ହୁଏତ ତଳେ ପଡ଼ିଯାଇଥାନ୍ତେ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭିତରେ ଯେମିତି ଗୋଟାଏ ଭୟଙ୍କର ନିସ୍ତବ୍ଧତା । ହସ୍ତପିଟାଳ
 ଝାପ୍, ପୋଲିସ୍, ସେପଟର ବ୍ରିଟିଶ ଟମ୍ପି, ସମସ୍ତେ ନୀରବରେ ଏ ଦୃଶ୍ୟ
 ଦେଖୁଛନ୍ତି । ସବୁଆଡ଼େ ଗୋଟାଏ ଆତଙ୍କର ଗ୍ରସ୍ତା ଖେଳିଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ କାହାରି
 ପାଟିରେ କଥା ନାହିଁ ।...ଜଣେ କୃଷ୍ଣାଙ୍ଗ ନିଗ୍ରୋ ଜଣେ ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗିନୀ ମହିଳାଙ୍କୁ
 ସଞ୍ଜନ ସମକ୍ଷରେ ଆଘାତ କଲା । ଯେଉଁ କଥାଟି ଶ୍ୱେତ ବ୍ରିଟିଶ ଭୂଖଣ୍ଡରେ
 କଲ୍ଲନାଶକ, ସେମିତି ଏ ଅଘଟଣ ସେଇ ବ୍ରିଟିଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଏକ
 ହସ୍ତପିଟାଳରେ ଘଟିଲା କାହିଁକି ? ଗୋଟାଏ ପ୍ୟାକେଟ ସିଗ୍ରେଟ ଓ ଗୋଟିଏ
 ବଣ୍ଟିଲ ବଡ଼ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ତାରତମ୍ୟ ପାଇଁ ତ ? ଅଶ୍ୱେତମାନଙ୍କୁ ସିଗ୍ରେଟ
 ଦିଆ ନଯାଇ ବଡ଼ ଦିଆଯିବ, ଏ ନିଷ୍ପତ୍ତି କିଏ ନେଇଥିଲେ ? ନିଷ୍ପତ୍ତି ଓଡ଼ିଶାର
 କମିଶନର । ସାଧାରଣ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ କମିଶନରଙ୍କ ପ୍ରତି ନିଗ୍ରୋ ରୋଗୀଟିର
 ଏତାଦୃଶ ଆଚରଣର ପରିଣାମ କ’ଣ, ସେ କଥା କ’ଣ ତାକୁ ଜଣା ନ ଥିଲା ?
 ଥିଲା, ବେଶ୍ ଭଲଭାବରେ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଏକଥା ମଧ୍ୟ ତାକୁ ଆହୁରି ଭଲଭାବରେ
 ଜଣାଥିଲା ଯେ, ଏ ଘଟଣାଟି ଏଠି ନ ଘଟି ଯଦି ଖାସ୍ ଲଣ୍ଡନ ସହରର କୌଣସି
 ହସ୍ତପିଟାଳରେ ଘଟି ଆ’ନ୍ତା, ସେଠି ମଧ୍ୟ ତାର କେଶାଗ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ପର୍ଶ କରିପାରି
 ନ ଥା’ନ୍ତେ । କାହିଁକି ?

ଆଟ୍ଲାଣ୍ଟିକ ଗୁର୍କାର

ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ପରେ ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ସାହାଯ୍ୟ
 କରିବା ପାଇଁ ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଚର୍ଚ୍ଚିଲଙ୍କ ଅନୁରୋଧ କ୍ରମେ ଚର୍ଚ୍ଚିଲ ଓ
 ଆମେରିକାର ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ରୁଜ୍ୱେଲ୍ଟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଚୁକ୍ତି ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ଏ
 ଚୁକ୍ତିର ନାମ ଥିଲା “ଆଟ୍ଲାଣ୍ଟିକ ଗୁର୍କାର” । ତଦନୁସାରେ ଆମେରିକାନ
 କଂଗ୍ରେସରେ ଏକ ବିଲ ପାଶ ହେଲା—ଏ ବିଲଟିର ନାମକରଣ ଥିଲା—ଲିଜ ଆଣ୍ଡ
 ଲେଣ୍ଡ୍ ବିଲ । ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ଆମେରିକାର ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ ଉପଲକ୍ଷେ ଗୃହୀତ ଏଇ
 ବିଲଟିକୁ ଆମ ଓଡ଼ିଆ ସମ୍ବାଦପତ୍ରମାନଙ୍କରେ କୁହାଯାଉଥିଲା “ଉଧାରି ପଟା ବିଲ୍” ।

...ସିଗ୍ରେଟ ପ୍ୟାକେଟ ଓ ବଡ଼ ବଣ୍ଟିଲ ଉପାଖ୍ୟାନ ବେଳେ ଓଡ଼ିଶାର କମିଶନର ହୁଏତ ଏ ବଲ୍ ଓ ଗୁର୍ଟର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଚେତନ ନ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଆମେରିକାନ୍ ନିଗ୍ରୋ ସୈନିକଟି ? ସେ ଠିକ୍ ଜାଣିଥିଲା, ଯୁଦ୍ଧରେ ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ଆମେରିକା ଯେଉଁ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରୁଛି, ଜଣେ ଆମେରିକୀୟ ସୈନିକ ଭାବରେ ସେ ନିଗ୍ରୋଟି ହେଉଛି ଏଇ ଦାନର ଏକ ଅଂଶ । ସେଇଥିପାଇଁ, ଅର୍ଥାତ୍ ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ସେ ଏଠିକି ଆସିଛି । ଯିଏ ଦାତା, ସିଏ ଗ୍ରହୀତାର ଏ ଅବମୂଖ୍ୟ-କାରିତାକୁ ସହ୍ୟ କରିବ କାହିଁକି ?

ଜାପାନ ଆକ୍ରମଣ ଭୟରେ ରାଜଧାନୀ କଟକରୁ

ପେଟ୍ରୋଗ୍ରାଫିକ୍ ସମ୍ବଲପୁରକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ

କୁହାଯାଏ କଟକ ସହର ଏକ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସହର । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସହର ଏଇ ଅର୍ଥରେ କୁହାଯାଏ ଯେ, କଟକ ସହର ଗଳି, କନ୍ଦି, ଛକ ଓ ବଜାର ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ହେଉ ନା କାହିଁକି, ଗୋଟିଏ ଏଣୁ ତେଣୁ ଛୋଟ ବ୍ୟବସାୟ ଖୋଲି ନିଷ୍କାର ସହଜ ବସିଗଲେ ଦିନେ ସେ ବ୍ୟବସାୟ ଏକ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଭଣ୍ଡାରରେ ପରିଣତ ହେବ—ଏହାର ବହୁ ବହୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । କିନ୍ତୁ ସେଦିନ କୃଜଙ୍ଗ ଉପକୂଳରେ ସାତୋଟି ବ୍ରିଟିଶ୍ ଜାହାଜକୁ ଜାପାନ ଧ୍ବଂସକରିଦେବା ପରେ ଏଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀସହର ଯେମିତି ଏକ ଶ୍ରୀଘ୍ନ ସହରରେ ପରିଣତ ହେଇଗଲା । ନ ହେବ କେମିତି ? ସେଦିନ କଟକ ସହରରୁ ମାତ୍ର ପଚାଶ ମାଇଲ ଦୂର କୃଜଙ୍ଗ ଉପକୂଳରେ ଦଣ୍ଡା ଦଣ୍ଡା ଧରି ବ୍ରିଟିଶ୍ ଜାହାଜ ଉପରେ ତୋପବର୍ଷଣ ହେବା-ବେଳେ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ସାମାନ୍ୟତମ ପ୍ରତିରୋଧ ହୋଇ ପାରି ନଥିଲା । ଆମେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବୁ, ସେଦିନ ଯେତକ ସମୟ ଧରି ଜାପାନର ତୋପ ବର୍ଷଣ ଚାଲିଥିଲା, ସେ ସମୟ ଭିତରେ ଗୁରବାଟିଆ ବିମାନଦାଟିରୁ ଗୋଟିଏ ବି ବିମାନ ଉଡ଼ିନାହିଁ । ସତେ ଯେପରି ଏ ଯୁଦ୍ଧଦାଟିକୁ ମୃତକଲ୍ଲ ଅବସ୍ଥା ଦୋଟିଛି । ଏତିକିବେଳେ ପୁଣି ଆମ ସରକାର ଗୌରଙ୍କ ପରି ଏକ ପଲାୟନପନ୍ଥୀ ନୀତି ଧରିଲେ । ନିଜ ଭୂମିରେ ରହୁ (ସେତେବେଳେ ଭାରତବର୍ଷ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଶାସନାଧୀନରେ ଥିବାରୁ କଟକସହରକୁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କ ନିଜ ଭୂମି ବୋଲି ଏଠି କୁହାଗଲା ।) ଇଂରେଜ ସରକାର ବା ମିତ୍ରଶକ୍ତି କାହାରି ଜାପାନର ଆକ୍ରମଣକୁ ପ୍ରତିହତ କରିବାର ସାହସ ବା ଶକ୍ତି ନ ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ସେନ୍ଦ୍ରଟେରୀଏଟ୍ ଓ ତତ୍ତ୍ୱହୀନ ଅନ୍ୟ ଅଫିସ୍ ସବୁକୁ କଟକରୁ ସମ୍ବଲପୁରକୁ ଉଠାଇନେଲେ । ଅନ୍ୟ ସବୁ ଅଫିସ୍‌ର ଯେଉଁ କର୍ମଚାରୀମାନେ ସପରବାର କଟକରେ ରହୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ନିରାପଦ ସ୍ଥାନକୁ ପଠାଇଦେବା ପାଇଁ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ଦୁଇମାସର ଦରମା ଅଡ଼ଭନ୍‌ସରୂପେ ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା । ମୋ' ହାତରେ ମୁଁ

ଏଇ ଟଙ୍କା ଧରି ଏଇସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପହଞ୍ଚିଲି ଯେ, ଆଜିଠୁ ଭାରତର ପୁଞ୍ଜାଞ୍ଚଳରେ ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନର ପରାଜୟ ନିଶ୍ଚିତ ଏହା ଜାପାନ ଅଧୀନରେ ରହିଲା । ପରାଜୟ ଘଟି ନ ଥିଲେ ସେଫେଟେରିଏଟ୍ ସମ୍ବଲପୁରକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହୋଇଥା'ନ୍ତା କାହିଁକି ? ଆଉ କଟକରୁ ଜାପାନ ଆକ୍ରମଣ ଭୟରେ ସେଫେଟେରିଏଟ୍ ଉଠିଗଲା ପରେ କଟକ ସହରରେ ଆଉ କିଏ ବା କାହିଁକି ରହିବ ? ସହରର ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଜନବସତି ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଗଲା । ଏହାର ପ୍ରତ୍ନବ ମୋ' ଉପରେ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିଥିଲା । ଚୌଧୁରୀ ବଜାର ଧର୍ମଶାଳା ନିକଟରେ ନନ୍ଦୀସାହର ଗୋଟିଏ ଘର ଭଡ଼ାନେଇ ଆମେ କେତେଜଣ ମେସ୍ କରି ରହୁଥିଲୁ । ଅଧିକାଂଶ ସେଫେଟେରିଏଟ୍ କର୍ମଚାରୀ । ସେମାନେ ସମ୍ବଲପୁର ଚାଲିଗଲେ । ରହିଗଲୁ ମାତ୍ର ଆମେ ଦୁଇଜଣ । ମୁଁ ଏବଂ ଆଉ ଜଣେ କଲେଜଗ୍ରନ୍ଥ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଦାଶ । ଗୁଜର, ପୁରୀର ମଧ୍ୟ ଚାଲିଗଲେ । ଆମେ ଯିବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିବା ବେଳେ, ଘରର ମାଲିକ ଜଗମୋହନବାବୁ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ହୋଇ ଆସି ମୋ' ହାତ ଧରି କହିଲେ— ଗୋପାଳବାବୁ, ଦୟାକରି ଆପଣ ଏ ଘର ଛାଡ଼ନ୍ତୁ ନାହିଁ । କଟକ ସହରରେ ମୋର ଚଉଦଟି ଘର ଭଡ଼ା ଲାଗିଥିଲା । ସେଥିରୁ ତେରଟି ଘର ଖାଲି ହୋଇଗଲାଣି । ଏଇଟା ଆମର ପୈତୃକ ବ୍ୟବସାୟ । ଆପଣ ଏ ଘର ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ ଆମେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଛଡ଼ା ହେଇଯିବୁ । ମନେ ମନେ ଭାବିଲି, ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସହର ଏଇ କଟକ । ନନ୍ଦୀବାବୁଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀଛଡ଼ା କରି ମୁଁ ଏ ଘରଛାଡ଼ି ଯିବିନି । ଯଦି ଜାପାନ ଆସେ, ଆମ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କୁ ସେମାନେ କେବେ ସ୍ପର୍ଶ କରିବେ ନାହିଁ । ଯେତେକ ଶ୍ରେତାଙ୍ଗ ଏବେ କଟକ ସହରରେ ରହୁଯାଇଛନ୍ତି, ଜାପାନ ସେଇମାନଙ୍କ ସହତ ବୁଝାମଣା କରିବ । ଏହାପରେ ଆଉ କଟକ ସହରରେ ବୋମା ପଡ଼ିବନି । ମୁଁ ଏବଂ କଲେଜଗ୍ରନ୍ଥଟି ନନ୍ଦୀବାବୁଙ୍କର ସେଇ ଚଉଦଟି ଭଡ଼ାଘରେ ରହିଲୁ । ମିତଶକ୍ତିର ଏକ ସହଯୋଗୀ ଇଂଲଣ୍ଡ ଏଇ କୁଜଙ୍ଗ ଘଟଣା ପରେ ଏମିତି ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିଛି ଓ ତାର ନୈତିକ ଶକ୍ତିର ଏମିତି ଅପତୟ ଘଟିଛି ଯେ, ଭାରତର ବ୍ରିଟିଶ୍ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ବୁର୍ଡ଼ିପାରିଛନ୍ତି, ଜାପାନ ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ କଲେ ପ୍ରତିରୋଧ କରିବାର ଶକ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ରହିବ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ପ୍ରତିରୋଧ ପ୍ରତି-ଆକ୍ରମଣ କଥା ଭୁଲିଯାଇ ବୋମା ପଡ଼ିଲେ କଟକ ସହରବାସୀ କପରି ବୋମା ମାଡ଼ରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବେ, ସେଥିପାଇଁ ଏ. ଆର୍. ପି. ସସ୍ଥା ଗଢ଼ି ସମସ୍ତ କଟକ ସହରରେ ଟ୍ରେସ୍ (trench) ଓ ବ୍ୟାପ୍‌ଲୁଫ୍‌ଆଲ ଗୁଳି ଦେଇଛନ୍ତି । ବୋମା ପଡ଼ିଲେ ଲୋକମାନେ ଟ୍ରେସ୍ ଭିତରେ କିମ୍ବା ବ୍ୟାପ୍‌ଲୁଫ୍‌ଆଲ ଉଡ଼ାଳରେ ଆଶ୍ରୟ ନେବେ । ଏ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାୟ ଦୁଇବର୍ଷ ଧରି ଲାଗିରହିଥିଲା । ତା' ଉପରେ ପୁଣି ସମସ୍ତ ରାତି ବ୍ଲାକ୍‌ଆଉଟ୍ ।

ଆମେ ଜାଣିଥିଲୁ ଯେ, ଜାପାନ୍ ଏଡ଼େ ନିବୋଧ ନୁହେଁ ଯେ, କଟକ ସହରରେ ଯେଉଁଠି କିଛି ଟାରଗେଟ୍ ନାହିଁ—ତା’ ଉପରେ ବୋମା ପକେଇବ । କିନ୍ତୁ ହେ ଭଗବାନ ! ମୁଁ ନିଜେ ଜାପାନ ବୋମା ମାଡ଼ର ଶିକାର ହୋଇପଡ଼ିଲି । ସେଦିନ ସକାଳ ପ୍ରାୟ ଆଠଟା । ମୁଁ ନିମିତ୍ତଭୂତ ଛକପାଖ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମଧୁମହାନ୍ତିଙ୍କ (ବାରମ୍ବାର ରଣଜିତ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ପିତା) ବାସଭବନ ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ସସ୍ଥାନ ରହୁଥାଏ । ବଜାରରୁ ଫେରି ନିମିତ୍ତଭୂତ ଛକରେ ହେଇଛି, ଏୟାର୍‌ରେଡ଼୍‌ର ସାଇରନ୍ ବାଜି ଉଠିଲା । ବୋମା ପଡ଼ୁ କି ନ ପଡ଼ୁ, ଏଇ ଏୟାର୍‌ରେଡ଼୍‌ ସାଇରନ୍ ଶୁଣିଲେ ଲୋକର ରକ୍ତ ପାଣି ହୋଇଯିବ । ସରକାର ନିୟମ କରିଛନ୍ତି—ବୋମା ପଡ଼ିଲେ ଯେଉଁମାନେ ବାହାରେ ଥିବେ, ସେମାନେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭିତରକୁ ପଶିଯିବେ, ନ ହେଲେ ବାଫ୍‌ଲୁଫ୍‌ଲୁ ଉଡ଼ାଡ଼ରେ ଆଶ୍ରୟ ନେବେ । ନ ହେଲେ ମୁହଁମାଡ଼ି ଭୂଇଁରେ ଲମ୍ବିହୋଇ ଶୋଇପଡ଼ିବେ । ଭୟରେ କୁଆଡ଼େ ଧାଁ ଧଉଡ଼ କରିବେ ନାହିଁ । କଲେ ଏ. ଆର୍. ପି. ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ଦଣ୍ଡିତ ହେବେ । ମୁଁ ନିମିତ୍ତଭୂତ ଛକରେ ଅଛି ।

କଟକ ଆକାଶରେ ବୋମାଭୟ,

ହୁଁ ନିମିତ୍ତଭୂତ ଛକରେ ଧରଣାୟା ।

ଛକରୁ ଦୌଡ଼ି ଦୌଡ଼ି ଗଲେ ମୋ’ ଘର ଏକ ମିନିଟ୍‌ର ବାଟ । ଘରେ ପତ୍ନୀ ଏକାକିନୀ । ମୁଁ ପାଖରେ ଥିବା ବାଫ୍‌ଲୁଫ୍‌ଲୁ ଆଡ଼େଇ ଦେଇ ମୋ’ ଘର ଅଭିମୁଖେ ଦୌଡ଼ିବା ଆରମ୍ଭ କରିଛି, ଏତିକିବେଳେ ସାମନା ଗଲି ଭିତରୁ ଯମଦୂତ ପରି ଗୋଟାଏ କଲା ମର୍ ମର୍ ମିଲିଟାଣ୍ଟ ପୋଲିସ୍ ବାହାରି ଆସି ମୋ’ ବାହୁଧରି “‘ଗୋ’ ଯା’ବେ ଶାଲ” କହୁ ମତେ ଗୁଆ ଉପରେ ଧକ୍କାମାରି ଶୁଆଇ ନିଜେ ମୁହଁ ମାଡ଼ି ଶୋଇପଡ଼ିଲା । ପୁଣି ଭଙ୍ଗା ହୁଳୀରେ ମତେ ସବୁ କ’ଣ କହୁ ଚାଲିଥାଏ । ତା’ ଧକ୍କା ମାଡ଼ରେ ମୋ’ ଆଣ୍ଟୁ ଓ କନ୍ଥୁଣି ଛୁଡ଼ି ଛୁଡ଼ି ଗଲଣି । ରାଗରେ ମୋ’ ଦେହ ଜଳୁଛି । କିନ୍ତୁ ଯେହେତୁ ସେ ମିଲିଟାଣ୍ଟ ପୋଲିସ୍‌ର ଲୋକ, ତାକୁ କହୁବାର କିଛି ନାହିଁ । ସମୟ ବିତିଯାଉଛି । ସେ ଶୋଇଛି । ମୁଁ ଶୋଇଛି । ରାସ୍ତାଘାଟ ଶୂନ୍ୟ ଶାନ୍ତ । ସବୁଆଡ଼େ ନୀରବ ନିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର । ଏଇ ପରିବେଶରେ ଆମେ ଦୁହେଁ କନ୍ଥୁଣିରେ ଭରସା କରି ମୁହଁ ତଳକୁ କରି ଶୋଇଛୁ । ସମୟ ବିତିଯାଉଛି । ପାଞ୍ଚମିନିଟ୍, ଦଶମିନିଟ୍, ବୋମା ପଡ଼ୁନି । ଜୀବନରେ ଏ. ଆର୍. ପି. ର ଅଭିଜ୍ଞତା କେବେ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ମନେ ମନେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଥାଏ, ପ୍ରଭୁ ଏ ଅଭିଜ୍ଞତା ତ ହେଲା । ଏବେ ଟିକେ

ଦୂରେଇ କରି ଗୋଟାଏ ବୋମା କେଉଁଠି ପକେଇ ଦିଅ, ସେ ଅଭିଜ୍ଞତା ଟିକେ ହେଉ । କିନ୍ତୁ ନା, ବୋମା ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ କି ଧର୍ମଘଟ କଲପରି କଟକ ଆକାଶରେ ଗୋଟିଏ ହେଲେ ପ୍ଲେନ୍ ଦେଖା ନାହିଁ । ହେଇପାରେ ଏୟାର୍ରେଡ୍ ସାଇରନ୍ ଯେତେବେଳେ ବାଜିବ, ଜାପାନ ପ୍ଲେନ୍ ଭୟରେ ଆମ ଗୁରୁବାଟିଆ ଘାଟୀରେ ପ୍ଲେନ୍ ସବୁ ଲୁଚ ରହିବନ୍ତି । ପ୍ରାୟ ପଇଁଦରିଣି ମିନିଟ୍ ପରେ ଅଲ୍ କମ୍ପୁର୍ ସାଇରନ୍ ବାଜିଲା—ତା’ ଅର୍ଥ ସାଇରନ୍ କହୁଛି—ଶତ୍ରୁପକ୍ଷର ପ୍ଲେନ୍ ସବୁ ଆମ ଭୟରେ କୁଆଡ଼େ ଲୁଚି ପଳେଇଲେଣି । ଅତଏବ ହେ ପ୍ରିୟ କଟକବାସୀ, ତମେମାନେ ଏଥର ସ୍ତବ୍ଧରେ ଯାତାୟାତ କରିପାର । ମୁଁ ଉଠିଲି । ପ୍ରକୃତରେ ମୋ’ ଆଶୁ ଟିକେ ଛୁଡ଼ି ଅଲ୍ ରକ୍ତ ବାହାରିବ । ମୁଁ ଘରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲି । ମୋ’ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ମୋ’ ସ୍ତ୍ରୀ ଏକାନ୍ତ ଭୟାବ୍ଧ ଅବସ୍ଥାରେ ମତେ ପଚାରିଲା— ବୋମା ପଡ଼ି ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ ! କହୁଲି—ନାହିଁ ତ, ପଡ଼ିନି । ଏକାବେଳେକେ ଡରିଯାଇ କହୁଲି—ଆଉ ତମର ଏ ଅବସ୍ଥା ? ତେଟଲ୍ ପାଣିରେ ଧୋଇହେଲା— ବେଳେ ତାକୁ ସବୁକଥା ବୁଝାଇଦେଲି । ...ସେଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଜଣାପଡ଼ିଲା, ଏ. ଆର୍. ପି. ସୁଇଚ୍‌ବୋର୍ଡ୍‌ରେ ଜଣେ କର୍ମଚାରୀ ଗୋଟିଏ ଭୁଲ୍ ସୁଇଚ୍ ଅନ୍ କରଦେଇଥିବାରୁ ଏ ଅବସ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ଦୁଃଖିତ ।

କଟକ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ର ଅଣଓସାରିଆ ସସ୍ତ୍ରୀ, ବଡ଼ ମିଲଟାରି ଟ୍ରକ୍ ଓ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ପ୍ରଧାନ

ଦିନ ଗଢ଼ି ଚାଲିବ—କୁଜଙ୍ଗ ଦୁର୍ଗଟିଆର ସୂଚକ ମଉଳିଗଲାଣି । କିନ୍ତୁ ଆମ ସରକାରଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ ବସ୍ତ୍ର ଆଖିରୁ ଖସିଯା’ନ୍ତି । ଖୁବ୍ ଦୂରରୁ ଶତ୍ରୁ ପକ୍ଷରୁ ଜାହାଜ ଆସୁଥିବାବେଳେ ତାଙ୍କୁ ସିଟ୍ ବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ କୌଣସି ଯାନ୍ତ୍ରିକ ସରଞ୍ଚିତ ଏମାନଙ୍କ ପାଖରେ ନ ଥିବାରୁ ଜାପାନର କମାଣ୍ଡ ବାହନ ଜାହାଜ ସବୁ ଆସି ମିଶ୍ରପକ୍ଷର ସାତଗୋଟି ଜାହାଜକୁ ବିନା ପ୍ରତିରୋଧରେ ବିଧ୍ବସ୍ତ କରିଦେଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୁରୁବାଟିଆର ସାମରିକ କେନ୍ଦ୍ର ନିଷ୍ପତ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରିଲେ ଯେ, ଜଗତ୍‌ସିଂପୁର—ଜୟପୁର ରାସ୍ତାର ନାଲିବରଠାରେ ଗୋଟିଏ ମିଲିଟାଣ୍ଟ ଅବଜେଟ୍‌ରେ ଘୋଷ୍ଟ ଛାପନ କରାଯିବ । ଏଇ ଘୋଷ୍ଟରୁ ବଙ୍ଗୋପସାଗରର ଅବସ୍ଥା ବେଶ୍ ନିଶ୍ଚୟ କରିହେବ । କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ତତ୍ପର ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଗୁରୁବାଟିଆରୁ ବିରାଟକାୟ ମିଲିଟାଣ୍ଟ ଟ୍ରକ୍ ସବୁ ବାହାରିପଡ଼ିଲେ । କିନ୍ତୁ ଯିବେ କେମିତି ? ସେବେଳାର ଜଗତ୍‌ସିଂପୁରରୁ ନାଲିବର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାସ୍ତାରେ ଅତି ଅଣଓସାରିଆ କଲଭଟ୍ ଓ ସାଇଫୁନ୍ ସବୁ ଥିଲା । ମିଲିଟାଣ୍ଟ ଟ୍ରକ୍ ସେ ରାସ୍ତାରେ

ଯିବାର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠୁନ । କାରଣ ଏ ରାସ୍ତା ହାପ୍ଟନ୍ ବସ୍ ଓ ଚଳଦଗାଡ଼ୀ ପାଇଁ ତିଆରି ହୋଇଥିଲା । ସେମାନେ ଜାଣିପାରିଲେ ଯେ, ଏଇ ରାସ୍ତାଟିର ମାଲିକ ହେଉଛନ୍ତି କଟକ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ । ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ଶାସନ କ୍ଷମତା ରହିବ କଂଗ୍ରେସ ହାତରେ ଓ ବୋର୍ଡ଼ର ଚେୟାରମ୍ୟାନ ହେଉଛନ୍ତି ଜଣେ ନିଷ୍ଠାପର କଂଗ୍ରେସ ନେତା ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ପ୍ରଧାନ ।

ବୁଥ୍ ସେ ବୈଠ୍ ରହେ ।

ସେଦିନ ଆମ ଅଫିସ୍ ଗୁଲିଚି । କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ଅଫିସ୍‌ର ଜଣେ ପିଅନ ଗୋଟିଏ ଚିଠି ନେଇ ଆମ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ଅଫିସ୍‌କୁ ଆସିଲା । ଲମ୍ବା କାଗଜର ଖୋଲା ଚିଠି । ଚିଠିରେ ଫିନ୍ ଦ୍ଵାରା ସଫୁଲ୍ ହୋଇ ରହିବ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବର ପ୍ଲାନ୍ ଓ ପ୍ଲାନ୍‌ରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖା ହୋଇଛି “ଓ୍ଵାର୍” ! ଅଫିସ୍ ଫାଇଲ୍‌ମାନଙ୍କରେ ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରାୟ ଇଞ୍ଚେ ଦେଇ ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବର ପ୍ଲାନ୍ ସଫୁଲ୍ ହୋଇଥାଏ ଓ ସେଥିରେ ଫାଇଲ୍‌ର ପୃଷ୍ଠାନମ୍ବର ବା ଅର୍ଜେଣ୍ଟ ଇଡ଼ିଆଦି ଚିହ୍ନିତ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଯେତେବେଳେ ଏକ ବିଶ୍ୱସ୍ତିକାମସ୍ତ୍ର ମହାସଂରରେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ଏମିତି “ଓ୍ଵାର୍” ଚିହ୍ନିତ ପତ୍ର ଆସିବାର ମର୍ମ ହେଉଛି—ଆମେ ଓ୍ଵାର୍ ବା ଯୁଦ୍ଧ ଆସିଲୁ, ଆମକୁ ବାଟ ଗୁଡ଼ିଦିଅ । ଚିଠିଟି ଆଣି ପିଅନ ଆମ ଅଫିସ୍ ଡାଏରିଷ୍ଟ ପାଖକୁ ଗଲା । ଡାକ୍ତରୀଷ୍ଟ୍ର ପିଅନରୁକ୍ରେ ଦସ୍ତଖତ କରି ଚିଠିଟି ନେଇ ଡାଏରିଷ୍ଟ୍ର ବା ପଞ୍ଜୀକରଣ କରିବା କଥା । ମୁଁ ଏ ପାଖ କୋଠରୀରେ ଥାଇ ଦେଖୁଛି—ସେ ବିରାଟ ଓ୍ଵାର୍‌ପ୍ଲାନ୍‌କୁ ଦେଖି ଚିଠି ଗ୍ରହଣ ନ କରି ବିଚରା ଡାଏରିଷ୍ଟ୍ର ଜରମଣି କାକୁଡ଼ି ମିନତି ଡଙ୍ଗାରେ ବଡ଼ବାବୁଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଅଙ୍କୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କଲା । ପିଅନ ଚିଠିଟି ନେଇ ବଡ଼ବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସିଲା । ବଡ଼ବାବୁ କିଛି କହି ନ ଥାନ୍ତି । ମୁଁ ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବଡ଼ବାବୁଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଥାଏ । ବଡ଼ବାବୁ ନୀରବତା ଭଙ୍ଗ କରି ମତେ କହିଲେ—ଆପଣ ଚିଠିଟି ରିସିଭ୍‌କରି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚେୟାରମ୍ୟାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ନେଇଯାଆନ୍ତୁ । ପିଅନଠାରୁ ଚିଠି ଗ୍ରହଣ କରି ମୁଁ ପଢ଼ିଲି । ...ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ଅଧୀନସ୍ଥ କଟକ ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର ନାଲିବର ରାସ୍ତାକୁ ମିଲିଟାଣ୍ଟ ଟ୍ରକ୍‌ସରୁର ସୁବିଧାରେ ଯାତାୟାତ ସକାଶେ ଚୁରନ୍ତି ଉପଯୋଗୀ କରିବା ପାଇଁ ଓ ଏଥିନମନ୍ତେ କି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଉଛି, ସେ କଥା ସାତଦିନ ମଧ୍ୟରେ ସରକାରଙ୍କୁ ଜଣାଇବା ପାଇଁ କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ଜରିଆରେ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼କୁ ସାମରିକ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଓ୍ଵାର୍ ପ୍ଲାନ୍ ସଫୁଲ୍ କଡ଼ା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଏ ଚିଠିରେ ଆସିଛି ।

ବୋର୍ଡ ଅତିଥିରେ ମୁଁ ପୂର୍ଣ୍ଣବିଭାଗ ଦାୟିତ୍ବରେ ଥାଏ ବୋଲି ବଡ଼ବାବୁ ମୋ' ପାଖକୁ ପଠାଇଦେଇଛନ୍ତି । ଚିଠିଟି ନେଇ ମୁଁ ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍‌ଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲି । ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ପ୍ରଧାନ ବସିଛନ୍ତି । ନୀରବରେ ଚିଠିଟି ନେଇ ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ରଖିଲି । ମୁଁ ଦେଖୁଛି, ଚିଠି ପଢ଼ିବା ଅବସରରେ ତାଙ୍କର ଭ୍ରୁକୁଣ୍ଡଳ ହୋଇଯାଇଛି । ହୁଏତ ଚିଠିରେ ଯେଉଁ ଅବାସ୍ତବ କଥା ସବୁର ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି, ସେଇଥିପାଇଁ ଚିଠି ପଢ଼ିସାରି କିଛିଟା ଗମ୍ଭୀର ଦୃଷ୍ଟିରେ ମୋତେ ଚାହିଁଲେ । ତା'ପରେ ହଠାତ୍ ରାଗରେ ଜଳିଉଠି ଚିଠିଟା ଚରିଦେବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲାବେଳେ ମୁଁ ଅତି ବିମତ ଭାବରେ ବାରଣ କଲି—ନାହିଁ ସାର୍, ଚିଠି ଚିରନ୍ତ ନାହିଁ ।

...ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୋ' କଥାର ପ୍ରତିବାଦ କରି କହିଲେ—କାହିଁକି ? ତମେ ତ ଜାଣ ଏ. ଆଇ. ସି. ସି. କହୁଛି ଏ ଯୁଦ୍ଧ ସହୃଦ କଂଗ୍ରେସ୍‌ର କୌଣସି ସହଯୋଗ ରହିବ ନାହିଁ । କହିଲି—ମୁଁ ସେଇ କଥା କହୁଛି ସାର୍, ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ ଏ ଚିଠି ଉପରେ କିଛି ହେଲେ ଆକସନ୍ ନେବେ ନାହିଁ । ଆପଣ ରେକର୍ଡ଼ ଯେଇ ଅର୍ଡର ଦିଅନ୍ତୁ, ସେଇଟା ଆମର ରେକର୍ଡ଼ ହୋଇ ରହିଯିବ । ...ଟିକିଏ ଚିନ୍ତା କରି 'ବେଶ୍' ବୋଲି କହୁ ଛାତ୍ରରେ କଲମ ଧରିଲେ । ମୁଁ ମନେ ମନେ ଭାବିଲି, ସାଧାରଣ ଅତିଥିଏଲ୍ ଧାର ଅନୁଯାୟୀ ସେ ହୁଏତ ଏଇ ଅର୍ଡର ଦେବେ “ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ ଏ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ-ନାମାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବ ନାହିଁ, ଏ କଥା ସେମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇଦିଅ !” ...କିନ୍ତୁ ନା, ସେ ବେଶ୍ ଭାବିଛନ୍ତି, ସେଇ ଚିଠି ଉପରେ ଅର୍ଡର ଲେଖିଲେ—“ରୂପ୍‌ସେ ବୈଠ ରହେ” । ସହଜେ ତ ତାଙ୍କ ଅକ୍ଷର ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର, ମୋର ମନେ ହେଲା ଆଜି ଯେମିତି ସିଏ ଏ ଶବ୍ଦ କେତୋଟି ଆହୁରି ସୁନ୍ଦର ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖିଛନ୍ତି । ମୋ ମନ ଭିତରେ ଯେତେ ଯାହା ଆଶଙ୍କା ଉଦ୍‌ବେଗ ଥିଲା, ସବୁ କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼େଇଗଲା । ମୋ ଆଖି ସେଇ ଗୋଟିଏ ଧାଡ଼ି ଲେଖା ଉପରେ । ଭାଷା ହୁନ୍ଦୀ ଲିପି ଓଡ଼ିଆ—‘ରୂପ୍‌ସେ ବୈଠ ରହେ’ । ବିଦେଶୀ ଶାସନ ଅଧୀନରେ ସରକାରୀ ଚାକିରି କରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ସେ ଚାକିରିରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେଇ ଏକ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ସଂସ୍ଥା ଏ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡରେ ଚାକିରି କରିବ । ଯଦି ମୁଁ ଏଠି ନ ଥାଇ ଇଂରେଜ ଶାସନାଧୀନ କୌଣସି ସରକାରୀ ଦଫ୍ତରରେ ଥା'ନ୍ତି, ତେବେ ଏ ନାଟକଟି ଦେଖିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ମୋର ହୋଇପାରି ନ ଥାନ୍ତା । ବାସ୍ତବରେ ଏଇ ଦଟଣା ପାଇଁ ଗୁଡ଼ି ମୋର ଗର୍ବରେ ଫୁଲି ଉଠିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏକ ଉଚ୍ଚତ ସାମରିକ ଦଫ୍ତରର ଏଭଳି ଇଞ୍ଜିତପୁର୍ଣ୍ଣ ପଦ ଉପରେ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ଏଇ ରେକର୍ଡ଼ ଜବାବ୍ ତଥା ଆମୋଦପୁର୍ଣ୍ଣ ଅଦେଶଟି ପଢ଼ି ମୁଁ ମୋର ଉଦ୍‌ଗତ ଗୁପ୍ତା ହସକୁ ଏଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ମୁହଁ ବୁଲେଇ ନେଲି ।

ଟିକିଏ ପରେ ଗୁହଁ ଦେଖିଲି, ଆଦେଶଟି ଦେଇ ସାରିଲା ପରେ କଠୋର ଆଦର୍ଶବାଦୀ ଓ ନୀତିପ୍ରବଣ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନୀଳମଣି ପ୍ରଧାନଙ୍କ ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ସନ୍ତୋଷର ଲହରୀ ଖେଳିଯାଇଛି ।

ଓଡ଼ିଶା କଂଗ୍ରେସର ଭୀଷ୍ମଦେବ ନୀଳମଣି ପ୍ରଧାନ

ହଁ, ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ପ୍ରଧାନ, ଓଡ଼ିଶାର ସର୍ବବୃହତ୍ କଟକ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ର ସର୍ବୋଚ୍ଚ କର୍ତ୍ତା ଅର୍ଥାତ୍ ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ପଦବୀକୁ ସେ ବହୁକାଳ ଧରି ମଣ୍ଡିତ କରିଆସୁଥିଲେ । ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ପଦ ଏକ ଗୁକ୍ତିର ନୁହେଁ । ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ହେଉଛନ୍ତି ଏକ ନିର୍ବାଚିତ ଲୋକପ୍ରତିନିଧି । ଏହା ଏକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା-ସମ୍ପନ୍ନ ଅବୈତନିକ ପଦ—ଏପରିକି ଏଥିରେ କିଛି ଅନରାରିୟମ୍ ବା ଭଣ୍ଡା ମିଳେ ନାହିଁ । ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ଯେତେବେଳେ ଟୁର ବା ଗସ୍ତରେ ଯିବେ, ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରାପ୍ୟ ଗସ୍ତଖର୍ଚ୍ଚ ମାତ୍ର ପା’ନ୍ତି । ହଁ, ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ ତାଙ୍କ ପଦ ଜିଲ୍ଲା କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ସମତୁଲ୍ୟ ।...ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଖରାଦିନ । ନୀଳମଣିବାବୁ ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ଥା’ନ୍ତି । ସେଦିନ ସେ ଟୁରରୁ ଫେରିଲେ । ମୁଁ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ସିନିୟର ଅଫିସ୍ କର୍ମଚାରୀ । ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ଙ୍କଠାରୁ ଖଣ୍ଡେ ଗ୍ରେଟିଆ କାଗଜ ମେ ପାଖକୁ ଆସିଲା । ସେଥିରେ ଲେଖାଅଛି ଯିଏ ଧାଡ଼ି କବିତା—

“କଲ୍ୟାଣୀ କାଶେଇ ପଲ୍ଲୀବଧୂଏ ଗୁଲୁଲୁ ପାଣି ପାଇଁ
ଦୁଇ ମାଇଲ୍ ଯାମା ଭିତରେ ପାଣି କେଉଁଠି ନାହିଁ” ।

ଟିକିଏ ତଳକୁ ଲେଖା ଅଛି—ଆଲିପିଙ୍ଗଲ ନୂଆପାଟଣା ଗ୍ରାମରେ ତିନିଦିନ ଭିତରେ କୂଅ ଖୋଳାହେବ ।...ତା ତଳକୁ ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ଙ୍କ ଦସ୍ତଖତ । କାଗଜ ଖଣ୍ଡିକ ପାଇ ମୁଁ କିଛି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ସ୍ଥିର ହୋଇ ବସିଲି । ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ଅର୍ଡ଼ର ଦେଇଛନ୍ତି ତିନିଦିନ ଭିତରେ କୂଅ ଖୋଳା ହେବ । କିନ୍ତୁ କେମିତି ? ମୁଁ ଜାଣେ, ବଜେଟ୍‌ରେ ଅର୍ଥ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ । କର୍ମଜେନ୍‌ସରେ ଏତେ ଟଙ୍କା ନାହିଁ । ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ଏସବୁ ଅସୁବିଧା କଥା କିଛି ଚୁପିବେନି । ନୂଆ ପାଟଣା ଅତି ଗରିବ ଗାଁ । କୂଅଖୋଳା ହେବହିଁ ହେବ । ଇଞ୍ଜିନିୟର ବାସୁବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲି । ସେ କେବଳ ଜଣେ ଭଲ ଇଞ୍ଜିନିୟର ନୁହଁନ୍ତି, ଜଣେ ଭଦ୍ରଲୋକ । ତାଙ୍କ ସହୃଦ ସବୁକଥା ଆଲୋଚନା ହେଲା । ଯଦି ଟେଣ୍ଡର ଇତ୍ୟାଦି ମଗାଯାଇ ନିୟମ ମୁତାବକ କାମ ହେବ, ତେବେ ତିନିଦିନ ନୁହେଁ, ତିନିମାସରେ ହୁଏତ କୂଅଟି ଖୋଳା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ଗୁହୁଛନ୍ତି, ତିନିଦିନ ମଧ୍ୟରେ କୂଅ

ଖୋଲା ହେବ ! କେଉଁ ଚେୟାରମ୍ୟାନ ? ଇଏ ଆଉ କେହି ନୁହଁନ୍ତି । ବଣିଷ୍ଠ କଂଗ୍ରେସ ନେତା ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ମାଲମଣି ପ୍ରଧାନ, ଯିଏ ସାଇକେଲ୍‌ଟିରେ ଚାଲିଚାଲି—ସାଇକେଲ୍ ପଛରେ ସାମାନ୍ୟ ସତରଞ୍ଜି ଓ ଗୁଦରର ବଛଣାଟିଏ ବନ୍ଧାହେଇଛି । କେତେବେଳେ କେନାଲ ବନ୍ଧରେ, କେତେବେଳେ ପକାଇଠା କରୁ ରାସ୍ତାରେ, ପୁଣି କେତେବେଳେ ଗହ୍ୱର ବିଲ ହୁଡ଼ ଉପରେ । ମୁଣ୍ଡରେ କେବଳ ଖଦଡ଼ କନାର ଟୋପିଟିଏ । ସେଦିନ ଏ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଖରାରେ ସେଇ ଗାଁଟିର ନାଶମାନେ ଶୁଖିଲା ମାଟିଆ ଧରି ପାଣି ମୁନ୍ଦାଏ ଖୋଜି ଚାଲିବାର କରୁଣ ଦୃଶ୍ୟ ନିଜ ଆଖିରେ ଦେଖି, ସେଇଠୁ ଝାଲ ନାଲ ହୋଇ ସିଧାସଳଖ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ଅଫିସ୍‌କୁ ଫେରିଆସି ଆଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି ଯେ ତିନିଦିନ ଭିତରେ କୂଅ ଖୋଲା ହେବ । ଏ ଘଟଣାରେ ତାଙ୍କର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଆମକୁ ରଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ବାସୁବାବୁ ମୋତେ କହିଲେ ଆପଣ ଏ ଲେଖାଟିକୁ ମେମୋ ନମ୍ବର ପକାଇ ମୋ ପାଖକୁ ଇସ୍ତୁ କରିଦିଅନ୍ତୁ । ବାକି ଦାୟିତ୍ୱ ମୋର । ସେଇଠି ମୋ ଆଖି ଆଗରେ ମୁଁ ଦେଖିଲି, ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ଇଞ୍ଜିନିୟର ବାସୁଦେବ ମହାନ୍ତି ତାଙ୍କ ଗାଡ଼ି ଧରି ସେଇ ଖରାରେ ବାହାରିଗଲେ । ସମସ୍ତ ଅଫିସିଆଲ ଆଦର କାଇଦାକୁ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ମାନ ସହ ଆଡ଼େଇ ରଖି, ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କ ସାହଚର୍ଯ୍ୟରେ ଠିକ୍ ତିନିଦିନ ଭିତରେ କ୍ରମଶଃ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହେଲା । ଆନନ୍ଦର କଥା, କୃପଟିରେ ନିର୍ମଳ ଜଳର ସନ୍ଧାନ ମିଳିଲା । ବାସୁବାବୁ ତାଙ୍କ ଜଳପାତ୍ରରେ ସେଇ କୃପର କିଛି ଜଳ ଆଣି କଟକ ଫେରିଲେ ।

ମାଲମଣି ପ୍ରଧାନ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ଜଣେ ସାଧୁ, ସଜ୍ଜନ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ ଏକ କଲଙ୍କଶୂନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ । ସେଇ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅତି ସାଧାରଣ ସରଳପ୍ରାଣ ବ୍ୟକ୍ତିଭାବେ ତାଙ୍କର ସୁଖ୍ୟାତି ଥିଲା । କୌଣସି ବାଦବିବାଦର ସୀମା ସ୍ପର୍ଶ କରୁ ନ ଥିଲେ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବେ କୌଣସି ମାନ-ଅପମାନକୁ ସେ ଏମିତି ଏଡ଼ାଇ ଦେଉଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କଟକ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ଚେୟାରମ୍ୟାନଙ୍କ ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରତି ସେ ଅନୁକମ୍ପା ସଚେତନ ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ରେଭିନ୍ୟୁ ବୋର୍ଡ଼ ଗଠିତ ହେଲା । ବୋର୍ଡ଼ର ପ୍ରଥମ ମେମ୍ବର ହେଲେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାଲମଣି ସେନାପତି, ଆଇ.ସି.ଏସ୍. । ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ିଆ ଆଇ.ସି.ଏସ୍ ଅଫିସର । ଜଣେ କର୍ମୀ ଅଫିସର ଭାବେ ତାଙ୍କର ସୁଖ୍ୟାତି ଥିଲା ।

ଚିଠି ନୁହେଁ, ମେମୋ

ସେଦିନ ରେଭିନ୍ୟୁ ବୋର୍ଡ଼ ଅଫିସରୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସେନାପତିଙ୍କ ଦସ୍ତଖତରେ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ଚେୟାରମ୍ୟାନଙ୍କ ନକଟରେ ଏକ ମେମୋ ପହଞ୍ଚିଲା । ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ର

କିଛି ରାସ୍ତା ସମସ୍ୟା ହେଲ ମେମୋଟିର ବିଷୟବସ୍ତୁ । ମେମୋଟି ମୋ ନିକଟକୁ ଆସିଲା । ମେମୋଟି ଦେଖି ଓ ପଢ଼ି ମୋର ବିସ୍ମୟର ସୀମା ରହୁଲା ନାହିଁ । ଜଣେ ଉପରିସ୍ଥତ ଅଫିସର ତାଙ୍କର କେନ୍ଦ୍ର ନିମ୍ନସ୍ଥରର କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ଏପରି ମେମୋ ଲେଖିଥା'ନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡର ଚେୟାରମ୍ୟାନ ରେଭିନ୍ୟୁବୋର୍ଡ ମେମ୍ବରଙ୍କ ଅଧୀନସ୍ଥ ବା ତଳିଆ ଅଫିସର ନୁହଁନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଏଭଳି ମେମୋ ଲେଖିବା ଅର୍ଥ ତାଙ୍କ ପଦବୀକୁ ଅପମାନିତ କରିବା । ପୁଣି ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ ହେଉଛି ଏକ ସ୍ୱୟଂଶାସିତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଓ ଏହାର ଚେୟାରମ୍ୟାନ ହେଉଛନ୍ତି ବ୍ୟବସାୟ ଭାବରେ ଜଣେ ନିର୍ବାଚିତ ବ୍ୟକ୍ତି । ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅନୁସାରେ ସେ ଜିଲ୍ଲା କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ସହିତ ସମପଦବୀର ଅଧିକାରୀ । ପୁଣି ଯେହେତୁ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ ହେଉଛି ଏକ ସ୍ୱୟଂଶାସିତ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ, ଚେୟାରମ୍ୟାନ ମାନଙ୍କର କେନ୍ଦ୍ର ଉପରିସ୍ଥ ଅଫିସର ନାହାନ୍ତି । ଅତଏବ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ରେଭିନ୍ୟୁ ବୋର୍ଡ ମେମ୍ବରଙ୍କର ଏପରି ମେମୋ ପ୍ରେରଣ କରିବାର କୌଣସି ଅଧିକାର ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ସହିତ ପତ୍ନୀମାନଙ୍କର କିଛି କିଛି ସମସ୍ତ ଆଦର କାଳିଦା ରକ୍ଷା କରି ପତ୍ନୀ ଲେଖିବାକୁ ହେବ । ମେମୋଟି ନେଇ ମୁଁ ଚେୟାରମ୍ୟାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲି । ପଢ଼ୁ ପଢ଼ୁ ତାଙ୍କର ଭ୍ରୁ-ସଂସ୍ପୃତ ହେଇ ଯାଉଥାଏ । ଅଳ୍ପ ଦୃଷ୍ଟି କହିଲେ—ମାଲମଣି ସେନାପତି ଏମିତି ଗୋଟିଏ କାମ କଲେ କିପରି ?...ଟିକେ ରହି କହିଲେ—ଆମେ ତେବେ କ'ଣ କରିବା ?...ମୁଁ କହିଲି, ରେଭିନ୍ୟୁବୋର୍ଡର ମେମ୍ବର ହେଉଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଶା ରାଜସ୍ୱ ବିଭାଗର ସର୍ବୋଚ୍ଚ କର୍ତ୍ତା । ଏଇ କଥା ବିଚାର କରି ଆପଣ ଯାହା ଆଦେଶ ଦେବେ । ଟିକେ ଚିନ୍ତା କରି କହିଲେ—ଏ ମେମୋ ଆମେ ଫରେଇ ଦେବା, କ'ଣ କହିବ ?... କହିଲି, ହଁ ସାମି, ତାଙ୍କୁ ଚିଠି ଲେଖି ଜଣେଇଦେବା, ଯେହେତୁ ତାଙ୍କ ମେମୋରେ ଅଫିସିଆଲ୍ ପତ୍ନୀମାନଙ୍କର ଡିକୋରମ୍ ରକ୍ଷା ହେଉନି ।...ମୋ କଥାରେ ବାଧାଦେଇ କହିଲେ—ନା, ଚିଠି ଲେଖି ନୁହେଁ । ସିଏ ସେମିତି ତାଙ୍କ ଅଫିସ ମେମୋ ଫର୍ମରେ ଲେଖିଛନ୍ତି—“ଚେୟାରମ୍ୟାନ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ କଟକ, କଟକ ନିଆଳୀ ରାସ୍ତା ଛକରେ ବହୁଲେକ ବେଆଇନ ଗୃହ ନିର୍ମାଣ କରିଛନ୍ତି, ସେ ସମସ୍ତ ଭୁରନ୍ତ ଉଠାଇ ଦିଅ ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ।” ତମେ ସେମିତି ଆମ ଅଫିସ ମେମୋ ଫର୍ମରେ ତାଙ୍କୁ ଲେଖ “ମେମ୍ବର, ରେଭିନ୍ୟୁବୋର୍ଡ, ଯେହେତୁ ଆପଣ ଚେୟାରମ୍ୟାନଙ୍କ କୌଣସି ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା ନ କରି ମେମୋଟିଏ ପଠାଇଛନ୍ତି, ନିମ୍ନ ସ୍ୱାକ୍ଷରକାରୀ ଏ ମେମୋ ଉପରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟପଦ୍ଧା ଗ୍ରହଣ କରିବେ ନାହିଁ । ମେମୋଟି ଫେରସ୍ତ କରାଗଲା” ।...ତାହାହିଁ ହେଲା । ଏ ଘଟଣାର ପ୍ରାୟ ଏକ

ମାସ ପରେ ସରକାରଙ୍କ ସ୍ବାୟତ୍ତଶାସନ ବିଭାଗ ଜରିଆରେ କଟକ—ନିଆଳୀ ରାସ୍ତା ସମ୍ପର୍କରେ ଗୋଟିଏ ବିଧିବଦ୍ଧ ସରକାରୀ ପଥ ଆମ ନିକଟକୁ ଆସିଲା ।

କେବଳ ଏତିକି ନୁହେଁ । ଏମିତି ବହୁଦିନ ତାଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଘଟି ଯାଇଛି । ଦୀର୍ଘକାଳ ଧରି ସେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ର ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ଥିଲେ । ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼କୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଏକ ପବିତ୍ର କର୍ମସ୍ଥଳୀ ବୋଲି ସେ ଗ୍ରହଣ କରି-
ନେଇଥିଲେ । କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଏ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ସେ ପ୍ରାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ କହିବେ
ଯେ, କୃପ ପୁଷ୍କରିଣୀ ଖନନ, ରାସ୍ତାଘାଟ ନିର୍ମାଣ, ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟକେନ୍ଦ୍ର
ସ୍ଥାପନ ଆଦି ଅସଂଖ୍ୟ ଅସୁମାରି ଜନମଙ୍ଗଳ କର୍ମ ସହିତ ଏକଦା ସତ୍ୟବାଦୀ
ବନ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଗୁପ୍ତ, ବାହାରଣା ଗ୍ରାମନିବାସୀ କଟକ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ର
ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ନୀଳମଣି ପ୍ରଧାନ କପରି ଏକାସା ଏକ ପ୍ରାଣ ହୋଇଯାଇଥିଲେ ।
ବନ୍ୟା ଜଳରେ ଚିର ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ଧୋୟାଞ୍ଜଳ ବୟାଳିଶ ମୌଜା ଚରଦିନ ପାଇଁ
ତାଙ୍କର ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ହିଁ ବନ୍ୟା ଦାଉରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରିଛି । କଟକ
ନିଆଳୀ ରାସ୍ତା ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟଏକ ଅମର ଜାଣି । କଟକ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ରୁ ନୀଳମଣି
ପ୍ରଧାନଙ୍କ ପୃଥକୀକରଣ କେହି କେବେ କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ
ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନସଭାରେ ଏକ ବିଲ୍ ଗୃହୀତ ହୋଇ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ମାନଙ୍କର ବିଲ୍ଲେପ-
ସାଧନ କରାଗଲା, ତାଙ୍କ ଆଖିରୁ ଲୁହ ଝରି ଆସୁଥିଲା । କାହିଁକି ? ସିଏ ତ କଟକ
ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ର ଅକଲନ୍ତି ଉନ୍ନତ ସାଧନ ପାଇଁ ନିଜର ଜୀବନକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ,
କିନ୍ତୁ ବିନିମୟରେ ଗୋଟିଏ ପାହୁଲର ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନ କରି ନ ଥିଲେ ।……ଏଇ ଆଖି
ଦେଖିବ, ଜଣେ କଣ୍ଟ୍ରାକ୍ଟର କଟକ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ର ଗୋଟିଏ ରାସ୍ତା ନିର୍ମାଣ
କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିମ୍ନମାନର ଗୋଡ଼ି ଯୋଗାଇଥିବାରୁ ତତ୍କାଳୀନ ଚେୟାର-
ମ୍ୟାନ୍ ଶୈଳେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜଦେଓ ସେ କଣ୍ଟ୍ରାକ୍ଟରର ବିଲ୍ ପାସ୍ କରି
ନ ଥିଲେ । ଭଞ୍ଜଦେଓଙ୍କ ପରେ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ଆସିଲେ ।
ସେ ହେଉଛନ୍ତି କଟକ ସହରର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି । ସେ କଣ୍ଟ୍ରାକ୍ଟର ରାସ୍ତାର
ନିମ୍ନମାନର ଗୋଡ଼ି ନ ବଦଳାଇ ଗୋଟିଏ ସିଡେନ୍, ବଡ଼ ନୂଆ ମଟରକାର
ନେଇ ନୂଆ ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍‌ଙ୍କୁ ଭେଟି ଦେଲେ । ତାର ଦୁଇଦିନ ପରେ ସେ
କଣ୍ଟ୍ରାକ୍ଟର ତାର ଅଟକ ରହିଥିବା ବିଲ୍‌ର ସମସ୍ତ ଟଙ୍କା ନେଇ ଚାଲିଗଲା । ଯଦି
ସେଇ ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍‌ଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ବେଳେ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ର ବିଲ୍ଲେପ ସାଧନ
ହୋଇଥା'ନ୍ତା, ତେବେ ହୁଏତ ପ୍ରଧାନଙ୍କ ପରି ଆଖିରୁ ମାନ୍ଦି କେତେ ବିନ୍ଦୁ ଲୁହ
ନ ଝରି ତାଙ୍କ ହୃଦୟର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତାରେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ହୁଏତ
ଲୁହରେ ଭସିଯାଇଥା'ନ୍ତା ।

କଟକ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ପଦବ୍ୟୁତ

ହଁ, ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ରସ୍ତାରେ ଯେତେ ଅଣଓସାରୀଆ କଲ୍‌ଉଟ୍, ଅଛି, ତାକୁ ଭୁଲନ୍ତୁ ଚଉଡ଼ା କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଚିଠି ସେଦିନ ମିଳିଟାଣ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କଠାରୁ “ଓ୍ଵାର୍‌ଫ୍‌ଲାର୍” ମରାହେଇ ଆମ ଅଫିସ୍‌କୁ ଆସିଲା, ତାକୁ ନେଇ ମୁଁ ଫାଇଲ୍‌ରେ ରଖିଲି । ଏ ଚିଠିରେ ତ ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ମାଲମଣି ପ୍ରଧାନ ଅର୍ଡର ଦେଇଛନ୍ତି— “ଚୁପ୍ ସେ ବୈଠ୍ ରହୋ ।” ମୁଁ ମନେ ମନେ ଭାବୁଥାଏ, ଆମେ ସିନା ଏଠି ଚୁପ୍ ସେ ବୈଠ୍ ରହୁ, କିନ୍ତୁ ଗୁରୁବାଟିଆରେ ସେମାନେ ! ସେମାନେ କ’ଣ ବୈଠ୍ ରହୁପାରିବେ ? ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ କଂଗ୍ରେସ ତଥା ଭାରତବାସୀ ଇଂରେଜ ସରକାର ସହୃଦ ସହଯୋଗ କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସ ଯେଉଁ ଐତିହାସିକ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେଇଛି, ସେଥିରୁ କଂଗ୍ରେସ ଶାସିତ କଟକ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ଯେ ଲବେ ମାନ୍ୟ ହଟିବ ନାହିଁ, ଏହା ଦୃଢ଼ ନିଶ୍ଚିତ । ...ସାତଦିନ ଭିତରେ ମିଳିଟାଣ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଉତ୍ତର ଗୁହଚନ୍ତି । ଉତ୍ତର ନ ପାଇଲେ...ମୁଁ ଯାହା ଆଶଙ୍କା କରୁଥିଲି ତାହା ହିଁ ହେଲା । ଠିକ୍ ସାତଦିନ ପରେ ସରକାରଙ୍କ ଏଲ୍. ଏସ୍. ଜି. ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ବାୟତ୍ତ ଶାସନ ବିଭାଗର ଏକ ସ୍ପେଶାଲ ଗେଜେଟ୍ ନୋଟିଫିକେସନ୍ ବାହାରିଲା—“କଟକ ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟବୋର୍ଡ଼ ଇଜ୍ ସୁପରସିଡେଣ୍ଟ “ବାଇ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ” ହଁ, କଟକ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ଶାସନକୁ ସରକାର ନିଜ ହାତକୁ ନେଇଛନ୍ତି । ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍‌ଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ପେଶାଲ ଅଫିସର ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଜଣେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ଡେପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ରାୟସାହେବ ଯଦୁନାଥ ମହାପାତ୍ର । ଏପରି ଆଶଙ୍କା ଅବଶ୍ୟ କରାଯାଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଦେଶର ବୃହତ୍ତମ ସ୍ବାୟତ୍ତଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ଏଇ କଟକ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ର ପ୍ରାୟ ସବୁକ୍ଷେତ୍ରର ଗୌରବମୟ ଇତିହାସରେ ଏଭଳି ଏକ ପରିସ୍ଥିତି ଓ ଏପରି ଏକ ଘଟଣା ଏଇ ପ୍ରଥମ ଘଟିଲା । ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ନାହାନ୍ତି, ଟୁର୍କୁ ଯାଇଛନ୍ତି । ଆମେ ସବୁ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଗଲୁ । କିଛି ସମୟ ପରେ ନବନିଯୁକ୍ତ ସ୍ପେଶାଲ୍ ଅଫିସର ନିଜେ ଆସି ଦାୟିତ୍ବ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଗୋରୁ ତଳ ତଳ୍ ସୁଗଠିତ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ବୟ । ପ୍ରଥମେ ସରକାରଙ୍କଠୁଁ ଆସିଥିବା ସେ ଚିଠି ଖଣ୍ଡିକ ଦେଖିବାକୁ ଗୁହଁଲେ । ଚିଠି ନେଇ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦେଲି । ଚିଠି ଉପରେ ଆଖି ବୁଲେଇ ଆଣିଲେ । କପୋଳ କୁହୁତ ହୋଇଉଠିଲା । କେମିତି ଏକ ଅସ୍ଥିର ଗଳାରେ କହିଲେ—“ଓ ମାଇଁ ଗର୍ ! ଏ ସବୁ କ’ଣ ହୋଇଛି । ଏଇଟା କ’ଣ ଗୋଟାଏ ଅଫିସ୍ ?” ...ଏଇଠି ରହୁଯାଇ ମୋତେ ଗୁହଁ ପଚାରିଲେ—“ଏ ଫାଇଲ୍ ତୁମେ ଡିଲ୍ କରୁଛ ?” କହିଲି, ଆଜ୍ଞା । ...ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲି—ସେଇ ଅସ୍ଥିର ଭାବରୁ ନିଜକୁ ସେ ମୁକ୍ତ କରି ପାରୁନାହାନ୍ତି, ସେଇ ଅବସ୍ଥାରେ ମୋତେ

କହିଲେ—ଆଜ୍ଞା, ତୁମେ ରୁହ, ମୁଁ କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ପାଖରୁ ଆସୁଛି ।” ଚଠିଟିକୁ ହାତରେ ଧରି ବାହାରିଗଲେ । ଆମ ଅଫିସ୍‌ରୁ କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ମିନିଟ୍‌ର ବାଟ । …ସେଦିନ ସ୍ପେଶାଲ ଅଫିସର୍ କିନ୍ତୁ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ ଅଫିସ୍‌କୁ ଆଉ ଫେରି ନାହାନ୍ତି ।

ଚେନ୍ନାଇରମ୍ୟାନ ଚନ୍ଦ୍ରୀ

ତା’ ପରଦିନ ସମ୍ଭାଦ ମିଳିଲା, ଯାଜପୁରସ୍ନେହଠାରେ ପୋଲିସ୍ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନାଳମଣି ପ୍ରଧାନଙ୍କୁ ଗିରଫ କରି କଟକ ଜେଲ୍‌କୁ ପଠାଇ ଦେଇଛି । ଇଏ ଆଉ ନୂଆ କଥା କ’ଣ ? ପୋଲିସ୍—ଗିରଫ—ଜେଲ୍, ଏସବୁ ସହଜ ଆମ ସ୍ବାଧୀନତା-ସଂଗ୍ରାମୀମାନଙ୍କ ନିତ୍ୟ ରାଜନୈତିକ ରାସଲୀଳା ଲାଗି ରହିଛି । ଦେଶ-ପାଇଁ ଏମାନଙ୍କ ଜେଲ୍‌ଯାତ୍ରା ଓ ଶୁଦ୍ଧ ମନ ଶୁଦ୍ଧ ଶରୀରରେ ଦେବାଳୟକୁ ଯାତ୍ରା ଭିତରେ କିଛି ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ । ଚେନ୍ନାଇରମ୍ୟାନଙ୍କ ପିଅନ ଆସିଲା । ତା’ଠୁ ବୁଝିଲି, ସେ ସକାଳୁ ଉଠି ନିତ୍ୟକର୍ମ ଶେଷ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନେ ତାଙ୍କୁ ଗିରଫ କରି ନେଇଯାଇଛନ୍ତି । ଲ୍ଲାସେ ଲେମ୍ବୁପାଣି ପିଇବାର ସମୟ ସେ ପାଇ ନାହାନ୍ତି । …ତାଙ୍କ ସହଜ ମୋର ଯେତକ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ପର୍କ, ସେଥିରୁ ମୁଁ ଜାଣିଛି, ଯକାଳେ ନିତ୍ୟକର୍ମ ଶେଷକରି ସେ ଗୋଟିଏ ଲ୍ଲାସ୍ ଲେମ୍ବୁପାଣି ପିଅନ୍ତି । ସବୁଦିନର ଅଭ୍ୟାସ । ସେଦିନ ପିଇପାରିଲେ ନାହିଁ । କ’ଣ କରିଥିବେ ? ସେ କ’ଣ କେବେହେଲେ ଲେମ୍ବୁପାଣି କଥା ପୋଲିସ୍‌କୁ କହିଥିବେ ? ଯଦି କହିଥିବେ, ପୋଲିସ୍ କ’ଣ ତାଙ୍କ କଥା ରଖିଥିବ ? କେଜାଣି !! ମୋ’ ଆଖିପତା ଓଦା ହୋଇ ଆସିଲା ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଫୁର୍ତ୍ତଲ ଟେଲ ବୁକ୍ସ, ବଚନ, ଗୋପାଳ ଓ ଦୁଇଟି ଇଂଲିଶ୍ ଟିମ୍

ଦ୍ଵିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଚାଲିଛି । ଏଇ ଯୁଦ୍ଧ କେବେ କୋଉଠି କି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଶେଷ ହେବ, ତାର ପୂର୍ବାଭାସ ଦେବା ସହଜ ନୁହେଁ କି ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । …ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ କଟକ ସହରର କିଛି କ୍ଷତି ହୋଇନାହିଁ । ସେହେତେରିଏଟ୍ ସମ୍ବଲପୁର ଯାଇଥିଲା । ଯଥା ସମୟରେ କଟକ ଫେରିଆସିଲା । ସେହେତେରିଏଟ୍ କର୍ମସୂଚୀମାନଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ଲାଭ ହେଲା । କାରଣ, ସେମାନେ ଭଣ୍ଡା ଆକାରରେ କିଛି କିଛି ପାଇଲେ । ଯେଉଁ ସହରବାସୀମାନେ କଟକ ଗୁଡ଼ି ଚାଲିଯାଇଥିଲେ, ସେମାନେ ପୁଣି ସେମିତି ଫେରି ଆସିଲେ ଏଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସହର କଟକକୁ । ପୁଣି

ଏକ ଯୁଦ୍ଧପାଇଁ ଜିନିଷପତର ଯାହା ଅଭାବ ପଡ଼ିଲା, ସେଥିରେ “କଳାପୋତେଇ” ଓ “କଳାବଜାଣ” ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ପତ୍ରା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ବ୍ୟବସାୟ ମହଲର ଶ୍ରାବୁକି ଘଟିବାରେ ଲାଗିଲା । ଆଉ ଆମ କଟକସହରବାସୀ ତ ସବୁଦିନେ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍‌ଖେଳ ପ୍ରିୟ । କିନ୍ତୁ ଏଇ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍‌ ଖେଳର ପ୍ରସ୍ତୁତ ଯେଉଁ ଇଂରେଜ ଜାତି, ସେଇ ଇଂରେଜ ଟିମ୍‌ର କୌଣସି ଫୁଟ୍‌ବଲ୍‌ ଖେଳ ଆମେ କଟକରେ ଦେଖିନୁ । ବସ୍ତୁତଃ ସେ ସମୟରେ କୌଣସି ବିଦେଶୀ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍‌ ଟିମ୍‌ ଏଠିକି ପ୍ରାୟ ଆସୁ ନ ଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟ ଢୁଙ୍ଗାୟ ଦଶନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଇଂଲିଶ୍ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍‌ ଟିମ୍‌ କଲିକତା ଆସିଲା । ଏଠି ଆମର ଫୁଟ୍‌ବଲ୍‌ ଉଦ୍ୟୋକ୍ତାମାନେ ସେ ଟିମ୍‌କୁ କଟକ ଆସି ଗୋଟିଏ ମ୍ୟାଚ୍ କଟକ ଏକାଦଶ ସହୃଦ ଖେଳିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ କଲିକତା ଗଲେ । କିନ୍ତୁ ସେ ଟିମ୍‌ଟି କଲିକତାରେ ଗୁରୁପାଞ୍ଚଟି ମ୍ୟାଚ୍ ଖେଳି ସବୁଥରେ ଜିତି କଟକ ନ ଆସି ଡାକା ଚାଲିଗଲା । ଆମ କଟକର କେତେକ ଖେଳପ୍ରେମୀ ଏଥିରେ ଦୁଃଖ କରି କାନ୍ଦି ସେଇ ଇଂଲିଶ୍ ଟିମ୍‌କୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ ଯେ, ତୁମେ କଲିକତାରେ ଜିତି କଟକ ନ ଆସି ଡାକା ଗଲ, ସେଇଠି ତୁମେ ହାରିଯାଅ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା, ଯୋଡ଼ ଟିମ୍ କଲିକତାର ମୋହନବାଗାନ୍, ଇଷ୍ଟବେଙ୍ଗଲ୍ ମହମତାନ୍ ଷ୍ଟୋଟିଙ୍ଗ୍ ଓ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଭୃତି ଦୁର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍‌ଟିମ୍‌-ମାନଙ୍କୁ ହରାଇଥିଲା, ସେଇ ଟିମ୍ ଡାକାର ଏକ ଅନାମଧେୟ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍‌ଟିମ୍ “ବରହମପୁର କ୍ଲବ୍” ଠାରୁ ହାରିମାନେ, ମାନେ ନିଜ ଦେଶକୁ ଫେରିଗଲା । ଏଥିରେ ସେଇ ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗ ଟିମ୍‌ର ଖେଳ ଦେଖିପାରିଲୁ ନାହିଁ ବୋଲି ଆମ ମନରେ ଯେଉଁ ଗ୍ଳାନି ଜମିଥିଲା, ତାକୁ ଆମେ ଭୁଲିଗଲୁ । ଖାଲି ଭୁଲିଗଲୁ ନୁହେଁ, ଏଇ କଟକ ସହରରେ କେବଳ ଗୋଟିଏ ନୁହେଁ, ଦୁଇ ଦୁଇଟି ଇଂରେଜ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍‌ଟିମ୍‌ର ଖେଳ ଆମେ ମାସ ମାସ ଧରି ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲୁ, କେବଳ ଏଇ ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ । ଗୁରୁବାଟିଆରେ ତ ମିତ୍ରଶତ୍ରୁମାନଙ୍କର ଏକ ବିରାଟ ସୈନ୍ୟ-ଛୁଉଣି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ । ସେ ବର୍ଷ ଯେମିତି କଟକର ଫୁଟ୍‌ବଲ୍‌-ଲିଗ୍‌ର ସିଜିନ୍ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା, ଗୁରୁବାଟିଆରୁ ଦୁଇଟି ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍‌ଟିମ୍ ଆସି ଏ ଲିଗ୍ ମ୍ୟାଚ୍‌ରେ ଯୋଗଦେଲେ । ଏଥିରେ ଆମ କଟକ ସହରର ଫୁଟ୍‌ବଲ୍‌ପ୍ରେମୀ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ମନରେ କି ଆନନ୍ଦ—କି ଉତ୍ସାହ ! ସେତେବେଳେ କଟକ ସହରର ଫୁଟ୍‌ବଲ୍‌ ସିଜିନ୍ ପ୍ରତିବର୍ଷ ନିୟମିତ ଭାବେ ମେ—ଜୁନ୍‌ରୁ ଆରମ୍ଭହୋଇ ଦଶହରା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲୁଥାଏ । ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ କର୍ମକର୍ତ୍ତାମାନେ ଅତି ନିଷ୍ଠା ଓ ନିୟମର ସହୃଦ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ଖେଳ ସବୁର ପରିଚାଳନା କରୁଥିଲେ । ଏଇ ସିଜିନ୍‌ରେ ଦୁଇଟି

ପ୍ରଧାନ ଖେଳ ହେଲା—ଗୋଟିଏ କଟକ ଫୁଟ୍‌ବଲ ଲିଗ୍‌ମ୍ୟାଚ୍ ଓ ଅନ୍ୟଟି ଆର୍ଟ ଓୟାର୍ ସିଲ୍ଡ୍ ମ୍ୟାଚ୍ । ଲିଗ୍‌ମ୍ୟାଚ୍‌ରେ କଟକସହରର କେବଳ କେତେକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କ୍ଲବ୍ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ଏଇ ସବୁ କ୍ଲବ୍ ହେଲା ଟାଇନ୍ କ୍ଲବ୍, ରୋଭର୍ସ କ୍ଲବ୍ ଓ ସନ୍‌ରାଇଜ୍ କ୍ଲବ୍ ପ୍ରଭୃତି । ସେ ବେଳରେ ଲିଗ୍‌ମ୍ୟାଚ୍ ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ଉଦ୍ଭଜନ ନ ଥିଲା । କେବଳ ଗୋଟିଏ ଉଦ୍ଭଜନ, ଯାହାକୁ ଆମେ ‘ଏ’ ଉଦ୍ଭଜନ କହିପାରୁ । ପରେ ଅବଶ୍ୟ ‘ବି’ ଉଦ୍ଭଜନର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ସିଲ୍ଡ୍‌ମ୍ୟାଚ୍ ପାଇଁ ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜ, ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲ (ପରେ କଲେଜ), ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ ସ୍କୁଲ୍, ବି. ଏନ୍. ଆର୍. ଓ ବାରିପଦା ପ୍ରଭୃତି କଟକ ବାହାରର କେତେକ ଟିମ୍ ଆସୁଥିଲେ । କଟକ ସହରର ଏଇ ସବୁ ଟୁର୍ଣ୍ଣାମେଣ୍ଟ ଅତି ନିଷ୍ଠା ଓ ଶୃଙ୍ଖଳାର ସହଜ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥିଲା । କଟକ ସହରର ସମସ୍ତ ହାଇସ୍କୁଲର ସହଯୋଗରେ ଯେଉଁ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ଟୁର୍ଣ୍ଣାମେଣ୍ଟଟି ହେଉଥିଲା, ତାହା ମଧ୍ୟ ଖ୍ୟାତି ଓ ଲୋକପ୍ରିୟତା ଅର୍ଜନ କରିଥିଲା । ହଁ, ଆର୍ଟ ଓୟାର୍ ସିଲ୍ଡ୍ ଖେଳପାଇଁ ଯେଉଁ ମର୍ଯ୍ୟାଦାସୂଚକ ସିଲ୍ଡ୍‌ଟି ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଥିଲା, ସେଇ ସିଲ୍ଡ୍‌କୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ କଟକର ପୃଥିବୀବିଖ୍ୟାତ ତାରକସି କଲାର ପ୍ରାଣପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଉତ୍କଳଗୌରବ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ । ବହୁବର୍ଷ ଧରି ଏ ଆର୍ଟ ଓୟାର୍ ସିଲ୍ଡ୍ ଖେଳ ପ୍ରଚଳିତ ହେଲାପରେ ଦିନେ ଦେଖାଗଲା, ଏହା କଟକ ସହର ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ପାଞ୍ଜିରୁ ଏକାବେଳେକେ ନିସ୍ତୁହ ହୋଇଯାଇଛି ।

ଉଣେଇଶ’ ଶତାବ୍ଦୀ ମସିହାରୁ ଷାଠିଏ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ଆମ କଟକ ସହରର କେବଳ ଜଣେ ନିୟମିତ ଫୁଟ୍‌ବଲ ଖେଳର ଦର୍ଶକ ଥିଲି ବୋଲି ନୁହେଁ, ସହରର ଜଣେ ସାଧାରଣ ନାଗରିକ ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ଏଥିପାଇଁ ମୋ’ ମନପ୍ରାଣରେ ଅତି ଦାରୁଣ ଆଦାତ ଲାଗିଥିଲା । ଆର୍ଟ ଓୟାର୍ ସିଲ୍ଡ୍ ସ୍ଥାନରେ ଆସିଲା “କଲିଜ ସିଲ୍ଡ୍” । କିନ୍ତୁ ଜଳର ବୁଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧ ପରି ଏଇ କ୍ଷଣକ୍ଷଣ କଲିଜ ସିଲ୍ଡ୍ କୁଆଡ଼େ ଉଠେଇଯାଇ ପୁଣି ଏବେ ଆସିଛି ।

ଗୋଲ୍‌କିପର୍ କେ. ଦତ୍ତ

ଗୋଲ୍‌କିପର ‘ ଏଇ ଗୋଲ୍‌କିପର୍ କଥାରୁ ମନେ ପଡ଼ିଯାଏ ସେକାଲର କଲିକତା ମୋହନବାଗାନ୍ ଫୁଟ୍‌ବଲ ଟିମ୍ ! ଯେଉଁ ମୋହନ୍ ବାଗାନ୍ ଦେଶ-ବିଦେଶ ସବୁଠି ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଛି—ସେଇ ମୋହନବାଗାନ୍‌ର ଗୋଲ୍‌କିପର୍ କେ. ଦତ୍ତଙ୍କ ଯାଦୁକଣ୍ଠ କାହାଣୀ ! ସିଏ ତ ଗୋଲ୍‌କିପର ନ

ଥିଲେ, ଥିଲେ ଗୋଟିଏ ରକ୍ । ଏଇ ମୋହନବାଗାନ୍ କ୍ଳବର ଜଣେ ପୁଞ୍ଜୁସ ବ୍ୟାକ୍ ଗୋଷ୍ଠପାଲିକୁ ଯେମିତି କୁହାଯାଉଥିଲା— ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୁରୁନା ଓଁଲି, ସେମିତି କେ. ଦତ୍ତକୁ କୁହାଯାଏ—ଦି ରକ୍ । କେ. ଦତ୍ତ ଗୋଲ୍‌ପୋଷ୍ଟରେ ଥିଲେ, ତାଙ୍କୁ ଟିପି ବଲ୍ ପୋଷ୍ଟ ଭିତରକୁ ପଠାଇବା ଛ୍ରୀକକରଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏକ ଅସାଧାରଣ କୃତିତ୍ୱ ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା । ...ଆମ କଟକ ସହରରେ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍-ଖେଳର ଏକ ନିଖୁଣ ପରମ୍ପରା ରହିଆସିଛି । ସେଇ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆମ ପଡ଼ୋଶୀ କଲିକତା ସହରର ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ଖେଳ ଇତିହାସ ସହଜ ଅମେ ନିବିଡ଼ଭାବେ ସଫୁଳ୍ତ । ଆଉ ମୋହନବାଗାନ୍ ! ମୋହନବାଗାନ୍ ଦଳର ଆମ କଟକ ସହଜ ଅତି ମଧୁର ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିବର୍ଷ ମୋହନବାଗାନ୍ ଟିମ୍ କଟକକୁ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ମ୍ୟାଚ୍ ଖେଳିବା ପାଇଁ ଆସନ୍ତି । ଏଇ ସୂତ୍ରରୁ କଟକ ଖେଳ-ପ୍ରେମୀମାନେ ମୋହନବାଗାନ୍ ଦଳର କେ. ଦତ୍ତ, ମାନ୍ନା, ରୁନା ଗୋସ୍ୱାମୀ, ମେଓ୍ଫାଲର୍ ଜର୍ଣ୍ଣେଲ୍ ସିଂ, ସହର, ଗୌତମ ଓ ହବିସ୍ ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍କଳ ଭାରତୀ-ମାନଙ୍କର କ୍ରିଡ଼ା ପ୍ରଦର୍ଶନ ଦେଖିପାରୁଥିଲେ । ଗୋଲ୍‌କିପର୍ ଭାବେ କେ. ଦତ୍ତ ଥିଲେ ଏକ ଯାଦୁକର । କଲିକତା ମେଦାନରେ ଏକ ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍‌ଦଳର କ୍ୟାପ୍ଟେନ କେ. ଦତ୍ତଙ୍କ ଗୋଲ୍‌ରକ୍ଷାର କୌଶଳ ଦେଖି କହୁଥିଲେ—ଏ ଭଦ୍ରଲୋକ ହେଉଛନ୍ତି ହିମାଳୟାନ୍ ରକ୍—ସ୍ୱା'ଙ୍କୁ ଟିପି ଗୋଲ୍‌ପୋଷ୍ଟ ଭିତରକୁ ବଲ୍ ଯିବା କିଛି ସହଜ କଥା ନୁହେଁ । ଏହା ଅବଶ୍ୟ ଏକ ନିର୍ଭୁଲ୍ ସତ୍ୟବଚନ । କିନ୍ତୁ କଟକରେ ଥରେ ମୋହନବାଗାନ୍ ସହଜ କଟକ ଏକାଦଶର ଏକ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ଖେଳରେ କଟକର ବୁଲୁଙ୍କ ସାମର୍ଥ୍ୟକୁ କେ. ଦତ୍ତ ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ସ୍ତବ୍ଧ କରି ତାଙ୍କୁ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଇଥିଲେ । ଘଟଣାଟି ଏହିପରି ଘଟିଥିଲା : ସେଥର ମୋହନବାଗାନ୍ ଓ କଟକ ଏକାଦଶଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ଖେଳ ଟାଇମ୍‌କ୍ଳବ ପଡ଼ିଆରେ ଚାଲିଥାଏ । ବୁଲୁ କଟକ ଟିମ୍‌ର ରାଇଟ୍‌ଇନ୍ ସ୍ଥାନରେ ଖେଳୁଥା'ନ୍ତି । ଦଳର ହାପ୍ ବ୍ୟାକ୍ ବଲ୍‌କୁ ଟିକେ ଉଠାଇ ବୁଲୁଙ୍କୁ ଏକ ଫିସ୍-ପାସ୍ ଯୋଗାଇଦେଲେ । ସେତେବେଳେ ଅର୍ଥାତ୍ ଏ ଶତାବ୍ଦୀର ଚତୁର୍ଥ/ପଞ୍ଚମ ଦଶକରେ ଫର୍ଡ୍‌ଫ୍ରିଡ୍ ଲଇନ୍‌ର ପଛକୁ ଡିନିଜଣ ହାପ୍‌ବ୍ୟାକ୍ ରହୁଥିଲେ । ବଲ୍ ସେତେବେଳେ ବିପକ୍ଷ ଦଳର ପେନାଲ୍‌ଟି ଏରିଆ ବାହାରେ । ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମୋହନବାଗାନ୍ ଦଳର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲଭ କରିଥିବା ବ୍ୟାକ୍ ଶୈଲେନ୍‌ମାନ୍ନା ଓ ତାଙ୍କଠୁ ପ୍ରାୟ ଚାରି/ପାଞ୍ଚଫୁଟ୍ ସମାନ୍ତରାଳ ଦୂରତ୍ୱ ରକ୍ଷା କରି ଥୁଛନ୍ତି ଟିମ୍‌ର ଦ୍ୱିତୀୟ ବ୍ୟାକ୍ । ପଛରେ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ଅଛନ୍ତି ମୋହନବାଗାନ୍ ଦଳର ଚିର ଜାଗ୍ରତ ଗୋଲ୍‌କିପର୍ କେ. ଦତ୍ତ । ହାପ୍‌ବ୍ୟାକ୍ ଦେଇଥିବା ଫିସ୍‌ପାସ୍

ବଲ୍‌ଟି ବୁଲୁଙ୍କ ସାମ୍ନାରେ ଆସି ପଡ଼ି ଡ୍ରପ୍ ଖାଇଲା — ଡ୍ରପ୍ ଖାଇଲା ଠିକ୍ ବୁଲୁଙ୍କ ଡାହାଣ ପାଦ ଖୁଣ୍ଟରେ । ଆଉ ଏହାର ଆଖି ପିଛୁଳାକେ ଯାହା ଦଟିଗଲା, ତାହା ଯେମିତି ସମସ୍ତଙ୍କର ଅବଧାରଣାର ବାହାରେ । ବଲ୍ ଆସି ବୁଲୁର ପାଦ ପାଖରେ ଡ୍ରପ୍ ଖାଇବାର ସ୍ଥଳେ ଯେକେଣ୍ଡରେ ବୁଲୁ ହାସ୍ ଭଲି ଡଙ୍ଗାରେ ବଲ୍‌କୁ ମାରି ବିଜୁଳି ଗତିରେ ଗୋଲ୍ ଭିତରକୁ ପଠାଇଦେଲେ । ଅଗଣିତ ଦର୍ଶକ ଶୁଣିଲେ ରେଫରୀଙ୍କ ହୁଇସିଲ୍ — ସେମାନେ ଦେଖିଲେ — କ୍ରୀଡ଼ାଙ୍ଗନରେ ବୁଲୁ ଅଣ୍ଟା ଦୁଇ ପାଖରେ ଦୁଇପାଦୁଲି ରଖି ସଗର୍ବରେ ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି । ବ୍ୟାକ୍ ଶୈଲେନ୍ ମାନ୍ନା ଓ ଗୋଲ୍ କପର୍ କେ. ଦତ୍ତ ଜାଗ୍ରତ ପ୍ରହରୀ ଭଳି ଯଥା ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ । କିନ୍ତୁ ବୁଲୁଙ୍କ ଡାହାଣ ସହକ୍ଷ୍ମ ରେକିବାର ସାମାନ୍ୟତମ ଅବସର ସେମାନେ ପାଇପାରିଲେ ନାହିଁ । .... ଏଇ ଦଟିଣାର ବେଶ୍ କିଛି ଦିନ ପରେ କଲିକତାର ‘ଏ’ ଡିଭିଜନ୍ ଟିମ୍, ରାଜସ୍ଥାନ ଏକ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ମ୍ୟାଚ୍ ଖେଳିବା ପାଇଁ କଟକ ଆସିଲେ । ସେତେବେଳେ କେ. ଦତ୍ତ ମୋହନ୍‌ବାଗାନ୍, ଦଳ ଗୁଡ଼ି ରାଜସ୍ଥାନରେ ଯୋଗ ଦେଲେଣି । ଅତୀତରେ ସେ ମୋହନ୍‌ବାଗାନ୍ ଦଳରେ ଥିଲେବେଳେ ବୁଲୁ କପର୍ ଏଇ କଟକରେ ଉପସ୍ଥିତ ବଲ୍‌ଟି ସ୍କୋର୍ କରିଥିଲେ, ସେ କଥା ସ୍ମରଣ କରାଇ କହିଥିଲେ — ବୁଲୁ ଯଦି ଡାହାଣ ପାଦରେ ହାସ୍‌ଭଲି ସହ ମାରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇବେ, ତେବେ ସେ ବଲ୍, ବଲ୍ ନ ହୋଇ ବୁଲେଟ୍ ଗତିରେ ନେଟ୍ ଭିତରକୁ ଚାଲିଯିବ ।

ବୁଲୁ ଓ ବଚନଙ୍କ ବଦେଶ ଯାତ୍ରା

ସନ୍ତୋଷଚକ୍ରୀ

ଭାରତୀୟ କ୍ରୀଡ଼ା ମାନଚିତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଶାର ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ଖେଳ ଓ କିଛି ମାନ୍ୟତା ହେଲେ ବି ଉତ୍କଳେଶ୍ୱରୀ ସ୍ଥାନ ଲଭି କରିଛି । ଥରେ ଭାରତର ଏକ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ଟିମ୍ କାବୁଲ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । ସେଠି ଗୋଟିଏ ଖେଳରେ ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ବୁଲୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଲ୍ ସ୍କୋର କରି ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରି ପାରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ବଚନ ମଧ୍ୟ ଥରେ ପ୍ରିଥଲିମ୍‌ସ୍ ରୁଉଣ୍ଡ ଖେଳ ପାଇଁ ଭାରତୀୟ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ଦଳରେ ପ୍ୟାରିସ୍ ଯାଇଥିଲେ । ସେଠି ଏକ ଖେଳରେ ସେ ଗୋଲ୍ ମଧ୍ୟ ସ୍କୋର କରିଥିଲେ । ଭାରତୀୟ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ପାଇଁ “ସନ୍ତୋଷଚକ୍ରୀ” ହେଉଛି ଏକ ଉଚ୍ଚ ମର୍ଯ୍ୟାଦାସମ୍ପନ୍ନ ପୁରସ୍କାର ତଥା ସମ୍ମାନ । ଓଡ଼ିଶା ଏଇ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ କେବେ ବିଜୟୀ ହେବାର ଗୌରବ ଲଭି କରିନାହିଁ ସତ, କିନ୍ତୁ

ଏକାଧର ବାର ସେମିଫାଇନାଲ ପର୍ଯ୍ୟାୟକୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି । ଥରେ ତ ସଫରାଉଡ଼ାୟ ଗ୍ରହରେ ଓଡ଼ିଶା ଚୁଟାୟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲା ।...ସେଥର ଉଣେଇଶିଶହ ପଚାଶ ସନ୍ତୋଷଚକ୍ର ପ୍ରତିଯୋଗିତା କଲିକତାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥାଏ । କ୍ୱାଟର ଫାଇନାଲରେ ଓଡ଼ିଶା ମହାଶୂରକୁ ଭେଟିବ । ସେତେବେଳେ ମହାଶୂରର ଏକ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ଟିମ୍ ରୂପେ ଖ୍ୟାତ ଥିଲା । ଖେଳ ଆରମ୍ଭ କଲେ । (ମୁଁ ଏଇ ଖେଳଟି ଦେଖିବା ପାଇଁ ସେଦିନ ଶ୍ରୀଡ଼ାଞ୍ଜନରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲି) ମନେ ପଡ଼ୁଛି, ଓଡ଼ିଶା ଟିମ୍‌ରେ ବଚନ, ବୁଲୁ, ପୁଷ୍କର ଯୁବରାଜ ସାହେବ ବାରକଶୋର ଓ ଜଗାବିଓ ପ୍ରଭୃତି ଖେଳୁଥିଲେ । ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧରେ ଓଡ଼ିଶା ଦୁଇ ଗୋଲ୍‌ରେ ଅଗ୍ରଣୀ ରହିଥାଏ । ମଧ୍ୟାନ୍ତର ପରେ ମହାଶୂର, ଯାହା କୁହନ୍ତି, ସିଂହ ବିନ୍ଦମରେ ଆକ୍ରମଣ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲା ଓ ଗୋଲ୍ ଦୁଇଟି ଶୁଖାଇ ଦେଲା । ଏହା ପରେ ଓଡ଼ିଶା ଟିମ୍ ସଚେତ ହୋଇ ଉଠିଲେ ଓ କିଛି ସମୟ ଧରି ଉଲ୍ଲସ ଶ୍ରୀଡ଼ା ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେ । ଏତିକିବେଳେ ଓଡ଼ିଶା ଦଳର ବାମପଟରୁ ଏକ ଫୁଲ୍ ପାସ୍ ମହାଶୂର ଗୋଲ୍ ଏରିଆ ଭିତରକୁ ଆସିଲା । ସମ୍ମୁଖରେ ଅଛନ୍ତି ବଚନ, ବଲ୍‌ଟି କିନ୍ତୁ ଭୁମି ସ୍ପର୍ଶ କରି କରି ନ ଆସି କମ୍ । ଉତ୍ତରେ ନ ଆସି ଭୁମି ଉପରୁ ମାନ୍ଦ ଦେଇ କି ଦୁଇଫୁଟ ଉତ୍ତରେ ଆସିଲା । ବଚନ ଏବେ କରିବେ କ'ଣ ? ଭୁମିରେ ଆସିଥିଲେ ଗୋଡ଼ରେ ସ୍କୋର କରିଥା'ନ୍ତେ, ଉତ୍ତରେ ଆସିଥିଲେ ମଥାରେ ହେଉ କରିଥା'ନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ବଲ୍‌ଟି ଏତେ ନୀଚରେ ଆସୁଛି, ନା ପାଦ ନା ହେଉ କିଛି କାମ ଦେବନି । ଆଖିପିଛୁଳାକେ ଉପସ୍ଥିତ ବୁଦ୍ଧି ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ବଚନ ହାତ ଭର ଦେଇ ଭୁମିରେ ଆଣ୍ଟେଇ ପଡ଼ିଲେ ଓ ସେଇ ଅବସ୍ଥାରେ ବଲ୍‌ଟିକୁ ହେଉ କରି ଗୋଲ୍ ଭିତରକୁ ପଠାଇଥିଲେ । ସେଦିନ ଓଡ଼ିଶା ମହାଶୂର ବିପକ୍ଷରେ ୩—୨ ଗୋଲ୍‌ରେ ବିଜୟୀ ହେଲା । ହଜାର ହଜାର ଓଡ଼ିଆ ଦର୍ଶକ ପଡ଼ିଆ ଭିତରକୁ ପଶିଆସି ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜଣାଇଲେ ।...ଗୋଲ୍ ସ୍କୋର କରିବାରେ ବଚନଙ୍କର ଏକ କଳାପୁର୍ଣ୍ଣ ଦକ୍ଷତା ଥିଲା । ସେ ଗୋଲ୍ ପୋଷ୍ଟକୁ ବଲ୍ ମାରିଲା ବେଳେ ବେଳେ ବଲ୍‌ର ଗତି ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରି ବହୁ ସମୟରେ ଗୋଲ୍‌ରକ୍ଷକ-ମାନେ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିଯା'ନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଆଉ ଏକ ନୈପୁଣ୍ୟ ହେଲା ଗୋଲ୍ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତାଙ୍କର ବଲ୍ ପ୍ରାୟତଃ ଦୁଇ ଗୋଲ୍‌ପେଷ୍ଟ ବାହାରେ ଯାଏ ନାହିଁ । ଗୋଲ୍ ଭିତରକୁ ଯାଏ—ହୁଏ ତ ଗୋଲ୍ ହୁଏ, ନାହିଁ ତ ଗୋଲ୍‌କପର୍ ହାତକୁ ଯାଏ । ଏପରିକି ଖୁବ୍ କମ୍ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଫୁଲ୍‌ର ଉପରେ ତାଙ୍କ ବଲ୍ ଯାଇ ଆଉଟ୍ ହୁଏ ।

ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ଓ ଫେଲୁବାବୁ, ବଚନ, ବୁଲ୍ ଓ ଗୋଳ

ଯେଉଁ ସମୟର କଥା ଏଠି ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଉଛି, (ବିଗତ ଚତୁର୍ଥ ଓ ପଞ୍ଚମ ଦଶକ) ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶା ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ଜଗତରେ ଜଣେ ଯୁଗପୁରୁଷ ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦନନ୍ଦନ ମହାପାତ୍ର—ତାଙ୍କ ନାମ ଫେଲୁ । କଲିକତାର ଏରିଆନ୍ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ କ୍ଳବ୍‌ରେ କଟକ ଆସିଥିଲେ । ଏରିଆନ୍‌ର ରାଇଟ୍ ଆଉଟ୍, ଡାକ୍‌ର ଦୁଇ ପାଦର ଧାର ସାହାଯ୍ୟରେ ବଲ୍‌କୁ ଡ୍ରବ୍‌କ୍ କରି ମିଡ୍ ଫିଲ୍ଡରୁ ବିପକ୍ଷ ଦଳର ଗୋଲ୍ ଏରିଆ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିରାପଦରେ ନେଇଯାଉଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏଇ ଗୁଣ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧାଳୁମାନ ଥିଲା “ମିକି ମାଉସ୍” । ଆମ ଫେଲୁବାବୁ ସେମିତି ବଲ୍ ଡ୍ରବ୍‌କ୍‌ରେ ସିଦ୍ଧିଲଭ କରିଥିଲେ । ସେ ଡ୍ରବ୍‌କ୍ କରି ସାରା ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ପଡ଼ିଆ ଦୂରୁଥିବେ । ତାଙ୍କଠାରୁ ବଲ୍ ଛଡ଼େଇବା ପାଇଁ ବିପକ୍ଷଦଳର ଖେଳାଳି ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଧାଉଁଥିବେ ସିନା, ସାଫ୍‌ଲ୍ ଲଭ କରିବା ସହଜ ହୁଏ ନାହିଁ । ପୁଙ୍‌ରୁ ତ କହିବ, ଆମ କଟକ ସହର ହେଉଛି ଏକ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍-ପ୍ରେମୀ ସହର ! ନା, ପ୍ରେମୀ କହିଲେ ବୋଧହୁଏ ଠିକ୍ ହେଉ ନାହିଁ, ସେଥିପାଇଁ ସଂଶୋଧନ କରି କହିବି ଫୁଟ୍‌ବଲ୍-ଧର୍ମୀ ସହର । ବହୁ ବିଦଗ୍ଧ ଦର୍ଶକ ଓ ସେଇପରି ବହୁ ଦକ୍ଷ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍‌ଖେଳାଳିଙ୍କର ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ପଡ଼ିଆରେ ଆତଯାତ ଲାଗି ରହୁଥାଏ । ଫେଲୁବାବୁ ଓ ତାଙ୍କ ସମଧର୍ମୀଙ୍କ ଯୁଗ ଝମେ ମଉଳିଆସିଲା । ସେମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନ ପୁରଣ କଲେ ଅନ୍ୟ ନୂତନ ପ୍ରତିଭାମାନଙ୍କ ସହତ ବୁଲ୍, ବଚନ ଓ ଗୋପାଳ । ବୁଲ୍ ତ କଟକରେ ଚାକିରି କରିଥା’ନ୍ତି । କଟକ ରୁଡ଼ି ଅନ୍ୟ କୁଆଡ଼େ ଯାଇ-ପାରିବେ ନାହିଁ । କଲେଜରେ ପଢ଼ୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ବଚନ କଲିକତାର ପୁରାଣୀକ ମହମ୍ମଦୀୟ ଷୋର୍ଟିଙ୍ଗ୍ ଦଳରେ ଯୋଗ ଦେଲେ ଓ ଗୋପାଳ କଲିକତାର କଷ୍ଟମସ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ଟିମ୍‌ରେ ଯୋଗଦେଲେ । ଦୁହେଁ ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କଲେ । ବିଶେଷତଃ ବଚନଙ୍କର ଗୋଲ୍‌ସ୍କୋର କରିବାର ବିରକ୍ଷଣ କୌଶଳ ଦେଖି କଲିକତାର ଅତି ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ଟିମ୍ ସବୁ ଆତଙ୍କିତ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ ସେଇ ଗୋଟିଏ କଥା—ଏ ସିଲ୍ ଗୋଲ୍‌ସ୍କୋର କରିବାର ଜନ୍ମଗତ ପ୍ରତିଭା ଆଣି ଆସିଛି... ସେଦିନ କଲିକତା ମଇଦାନରେ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ଜଗତର ଅନ୍ୟତମ ଲିଜେଣ୍ଡ୍ ଇଷ୍ଟବେଙ୍ଗଲ୍ ଦଳ ସହତ ମହମ୍ମଦୀୟ ଷୋର୍ଟିଙ୍ଗ୍‌ର ଖେଳ ଚାଲିଥାଏ । ଷୋର୍ଟିଙ୍ଗ୍ ଫର୍‌ଓ୍ଵାର୍ଡ୍‌ରେ ଖେଳୁଥା’ନ୍ତି ବଚନ— ଇଷ୍ଟବେଙ୍ଗଲ୍‌ର ଫୁଲ୍‌ବ୍ୟାକ୍ ସେମିତି ଲିଜେଣ୍ଡ୍‌ର ତାଙ୍କ ମହମ୍ମଦ । ବଚନଙ୍କ ଆଞ୍ଚମଣରେ ଇଷ୍ଟବେଙ୍ଗଲ୍‌ର ରକ୍ଷଣ ଭାଗ ବିକ୍ରତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ପରି ଜଣାଯାଉ

ଆଏ । ଏତିକିବେଳେ ବଚନଙ୍କ ସହୃଦ ତାଙ୍କ ମହମ୍ମଦଙ୍କର ସଂଘର୍ଷ ବା ଧକ୍କା ହେଲା । ଦୁହେଁ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲେ । ଯେହେତୁ ରେଫରୀଙ୍କ ହୁଇସିଲ୍ ବାଜିଲା ନାହିଁ, ଜଣାଗଲା ବା ବୁଝାଗଲା କାହାରି ଫାଇଲ୍ ହେଇ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ମହମ୍ମଦ ଉଠି ଠିଆ ହେଲେ, କିନ୍ତୁ ବଚନ ? ନା, ସେ ଉଠିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଉଠିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି, ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ମୁହଁରେ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଦୁଃଖଦ ଚିହ୍ନ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ । ଅନ୍ୟମାନେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବାକୁ ଧାଇଁ ଆସିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ଧରି ପଡ଼ିଆ ବାହାରକୁ ଆଣିବା ସମ୍ଭବ ହେଲା ନାହିଁ । ଷ୍ଟେଚର୍ରେ କ୍ଲବ୍ ଟେଣ୍ଟକୁ ଆସିଲେ । ତା'ପରେ ସେଇଠୁ ହସ୍ପିଟାଲ । ଜଣାଗଲା ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ର ହାଡ଼ ଗଭୀରଭାବେ ଫ୍ରାକ୍ଚର ହୋଇଛି । ଯଥା ସମୟରେ ସୁସ୍ଥ ହୋଇ କଟକ ଫେରିଲେ । ଫୁଟବଲ୍ ଖେଳିଲେ—କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଯୋଉ ଫୁଟବଲ୍ ଖେଳ ଦେଖି କଲିକତାର ମହମ୍ମଦୀଆନ୍, ସ୍ପୋର୍ଟିଙ୍ଗ୍ ତାଙ୍କ ଟିମ୍ରେ ଖେଳିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ କଲିକତା ନେଇଯାଇଥିଲେ, ସେଇ ଖେଳ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ସେ ସୁନାଗୋଡ଼ ଆଉ ନାହିଁ, ଯେଉଁ ସୁନାଗୋଡ଼ରେ ଖେଳି ସେ କଲିକତାର ମୈଦାନରେ ସ୍ବାସ୍ଥ ବିଛେଇ ଦିଅଥିଲେ, ସେ ଗୋଡ଼ ଆଜି ଅଚଳ ହୋଇଯାଇଛି କହିଲେ ଚଳେ । ବଚନ କଟକ ଆସିଲେ, କଟକରେ ଅବଶ୍ୟ ଫୁଟବଲ୍ ଖେଳିଲେ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଗୋଡ଼ରେ ଫ୍ରାକ୍ଚର ହୋଇଥିଲା ସେଇ ଯାଦୁକରୀ ଗୋଡ଼ର ସାମର୍ଥ୍ୟ ଆଉ ରହିଲା ନାହିଁ । ସେ ଥରଟିଏ ମାତ୍ର ଭାରତ ବାହାରକୁ ଖେଳିବାକୁ ଯାଇଛନ୍ତି । ଆଶା କରାଯାଉଥିଲା କଟକ ସହରର ଏଇ ତରୁଣ ଫୁଟବଲ୍ ଫିଡ଼ାବିତ୍ ଅତିରେ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସ୍ତରରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିବେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଧକ୍କା ଫଳରେ ଏ ଆଶାର ଅତି ଦୁଃଖଦାୟକ ପରିଣତି ଦିଅିଲା । ବିନା ଫାଇଲ୍ରେ ତାଜ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ସହୃଦ ଧକ୍କାରେ କପରି ବଚନଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗିଲା, ଏ ରହସ୍ୟ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ତେବେ ଏ କଥାଟି ଶୁଣିଗୋଟର ହେଉଥିଲା ଯେ, ଇଷ୍ଟବେଙ୍ଗଲର ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଓ ଅଭିଜ୍ଞ ବ୍ୟାକ୍ ଏପରି କୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗ କରି ବଚନର ଗୋଡ଼ଟିକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇଥିଲେ, ସେ କଥା ରେଫରୀ ବା ଅନ୍ୟ କେହି ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରି ନ ଥିଲେ । ବଚନ୍ ଆଉ କଲିକତା ଫେରିଲେ ନାହିଁ । …ଆଜି ସେ ଆଉ ଇନ୍ଦ୍ରଧାମରେ ନାହାନ୍ତି—ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ତାଙ୍କର ଦେହାନ୍ତ ହୋଇଯାଇଛି । ସେ ଆମର ଚର ନମସ୍ୟ । …ବଚନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କ ଗୋପାଳ କଲିକତା କଷ୍ଟମୟ ଫୁଟବଲ୍ ଟିମ୍ରେ ନ ଖେଳି କଷ୍ଟମୟ ହକି ଟିମ୍ରେ ଯୋଗଦେଲେ ଓ କଷ୍ଟମୟରେ ବକ୍ ବୁକ୍ତି କରି ରହିଲେ ।

୧୯୫୦ ବରତୀୟ ଅଲମ୍ପିକ୍ ଓ

ଡକାଥଲନ୍‌ରେ ଓଡ଼ିଶାର ନନ୍ଦକୃଷ୍ଣ ଦାସ

ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦକୃଷ୍ଣ ଦାସ ! ଓଡ଼ିଶା ଶୀତା ଜଗତର ବିଶେଷତଃ ଆଥ୍‌ଲେଟିକ୍ ବିଭାଗରେ ଏକ ଚରଣସ୍ଥର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ । ସୁନ୍ଦର ସୁଗଠିତ ଶରୀର । ନନ୍ଦକୃଷ୍ଣ ତାଙ୍କ ସ୍କୁଲ ଓ କଲେଜ ଜୀବନରେ ଏକ ଆଥ୍‌ଲେଟିକ୍ ଭାବେ ଅସଂଖ୍ୟ ଅସୁମାର ପୁରସ୍କାର ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । କଲେଜ ଜୀବନ ପରେ ତାଙ୍କର ଆଥ୍‌ଲେଟିକ୍ କୃତିତ୍ୱ ଆହୁରି ପ୍ରସାରିତ ହେଲା । ଏକଶହ ଓ ଦୁଇଶହ ମିଟର ଦୌଡ଼ ହଜ୍‌ଲ୍ୟ, ହାଇଜମ୍ପ୍ ଓ ଲଙ୍ଗଜମ୍ପ୍ ପ୍ରଭୃତିରେ ସେ କ୍ରମାଗତ ତାଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନ କରି ଆସୁଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ବେଳର ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ଅଲମ୍ପିକସ୍ ଗେମ୍‌ରେ (ବର୍ତ୍ତମାନର ନ୍ୟାସନାଲ ଗେମ୍‌ସ) କୌଣସି ପଦକଲାଭ ତାଙ୍କଠାରୁ ଦୂରେଇ ଦୂରେଇ ରହୁଥିଲା । ଉଣେଇଶିଶହ ପଚାଶ ମସିହାରେ ଯେତେବେଳେ ବମ୍ବେଠାରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଭାରତୀୟ ଅଲମ୍ପିକ୍ ଗେମ୍‌ସ୍ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶା ଶୀତା ଅନୁଷ୍ଠାନର ଗୁଜ୍ଜ କର୍ମକର୍ତ୍ତାଗଣ—ସ୍ୱର୍ଗତ ଭୈରବ ହହାନ୍ତି ଓ ଜେ. ଏଫ୍. ହାଇଡ୍ର ଡାହାଣ ଶୈଲେନ ରାୟ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ନନ୍ଦକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ଯଥାସ୍ଥିତି ବିଚାର ଆଲୋଚନା ପରେ ସେମାନେ ସ୍ଥିର କଲେ ଯେ, ବମ୍ବେ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଓଡ଼ିଶାର ନନ୍ଦକୃଷ୍ଣ ଦାସ ଡକାଥଲନ୍ ଇଭେଣ୍ଟରେ ଯୋଗଦେବେ । ଡକାଥଲନ୍ ! କିଛି କମ୍ କଥା ନୁହେଁ । ଏଥିରେ ଦଶଟି ଇଭେଣ୍ଟରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଏଇଥିରୁ ଜଣାପଡ଼େ ଯେ, ଡକାଥଲନ୍ ହଉଛି ଜଣେ ଶୀତାବିତ୍‌ର “ଏ ଷ୍ଟାର୍ଟିଙ୍ଗ୍ ଫର୍ ସ୍ପିଡ୍, ଷ୍ଟେଜିଆ ଥାଣ୍ଡ ଷ୍ଟାମିନା” ଅର୍ଥାତ୍ ଶୀତାବିତ୍‌ର ଗତି, ଶକ୍ତି ଓ ସ୍ଥିତିର ଏକ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା, ଯାହାକୁ ଦୁଃସାଧ୍ୟ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇପାରେ । ଏଇ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱରେ ଡକାଥଲନ୍ ବିଜେତାକୁ ଶୀତାଜଗତର ସର୍ବାଧିକ ସମ୍ମାନ ମିଳିଥାଏ । …ବମ୍ବେ ବ୍ରାବୋନ୍ ଷ୍ଟାଡ଼ିୟମ୍‌ରେ ଏଇ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଭାରତୀୟ ଅଲମ୍ପିକ୍ ଶୀତା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥାଏ । ଶୀତା ଜଗତର ଆଜୀବନ ଉତ୍ସାହୀ, ନିଷ୍ଠାପର ଓ ଏକାଗ୍ର ସାଧକ ନନ୍ଦକୃଷ୍ଣ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତିଯୋଗୀ ଭାବେ ଡକାଥଲନ୍ ଇଭେଣ୍ଟରେ ଯୋଗଦେଲେ । ଯଥାସ୍ଥିତି ଧାର ଓ ପରମ୍ପରା ଅନୁଯାୟୀ ଶୀତାଜନ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହେଲା । ଡକାଥଲନ୍ ଇଭେଣ୍ଟ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଶେଷ ହେଲା । ଫଲାଫଲ ଘୋଷିତ ହେଲା । ଓଡ଼ିଶାର ଏନ୍. କେ. ଦାସ ଡକାଥଲେନରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରି ରଜତପଦକ ବିଜୟୀ ହେଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ଶୀତାମନ୍ଦଳ ଓ ଶୀତାପ୍ରେମୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆନନ୍ଦର ଲହରୀ ଖେଳିଗଲା । ନିଜେ ଏନ୍. କେ.

ମଧ୍ୟ ଆନନ୍ଦ ବିହୀନ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ଡିକାଥଲନରେ ରଜତପଦକ, ପୁଣି ଭାରତୀୟ ଅଲମ୍ପିକ୍ସରେ । କିନ୍ତୁ କମ ଗୌରବର କଥା ନୁହେଁ । ପୁଣି ଓଡ଼ିଶା ପାଇଁ ଏହା ପ୍ରଥମ ଜାତୀୟ ଅଲମ୍ପିକ୍ସ ପଦକଲାଭ !

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପଦକ ବିଜେତାଙ୍କୁ ରଜତ ପଦକ !!

ଏହାପରେ କିଛିଦିନ ଅତିବାହିତ ହୋଇଗଲାଣି । ସେଦିନ ରବିବାର । ଇଲିଷ୍ଟେଟେଡ଼ ଉଇକ୍ଲି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ଉଇକ୍ଲିରେ ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ ନିୟମିତ କ୍ରିଡ଼ା ସମ୍ପର୍କୀୟ ଲେଖା ସବୁ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଏଇ କ୍ରିଡ଼ା ବିଭାଗର ପରିଚାଳକ ଥିଲେ ଜେ. ଇ. । (ଏହା ଏକ ଛଦ୍ମନାମ । ତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ନାମ ହେଲା ଜାଲ ଇଞ୍ଜିନିୟର) ସେ ଜଣେ ଚମତ୍କାର କ୍ରିଡ଼ା-ସ୍ତମ୍ଭ ଲେଖକ । ଉଣେଇଶିଶହ ପରୁଣ ଜୁନ ଏଗାର ତାରିଖର ଉଇକ୍ଲି । ଜେ. ଇ. କି ପୃଷ୍ଠାରେ ପହଞ୍ଚି ସେଦିନ ତାଙ୍କ ଲେଖାର ଶିରୋନାମରେ ଆଖି ପଡ଼ିଲା ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହିଁ ମୋର ଆଖି ସେମିତି ଝାପ୍ଟା ହୋଇଗଲା—ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗରେ ଏକ ରୋମାଞ୍ଚକର ଶିହରଣ । ଉଣେଇଶି-ଶହ ପରୁଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଭାରତୀୟ ଅଲମ୍ପିକ୍ସ ଖେଳ ଆଲୋଚନାର ଶିରୋନାମରେ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି—“ଡିକାଥଲନ୍ ଉଇନର୍ ପ୍ରେସ୍‌ଡ୍ ସେକେଣ୍ଡ” ! ତା’ ଅର୍ଥ ? ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ଏନ୍. କେ. ଦାସ ଡିକାଥଲନରେ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନର ଅଧିକାରୀ, ଅଥଚ ତାଙ୍କୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ଥାନ ମିଳିଛି ! ଚଷ୍ଟୁ ଆଦ୍ରୁ ହୋଇ ଆସୁଛି । ସବୁ ପଡ଼ି ସବୁ ବୁଝି ମଧ୍ୟ ଯେପରି କିଛି ବୁଝିହେଉ ମାନ୍ତି । ସେ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଉତ୍ତେଜନା ଆଉ ଟେନସନ୍‌କୁ ଆଜି ଏତେ ଦିନପରେ ଏଠି ଠିକ୍ ଠିକ୍ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ମୋ’ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ. ସେଥିପାଇଁ ସେଦିନ ଉଇକ୍ଲିରେ ଜେ. ଇ. କି ଇଂରାଜୀ ଲେଖାର ଏକ ଅକୃତ୍ରିମ ଝିଡ଼ିଆ ଲିପି ଏଠି ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା । ହଁ, ସେଥର ଅଲମ୍ପିକ୍ସରେ ପଞ୍ଜାବର ଗୁରୁନାମ ସିଂଘୁ ଡିକାଥଲନର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପଦକ ମିଳିଥାଏ । ଜେ. ଇ. ଲେଖିଛନ୍ତି....“ଏଥର ଅଲମ୍ପିକ୍ସରେ ପାତିଆଲର ଗୁରୁନାମ ସିଂ ଡିକାଥଲନରେ ଗୁରୁତ୍ୱଜାର ସାତଶହ ଚଉପଠି ପଏଣ୍ଟ ପାଇ ବିଜେତା ହୋଇଛନ୍ତି—ଓଡ଼ିଶାର ଏନ୍. କେ. ଦାସ ଗୁରୁତ୍ୱଜାର ସାତଶହବାର ପଏଣ୍ଟ ପାଇ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ଏ ହସାବ ଓ ସ୍ଥାନ ନିରୂପଣ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ କର୍ମକର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଘୋଷିତ ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ମୋ’ ନିଜ ହସାବ ଓ ଗଣନା ଦ୍ୱାରା ମୁଁ କହୁଛି ଯେ, ଉପରୋକ୍ତ ହସାବ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୁଲ୍ । ଯେଉଁ ପ୍ରତିଯୋଗୀ ଡିକାଥଲନର ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପଦକ ବିଜୟୀ, ସେ ଗୁରୁନାମ ସିଂ ନହନ୍ତି—ସେ ହେଉଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଶାର ଏନ୍. କେ. ଦାସ (ନନ୍ଦକୃଷ୍ଣ ଦାସ) ।

ଶ୍ରୀ ଦାସ ଗୁରୁଜୀଙ୍କର ଆଠଶହ ବୟାଳିଶ ପଏଶ୍ଵ ପାଇଥିବାବେଳେ ଶ୍ରୀ ଗୁରୁନାମ ସିଂ ଗୁରୁଜୀଙ୍କର ସାତଶହ ବାଆଁସଠି ପଏଶ୍ଵ ମାତ୍ର ପାଇରନ୍ତି ।” ଜେ. ଭ. ଆହୁରି ଲେଖିଛନ୍ତି—“ମୁଁ ଆଶା କରୁଛି, ବମ୍ବେ ପ୍ରାଦେଶିକ ଅଲମ୍ପିକ ଆସୋସିଏସନ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପଯୁକ୍ତ କର୍ମପଦ୍ଧତି ଗ୍ରହଣ କରିବେ । ସେଇ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୁଁ ଶୁଣି ଯେ, ଯେ କୌଣସି କାରଣରୁ ହେଉ, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦାସଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ଅନ୍ୟାୟ କରାହୋଇଛି, ତା’ର ସଂଶୋଧନ କରାଯାଉ ଓ ତାଙ୍କର ଉଚିତ ପ୍ରାପ୍ୟ ଅଲମ୍ପିକର ସଂଶୋଧନ ସମ୍ମାନ ଡେକାଥଲନର ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣପଦକ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଉ ।”

ତାହାହିଁ ହେଲା । ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣପଦକ ଶ୍ରୀ ଗୁରୁନାମ ସିଂଙ୍କ ଠାରୁ ଫେରାଇ ଆଣାଗଲା । ଭାରତର କ୍ରିଡ଼ାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଏପରି ଘଟଣା ହୁଏତ ବିରଳ । ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦକୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କୁ ଉତ୍ତେଜିତ କରିବା ପାଇଁ ଗୁରୁଜୀଙ୍କର ଭାରତୀୟ ଅଲମ୍ପିକ୍ସରେ ଡେକାଥଲନ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣପଦକ ବିଜୟୀ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରାଗଲା ଓ କଟକ କିଛି-ପଡ଼ିଆରେ ଆୟୋଜିତ ଏକ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସାହମୟ ସମାବେଶରେ ତତ୍କାଳୀନ ରାଜ୍ୟପାଳ ମାନ୍ୟବର ଆସଫ ଅଲି ବିପୁଳ କରତାଳି ଓ ହସ୍ତସ୍ପର୍ଶ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀ ଦାସଙ୍କ ଗଳାରେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣପଦକଟି ପିନ୍ଧାଇଦେଲେ । ଏ କଥା ନିଶ୍ଚିତ ଯେ, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦାସ ତାଙ୍କ ସ୍ଵାବ-ପୁଲଭ ନମ୍ରତା ଓ ବିନୟାତ୍ମକ ସହକାରେ ଓ ଅତି ପ୍ରଶାନ୍ତ ବଦନରେ ପଦକଟି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ତାଙ୍କ ଶରୀରର ପ୍ରତିଟି ଲେମ୍ବୁ କୃପରେ ତାଙ୍କର ଏଇ ମହାନ ବିଜୟର ରୋମାଞ୍ଚିକର ପୁଲକ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଅନୁଭବ କରିଥିବେ ।

ଓଡ଼ିଆରେ ଗୋଟିଏ କଥା ଅଛି, “ଅଭିଳାଷୀ” । ଆଜି ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚାଶ ବର୍ଷ ପରେ ଏଇ ଘଟଣାଟିର ସ୍ମୃତିଗୁରଣ କଲବେଳେ ମନେ ହେଉଛି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦାସଙ୍କର ଏଇ ଐତିହାସିକ ବିଜୟ “ଅଭିଳାଷୀ”ର ଏକ ଜ୍ଵଳନ୍ତ ନିଦର୍ଶନ ।

ଏକଦା ଭାରତୀୟ କ୍ରିକେଟ କଂଗ୍ରେସରେ ଭାରତୀୟ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ଭାବେ ମହାନ୍ତ ଓ ୧୯୮୦ ଅଲମ୍ପିକ୍ସ

ଉତ୍ତେଜିତ ଅଣୀ ମସ୍ତକ ଅଲମ୍ପିକ୍ । ଭାରତୀୟ କଣ୍ଠିକେଶ୍ଵର ସହଚର ଆମ ଭୈରବବୀର (ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଭୈରବ ଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି) ଜଣେ ଅତିସୂକ୍ଷ୍ମ ଭାବେ ମସ୍ତକ ଗଲେ । ଓଡ଼ିଶାର କ୍ରିଡ଼ାଜଗତରେ ଆନନ୍ଦର ସ୍ରୋତ ଛୁଟିଗଲା । କିନ୍ତୁ

ମୁଁ ? ହଁ, ମୁଁ ବୋଧହୁଏ ଭୈରବବାରୁଙ୍କ ମସ୍ତକ ଯାହା ଯୋଗୁଁ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବେଶୀ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇଥିଲି । କାରଣ ତାଙ୍କପରି ଜଣେ ଉଦ୍ୟୋଗୀ ପୁରୁଷ ଆମ ସାଧାରଣ ଦୃଷ୍ଟିସୀମା ଭିତରେ ଅନ୍ୟନ୍ତ ବରଳ । ମୋର ତାଙ୍କପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସମ୍ମାନ ସବୁ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଆମ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଭିତରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା କୃଷିତ କେବେ କୋଉଠି ହୋଇଥାଏ । ମୁଁ ଆନନ୍ଦିତ ହେବାର ଆଉ ଏକ କାରଣ ଥିଲା ଯେ, ତାଙ୍କର ମସ୍ତକରୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ପରେ ସେ ଭରଣସ୍ଥ ହିକେଟ କଣ୍ଢେଇଲ ବୋର୍ଡର ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ପଦ ଅଲଂକୃତ କରିବା କଥା ସ୍ଥିର ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଭରଣସ୍ଥ ହିକେଟ କଣ୍ଢେଇଲ ବୋର୍ଡ ଏକ ଅତି ସମ୍ମାନଜନକ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ଓ ଏହାର ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ପଦଟି ସେଇପରି ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦା-ସମ୍ପନ୍ନ । ଏ ପଦଟି ଲାଭ କରି ଏକା ଭୈରବବାରୁ ନୁହଁନ୍ତି, ସମସ୍ତ ଓଡ଼ିଶା ଗୌରବାନ୍ବିତ ହେବାର କଥା । କିନ୍ତୁ ନିଷ୍ଠୁର କାଳର କରାଳଗତି !! ମସ୍ତକରୁ ଭୈରବବାରୁ ନ ଫେରି ଫେରିଲା ତାଙ୍କର ମରଣସ୍ବର । ମସ୍ତକ ଅଲମ୍ବିକ ଖେଳ ଗୁଲିଥିବାବେଳେ ସେଇ ମସ୍ତକରେ ତାଙ୍କର ଦେହାନ୍ତ ହେଇଗଲା । ତାଙ୍କ ମୃତଦେହ ଓଡ଼ିଶା ମାଟି ସ୍ପର୍ଶ କଲପରେ ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କୁ ବାରବାଟୀ ଷ୍ଟାଡ଼ିୟମ ପରିସରକୁ ନିଆଗଲା । ସେଠି ଅଗଣିତ ଶୋକାକୁଳ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଶୋକଛୁଦ୍ରାସ ସହ ଶବ ଉପରେ ସଂଭ୍ରମତାର ସହ ପୂର୍ଣ୍ଣଗୁଚ୍ଛ ପ୍ରଦାନ ଶେଷ ହେଲା ପରେ ଏକ ବିରାଟ ଶବଯାତ୍ରାରେ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ବରୋଧି ନିଆଯାଇ ତାଙ୍କର ଶେଷକୃତ୍ୟ ସମାପନ କରାଗଲା । ମୁଁ ଏକାବେଳକେ ମୁଁ ସ୍ବମାଣ ହେଇପଡ଼ିଲି । ସବୁ ଜାଣି ଶୁଣି ବୁଝି ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ଯେମିତି କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନ ଥାଏ—କିଛି ଅବଧାରଣା କରିପାରୁ ନ ଥାଏ ।

ସେଇ ଭୈରବ ଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି

ତତ୍କାଳୀନ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ପାଟନା ସେନ୍ଟେଟେରିଏଟ୍ରେ ଗୁଜରି କରୁଥିବା ବେଳଠାରୁ ସିଏ ଥିଲେ ଏକ ପରିଚିତ ନାମ । ଉଣେଇଶିଶହ ଛତିଶ ମସିହା ଏପ୍ରିଲରେ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେଲା । ଓଡ଼ିଶା ସେନ୍ଟେଟେରିଏଟ୍ରେ ଜଣେ କର୍ମଗୁଣୀ ଭାବେ ଭୈରବବାରୁ କଟକ ଆସିଥିଲେ । ଏ କଥାଟି ଏଠି ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ନୂତନ ଓଡ଼ିଶା ସେନ୍ଟେଟେରିଏଟ୍ରେ ପ୍ରଥମ ଫାଇନାନ୍ସ ସେନ୍ଟେଟେରୀ ବା ଅର୍ଥସଚିବ ଥିଲେ ଭୈରବବାରୁଙ୍କ ପିତୃବ୍ୟ (ଦାଦା) ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନିଶାମଣି ମହାନ୍ତି । ସେବେଳରେ ଏଇ ସବୁ ସେନ୍ଟେଟେରୀ ପଦସମାନଙ୍କରେ ଆଇ.ସି.ଏସ୍. ଅଫିସରମାନେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଉଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ନିଶାମଣିବାରୁ ଆଇ.ସି.ଏସ୍. ନ ଥିଲେ କି ଡେପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ନ ଥିଲେ । ସେ

ସାଧାରଣ ସେନ୍ଦେରେଇଏଟ୍ କର୍ମଗୁଣ ପଦରୁ ତାଙ୍କ କର୍ମ-ନୈମିତ୍ତିକ ସମ୍ମାନଜନକ ପୁରସ୍କାର ସ୍ବରୂପ ସଚିବାଳୟର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଆସନ ସଚିବ ପଦକୁ ଉନ୍ମୀତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଶା ଆସିଲେ, ଯାହା ସଚିବତର ଦେଖାଯାଏନା । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ପାଇଁ ଏହା ଏକ ବିରଳ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଓ ଏଥିପାଇଁ ସେ ସମସ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ପୁଣ୍ୟ ଓ ନମସ୍ୟ ହୋଇପାରିଥିଲେ ବୋଲି କହିଲେ ଭୁଲ୍ ହେବ ନାହିଁ । ସେଇପରି ଏକଥା ଏଠି ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ, ଅର୍ଥ ସଚିବ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଭ୍ରାତୃଷ୍ଣୁ ଭୈରବବାରୁ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ଛାଡ଼ି ମସିହାରେ, ଯେତେବେଳେ ଖଦଡ଼ ନାଁ ଶୁଣିଲେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ହେଉଥିଲା, ସେତେବେଳେ ସେ ସେଇ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଚାକିରି କରି ଖଦଡ଼ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧୁଥିଲେ । ଖାଲି ପିନ୍ଧୁଥିଲେ ନୁହେଁ, ସେଇ ଖଦଡ଼ ଧୋତି ପଞ୍ଜାବ ପିନ୍ଧି ଅଟିଥିଲେ—ପୁଣି ସେନ୍ଦେରେଇଏଟ୍ ଅଟିଥିଲେ (ଯେଉଁଠି ଶ୍ରେତାଙ୍କ ଅଟିସରମାନଙ୍କ ଆତଯାତ ଲାଗିରହିଥାଏ ।) ଯାଉଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ନିଃସନ୍ଦେହରେ ଇଂରେଜ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ବିଷଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼ୁଥିବେ । କିନ୍ତୁ ସେଇଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର କୌଣସି ଚିନ୍ତା ନ ଥିଲା ।

ସେନ୍ଦେରେଇଏଟ୍ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଲା ପରେ ଦେଖାଗଲା, ଆମ ଓଡ଼ିଶା ସେନ୍ଦେରେଇଏଟ୍ରେ ଦକ୍ଷିଣଭାରତୀୟ ଓ ବଙ୍ଗବାସୀ କର୍ମଗୁଣଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଓଡ଼ିଆ କର୍ମଗୁଣଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କମ୍ । ଏଥିରେ ଦୁଃଖ କରିବାର କିଛି ଅବସର ନ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ତ ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ସବୁ ପ୍ରଦେଶର ବିଶେଷ ପ୍ରସାର ଦୃଷ୍ଟିପାତ୍ର ଥିଲା । ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ଥାନ ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଏଇପରି ଅନଗ୍ରସର ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବେଙ୍ଗଲ ଓ ମାଦ୍ରାସ (ଉତ୍ତର ତାମିଲ ଓ ତେଲୁଗୁଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ) ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଅଗ୍ରସର ଥିଲେ ଓ ଏଇ ସୁଯୋଗରେ ସେମାନେ ଦକ୍ଷିଣ ଆରମ୍ଭ କରି ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାରୀ ସଂସ୍ଥାମାନଙ୍କରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଉଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରାୟତଃ କୌଣସି ବାଧାବନ୍ଧନ ନ ଥିଲା ।... ସେନ୍ଦେରେଇଏଟ୍ ଆସିବା ପରେ ପରେ ଭୈରବବାରୁ ଆପେ ଆପେ ବାରିହେଇ ପଡ଼ିଲେ । ତାଙ୍କର ଖଦଡ଼ ପୋଷାକ ସହଜ ତାଙ୍କର ବୌଦ୍ଧିକ ବୋଧଧର୍ମ ହିଁ ତାଙ୍କୁ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜଣେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସମ୍ମାନର ପାତ୍ର ରୂପେ ପରିଚିତ କରାଇ ଦେଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ କଟକ ବିନୋଦବିହାରୀ ଠାରେ ଆମେ କେତେଜଣଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ଭାରତୀୟ ପ୍ରାପିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ଏଇ କ୍ଳବ ଆନୁକୂଳରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ତାତ୍ତ୍ଵଗୋଲର ବାର୍ଷିକ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ନିୟମିତ ଭାବେ ଚାଲୁଥିଲା । ସେ ବର୍ଷ ଦେଖାଗଲା ଯେ, ସେନ୍ଦେରେଇଏଟ୍ ବ୍ରିଟିଶ୍ କ୍ଳବ, ଭାରତୀୟ ଟୁର୍ଣ୍ଣାମେଣ୍ଟରେ ଯୋଗ ଦେଇଛନ୍ତି ଓ

ସେନେଟେରିଏଟ୍ ଟ୍ରିକ୍ କ୍ଲବର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ୟୋଗୀ ହେଉଛନ୍ତି ଶ୍ରୀ ଭୈରବ ଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି । ମୋର ପରମ ସୌଭାଗ୍ୟ ଯେ, ଏପରି ଜଣେ ମହନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହୃଦ ପରିଚୟଲାଭ କରିବା ସହ କିଛି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସାନ୍ନ୍ଦର୍ଭ ଲାଭ କରିପାରିଥିଲି ଓ ଏଇ ଆନ୍ତରିକତା ଅଣଗୁଳିଣ/ଗୁଳିଣ ମସିହାଠାରୁ ଉଣେଇଶିଶହ ଅଣୀ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅସ୍ପୃଶ୍ଯ ରହିପାରିଥିଲା । …ଉଣେଇଶି ଶହ ବୟାଳିଶ ଲୁରତ ଗୁଡ଼ ଆନ୍ଦୋଳନ । ଦେଖାଗଲା ଭୈରବବାରୁ ଗୁଳିଗିରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେଇ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ-ଦେଇଛନ୍ତି । ସେଦିନ ମୁଁ ଅଫିସ୍ରେ ବସିଥାଏ—ଜଣେ ଲୋକ ହାତରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଲିଆ କାଗଜ ଆଣି ମତେ ଧରାଇଦେଲା । କାଗଜଟି ଇଂରାଜୀରେ ଭୈରବବାରୁଙ୍କ ହାତଲେଖା । ଲମ୍ବା କାଗଜଟିରେ ସେ କାହିଁକି କେଉଁ ପରିସ୍ଥିତିରେ ସରକାରୀ ଗୁଳିଗି ତ୍ୟାଗକରି କଂଗ୍ରେସ ପରିଗୁଳିତ ବୟାଳିଶ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଇଛନ୍ତି, ତାର ଏକ ବିଶଦ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ହୁଏତ ଲିଆ ମେସିନ ପାଇନାହାଁନ୍ତି, ଆମ ଅଫିସରେ ଲିଆ ସରଞ୍ଜାମ ଅଛି ଜାଣି ମୋ’ ପାଖକୁ ଲେଖାଟି ପଠାଇଦେଇଛନ୍ତି । ଲେଖାଟି ତ ମୁଁ ପଢ଼ିଲି ଓ ଜାଣିଲି, ଭୈରବବାରୁ ତାଙ୍କର କର୍ମନିପୁଣତାର ସାଧନା ପାଇଁ ଏବେ ଏକ ବୃହତ୍ତର କ୍ଷେତ୍ର ବାଛି ନେଇଛନ୍ତି । ମନରେ କିଛିଟା ବିସ୍ମୟ ଓ କିଛିଟା ଆନନ୍ଦ—ଆଖି-କୋଣରେ ସେଇ ଆନନ୍ଦ ଜନିତ ଦୁଇଟୋପା ଅଶ୍ରୁ । ଭୈରବବାରୁଙ୍କ ଲେଖାର ଲିଆ କପି କରି ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇ ଦେଲି । ଆଉ ତାଙ୍କର ଇଂଲିଶ ଲେଖା କି ଚମତ୍କାର !!!

ଏହାପରେ ମୁଁ ବେଶ୍ କିଛି ବର୍ଷ କଟକ ସହରରେ ଅନୁପସ୍ଥିତ ଥିଲି । ତା’ ପରେ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଫେରିଲି, ସେତେବେଳକୁ ଭାରତ ସ୍ବାଧୀନ ହେଲାଣି । ମୋର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ମୁଁ ମୋ’ ଦେଶର ସ୍ବାଧୀନତା ଉତ୍ସବ ମୋର ପ୍ରିୟ ସହର କଟକରେ ଦେଖିପାରିଲି ନାହିଁ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ରହୁଥିଲି କଟକ ସହରଠାରୁ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚଶହ ମାଇଲରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଏକ ଘନ ଅରଣ୍ୟାବୃତ ଅଞ୍ଚଳରେ । ଅବଶ୍ୟ ସେତି ସାପ୍ତାହକ ହୁଦୀ ପତ୍ରିକାଟିଏ ପାଉଥିଲି । ଅଗଷ୍ଟ ପନ୍ଦରର ଦୁଇ ଦିନ ଦିନ ପରେ ସାପ୍ତାହକରୁ ପଢ଼ିଲି, ସେଦିନ କଟକ ସହରର ଅଧିବାସୀମାନେ ସମସ୍ତ ରାତି ଉଜାଗର । ଅତି ଉଲ୍ଲାସ ଓ ଆନନ୍ଦମୟ ପରିବେଶ ଭିତରେ ସ୍ବାଧୀନତା ଦିବସ ପାଳନ କରିଥିଲେ । ସ୍ବାଧୀନତା ଲାଭର କିଛିକାଳ ପରେ ମୁଁ ବିଜୟନଗର ରାୟପୁର୍ ଟ୍ରେନ୍ରେ କଟକ ଯାହା କଲି । ବାଟରେ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ମହାସମୁଦ୍ର ଷ୍ଟେସନରେ ବେଶ୍

କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ଗାଡ଼ି ଅଟକିଲା । ଟ୍ରେନରେ ଥାଇ ଦେଖିଲି, ଅଦୂରରେ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ବିଶିଷ୍ଟ କଂଗ୍ରେସ ନେତା ଓ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ରବିଶଙ୍କର ଶୁକ୍ଳାଙ୍କୁ ମହଣ ମହଣ ଜନସ୍ତ ଓଜନ ହୋଇପାରିବା ଭଳି ତରଳୁର ଗୋଟିଏ ପଲ୍ଲରେ ଠିଆ କରେଇ, ତରଳୁର ଅନ୍ୟ ପାଖରେ ମୁଣ୍ଡା ମୁଣ୍ଡା ରୂପା ରଖି ମରାଲପକ୍ଷୀ ପରି ଶୁକୁବର୍ଣ୍ଣ ଦିବ୍ୟ ତଥା ଦୀର୍ଘକାନ୍ତ ଶୁକ୍ଳ ମହାଶୟଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଓଜନର ରୌପ୍ୟ ପିଣ୍ଡ ଉପହାର ଦେଇ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା କରାଯାଉଛି । ପ୍ରକୃତରେ ଶୁକ୍ଳ ମହାଶୟ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ଜଣେ ଲୋକପ୍ରିୟ ପୁଜ୍ୟ ନେତା ଥିଲେ ।

ମୁଁ କଟକ ଫେରି କଟକ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ଅଫିସ୍‌ରେ ମୋର ସେଇ ପୁରୁଷଯୁକ୍ତି ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ପୁରୁଷ ବିଭାଗର ସିନିୟର କର୍ମଚାରୀ ରୂପେ ଯୋଗଦେଲି । ସେତେବେଳକୁ ଭୈରବବାବୁ ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନ ସଭାକୁ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ପୁରୁଷ ବିଭାଗରେ ଡେପୁଟି ମିନିଷ୍ଟର ପଦ ଅଳଂକୃତ କଲେଣି । ଦାୟିତ୍ବ ଗ୍ରହଣ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲା କଟକ ସହରର ରାସ୍ତାଘାଟ ଉପରେ । ରାଣୀହାଟ ପୋଲର ପ୍ରଶସ୍ତିକରଣ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପୋଲପାଖରୁ କଲେଜଛକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ସହରପଟେ ରାଣୀହାଟ ସ୍କୁଲପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ରାସ୍ତା ପିରୁ ଓ ପ୍ରଶସ୍ତି ହେବା ଯୋଜନା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ମୁଁ କଟକ ଫେରିବା ପରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ସାକ୍ଷାତ୍ ହେଲା—ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ମୋର ବଧାଇ ଜଣାଇଥିଲି । ହିନ୍ଦୁ ସିନେମା ପାଖରୁ ସହର ପଟକୁ କଟକ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ର ଗୋଟିଏ ଗୋଦମଘର ଓ ତତ୍ତ୍ୱାଳିନ୍ନ କିଛି ପଡ଼ିଆ ଜମି ଥିଲା । ଏଇ ସମୟରେ ସରକାରଙ୍କ ଓ୍ବାର୍ଡ଼ସ ‘ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟରୁ ଚିଠି ଆସିଲା ଯେ, ରାଣୀହାଟ ରାସ୍ତାର ଏଇ ଅଂଶଟିର ପ୍ରଶସ୍ତି କରଣ ପାଇଁ କଟକ ଜିଲ୍ଲା ବୋର୍ଡ଼ ରାଣୀହାଟସ୍ଥିତ ପଡ଼ିଆ ଜମିରୁ କିଛି ଅଂଶ ସରକାରଙ୍କୁ ହସ୍ତାନ୍ତର କରନ୍ତୁ ।

ଡେପୁଟି ମିନିଷ୍ଟର ଭୈରବ ବାବୁ

ଏଇ କାମଟି ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ର ପୁରୁଷବିଭାଗ ନିର୍ବାହ କରିବା କଥା । ସେଥିପାଇଁ ଫାଇଲ୍ ମୋ’ ପାଖକୁ ଆସିଲା । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୁଁ ଜମିର ମାପ ଚୁପ ଓ ଜିଲ୍ଲା ଇଞ୍ଜିନିୟରଙ୍କ ମତାମତ ପାଇଁ ଫାଇଲ୍ ପ୍ରସେସିଙ୍ଗ କର୍ମ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି । ସାଧାରଣତଃ କୌଣସି ଅଯଥା ବିଳମ୍ବ ନ କରି ଏ କାର୍ଯ୍ୟଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା ପାଇଁ ଓ ଜମି ହସ୍ତାନ୍ତର କରିବାକୁ ସାତ ଆଠ ଦିନ ସମୟ ଲାଗିବା କଥା । ସରକାରଙ୍କ ଚିଠି ଆସିବାର ଗୁରୁ ପାଞ୍ଚ ଦିନ ପରେ ମୁଁ ଅଫିସରେ ବସି କିଛି ଫାଇଲ୍ ଦେଖୁଛି, ହଠାତ୍ ଅନୁଭବ କଲି, ଅଫିସ୍ ଭିତରେ ଟିକେ ଚହଲ

ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଗଲା । କର୍ମଗୁଣମାନେ ଉଠି ଠିଆ ହୋଇଯାଉଛନ୍ତି—ସମସ୍ତଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ମୋ'ର ସିନ୍ଧୁ ଆଡ଼କୁ । ମୁଁ ଟିକେ ବୁଲିପଡ଼ି ଦେଖିଲି, ନିଜେ ଡେପୁଟି ମିନିଷ୍ଟର ଭୈରବବାରୁ ମୋ' ଚୌକର ଡାହାଣପଟକୁ ଲାଗି ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି—ତାଙ୍କ ହାତପାପୁଲଟି ମୋ' କାନ୍ଧ ଉପରେ । ମୁଁ ନମସ୍କାର ଭଙ୍ଗୀରେ ଉଠି ଠିଆ ହୋଇପଡ଼ିବା ବ୍ୟଗତ ଆଉ କିଛି କହିପାରିଲି ନାହିଁ କି କରିପାରିଲି ନାହିଁ । ବରଂ ସେ କହିଲେ—ବସ, ତୁମେ ବସ । ମୁଁ ଏଇ ଚୌକୀରେ ବସୁଛି । …ଏତିକି କହି ଗୋଟିଏ ଚୌକି ଟାଣି ଆଣି ବସିଲେ । ରାଜ୍ୟର ଜଣେ ଡେପୁଟି ମିନିଷ୍ଟର ଆମ ଅଫିସକୁ ଆସି ମୋ' ପାଖରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଚେୟାରରେ ବସିବେ, ଏକଥା ମୁଁ ଆଦୌ କଲ୍ପନା କରିପାରୁ ନ ଥାଏ । ଅଫିସ ଭିତରକୁ ଚାଲି ଦେଖିଲି, ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ ବିସ୍ମୟଭରା କିଛି ଆନନ୍ଦର ପ୍ରଲେପ । ଭୈରବବାରୁ କହିଲେ—ଏଇ ତ, କିଛିଦିନ ପୁଞ୍ଜୁ ମୁଁ ତମରମାନଙ୍କ ପରି ଗୋଟିଏ ଅଫିସରେ ବସି କାମ କରୁଥିଲି । ଆଉ ତୁମେ ଏଠି ମତେ ଦେଖି ଅଜୁଆରେ ପଡ଼ିଯାଉଛ କାହିଁକି ? ମତେ କୁହ, ଆମ ଚିଠିର ଉତ୍ତର କେବେ ମିଳିବ ? …ମୁଁ କହିଲି—ଏଇ ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ଭିତରେ । …ସେ କହିଲେ—ନାହିଁ, ଦୁଇଦିନ ନୁହେଁ, ଆଜି । ଆଜି ମୁଁ ପାଇପାରିବି ? …ଟିକେ ଚିନ୍ତା କରି ମୋର ସମ୍ମତ ଜଣାଇଲି । ଟିକେ ହସି ମୋ' ପିଠି ଆପୁଡ଼େଇ ଦେଇ କହିଲେ—ବେଗ୍, ମୁଁ ଯାଉଛି । କେତେବେଳେ ତମର ଚିଠି ମିଳିପାରିବ ? ଉତ୍ତରରେ କହିଲି—ପାଞ୍ଚଟା ଭିତରେ । …ସେ ଉଠିଲେ ଓ ସମସ୍ତଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯୋଡ଼ହସ୍ତ କରି ଚାଲିଗଲେ । ହଁ, ସେଇଦିନ ପାଞ୍ଚଟା ପୁଞ୍ଜୁ ଓଁକାର ଉପାର୍ଟମେଣ୍ଟର ଜଣେ କର୍ମଚାରୀ ଆସି ଆମଠୁ ଚିଠି ନେଇଗଲେ । …ଆଜି ଏଇ ମହାନ ବ୍ୟକ୍ତିଟି ପରଲୋକଗତ । ଆଜି ଏତେଦିନ ପରେ ବି ମୁଁ କଲ୍ପନା କରିପାରୁ ନାହିଁ ଯେ, ଜଣେ ମନ୍ତ୍ରୀ, ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ନୁହେଁ, ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସେବା ପାଇଁ ସାମାନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଇଣ୍ଡିଷ୍ଟ୍ରିଆଲ କର୍ମଚାରୀ ପାଖରେ ଆସି ଠିଆହେବେ । ଏହା ଏକ ବିରଳ ଅଦ୍ଭୁତାୟ ଘଟଣା ଓ ଏହାର ଉଦାହରଣ ଅନ୍ୟ କୁହାଯି ନାହିଁ ।

ବାରବାଟି ଷ୍ଟାଡ଼ିୟମ ନିର୍ମାଣ

ଏହାପରେ ଭୈରବବାରୁଙ୍କ ଜାତୀୟ କଟକ ସହରରେ ଖେଳିଗଲା । ରାଣୀହାଟ ପୋଲ ଓ ତତ୍ସମ୍ବଲଗ୍ନ ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ବର ରସ୍ତାସବୁର ସଂପ୍ରସାରଣ, ଛନ୍ଦବଜାର ପୋଲର ସଂପ୍ରସାରଣ ଓ ଏଇ ପୋଲଠାରୁ ଜାଗାସ୍ବ ରାଜପଥ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ

କେନାଲ ବନ୍ଦର ଉନ୍ନତି-ସାଧନ, କଟକରଣୀ ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ସମସ୍ତ ରାସ୍ତାର ଉନ୍ନତି-
 ସାଧନ, ବାରବାଟୀ ଷ୍ଟାଡ଼ିୟମ ନିର୍ମାଣ । ଷ୍ଟାଡ଼ିୟମ ସଂଯୁକ୍ତ ଏକ ବିଶ୍ରାଣ୍ଟି କମି
 ଉପରେ ବିବାହ, ଆଦି ଉତ୍ସବ ସବୁ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେବା ପାଇଁ କଚେନ୍, ତାଇନଂହଲ୍
 ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ କର୍ମ ପାଇଁ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ତାଙ୍କର ଏକ ଅମର କାର୍ତ୍ତି ।
 ପୁଣି ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ଅଲମ୍ପିକ ବା ବର୍ତ୍ତମାନର ନେସନାଲ ଗେମ୍ସ ତାଙ୍କର ଉଦ୍ୟମରେ
 ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାର ବାରବାଟୀ ଷ୍ଟାଡ଼ିୟମରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା ।
 ମାରାଥନ୍ ରେସ୍ ନାଁ ଆମେ ଶୁଣିଥିଲୁ ମାତ୍ର । କିନ୍ତୁ ନେସନାଲ ଗେମ୍ରେ
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖିଲୁ । ଏଇ ମାରାଥନ ରେସ ପାଇଁ ଛଅବକାର କେନାଲ ବନ୍ଦର
 ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରାହେଇଥିଲା । ପୁଣି ଦେଖିଲୁ, ପ୍ଲାଇଙ୍ଗିଙ୍ଗ୍ ମିଲ୍‌ଖାସିଂଙ୍କ
 ରୋମାଞ୍ଚକର ଗୁରିଶହ ମିଟର ଦୌଡ଼ । ଷ୍ଟାଡ଼ିୟମରେ ପୁଣି ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା
 ସନ୍ତୋଷଚନ୍ଦ୍ର ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ଖେଳ । ଘର୍ବଦନ ଧରି ଅନୁଷ୍ଠିତ ଏଇ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ
 ଆମେ ଭରତର ସବୁ ରାଜ୍ୟର ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ଖେଳ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲୁ ।
 ଓଡ଼ିଶା ସେମିଟାଇନାଲକୁ ଉନ୍ମୀତ ହୋଇ ବଙ୍ଗଳା ସହୃଦ ଖେଳି ପରାଜିତ
 ହେଲା । ପୁଣି ଭୈରବବାବୁଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ଏକ ଇଂରାଜି ଟେଷ୍ଟ
 କ୍ରିକେଟ ଦଳ ବାରବାଟୀ ଷ୍ଟାଡ଼ିୟମରେ ପୁରୀସ୍ଥଳ କ୍ରିକେଟ ଦଳ ସହୃଦ ଏକ
 ଆଞ୍ଚଳିକ ମ୍ୟାଚ ଖେଳିଥିଲେ । ଓଃ, ଆମ କ୍ରିଡ଼ାପ୍ରେମୀମାନଙ୍କ ମନରେ କି ଆନନ୍ଦ,
 କି ଉନ୍ମାଦନା ! ଇଂଲଣ୍ଡ ଦଳରେ ତାଙ୍କର ଜଣେ ପ୍ରକ୍ତିଷ୍ଟ ବ୍ୟାଟ୍‌ସମ୍ୟାନ୍
 ଡ୍ଫ୍ଲାଇଙ୍ଗଟନ୍ ଆସିଆ'ନ୍ତି । ଖେଳରେ ସିଏ ତ ବଲ୍ ପରେ ବଲ୍ ବାଉଣ୍ଡରିକୁ
 ପଠାଉଥା'ନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସେଇ ଖେଳ ଅବସରରେ ବିଭିନ୍ନ କୌତୂହଳ ସୃଷ୍ଟି କରି
 ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ହର୍ଷ ଆନନ୍ଦରେ ମଜ୍ଜାଇ ରଖିଥା'ନ୍ତି । ସେ ବର୍ଷ ରୁଷିଆର
 ଫୁଟ୍‌ବଲଟିମ ଅଲମ୍ପିକରେ ଯୋଗଦେବା ପଥରେ କଟକ ଠାରେ ଭରତ ଏକାଦଶ
 ସହୃଦ ଏକ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ଖେଳ ଭୈରବବାବୁଙ୍କ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ
 ହେଇଥିଲା । ପ୍ରଥମାଦ୍ରେ ରୁଷିଆ ଗୋଟିଏ ଗୋଲ୍ ପଛରେ ଥାଇ ଦ୍ଵିତୀୟାଦ୍ରେ
 ତଳି ଏକ ବ୍ୟବଧାନରେ ବିଜୟୀ ହୋଇଥିଲା । କିଏ ତା ଜାଣିଥିଲା ସେ ବର୍ଷ
 ଲରଣ୍ଡାୟ କ୍ରିକେଟ କଂଟ୍ରୋଲବୋର୍ଡ଼ର ନିର୍ବାଚିତ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ଶ୍ରୀ ଭୈରବ ଚନ୍ଦ୍ର
 ମହାନ୍ତି କ୍ରିକେଟବୋର୍ଡ଼ର କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଶା ତଥା
 ଭରତର ଅଗଣିତ କ୍ରିଡ଼ାପ୍ରେମୀମାନଙ୍କୁ ଶୋକସାଗରରେ ଭସାଇ ଏମିତି
 ଅବେଳରେ ପରପାଶକୁ ଗୁଲିଯିବେ !!

କଟକ ରସଗୋଲ ଓ କଲିକତା ରସଗୋଲ

କି ଲକ୍ଷ୍ୟ, କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନେଇ ଏଇ ରଚନାଟିର ଉପସ୍ଥାପନା କରାଯାଇଛି, ସେ କଥା ତ ପ୍ରାକ୍‌କଥନରେ କୁହାଯାଇଛି । ତଥାପି ବେଳେବେଳେ ମନରେ ଆଶଙ୍କା ହୁଏ, କୋଉଠି କିଛି ଭୁଲ୍ ଭ୍ରାନ୍ତି ରହିଯାଇଛି କି ? ପ୍ରାୟଶ୍ଚୟ ଶୂରଶୀଘ୍ର ଭୈରବବାବୁଙ୍କ ଉପାଖ୍ୟାନର ତ ସମାପ୍ତି ଦର୍ଶିବ । ତଥାପି ଏବେ ଯେଉଁ ବିଷୟଟିର ଅବତାରଣା କରାଯାଇଛି, ସେଥିସହଜ ଭୈରବବାବୁ କିଛିମାତ୍ରାରେ ଜଡ଼ିତ ଥିଲେ । କଲିକତାର ଦୁଇଟି ବଙ୍ଗ ଦମ୍ପତି ଆସି ଭୈରବବାବୁଙ୍କର ଅତିଥି ହୋଇଥା'ନ୍ତି । ସେ ଦିନ ମୁଁ ଭୈରବବାବୁଙ୍କ ପାଖରେ ଥାଏ । ଭୈରବବାବୁ ମତେ କହିଲେ—“କଲିକତାରୁ ଏମାନେ ଆସିବନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ରସଗୋଲ ଖାଲି ଭରତ ନୁହେଁ, ଭରତ ବାହାରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଛି । ତମେ ତ ବାଲୁବଜାର ଅଞ୍ଚଳରେ ରହୁଛ, ଯେଉଁଠି ରଙ୍ଗିଆ ଦୋକାନ ପ୍ରଭୃତି ଭଲ ମିଠା ଦୋକାନ ଅଛି । ତମେ କୁହ ଏମାନଙ୍କୁ ଆମେ କି ମିଠା ଖୁଆଇବା ? ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ ପାଟନାରେ ରହି ମୁଁ ଏ ସବୁ ଭୁଲି ଯାଇଛି” ।...ମୁଁ କହିଲି, ଏକଥା ଠିକ୍ ଯେ ସେମାନଙ୍କର କଲିକତା ରସଗୋଲରୁ ନାଁ ତାକୁ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଆମ କଟକ ସହର କଲେଜରୁ ବାହାରି ଯାହୁ ଦୋକାନ, ଆମ ବାଲୁବଜାରର ରଙ୍ଗିଆ ଦୋକାନର ରସଗୋଲ, କ୍ଷୀରମୋହନ ବା ରାଜଭୋଗ, ପୁଣି ହାଇକୋର୍ଟ ପାଖ ଗୋବିନ୍ଦ ସାହୁଙ୍କ ଦୋକାନର ସ୍ଥଳି ରସଗୋଲର ପରିଚୟ ଆପଣମାନଙ୍କର ଅତିଥି ନିଶ୍ଚୟ ପାଇ ନାହାନ୍ତି । ମୁଁ ଏ ଭାଲିକା କରି ଦେଉଛି । ଆପଣ ରଙ୍ଗିଆ ଦୋକାନରୁ ଏ ମିଠା ମଗେଇ ଆଣନ୍ତୁ ।...ଭୈରବବାବୁ ଟିକେ ହସି ଲୋକ ପଠାଇଲେ । ଏହାର କିଛିଦିନ ପରେ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ସହଜ ଭେଟହେଲା, ଭୈରବବାବୁ ଅତି ଖୋଲାମନରେ ମତେ ଚହଲେ—“ତୁମ କଥା ଠିକ୍ । ଆମ ଏଠିକା ଛେନା-ଜିନିଷ ବିଶେଷତଃ ରସଗୋଲ ରାଜଭୋଗର ପ୍ରଶଂସା ସେମାନେ ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ କରିଯାଉଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ କଥାରୁ ମୁଁ ଜାଣିଲି, କଲିକତା ରସଗୋଲ ଅପେକ୍ଷା ଆମର ଏଠିକା ରସଗୋଲକୁ ସେମାନେ ବେଶୀ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି ।”

ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟର କନ୍ୟାଦନ୍ତୀ ଖ୍ୟାତ

ଲେଖକ ଭରତୀୟ ବଙ୍ଗାଳୀ ନୀରଦ ଚୌଧୁରୀ

ଯେଉଁ ପ୍ରସଙ୍ଗଟିର ଅବତାରଣା ମୁଁ ଏଠି କରିବାକୁ ଯାଉଛି, ଉପରୋକ୍ତ ଦଟଣାଟି ତା'ର ଉପନ୍ୟାସମଣିକା ମାତ୍ର । ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗଟି ହେଲା—ଏହାର କିଛି

କାଳ ପରେ ମୁଁ ଇଲ୍‌ଷ୍ଟ୍ରେଟେଡ୍ ଉଇକ୍ଲି ପତ୍ରିକାରୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନାରଦ ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ଏକ ରଚନା ପଢ଼ିଲି ।...ଦୀର୍ଘକାଳ ଧରି ବିଲଭର ଅକ୍ସଫୋର୍ଡ଼ ଠାରେ ସେକ୍ସାକୃତ ନିବାସିତ ଜୀବନଯାପନକାରୀ ପ୍ରଥାସିଦ୍ଧ ଭାରତୀୟ ଭବମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରାବକତାର ନିମ୍ନୁକ ବଜାସନ୍ତାନ ନାରଦ ଚୌଧୁରୀ ତାଙ୍କର ଏଇ ରଚନାରେ ଭାରତୀୟ ଭେଜନ ପଦ୍ଧତିକୁ ଉତ୍ତମ କଲା ଓ ବିଜ୍ଞାନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । “କ୍ଲାଇଭ୍ ଅଫ୍ ଇଣ୍ଡିଆ”, “ପ୍ୟାସେଜ ଟୁ ଇଂଲଣ୍ଡ” ଓ “ଅଟୋ ବାୟୋଗ୍ରାଫୀ ଅଫ୍ ଆନ୍ ଅନ୍‌ନୋନ ଇଣ୍ଡିଆନ୍” ପ୍ରଭୃତି ମହାର୍ଘ ସୁପ୍ରକସ୍ତର ଲେଖକ ଉପରେକ୍ତ ରଚନାଟିରେ ଭାରତୀୟ ଖାଦ୍ୟ ଓ ଭେଜନର ସ୍ବାଦ ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କର ଏକ ବିଶ୍ଳେଷଣାତ୍ମକ ଆଲୋଚନା ଉପସ୍ଥାପନା କରିଛନ୍ତି ।

ଛେନା ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦୁର୍ଗ୍ଧ ଉପକରଣରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ବଜାଲୀମାନଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟ ତଥା ଅତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ରସଗୋଲା, ସନ୍ଦେଶ ଓ ଅନ୍ୟ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ସବୁର ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉତ୍ଥାପନ କରି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚୌଧୁରୀ କହିଛନ୍ତି—ଏସବୁ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ବଜା ସହରମାନଙ୍କରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ହାୟ, ଛେନା ଓ ଦୁର୍ଗ୍ଧ ଉପାଦାନରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମିଷ୍ଟାନ୍ନର ଏକ ପୀଠସ୍ଥଳୀ ରୂପେ ବଙ୍ଗଦେଶର ପଡ଼ୋଶୀ ରାଜ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା—ବିଶେଷତଃ ଉପକୂଳ ଓଡ଼ିଶାର କଟକ, ପୁରୀ ଓ ବାଲେଶ୍ବର ଯେ ବହୁକାଳରୁ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ, ତା’ର ସୂଚନା ନାରଦବାବୁଙ୍କ ଲେଖାମଧ୍ୟରେ କୁହାଯି ଦୃଷ୍ଟି-ଗୋଚର ହେଲା ନାହିଁ କାହିଁକି ? ବିଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଓଡ଼ିଶା ଓ ବଙ୍ଗ ଦେଶର ସମ୍ପର୍କ ସୁନିବିଡ଼ । କଟକ ସହରରେ ବହୁକାଳରୁ ବହୁ ପଦସ୍ଥ ବଙ୍ଗୀୟ ପରିବାର ବସବାସ କରି ରହିଆସୁଛନ୍ତି । ପୁଣି ଏକଥା ଠିକ୍ ଯେ, ପ୍ରାୟ ପ୍ରଷ୍ଟ ଦଶକର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଭିନ୍ନ କର୍ମ ଉପଲକ୍ଷେ କଲିକତାରୁ ବହୁ ବିଶିଷ୍ଟ ବଜାଲୀବାବୁମାନେ ଶନିବାର ହାଉଡ଼ାଡ଼ା—ପୁରୀ ଏକ୍ସପ୍ରେସରେ ପ୍ରାତଃକାଳରେ କଟକରେ ପହଞ୍ଚି ପାର୍କ ଛକ ନିକଟସ୍ଥ ଦେ’ଜ୍ ହୋଟେଲରେ ରହି ହୋଟେଲର ପାତକ ବାମଦେବ ନନା ହାତରୁ ରୋଷା ମାଛର ଝୋଲ ଓ ରଙ୍ଗିଆ, ବାଣ୍ଟିଆ ସାନ୍ଥୁ ଆଦି ଚୁନିଯାଏ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ସମ୍ରାଟମାନଙ୍କ ହାତର ରସଗୋଲା ଓ ଅନ୍ୟ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଭେଜନ କରି ପରିତୃପ୍ତ ଚିତ୍ତରେ ରବିବାର ଏକ୍ସପ୍ରେସରେ କଲିକତା ଫେରିଯାଉଥିଲେ । ଅଥଚ ଏହାର ପ୍ରଗତି ନାରଦବାବୁଙ୍କ ଲେଖନୀର ସୀମାସ୍ପର୍ଶ କରିପାରିଲା ନାହିଁ ।...ହଁ, କଲିକତା ରସଗୋଲା ଓ କଟକ ରସଗୋଲା । ଏ ଦୁଇ ରସଗୋଲା ମଧ୍ୟରେ କିଛି ତଫାତ୍ ଅଛି କି ? ନିଶ୍ଚୟ ଅଛି । ଏଇ ତଫାତକୁ ପ୍ରତିପାଦିତ କରିବା ପାଇଁ କୌଣସି ରସାୟନିକ ପ୍ରତିଯୁଗ୍ମ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଅଛି ସାମାନ୍ୟ ଶାଗରିକ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା । କଲିକତାର ଏକ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଭଣ୍ଡାରର ଗୋଟିଏ

ରସଗୋଲ୍ଲା ଆଣି ଖା'ନ୍ତୁ । ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ରସଗୋଲ୍ଲା ଏକ ନରମ ପଦାର୍ଥ । କଲିକତାର ସେଇ ଶୁଭ୍ର ସୁନ୍ଦର ରସଗୋଲ୍ଲାଟିକୁ ପାଟିରେ ଦେଇ ଖାଇବାର ଉପହାସ କଲେ ଆପଣଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚୟ ଦାନ୍ତର କଣ୍ଡୁ, ମାନେ ସାମାନ୍ୟ କଣ୍ଡୁ କସରତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ—ମନେରଖନ୍ତୁ, ସାମାନ୍ୟ କଣ୍ଡୁ କସରତ ! ତା'ପରେ ରସଗୋଲ୍ଲାଟି ଆପେ ଆପେ ଏହାର ଅତୁଳନାୟ ସ୍ବାଦ ସହଜ ଆପଣଙ୍କ ଉଦରସ୍ଥ ହେଇଯିବ ।……କିନ୍ତୁ କଟକ ରସଗୋଲ୍ଲା ! (ମୁଁ କଟକର ବର୍ତ୍ତମାନର ରସଗୋଲ୍ଲା କଥା କହୁନି, କହୁଚି ପ୍ରାୟ ଚାଲିଗ ବର୍ଷ ତଳର ରସଗୋଲ୍ଲା କଥା) ସେହପରି ଆପଣ କଟକ ରସଗୋଲ୍ଲା ଗୋଟିଏ ପାଟିକି ନିଅନ୍ତୁ । ନା, ଏ ରସଗୋଲ୍ଲା ପାଇଁ ଦାନ୍ତର ସାମାନ୍ୟତମ କସରତର ବି ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ । କେବଳ ତଳ ଉପର ଦୁଇ ପାଟିର ସ୍ବାଭାବିକ ଉପଡ଼ ଗୁପ । ବାସ ! ରସଗୋଲ୍ଲାଟି ସେମିତି ତାର ଅଭାବନାୟ ସ୍ବାଦ ସହଜ ଆପଣଙ୍କ ଉଦରସ୍ଥ ହେଇଯିବ । ଏଇଥିରୁ ଏକଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷମାନ ହେଉଛି ଯେ, କଟକର ରସଗୋଲ୍ଲା ପଡ଼ୋଶୀ କଲିକତା ରସଗୋଲ୍ଲା ପରି ଏକ ସମ୍ମାନଜନକ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ରହୁଛି । ଏକଥା ଏଇଠି କହୁରଖେ, କଲିକତାର ରସଗୋଲ୍ଲା ପ୍ରାୟ ମଇଁଷି କ୍ଷୀରରେ ତିଆରି । ସେଥିପାଇଁ ଟିକେ ଟାଣ ଓ ଖରଖର । କିନ୍ତୁ କଟକ ରସଗୋଲ୍ଲା ପ୍ରାୟ ଗୋଦୁଗ୍ଧରେ ତିଆରି, ସେଥି-ପାଇଁ କଅଁଳ ଓ ଘୁର୍ଘୁର୍ । କଟକର ଛେନାଗଜାର ପଟାନ୍ତର ଏ ଭୂ-ଭରତରେ ନାହିଁ । ଛେନାଜାତ ଏଇ ମିଷ୍ଟାନ୍ନଟିର ଆକାର ହେଉଛି ବର୍ଗାକାର । କିନ୍ତୁ ଏହାର ପ୍ରସ୍ତୁତ ପ୍ରଣାଳୀ ଏପରି ଯେ, ଏହା ରସଗୋଲ୍ଲା ପରି ଶୁଭ୍ର ନୁହେଁ, ଏହାର ରଙ୍ଗ ଉପଡ଼ ବାଦାମୀ । ମଝିରୁ ଭାଙ୍ଗିଦେଲେ ମଧୁକୋଷ ପରି ଭିତରେ ମୋଟା ଶିର ବାନ୍ଧ ରହୁଥାଏ । ସ୍ବାଦ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବାସ୍ତବରେ ଏହା ଅତୁଳନାୟ । କେବଳ ଓଡ଼ିଶା ଛଡ଼ା ଭାରତର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରାନ୍ତରେ ଛେନାଗଜା ପାଇବେ ନାହିଁ । ଅଥଚ ସେଦିନ ଆମ ପାଲ୍ଲୀମେଣ୍ଟ ସଦସ୍ୟମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିନିଧି ଦଳ ଏକ ସୌଜନ୍ୟମୂଳକ ଭ୍ରମଣରେ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟକୁ ଆସି ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଆ'ନ୍ତ୍ର ଜିନ୍ଦା ବନ୍ଦୀ ରାୟ । ପ୍ରତିନିଧି ଦଳଙ୍କ ସମ୍ମାନରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ରାଜନୀୟ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ ଅବସରରେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଜିନ୍ଦା ରାୟ ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ରୌପ୍ୟଥାଳି-ପୁର୍ଣ୍ଣ ରସଗୋଲ୍ଲା ଆଗେଇଦେଇ କହଲେ—“ହୁସୁରୁ ଇଟ୍ ଇଜ୍ ରସଗୋଲ୍ଲା—ବେଙ୍ଗଲସ ଗିଫ୍ଟ ଟୁ ଇଣ୍ଡିଆ !”... ଏ କାହାଣୀଟି ଶୁଣି ମୋ ମନରେ ଏମିତି ଗୋଟିଏ ଚିନ୍ତନୀୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ଯେ, ଯଦି ଏହପରି ଏକ ସମ୍ମାନିତ ପ୍ରତିନିଧିଦଳ ଓଡ଼ିଶା ଆସିବେ, ତେବେ ସେମାନଙ୍କ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ପାଇଁ ଇଙ୍ଗିଷ୍ଟ ଭୋଜି ଆସରରେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଆଭିଜାତ୍ୟ-

ସମ୍ପନ୍ନ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ରସଗୋଲ, କ୍ଷୀରମୋହନ, ଛେନାଗଜା ଓ ଛେନା ପୋଡ଼ିପିଠା ସବୁର ଯଥୋଚିତ ସମ୍ମାନଜନକ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରି କେହି ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଏସବୁ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ସେମାନଙ୍କୁ ପରିବେଷଣ କରିବେ କି ?... ବୋଧହୁଏ ନୁହେଁ । ଆମମାନଙ୍କର ଏଇ ସ୍ଥାନସ୍ଥାନୀୟତାର ଅନୁଚିନ୍ତାରୁ “କିଏ କାହାର” ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ରରେ (ମୁଁ ଏହାର ଲେଖକ ଥିଲି) ମୁଁ କଟକ ସହରର ଏଇ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଓ ଏହାର ଉତ୍କର୍ଷ ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥିଲି । ଚଳଚ୍ଚିତ୍ରଟି ବୋଧହୁଏ ଯେଇ ଷଷ୍ଠ ଦଶକରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଏ ଭିତରେ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର କଥାଟି ମୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଭୁଲିଯାଇଥିଲି । ଏଇ ନିକଟରେ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ରଟି ଦୂରଦର୍ଶନରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଲା । ସେଥିରେ ଦେଖିଲି, କଟକ ରଙ୍ଗିଆ ଦୋକାନ ରସଗୋଲର ଏକ ଆମୋଦପୁର୍ଣ୍ଣ ଆଲୋଚନା ଗୋଟିଏ ଦୃଶ୍ୟରେ ମୁଁ କରିଛି । ଏତକ କରିପାରିଛି ବୋଲି ନିଶ୍ଚୟ କିଛି ଆତ୍ମସନ୍ତୋଷ ମୋ ମନରେ ଆସିଲା । ନିରପେକ୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନାରୁ ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରିବେ ଯେ, ବଙ୍ଗଦେଶ ପରି ଓଡ଼ିଶାରେ ଏକ ଅତି ଉଚ୍ଚମାନର ଛେନାଜାତ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ରହିଛି । ସେଥିପାଇଁ ରସଗୋଲ ମିଠା ସମ୍ପର୍କରେ ସମ୍ମାନନୀୟ ଲେଖକ ଶ୍ରୀ ନୀରଦ ଚୌଧୁରୀ ଓ ପୁରୀ ନେତା ଡକ୍ଟର ବିଧାନ ରାୟ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଯେଉଁ ନିମ୍ନସ୍ଥାନରେ ନେଇ ରଖିଛନ୍ତି, ତାର ପ୍ରତିବାଦ ମାତ୍ର ଏଇ କେଇପଦ କଥାରେ କଣ ବା କରିହେବ ? କେବଳ ଏଇ ପ୍ରସଙ୍ଗ ନୁହେଁ, ସଂସ୍କରଣୀୟ ସ୍ତରରେ ଓଡ଼ିଶା ମଧ୍ୟ ଉପେକ୍ଷିତ ହୋଇ ଆସୁଛି ।

ଓଡ଼ିଶା ବହୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପେକ୍ଷିତ

କଲିକତା ଯୁବ କ୍ରୀଡ଼ାଙ୍ଗନ ଷ୍ଟାଡ଼ିୟମ୍‌ରେ ଏକ ଜାତୀୟ କ୍ରୀଡ଼ା ଉତ୍ସବର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜ୍ୟର କ୍ରୀଡ଼ାବିତ୍ ଦଳ ନିଜ ନିଜ ରାଜ୍ୟର ବର୍ଣ୍ଣ ଝମରେ ଚାଲିଆଁନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣନା ଦୂରଦର୍ଶନରେ ଦିଆଯାଉଥାଏ । ଟି.ଭି.ରେ ଆମେ ଦେଖୁଛୁ କିପରି ଦୂରରୁ ଓଡ଼ିଶାଦଳ ଆସୁଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା ଦଳର ବର୍ଣ୍ଣନା ଶୁଣିବା ପାଇଁ ଆମେ ଉତ୍ତମୁଲ୍ଲ ହୋଇ ଚାହିଁରହିବା । କିନ୍ତୁ, ଏ କ’ଣ !... ଓଡ଼ିଶା ଦଳ ତ ଆସୁଥିଲେ—ତା’ପରେ ହଠାତ୍ ତାଙ୍କର ଚିତ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ଆମେ ଟି.ଭି.ରେ ଦେଖିଲୁ ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶା ଦଳ ସପକ୍ଷରେ ପଦେ ବର୍ଣ୍ଣନା ବି ନାହିଁ । ଚାହିଁଲୁ, କ୍ୟାମେରା ଓଡ଼ିଶାକୁ ଜାଣିଶୁଣି ସ୍ଥିତ କରିଯାଇଛି ଓ କ୍ୟାମେରା ସେଠୁ ଅପସରିଯାଇ ପଡ଼ିବ ଓଡ଼ିଶା ପଛେ ପଛେ ଆସୁଥିବା ପଞ୍ଜାବଦଳ ଉପରେ । ବାସ୍ତବିକ, ଯେଉଁଠି ପଞ୍ଜାବ, ସେଠି ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ଥାନ କାହିଁ ? ଠିକ୍

ଏହିପରି କେନ୍ଦ୍ର ମନ୍ଦିରମଣ୍ଡଳରେ ଏକ ଶପଥପାଠ ଉତ୍ସବର ଟି ଭୂ. ଶପୋର୍ଟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ କେନ୍ଦ୍ରମନ୍ଦୀଙ୍କ ଶପଥପାଠ ଆମେ ଦେଖିପାରିଲୁ ନାହିଁ । ଅଥଚ ଅନ୍ୟ ସବୁ ରାଜ୍ୟର କେନ୍ଦ୍ର-ମନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ଶପଥପାଠ ଆମେ ଦେଖିରୁ । ଏମିତି ବହୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଉପେକ୍ଷା କରାଯାଉଛି । ଏସବୁ ଆମର ଦେହସୁଦ୍ଧା ହେଉଗଲାଣି ।... ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚୌଧୁରୀ ତାଙ୍କ ରଚନାର ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ, ଯଦି ବଙ୍ଗାଳୀମାନେ ମସୂଦା ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନଭୋଜୀ ବୋଲି ଗଣ୍ୟ କରନ୍ତି, ସେଇପରି ସେମାନେ ନିଷ୍ପଦ୍ଧ ଏକଥା ଅସ୍ପୀକାର କରିପାରିବେ ନାହିଁ ଯେ, ଜଣେ ତାମିଲ୍‌ର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ରସମ୍ ଓ ଇଡ଼ଲ୍ ଖାଇ ଗଣ୍ୟ କରିବାର ଅଧିକାର ରହିଛି । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚୌଧୁରୀ ତାଙ୍କ ଲେଖାରେ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତୀୟ ଖାଦ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି ଉଲ୍ଲେଖ କରି ନାହାଁନ୍ତି ବୋଲି ବୋଧହୁଏ ସେମାନଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ରସମ୍ ଓ ଇଡ଼ଲ୍ କାହାଣୀ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ମିଷ୍ଟାନ୍ନ !!

ସ୍ବାଧୀନତା ପୂର୍ବର ଭରତ ଓ ମୁଁ

ମୋର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ଆମ ସ୍ବାଧୀନତାର ଅବ୍ୟବହୃତ ପୂର୍ବରୁ ସ୍ବାଧୀନତା ଲାଭ ଅର୍ଥାତ୍ ଉଣେଇଶି ପଡ଼ସତରୁଲିଶ ଅଗଷ୍ଟ ପନ୍ଦର ତାରିଖଠାରୁ ବେଶ୍ କିଛିଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ କଟକରେ ନ ଥିଲି । “କଟକରେ ନ ଥିଲି”—ଏକଥା କହିବାର ମର୍ମ ହେଉଛି—ଉଣେଇଶି ଶହ ଦିଶି ମସିହା ଜାନୁଆରୀ ମାସ ଏଗାର ତାରିଖରେ ମୁଁ ପଢ଼ିବାକୁ କଟକ ଆସିଲି । ସେଇ ଦିଅରୁ ଏ ଅବଧି ମୋ’ ଜୀବନର ସବୁକିଛି ସାଧ୍ୟ ଓ ସାଧନାର ଉପଲବ୍ଧ ପାଇଁ ମୁଁ ପ୍ରାୟ କଟକ ସହରକୁ ମୋର କର୍ମଭୂମି ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇଛି । ଦେଶର ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମର ସ୍ପର୍ଶଲାଭ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍ବାଧୀନ ଭାରତର ସ୍ପର୍ଶ ପାଇ ଆସିଛି । କିନ୍ତୁ ମୋର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ଚତୁର୍ଥ ଦଶକରେ ସ୍ବାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତିର ସେଇ ମହାର୍ଦ୍ଦ ସମୟତକ ମୁଁ ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଏପରି ଏକ ଅଞ୍ଚଳରେ ରହୁଥିଲି ଯେଉଁଠି ସ୍ବାଧୀନତାଲାଭ ଦବସଞ୍ଚିର କଥା କେବଳ କାନରେ ଶୁଣିବା ଓ ଏକ ସାପ୍ରାହ୍ମିକ ହିନ୍ଦ୍ ସମ୍ବାଦପତ୍ରରୁ ପଢ଼ିବା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ମାଧ୍ୟମର ସୁଯୋଗ ଲାଭ କରିବାର ଭାଗ୍ୟ ମୋର ନ ଥିଲା । ଦ୍ଵିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଓ ଆମର ବୟାଳିଶି ଆନ୍ଦୋଳନ ଭାରତର ସ୍ବାଧୀନତା ଲାଭର ଦ୍ଵାର ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରିଦେଲା ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ପୁଣି ଏ ଶତାବ୍ଦୀର ଚତୁର୍ଥ ଦଶକରେ ଦ୍ଵିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧର ସମାପ୍ତି ଓ ବୟାଳିଶି ଆନ୍ଦୋଳନର ସମାପ୍ତି ମଧ୍ୟ ଘଟିଥିଲା । ଏ ଦୁଇଟିର

ଯୋଗାଯୋଗ ସହଜ ଭାରତର ସ୍ଵାଧୀନତାପ୍ରାପ୍ତିର ଏକ ଯୋଗସୂତ୍ର ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଗଲା । ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ସାଧାରଣ ବା ପାଲିଆମେଣ୍ଟ ନିର୍ବାଚନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା । ଏ ନିର୍ବାଚନରେ ଚର୍ଚ୍ଚିଲ୍ ନିଜେ ଜୟଯୁକ୍ତ ହେଲେ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଜାଠ ଦଳ ସଂଖ୍ୟାଗରିଷ୍ଠତା ଲାଭ କରିପାରିଲା ନାହିଁ । ଏହା ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ଏକ ଚମକପ୍ରଦ ବିଷୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । କାରଣ ସମସ୍ତ ବିଶ୍ଵଯୁଦ୍ଧ କାଳ ଭିତରେ ଚର୍ଚ୍ଚିଲ୍ ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ଜର୍ମାନୀର ଇଂଲଣ୍ଡ ଉପରେ ନିମାଗତ ଆକ୍ରମଣ ଯୋଗୁଁ ଇଂଲଣ୍ଡର ସାମରିକ ଶକ୍ତି ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା, କିନ୍ତୁ ନିଜେ ଚର୍ଚ୍ଚିଲ୍ ଏ ଦୁର୍ବଳତାକୁ କେବେ ସ୍ଵୀକାର କରିନାହାନ୍ତି । ଚର୍ଚ୍ଚିଲ୍‌ଙ୍କୁ ପୃଥିବୀର ଜଣେ ଅନ୍ୟତମ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବକ୍ତା ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ତାଙ୍କର ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର ବା ଭୋକାରୁଲ୍‌ର ସମ୍ପର୍କରେ ସ୍ଵୟଂ ଜର୍ଜ ବର୍ଣ୍ଣାଡ଼୍‌ସନ କହିଛନ୍ତି ଯେ, ଚର୍ଚ୍ଚିଲ୍ ପ୍ରାୟ ଚରିତ୍ର ହଜାର ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦର ଅଧିକାଂଶ ଓ ସେଇଥିପାଇଁ ସେ ହେଉଛନ୍ତି ଜଣେ ବରିଷ୍ଠ ବକ୍ତା । ଜର୍ମାନ ସହଜ ଯୁଦ୍ଧରେ ଏକ ଦୁର୍ବଳ ଅନ୍ତଃସାରସ୍ଥାନ ଓ ପରାହତ ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ନିଜ ପକେଟ ଭିତରେ ପୁରାଇ ସୁବକ୍ତା ଚର୍ଚ୍ଚିଲ୍ ନିଜର ଡାହାଣ ହାତ ବଢ଼ିଆଙ୍ଗୁଠି ଓ ମଧ୍ୟମ ଆଙ୍ଗୁଠିକୁ ଇଂଲିଶ୍ ‘V’ (ଭି) ଆକାରରେ ଫର୍କଟା କରି ଇଂଲଣ୍ଡର ସବୁଠି ବହୁତା ଦେଇ ଚାଲିଥିଲେ ଓ ବହୁତା ଶେଷରେ ଏଇ ‘V’ ଚିହ୍ନଟିକୁ ଗ୍ରୋତାମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ଇଂଲଣ୍ଡର ‘V’ ବା Victory (ଜୟ) ନିଶ୍ଚିତ ବୋଲି କହିଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ଜୟ ହେଲା ସତ, କିନ୍ତୁ ନିର୍ବାଚନରେ ତାଙ୍କ ଜାଠ ଦଳ ପରାଜିତ ହେଲା । ଇଂଲଣ୍ଡର ଶାସନ କ୍ଷମତାକୁ ଆସିଲେ ଲେବର ବା ଗ୍ରୀମିକଦଳ । ଗ୍ରୀମିକଦଳର ନେତା ଥିଲେ—କ୍ଲେମେଣ୍ଟ ଆଟ୍‌ଲି । ସେଇ ହେଲେ ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ । ଏକଥା ପ୍ରାୟ ସଂଜ୍ଞାନବିହୀନ ଯେ, ଜାଠଦଳ ସବୁଦିନେ ଭାରତର ସ୍ଵାଧୀନତାକୁ ବିରୋଧ କରୁଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଗ୍ରୀମିକଦଳ ଭାରତ ପ୍ରତି କୋହଳ ମାତି ଅନୁସରଣ କରୁଥିଲେ । ଜାଠଦଳ କ୍ଷମତାରେ ଥିଲାବେଳେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଆମେଶ୍ଵ ଭାରତ ମନ୍ତ୍ରୀ ବା (Secretary for the state of India) ଥିଲେ । ସେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି କହିଥିଲେ ଯେ, ସେ ଭାରତମନ୍ତ୍ରୀ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତ ସ୍ଵାଧୀନ ହୋଇ-ପାରିବ ନାହିଁ । ସେହିପରି ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଚର୍ଚ୍ଚିଲ୍ ମଧ୍ୟ କହିଥିଲେ—“ଈଂରେଜ ରାଜତ୍ଵର ବିଲୟ ସାଧନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ମୁଁ ଅଧିକାରୀ କରିବା ପାଇଁ ଏଠି ବସିନାହିଁ ।” (I am not here to preside over the liquidation of the British India) ମାତ୍ର ଗ୍ରୀମିକଦଳ ଶାସନକୁ ଆସିବାପରେ ଭାରତର ସ୍ଵାଧୀନତା ପ୍ରସଙ୍ଗ କଥା ଉନ୍ନୟ ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଭାରତରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ଆଲୋଚିତ ହେଲା ।

ଏତିକିବେଳେ ଫିପ୍ସ ଜଣେ ଚତୁର କୂଟନାଟକ ଶ୍ରବେ ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜନୈତିକ ଗଗନରେ ଉଦ୍ବିଗ୍ନ ହେଲେ । ଦ୍ଵିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧବେଳେ ଜର୍ମାନୀ ଇଂଲଣ୍ଡର ଶତ୍ରୁ ତଥା ରୁଷିଆର ଶତ୍ରୁ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଇଂଲଣ୍ଡ ଆଉ ରୁଷିଆ ଭିତରେ ମିତ୍ରତା ସ୍ଥାପିତ ନ ହେଲେ ସ୍ଥଳ ଯୁଦ୍ଧରେ ଜର୍ମାନୀକୁ ପରାଜିତ କରିହେବ ନାହିଁ, ଏଇ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନେଇ ଫିପ୍ସ ରୁଷିଆ ଗଲେ ଓ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ଵରେ ଏକ ଚମକ ସୃଷ୍ଟି କରି ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ରୁଷିଆ ଭିତରେ ମିତ୍ରତାର ଏକ ସନ୍ଧି ସ୍ଥାପନ କରେଇବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇପାରିଥିଲେ ।

ସାର୍‌ଷ୍ଟାଟୋଡ଼ ଫିପ୍ସ

ଯେତେବେଳେ ଭାରତର ସ୍ଵାଧୀନତା ଲଢ଼ର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଲା, ସେତେବେଳେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଭାରତୀୟ ନେତୃବର୍ଗଙ୍କ ସହଜ ବିଚାର ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ସେଇ ଫିପ୍ସଙ୍କୁ ଭାରତ ପଠାଇଲା । ଫିପ୍ସ ଭାରତ ଆସି ଭାଇସ୍‌ରୟଙ୍କ ପ୍ରାସାଦରେ ରହିଲେ । ଏଇ ଫିପ୍ସଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଗୋଟିଏ ରୋଚକ କାହାଣୀ ସେତେବେଳେ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳିଥିଲା । କାହାଣୀଟି ହେଲା, —ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ସହଜ ଆଲୋଚନା କରିବା ପୁର୍ବରୁ ଫିପ୍ସ ସାଉଥ‌ବ୍ଲକ୍‌ରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ବୈଦେଶିକ ବିଭାଗ ମନ୍ତ୍ରଣାଳୟକୁ କିଛି ଗୋପନ ପରାମର୍ଶ ପାଇଁ ଆସିବାର କଥା । ଏଥିପାଇଁ ତାରିଖ ଓ ସମୟ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛି । ସେଦିନ ବୈଦେଶିକ ବିଭାଗ ଦସ୍ତରର ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ କର୍ମକର୍ତ୍ତାମାନେ କରକ୍ଷେତ୍ରରେ ଫିପ୍ସଙ୍କୁ ସ୍ଵାଗତ ଜଣାଇବା ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ଅବଶ୍ୟ ଫିପ୍ସଙ୍କୁ ପୁର୍ବରୁ କେବେ ଦେଖିନାହାନ୍ତି । ଏତିକିବେଳେ ଦେଖାଗଲା, ଜଣେ ଶ୍ଵେତାଙ୍ଗ ଭଦ୍ରଲୋକ ହାତରେ ଗୋଟିଏ ବ୍ରିଫ୍‌କେସ୍ ଧରି ସେମାନଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଆସୁଛନ୍ତି । ସେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେଲା ପରେ ତାଙ୍କୁ ଅଟକାଇ ବୈଦେଶିକ ବିଭାଗର ଜଣେ କର୍ମକର୍ତ୍ତା କହିଲେ—ଆପଣ ତ ଭାଇସ୍‌ରୟଙ୍କ ପ୍ରାସାଦରୁ ଆସୁଛନ୍ତି, ଦୟାକରି କହିଦେଇ ମିଷ୍ଟର୍ ଫିପ୍ସ କେତେବେଳେ ଏଠିକି ଆସିବେ ? ଫିପ୍ସ ଟିକେ ସ୍ଥିତ ବଦନରେ କହିଲେ —ମିଷ୍ଟର୍ ଫିପ୍ସ ? Why, it's me ! ଏଇ କଥା ଶୁଣି ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ଯେମିତି ଆକାଶରୁ ପଡ଼ିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଧାରଣା ଥିଲା ଯେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଶ୍ଵବିଶ୍ରୁତ ଇଂରେଜ ଡିପ୍ଲୋମାଟ୍ ସାର୍‌ଷ୍ଟାଟୋଡ଼ ଫିପ୍ସ ଯେତେବେଳେ ଆସିବେ ତାଙ୍କୁ ଅନୁସରଣ କରି କିଛି ଉଚ୍ଚପଦବୀର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାର୍ତ୍ତ ଓ ତାଙ୍କ ବ୍ରିଫ୍‌କେସ୍ ଓ ଫାଇଲସ୍‌ସ ଧରି ଅର୍ଡ଼ଲମାନେ ଆସିବେ । କିନ୍ତୁ ଏ ଭଦ୍ରଲୋକ ଯେ ତାଙ୍କ ବ୍ରିଫ୍‌କେସ୍‌ଟାକୁ ନିଜ ହାତରେ ଧରି ଆସିଛନ୍ତି ! ସେମାନେ

ହୁତବାବ୍ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ସେତେବେଳେ ଇଂରେଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ଏଇପରି ବିସ୍ମୟକର ଭାରତମ୍ୟ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଉଥିଲା । ବ୍ରିଟିଶ୍ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପରମ୍ପରାଗତ ବାସଭବନ ଦଶନମୂର ଡାଉନିଙ୍ଗ୍‌ଷ୍ଟ୍ରୀଟ୍ ହେଉଛି ଗୋଟିଏ ଅତି ସାଧାରଣ ବାସଗୃହ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଶାସନାଧୀନ ଭାରତବର୍ଷର ବଡ଼ଲଟଙ୍କ ବାସଗୃହ ହେଉଛି ପ୍ରାୟ ତିନିଶହ ଟାଠିଏ କୋଠରୀରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ଏକ ବିଶାଳ ପ୍ରମୋଦଭବନ । ଇଂଲଣ୍ଡ ଡିପ୍ଲୋମାଟି ଫିପ୍ସ ଜଣେ ସରଳ ଓ ଭଦ୍ର ଇଂରେଜ୍ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଭବମୂର୍ତ୍ତି ନେଇ ଭାରତ ଆସିଥିଲେ । ଏହା ହେଲା ଉଣେଇଶି ଶହ ବୟାଳିଶ ମସିହାର କଥା । ଭାରତର ସ୍ବାଧୀନତା ସମ୍ପର୍କରେ ଫିପ୍ସଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ କଂଗ୍ରେସ ନେତାମାନଙ୍କ ଦ୍ବାରା ଆଲୋଚିତ ହେଲାପରେ ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ଏଇ ପ୍ରସ୍ତାବ ଉପରେ କହିଥିଲେ—“It is a post dated cheque of a Bankrupt Bank”.

ଅର୍ଥାତ୍ ଏହା ଏକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଷ୍ଫଳ ପ୍ରସ୍ତାବ । ଏହା ପରେ ସ୍ଥିର ହେଲା—ଭାରତରେ ଏକ ଜାତୀୟ ସରକାର ଗଠନ କରାଯିବ । ଏଥିରେ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜଗୋପାଳ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହେବେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିରକ୍ଷା ବିଭାଗ କୌଣସି ଭାରତୀୟଙ୍କୁ ଦିଆ ନ ଯାଇ ଜଣେ ଇଂରେଜ ଅଫିସରଙ୍କ ହାତରେ ରହିବ । ପଣ୍ଡିତ ନେହେରୁ ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରତିରକ୍ଷା ବିଭାଗ ସହଚ ସର୍ବିଷ୍ଟ ହେବେ । କିନ୍ତୁ ସେ ପ୍ରତିରକ୍ଷା ବିଭାଗର ପରିଚାଳନା ତଥା ଅସ୍ତ୍ର-ଶସ୍ତ୍ର ନିୟନ୍ତ୍ରଣର ଦାୟିତ୍ବ ସହଚ ସମ୍ବୃତ ହେବେ ନାହିଁ । ଏଇ ବିଭାଗର ସ୍ବେଚ୍ଛାନାଶ ସରଞ୍ଚାମ ଅର୍ଥାତ୍ କାଗଜ କଲମ ଆଲ୍‌ପିନ କୁଟିଙ୍ଗ୍ ପେପର କ୍ଲପ ଆଦି ଫୟ କରବାର ଦାୟିତ୍ବ ତାଙ୍କ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରାଗଲା । …ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ଏହା ଏକ ହାସ୍ୟାସ୍ବଦ ବ୍ୟାପାର । ଏମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଦାବା ହେଲା ଯେ, ନେହେରୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରତିରକ୍ଷା ବ୍ୟାପାର ଦାୟିତ୍ବରେ ରହିବେ । ଏକଥା ଫିପ୍ସ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଚର୍ଚ୍ଚିତଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ । ଉତ୍ତରରେ ଚର୍ଚ୍ଚିଲ୍ ଫିପ୍ସଙ୍କୁ ଟେଲିଫୋନ୍ ଯୋଗେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ—ତୁମେ ଚବିଶ ଦଶା ଉତ୍ତରେ ଭାରତ ଗୁଡ଼ି ଚାଲିଆସ । ବିଚକ୍ଷଣ କୂଟନୀତିଜ୍ଞ ଓ ଭାରତର ହୁତାକାଂକ୍ଷୀ ସାର୍ ସ୍ଟାଫୋର୍ଡ୍ ଫିପ୍ସ ଚର୍ଚ୍ଚିଲ୍‌ଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମାନି ଇଂଲଣ୍ଡ ଫେରିଗଲେ । ଏହା ପରେ ଆମର ନେତାମାନେ ଏଇ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ଯେ, ଜାଠ ଦଳର ନିଆଁଗିଲା ଚର୍ଚ୍ଚିଲ୍ ଜଣେ ଅତି ଭଦ୍ରବେଶଧାରୀ ସୈନ୍ଧବ । ତାକୁ ଠିକଣା ଜବାବ ଦେବାକୁ ହବ । ଏଇଥିରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଉଣେଇଶି ଶହ ବୟାଳିଶର ଅଗଷ୍ଟ ଆନ୍ଦୋଳନ । ଏଇ ଅଗଷ୍ଟ ଆନ୍ଦୋଳନ ସହଚ ଦ୍ବିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧର ସମାପ୍ତି ଓ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ପାର୍ଲୀମେଣ୍ଟ ନିର୍ବାଚନ—ଏଇ ତିନୋଟି ଘଟଣାକୁ ନେଇ ଯେଉଁ ଫିଲ୍ମଜଟିର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା, ସେଥିରେ ଭାରତର

ସ୍ବାଧୀନତା ଲଭର ପଥ ସୁଗମ ହୋଇଉଠିଲା । ବୟାଳିଶି ଆନ୍ଦୋଳନ ‘ବ୍ରିଟେନକୁ ଚେତେଇ ଦେଲା ଯେ, ଭାରତକୁ ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନ ଅଧୀନରେ ଆଉ ରଖେଇ ହବନାହିଁ । ଦ୍ଵିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଶେଷ ହେବା ପରେ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ଏକ ନୂତନ ରାଜନୈତିକ ଜାଗରଣର ଚନ୍ଦ୍ର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଉଠିଲା । ଇଂଲଣ୍ଡ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟ ନିର୍ବାଚନରେ ଜାଠଦଳର ପରାଜୟ ହେଲା ଓ ଶ୍ରମିକଦଳ କ୍ଷମତାକୁ ଆସିଲେ । ଭାରତର ଏକାନ୍ତ ଶୁଭକାଂକ୍ଷୀ ସାର୍ କ୍ଲିମେଣ୍ଟ ରବିନ୍ସନ୍ ଅଟଳି ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ । ପରେ ତାଙ୍କୁ ଲର୍ଡ୍ ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କରାଯାଇଥିଲା । ଏହା ପରେ ଭାରତର ସ୍ବାଧୀନତା ଲଭର ଦ୍ଵାର ଉନ୍ମୁକ୍ତ ହୋଇଗଲା । ସ୍ବାଧୀନ ଭାରତର ରୂପରେଖ ଦେବା ପାଇଁ ସାର୍ ପେଥର୍ ଲରେନ୍ସଙ୍କ ଅଧ୍ୟକ୍ଷତାରେ ଏକ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟାରି ଡେଲିଗେସନ ଭାରତ ଆସିଲେ । ଜିନ୍ନାଙ୍କର ପାକିସ୍ତାନ ପ୍ରସ୍ତାବ ସ୍ଵୀକୃତ ହେଲା । ତତ୍କାଳୀନ ଭାରତୀୟ ଲର୍ଡ୍ ଲିଙ୍ଗ ଲିଥୁଗୋଙ୍କ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଲର୍ଡ୍ ମାଉଣ୍ଟବେଟେନ ହେଲେ ଭାରତର ଭାରତ୍ଵରାୟ । ଏଇ ମାଉଣ୍ଟବେଟେନ ହିଁ ସ୍ବାଧୀନ ଭାରତର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ନେହେରୁଙ୍କୁ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ ସେଣ୍ଟ୍ରାଲ ହଲରେ ଶପଥପାଠ କରାଇଥିଲେ । ଶପଥପାଠ ପରେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ନେହେରୁଙ୍କ ଆସେମ୍ବ୍ଲିହଲରେ ପ୍ରଥମ ଭାଷଣରୁ ପ୍ରଥମ କେଇପଦ କଥା ଏ ଜାତି କେବେ ଭୁଲିପାରିବ ନାହିଁ । ସେଇ ଐତିହାସିକ ମଧ୍ୟ ରାତ୍ରେ ନେହେରୁ କହିଲେ—“While the whole world is asleep, India awakes.”

ଏଇଠି ମୋ’ ନିଜ କଥା ଟିକିଏ ନ କହି ରହିପାରୁନି । ଏ ରଚନାଟିର ଆରମ୍ଭରୁ ମୋର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା—ଉତ୍ତେଜଣିତ ଚରିତ୍ର ମସିହାରେ ମୁଁ କଟକ ଆସିବା ପରଠାରୁ କଟକ ସହରରେ ଯାହା ଯାହା ମୁଁ ଦେଖିଛି, ଶୁଣିଛି ବା ଅନୁଭବ କରିଛି, କେବଳ ସେଇ ସବୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଏଥିରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବ । କିନ୍ତୁ ଭାରତର ସ୍ବାଧୀନତା ଲଭ ! ଏଇ ମହାନ ଦିଅରେ ମୁଁ କଟକରେ ନ ରହି ଦେଶର ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିଲେ ବି ଏଥିରେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇପଡ଼ିବା ସ୍ବାଭାବିକ । ଏଇ ଅନୁଭବରୁ ମୁଁ ସେ ସମୟର କେତୋଟି କଥା ଏଠି ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଛି । …ସେତେବେଳେ କୁହାଯାଉଥିଲା ବ୍ରିଟିଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ହେଉ ନ ଥିଲା । ଏହାର ମର୍ମ ହେଲା ପୃଥିବୀର ପୃଷ୍ଠରୁ ପଶ୍ଚିମ ଓ ଉତ୍ତରରୁ ଦକ୍ଷିଣ ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ ବ୍ରିଟିଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବ୍ୟାପ୍ତ ଥିଲା । ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀରୁ ଉତ୍କଳାଳ ଦୁଇ ପ ଇଂରେଜ ସରକାର ସହଜ ନିରସ୍ତ ସଂଗ୍ରାମ କରି ଭାରତ ୧୯୪୭ ଅଗଷ୍ଟ ପନ୍ଦର ତାରିଖରେ

ସ୍ବାଧୀନତା ଲାଭ କଲା ସତ, କିନ୍ତୁ ଏଇ ସ୍ବାଧୀନତା ଲାଭ ପରେ ପରେ ଭାରତ ଯାହା ହରାଇଲା, ତାକୁ ଆମର ଶତ ସ୍ବାଧୀନତା ଲାଭ ପୁରଣ କରିପାରିବ ନାହିଁ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗବାସ

ସ୍ବାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତିର ମାତ୍ର ଛ'ମାସ ଭିତରେ ଆମେ ଆମର ପୁରା ବାପୁଜୀଙ୍କୁ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ହରାଇଲୁ । ୧୯୪୮ ମସିହା ଜାନୁଆରୀ ଡିରିଶ ତାରିଖର ଶୀତଳ ଅପରାହ୍ନ । ପ୍ରତିଦିନ ପରି ସେଦିନ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଦିଲ୍ଲୀ ବରଲା ବାସଭବନ ସଂଯୁକ୍ତ ଏକ ମୁକ୍ତ ସ୍ଥାନକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ସଭାରେ ଯୋଗଦେବା ପାଇଁ ଆସିଲେ । ସଭାରେ ଜନସମାବେଶ ହେଇଗଲାଣି । ଗାନ୍ଧିଜୀ ପ୍ରାର୍ଥନା ସ୍ଥଳୀରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ବହୁ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରଣତି ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏତିକିବେଳେ ଜନଗହଳ ଭିତରୁ ଜଣେ ସାଧାରଣ ଯୁବକ ବାହାରିଆସି ଅଶ୍ଳାଘାଜି ବାପୁଜୀଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କଲା । ଏଥିରେ ନିଶ୍ଚିତଭାବେ କେତେକଙ୍କ ମନରେ ବିସ୍ମୟ ଜାଗ୍ରତ ହେଇଥିବ । ସେ କିନ୍ତୁ ପ୍ରଣାମ କରିବା ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହିଁ ତା ପକେଟ୍‌ରୁ ଗଉଳିଭର୍ ବାହାର କରି ଗାନ୍ଧିଜୀ ଗୁଡ଼ିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଗୁଳିବର୍ଷଣ କଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ “ହା ଗମ୍” କହି ପୃଥିବୀର ଜନସମାଜକୁ ଶୋକସାଗରରେ ଭସାଇ ଦେଇ ତାଙ୍କର ଶେଷ ନିଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ କଲେ । ଏହି ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ ଯୁବକଟିର ନାଁ ହେଉଛି ନାଥୁରାମ ଗଡ଼ସେ ।

ସ୍ବାଧୀନତା ଦିବସ ପରି ବାପୁଜୀଙ୍କର ଏହି ମହାପ୍ରୟାଣ ଦିବସରେ ମୁଁ କଟକରେ ନ ଥିଲି,—ଥିଲି ଓଡ଼ିଶା ସୀମାନ୍ତ ଅତୁରବର୍ତ୍ତୀ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଏକ ଅନଗ୍ରସର ଅଞ୍ଚଳରେ । ସେତିକି ଏକ ସାପ୍ତାହିକା ହିନ୍ଦୀ ପତ୍ରିକା ଆସୁଥିଲା । ଏକମାତ୍ର ସମ୍ବାଦପତ୍ର । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ସମ୍ବାଦ ସଂଗ୍ରହ ପାଇଁ ସେତି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିକଳ ପଦ୍ଧତି ନ ଥିଲା । ସେ ସପ୍ତାହର ଏଇ ହିନ୍ଦୀ ସମ୍ବାଦପତ୍ରଟି ଆସିବା ପାଇଁ ଆହୁରି ଦିନଦିନ ଡେରି ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା—ଗୁଣ୍ଡ ବାଇଦ ସହସ୍ର କୋଶ ପରି ଜାନୁଆରୀ ଏକଡିରିଶ ତାରିଖ ଦିନ ଲୋକମୁଖରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳିଲା । ଗୋଟିଏ ନୁହେଁ, ଏକାଧିକ ସୁହରୁ ଏ ଦୁଃସମ୍ବାଦ ମୁଁ ପାଇପାରିଥିଲି । ଏକଥା ଏତି କହୁରଖୁଛି ଯେ, ମୋର ପିତୃ-ପିତାମହଙ୍କ ବିସ୍ଫୋଗରେ ଯେମିତି ଶୁଦ୍ଧି ଟିସ୍ତା ପାଳନ କରାଯାଇଥା'ନ୍ତା, ତା'ରୁ ବଳି ଆହୁରି ନିଷ୍ଠାର ସହିତ ବାପୁଜୀଙ୍କ ଟିସ୍ତା ପାଳନ କରିଥିଲି ।

ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଭାରତର ପ୍ରଥମ ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନ

ତମେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ଶୋକୋଚ୍ଛ୍ୱାସ ଦେଶର ଗଗନ-ପବନରେ ଲୁନ ହେଇଗଲା । ଏହାପରେ ଆସିଲା ସ୍ବାଧୀନତା ଲାଭ ପରଠାରୁ

ଦେଶରେ ସବୁଠୁ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣା—ସ୍ବାଧୀନ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଭାରତରେ ପ୍ରଥମ ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନ । ମୁଁ ତ ଦେଖିଛି ଓ ଅଙ୍ଗେ ନିଭେଇଛି । ପର୍ୟାନ୍ତ ଭାରତରେ ଉଣେଇଶିଶହ ଛଅଶ ସଇଁଦଶଶିରେ ଆମର ପ୍ରଥମ ପ୍ରାଦେଶିକ ନିର୍ବାଚନ ଲିମିଟେଡ୍ ଫ୍ରାନ୍ସାଇଜ୍ ପଦ୍ଧତିରେ ହୋଇଥିଲା । ଏଇ ନିର୍ବାଚନରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ତାଙ୍କୁ ସୁହାଇଲା ଭଳି ନିର୍ବାଚନରେ ଭାଗନେଉଥିବା ଦଳକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମର୍ଥନ ଜଣାଉଥିଲେ । ଏସବୁ ଦେଖି ମୁଁ ଖୁବ୍ ଅସହସ୍ପୃହ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥିଲି, କିନ୍ତୁ ମନରେ ଏଇ ସାନ୍ତ୍ବନା ଆସୁଥିଲା ଯେ, ସ୍ବାଧୀନତା ପରେ ଯେତେବେଳେ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ପଦ୍ଧତିରେ ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେବ, ସେତେବେଳେ ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଏଭଳି ଅପକର୍ମର ସ୍ଥାନ ଆଦୌ ରହିବ ନାହିଁ । ଆଜି ମୁଁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅନୁଭବ କରିପାରୁଛି, ସେଦିନ ମୋ ମନ ଭିତରେ ଏଇ ଚିନ୍ତା ଓ ଚେତନାର ଉଦୟ ହେଲାବେଳେ କିପରି ମୋର ଉତ୍ସାହ ଓ ଆଗ୍ରହର ସୀମା ରହି ନଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନପରି ତ ସେତେବେଳେ ନିର୍ବାଚନ ଗୋଟିଏ ଦିନରେ ଶେଷ ହେଉନଥିଲା, ସେଥିପାଇଁ ସମ୍ଭଳ ଓ ସରଞ୍ଜାମର ଯଥେଷ୍ଟ ଅଭାବ ଥିଲା । ଏଇ ପ୍ରଥମ ନିର୍ବାଚନରେ ଗୋଟିଏ ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀର ଷୋଟ ଗ୍ରହଣ ଶେଷ ହେବା ପରେ ଏଇ ନିର୍ବାଚନରେ ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା କର୍ମଚାରୀମାନେ ଅନ୍ୟ ଏକ ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀକୁ ନିର୍ବାଚନ ପରିଚାଳନା ପାଇଁ ଯାଉଥିଲେ । ମୁଁ ଆମ କଟକ ଜିଲ୍ଲା ନିର୍ବାଚନ କଥା କହୁଛି । ସେତେବେଳେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡର ମୁଁ ଜଣେ କର୍ମଚାରୀ । ମୁଁ କଟକରେ ରହୁଥାଏ । ପ୍ରଥମେ କଟକ ସହର ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀରେ ଷୋଟ ଗ୍ରହଣ ହେଲା । କଂଗ୍ରେସ ହିଁ ମୁଖ୍ୟ ରାଜନୈତିକ ଦଳ । ମୁଁ କଟକରେ ଷୋଟ ଦେଲି ।

କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ପ୍ରଧାନ

ଏହାପରେ ଆମ ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀ ଜଗତସିଂହପୁରରେ ଷୋଟ ଗ୍ରହଣ ହେଲା । ମୁଁ ଆସେମ୍ବ୍ଲି ନିର୍ବାଚନ କଥା କହୁଛି । ଜଗତସିଂହପୁର କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେଉଛନ୍ତି କଂଗ୍ରେସର ଶ୍ଯାସ୍ତ୍ରଦେବ ଆଶାବନ ସତ୍ସାର୍ଗ-ଯାଦୀ ଯୋଗଜନ୍ମା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନୀଳମଣି ପ୍ରଧାନ । ଓଡ଼ିଶା ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହେବା ପର ଠାରୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପ୍ରଧାନ ସମସ୍ତ ଆସେମ୍ବ୍ଲି ନିର୍ବାଚନରେ କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରାର୍ଥୀ ରୂପେ ଜୟଯୁକ୍ତ ହୋଇଆସିଛନ୍ତି । ଗଣତନ୍ତ୍ର ଭାରତରେ ଏହା ହେଉଛି ପ୍ରଥମ ଆସେମ୍ବ୍ଲି ନିର୍ବାଚନ । ଏହା ପୁର୍ବରୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିର୍ବାଚନରେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରି ଆସିଛି । ଜଗତସିଂହପୁର ନିର୍ବାଚନ ପାଇଁ ମୁଁ ଛୁଟିନେଇ ଆମ ଗାଁ ପୁରୁଣାଗଡ଼ ଆସିଲି ।

ଆମ ଗାଁରେ ପୋଲିଙ୍ଗ ରୁଥ୍ ରହନ୍ତି । ନାଲମଣିବାବୁ ଆମ ଗାଁ କ୍ୟାମ୍ପ୍ରେ ସେତେବେଳେ ନଥା'ନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଇଲେକ୍ଟ୍ରନ୍ କାମରେ ଯାଇଥା'ନ୍ତି । ମୁଁ ଗାଁକୁ ଆସି ଯାହା ଦେଖିଲି, ଯାହା ଜାଣିଲି ଓ ଯାହା ଶୁଣିଲି, ଏଠି ସେ ସବୁ କଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ପାଇଁ ଆଜି ବି ମୋର ଲେଖନୀ ଅଟଳ ହେଇଯାଉଛି । ଆମ ଗାଁ ଗୁରୁପଟେ ହରିଜନ ବସ୍ତିମାନ ରହନ୍ତି । ମୁଁ ଆସି ଶୁଣିଲି, କଂଗ୍ରେସ ପକ୍ଷରୁ ହରିଜନ ବସ୍ତିମାନଙ୍କରେ ଲଣ୍ଡନ, ଛତା ଓ ଗୁଦର ପ୍ରଭୃତି ବଣ୍ଟନ କରାଯାଉଛି । ଏକଥା ମୁଁ ଆଦୌ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରିଲି ନାହିଁ । କେମିତି ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ? ଏହା ୧୯୫୩ ମସିହାର କଥା । ଜୀବନରେ କେବେ ମୁଁ କଂଗ୍ରେସର ପ୍ରାଥମିକ ସଭ୍ୟ ତାଲିକାଭୁକ୍ତ ହେଇନି । କିନ୍ତୁ ୧୯୬୭ ମସିହା ଠାରୁ ଯେତେବେଳେ ମୋର ବୟସ ମାତ୍ର ୧୦/୧୧ ବର୍ଷ, ସେଇଦିନଠୁ ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁରଠାରେ କଂଗ୍ରେସର ଅଲକାଶ୍ରମଠୁ ଆରମ୍ଭ କରି କଟକର ସ୍ୱରାଜ ଆଶ୍ରମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ନିୟମିତ ଆତିଯାତ ଓ ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର ଠାରେ କଂଗ୍ରେସ ନେତା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନାଲମଣି ପ୍ରଧାନଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି କଟକର ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ କାନୁନ୍‌ଗୋ, ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ, ରାଜକୃଷ୍ଣ ବୋଷ ଓ ଯଦୁମଣି ମଙ୍ଗରାଜ ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ବହୁ କଂଗ୍ରେସ ନେତାମାନଙ୍କ ସାନ୍ନ୍ଦିଧ୍ୟରେ ଆସି ମୋ ମନରେ ଏଇ ଦିବ୍ୟଧାରଣା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ଯେ, ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ କଂଗ୍ରେସ ହେଉଛି ଆମ ଏ ଦେଶକୁ ଭରବାନଙ୍କର ଏକ ଅତି ମହନୀୟ ଅବଦାନ !! ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସ କେବେ ଅସତ୍ ମାର୍ଗରେ ଯାଇପାରିବ ନାହିଁ ।...ଗାଁରେ ଆମ ନିଜର ଦୁଇ ଦିନ ଘର ହରିଜନ ପ୍ରଜା ଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲି । ଦେଖିଲି ଯେ ଗାଁକୁ ଆସି ମୁଁ ଯାହା ଶୁଣିଥିଲି, ସେ ସବୁ କଥା ଠିକ୍ । ଛତା, ଲଣ୍ଡନ ପ୍ରଭୃତି ସେମାନେ ପାଇଛନ୍ତି । ଆମ ନିଜର କୋଠିଆ ମତେ କହିଲା—ଆଗରୁ ଯେତେ ଷ୍ଟେଟ ହେଉଛି—ଆମେ ତ ସବୁବେଳେ କଂଗ୍ରେସର ହଲଦିଆ ବାକ୍ସରେ ଷ୍ଟେଟ ଦେଇ ଆସିରୁ, ଏଥର ବି ଦବୁ । କାହିଁକି କେଜାଣି ସୁରବାବୁ, ନଟବାବୁ (ଆମ ଗାଁର କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀ) ଏ ଜିଜ୍ଞାସ ସବୁ ଆମକୁ ଦେଇ କଂଗ୍ରେସକୁ ଷ୍ଟେଟ ଦେବାକୁ କହିଗଲେ । ମୁଁ ଜୀବନରେ ସେଠୁ ଫେରିଆସିଲି । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ଜୀବନରେ ମୁଁ ସବୁଠୁ ଯେଉଁ ମର୍ମନ୍ତୁଦ ଓ ଦାରୁଣ ଆଘାତ ପାଇଥିଲି, ତାହାହେଲା ମୋର ବାରବର୍ଷ ବୟସରେ ମୋର ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ । ସେଦିନ ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ହରିଜନ ବସ୍ତିରୁ ଫେରିଲି, ମୋ ମନ ପ୍ରାଣରେ ସେଇଭଳି ଏକ ଦାରୁଣ ଆଘାତ ମୁଁ ପାଇଥିଲି । ଆଖିରୁ ହୁଏତ ଲୁହ ବହୁ ନ ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ରାଗରେ ଦ୍ୱେଷରେ ମୋର ସମସ୍ତ ଶରୀର ଜଳି ଉଠିଥିଲା ।

ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ପରେ ମାଳମଣିବାବୁ ଫେରିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ଜାଣିପାରିଲି ଯେ, ସେ ଯେପରି ମାନସିକ ଅଶାନ୍ତରେ ଘାରିହେଉଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ ଜଣାଇଲି । କିନ୍ତୁ କିଛି କହିବା ପୁରୁ ମୋ କଣ୍ଠ ରୁଦ୍ଧ ହେଇ ଆସିଲା । ମୋ ନିଜକୁ ଆଉ ମୁଁ ସଂଯତ କରି ରଖିପାରିଲି ନାହିଁ । ଉତ୍ତସ୍ଥିତ ହୋଇ ଲୁହଭରା ଆଖିରେ ତାଙ୍କୁ କହିଲି—କିଏ ଆପଣ କଲେ କ’ଣ ?...ଏଇଠି ଯେମିତି ମୋ ମନ ଭିତରେ ଏକ ଚେତନା ଜାଗ୍ରତ ହେଲା ଯେ, କାହାକୁ ମୁଁ କ’ଣ କହୁଛି !...ଏଇ ମାଳମଣି ପ୍ରଧାନଙ୍କ ସହୃଦ ମୋର ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ଶ୍ରଦ୍ଧା, ସମ୍ମାନ ଓ ଆନୁରିକତାରେ ବଢ଼ିଯାଇଛି । ତାଙ୍କୁ ଆଉ ଚାହିଁପାରିଲି ନାହିଁ । ଆଖିରୁ ଲୁହପୋଛୁ ଅନ୍ୟ ଦିଗକୁ ମୁହଁ ବୁଲାଇଦେଲି । ଟିକେ ପରେ ମତେ ବୁଝାଇବା ଭଙ୍ଗରେ କହିଲେ—ତୁମେ ଆସ, ବସ ଏଠି ।...ସେ ବସିଲେ—ମୁଁ ବି ବସିଲି । ସେ କଥା ଆରମ୍ଭ କଲେ—“ମତେ ତୁମେ ଦୋଷ ଦଉଛନ୍ତି ! କିନ୍ତୁ ମୋର ଏଥିରେ କିଛି କରିବାର ନ ଥିଲା । ଗୁରିଦିନ ତଳେ ତମ ଏ ପୁରୁଣାଗଡ଼ ଗାଁର ପଡ଼ାଗାଁ ନୂଆଗଡ଼ରେ କଂଗ୍ରେସ ବିରୁଦ୍ଧଦଳ ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କା ଦେଇଯାଇଛନ୍ତି ।...ମୁଁ ଯେମିତି ଆକାଶରୁ ପଡ଼ିଲି । କହିଲି—ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କା !! ସେମାନେ ଏତେଟଙ୍କା ପାଇଲେ କୋଉଠୁ ! ମତେ ବାଧାଦେଇ ସେ କହିଲେ—“ତାଙ୍କର କ’ଣ ଅଛି ? ଏଇ ଇଲେକ୍ଟ୍ରନ ପାଇଁ ସେମାନେ ଭାରତ ବାହାରୁ ବହୁଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ପାଇଛନ୍ତି । ମୁଁ ଏକାବେଳକେ ବିବ୍ରତ ହେଇପଡ଼ିଲି । ଏତିକିବେଳେ ଉପରୁ ଯାହା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଆସିଲା—ମୁଁ ସେତିକି ପାଳନ କରୁଛି ମାତ୍ର ।” ଏଇଠି ମୁଁ ଆଉ ନିଜକୁ ସଂଯତ କରି ରହିପାରିଲି ନାହିଁ । ସ୍ବପ୍ନ ଗଳାରେ କହିଲି—ଆପଣ ଭୁଲ କରିଛନ୍ତି । ଏଇ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଆପଣ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଦେଇ ଆ’ନ୍ତେ !...ଦେଖିଲି ଟିକେ ଆହୁତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେ ମତେ ଚାହିଁରହିଛନ୍ତି । ମୁଁ କିନ୍ତୁ କହି ଚାଲିଛି—ଜଗତସିଂହପୁର ନିବାସିତ ମଣ୍ଡଳୀରେ ଆଉ ଯେଉଁଠି ଯାହା ହେବାର ହେଉ, କିନ୍ତୁ ଏ ପୁରୁଣାଗଡ଼ ରୂପରେ ସେମାନେ ଯେତେ ଟଙ୍କା ତାଳିଲୁ ନା କାହିଁକି, ଆପଣଙ୍କୁ ଅଧିକ ଭୋଟ ପାଇବେ । ଆପଣଙ୍କୁ ଏଠି କେହି ହରାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ।...ଟିକେ ରହି ମାଳମଣିବାବୁ କହିଲେ—କ’ଣ ତେବେ ତୁମେ କହୁଛ ? ମୋ ମନ ଭିତରେ ଗ୍ଳାନ ଓ ଖେଦ ସେମିତି ଭରି ରହିଛି । ସେଇ ଅବସ୍ଥାରେ ମୁଁ କହିଲି—ମୋର ଆଉ କହିବାର ବା ଅଛି କ’ଣ ? ମୁଁ କିଏ ? ଆପଣଙ୍କ ରାଜନୈତିକ ଜୀବନରେ ଯାହା ହେଇ ନ ଥିଲା, ଆଜି ତାହାହିଁ ସେମାନେ କରେଇ ଦେଲେ, ପୁଣି ଆପଣଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ବିରୋଧରେ ।...ମାଳମଣିବାବୁଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶା କଂଗ୍ରେସର ସ୍ବପ୍ନଦେବ ଆଖ୍ୟା ମୁଁ ହିଁ ଦେଇଥିଲି ! ଆଜି ସେଇ ସ୍ବପ୍ନଦେବ

ମାରବତା ଅବଲମ୍ବନ କରି ବସିରନ୍ତି । ମୋ ଗୁଡ଼ି ଭିତରଟା ବିଦାୟ ହେଇଯାଉ-
 ଥାଏ । ଯେଉଁ ଲୋକ ଜୀବନରେ ଅସଫଳାର୍ଗ କ'ଣ ଜାଣିନାହିଁ, ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ଜନସେବା
 ଯାହାଙ୍କ ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ବ୍ରତ, ସେଟେ କିଣି ଇଲେକ୍ଟ୍ରନ ଜଣିବା ପଥରେ
 ଚାଲିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଆଜି ଠେଲି ଦିଆଯାଉଛି । ସେ କ'ଣ ସ୍ଥିର ପାଦରେ ଏ
 ପଥରେ ଚାଲିପାରିବେ ! କେବେ ନୁହେଁ । ଏତିକିବେଳେ ଜଣେ ଦୁଇଜଣ କର୍ମୀ
 ଆସିଲେ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପ୍ରଧାନଙ୍କ ସହିତ ସେମାନଙ୍କର କିଛି ଆଲୋଚନା ଚାଲିଲା । ମୋ
 ଆଖି ଆଗରେ କିନ୍ତୁ ଭାସି ଉଠୁଥାଏ ୧୯୩୭/୩୮ରେ କଟକ ସହରରେ
 ସରଳାଦେବୀଙ୍କର ଆତ୍ମହତ୍ୟା ଇଲେକ୍ଟ୍ରନ ଚନ୍ଦ୍ର । ସେଟିମାନଙ୍କୁ କଣିବା ପାଇଁ
 ବିପକ୍ଷ କ୍ୟାମ୍ପରେ ଖାଦ୍ୟପେୟ ଓ ଅର୍ଥର ସ୍ରୋତ ସହିତ ସେଟିର ଏବଂ ତାଙ୍କ
 କର୍ମୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ସୁଖ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଉଥାଏ । କିନ୍ତୁ
 ଆମେ ? ହାତରେ ମହାପ୍ରସାଦ ଧରି ନିୟମ କଲଭଳି ସରଳାଦେବୀଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ
 ଭଗୀରଥ ମହାପାତ୍ର ନିୟମ କରି କହିଥିଲେ ଯେ, ସରଳା ଦେବୀଙ୍କର ନିର୍ବାଚନ
 କୌଣସି ପ୍ରକାରର କଲଙ୍କର ସୀମା ସ୍ପର୍ଶ କରିବ ନାହିଁ । ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ଆମ
 କ୍ୟାମ୍ପରେ ଏହି ନୀତି ପାଳିତ ହେଲା ଓ ସରଳାଦେବୀ ନିର୍ବାଚନରେ ଜୟଲାଭ
 କଲେ । ଏତିକିବେଳେ ନୀଳମଣିବାରୁଙ୍କ କଥା ଶୁଣିଲି—ସେ କହୁଛନ୍ତି, କ'ଣ
 ଆଉ ଭାବୁଛ ?...ମୁହଁରେ ଟିକେ ହସ ଆଣି କହିଲି—ମତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ, ସାର୍,
 ମୁଁ ଆଉ କିଛି ଭାବୁନି । ଏ ସବୁ ଯାହା ଘଟିଗଲା, ସେଥିପାଇଁ ଆପଣଙ୍କୁ କେହି
 ଦୋଷ ଦେବେନି । ମୋ କଥାରେ ଯେମିତି ବାଧାଦେଇ ମତେ ପଚାରିଲେ—
 ତୁମେ ଇଲେକ୍ଟ୍ରନ ଶେଷଯାଏ ରହିବ ତ ?...କହିଲି—ହଁ ସାର୍, ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ
 ହେଇ ଆସିଛି, ଇଲେକ୍ଟ୍ରନ ଶେଷଯାଏ ରହିବ । ଯଥା ସମୟରେ ନିର୍ବାଚନ ଶେଷ
 ହେଲା । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନୀଳମଣି ପ୍ରଧାନ ନିର୍ବାଚନରେ ଜୟଯୁକ୍ତ ହେଲେ । କେବଳ
 ଏଇ ନିର୍ବାଚନ ନୁହେଁ, ତାଙ୍କର ଜୀବନକାଳ ଭିତରେ ସେ ଯେତେ ନିର୍ବାଚନରେ
 ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛନ୍ତି, ସବୁଥିରେ ବିଜୟୀ ହେଇଛନ୍ତି । ନିର୍ବାଚନ ପରେ ମୁଁ କଟକ
 ସହରକୁ ଫେରିଗଲି । କିନ୍ତୁ ଏ ହେଲା କ'ଣ ? ମୋର ମାତ୍ର ଷୋଳ ସତର ବର୍ଷ
 ବୟସରେ ମୁଁ ଏଇ କଟକ ସହରରେ ବସି ମୋର ପ୍ରଦେଶ—ମୋର ଦେଶର
 ଭବିଷ୍ୟତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଥିଲି, ସେହିକି ମୋର ଛତିଶ ବର୍ଷ
 ବୟସରେ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତରେ ଏଇ କଟକ ସହରରେ ବସି ମୁଁ ଦେଖୁଛି, ସେ ସ୍ୱପ୍ନର
 କାଣିଗୁଏ ସୁଦ୍ଧା ସଫଳ ହେଇ ନାହିଁ । ସେହିନି ମୁଁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଥିଲି, ସ୍ୱାଧୀନତା
 ଲାଭ ପରେ ଭାରତବର୍ଷରେ ନିର୍ମଳ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବ ।
 ସେହିନି ମୋର ଯେଉଁ ସ୍ୱପ୍ନ ବୁଦ୍ଧିରେ ମୋର କଳ୍ପିତ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନର

ରୂପରେଖର ଆଦର୍ଶ ଥିଲେ ଦୁଇଟି ଦେଶ—ଆମେରିକା ଓ ବ୍ରିଟେନ । ଏ ଦୁଇଟି ଦେଶରେ ବହୁଦଳୀୟ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ନଥିଲା । ଉଭୟ ଦେଶରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇଟି କଠି ଦଳ ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରୁଥିଲେ । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଜାଠ ଓ ଗ୍ରୀସିକଦଳ । ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀ ପାଇଁ ସେଇ ଦଳ ଦୁଇଟିର ପ୍ରାର୍ଥୀ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରୁଥିଲେ । ଯେଉଁ ଦଳଟି ସଂଖ୍ୟାଗରିଷ୍ଠତା ଲାଭ କଲା, ସେମାନେ ସରକାର ଗଢ଼ିଲେ ଓ ଅନ୍ୟ ଦଳଟି ବିପକ୍ଷଦଳର ଦାୟିତ୍ୱ ଭୁଲାଇଲେ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସମୟ ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ଦେଶର ଶାସନ ନିରାପଦରେ ଚାଲୁଥିଲା । ଆମେରିକାରେ ମଧ୍ୟ ଏଇ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସେମାନଙ୍କର ଡେମୋକ୍ରାଟିକ୍ ଓ ରିପବ୍ଲିକାନ୍ ଦଳ ସମୟାନୁକ୍ରମେ ଦେଶର ଶାସନ ଭୁଲାଇ ଆସୁଚନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଭାରତରେ ହେଲା କ'ଣ ? ବହୁଦଳ ଧରି ଏକମାତ୍ର କଂଗ୍ରେସ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦଳ ଶାସନକୁ ଆସିପାରିଲେ ନାହିଁ । ତାର କାରଣ କଂଗ୍ରେସ ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀରେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଦେଇ ଆସିବ । ଚଳୁ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ରାଜନୈତିକ ଦଳ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀରେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଦେବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଇ ପାରି ନାହାଁନ୍ତି । ଥରେ ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟର ନିର୍ବାଚନ ସଂହାରରେ ସେ ବେଳର କଂଗ୍ରେସ ନେତା ଡକ୍ଟର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ କଟକ ମୁନିସିପାଲଟି ପଡ଼ିଆରେ ଏକ ନିର୍ବାଚନ ସଭାରେ ଗୋଟିଏ ସରସ ସୁନ୍ଦର କଥା କହିଥିଲେ । ସେଥର କଂଗ୍ରେସ ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନସଭାର ସମସ୍ତ ସ୍ଥାନ ପାଇଁ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରୁଥାଏ । ବିଧାନ ସଭାରେ ମୋଟ ଆସନ ସଂଖ୍ୟା ବୋଧହୁଏ ଏକଶହ ଗୁଣିଣ କିମ୍ବା ଏକଶହ ଏକଗୁଣିଣ । କଂଗ୍ରେସର ଯିଏ ମୁଖ୍ୟ ବିରୋଧୀ ଦଳ, ସେମାନେ ମାତ୍ର ଅଡ଼ସଠିକି ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରୁଥାନ୍ତି । ସେଦିନ ସଭାରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମହତାବ ଏଇ ପ୍ରସଙ୍ଗଟି ଉଲ୍ଲେଖ କରି କହିଲେ—ଆମେ ତ ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରୁନୁ, ପ୍ରାର୍ଥୀ ଦେଇରୁ—ଆମେ ଯଦି ସଂଖ୍ୟାଗରିଷ୍ଠତା ଲାଭ କରିବୁ, ଆମେ ସରକାର ଗଢ଼ିବୁ, ତା'ନହେଲେ ଆମେ ବିରୋଧୀ ଦଳରେ ବସିବୁ । ଏ ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରମୁଖ ବିପକ୍ଷ ଦଳ ତ ମାତ୍ର ଅଡ଼ସଠିକି ନିର୍ବାଚନମଣ୍ଡଳୀରେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଦେଇଚନ୍ତି । ସେମାନେ ଯଦି ସମସ୍ତେ ଜୟଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସନ୍ତି, ତେବେ ବି ସେମାନେ ସଂଖ୍ୟାଗରିଷ୍ଠ ହେଇପାରିବେ ନାହିଁ । ତା'ହେଲେ ଏଥିରୁ କ'ଣ ଏଇଆ ବୁଝାପଡ଼ୁନାହିଁ ଯେ, ସେମାନେ କେବଳ ଆମ ସହିତ ଆସେମିଳରେ କଲିକତା କରିବା ପାଇଁ ଏ ନିର୍ବାଚନ ଲଢ଼ୁଚନ୍ତି ? କେବଳ ଓଡ଼ିଶା ବା ଅନ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ନୁହେଁ, ସ୍ୱାଧୀନତା ପରଠାରୁ ଭାରତବର୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ଏଇ ଅବ୍ୟବସ୍ଥା ଲାଗିରହିଛି । କଂଗ୍ରେସ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଏକକ ଦଳ ପାଲିଆମେଣ୍ଟ ପାଇଁ

ସମସ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦାୟକମଣ୍ଡଳୀରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ରାଜନୈତିକ ଦଳ ସ୍ଵାଧୀନତା ଲାଭ ପରଠାରୁ ପ୍ରାୟ ସପ୍ତମ ଦଶକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯଦି ନିରକ୍ଷର ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କରେ ରୁହେ ଓ ଏଥିପାଇଁ ଶାସନ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଯଦି କିଛି ଦୋଷ ନୁହେଁ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ, ତେବେ ଏ ଦୋଷ ଆମେ କାହାକୁ ଦେବା !

ସପ୍ତମ ଦଶକରେ ସମସ୍ତ ଶୃଙ୍ଖଳା ଓ

ସଂଘମ ଭଙ୍ଗକାରୀ ଆନ୍ଦୋଳନ ବିହାରରୁ ଆରମ୍ଭ

ମୁଁ ସେତେବେଳେ ବିହାରର ପାଟନା ସହର ଅତୁଣ୍ଡେ ଏକ ସର୍ବଜ୍ଞଭିଜ୍ଞ ସହର ଦାନାପୁରରେ ରହୁଥାଏ । ଏତକବେଳେ କଂଗ୍ରେସର କେତେକ ବିରୁଦ୍ଧ ଦଳ ସେ ବର୍ଷ ବିହାର ବନ୍ଦ ଆନ୍ଦୋଳନ ହେବ ବୋଲି ଆହ୍ୱାନ ଦେଲେ । ଅକ୍ଟୋବର ଦୁଇ ତାରିଖ ଅର୍ଥାତ୍ ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କୁ ଦିନଠାରୁ ଦିନଦିନ ବ୍ୟାପି ବିହାରରେ ସମସ୍ତ ଅଫିସ, ସ୍କୁଲ, କଲେଜ, ଦୋକାନ ବଜାର, ଯାନବାହନ ଆଦି ଚଳାଚଳ ବନ୍ଦ ରହୁବ । ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ସରକାରୀ ବେସରକାରୀ ବସ୍ ଓ ଟ୍ରେନରେ ମଫସଲ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଯୁବକମାନେ ଜବରଦସ୍ତ ବିନା ଟିକେଟରେ ପାଟନାକୁ ଆସି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗଦେବେ । ....ଅକ୍ଟୋବର ଦୁଇ ତାରିଖ ପୁଷ୍ୟାନ୍ତ—ଆମେ ଖବର ପାଇଲୁ, ଦଳେ ଆନ୍ଦୋଳନକାରୀ ଯୁବକ ହାତରେ ନିଆଁହୁଳା ଧରି ସରକାରୀ ସରକ୍ସିଟ୍ ହାଉସର ଦୁଇଟି ପ୍ରଶସ୍ତ କୋଠରୀକୁ କରାସିନ ଡାଳି ନିଆଁ ଲଗାଇ ଧ୍ବଂସ କରିଦେଲେ । ସରକ୍ସିଟ୍ ହାଉସରେ ସାଧାରଣତଃ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ କମ୍ପା ସରକାରଙ୍କର କେହି ବିଶିଷ୍ଟ ଉଦ୍ବ୍ୟକ୍ତ ଅତିଥିଭାବେ ଆସି ରହୁଥାନ୍ତି । ସେଦିନ ସରକ୍ସିଟ୍ ହାଉସର ଦୁଇଟି କୋଠରୀକୁ ଜାଲି ପୋଡ଼ି ଦେବା ଦ୍ଵାରା ସେମାନେ ବହୁ ମୂଲ୍ୟବାନ ଆସବାବପତ୍ର ପୋଡ଼ି ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କେତେଜଣ ପଦସ୍ଥ ଅଫିସର ଓ ବିଶିଷ୍ଟ ଅତିଥିଙ୍କ ଜନପ୍ରପନ୍ନ ମଧ୍ୟ ପୋଡ଼ିଦେଲେ । ଯଦି ଏ ଆନ୍ଦୋଳନ ଏହିପରି ଚାଲିଯାଏ, ତା’ ହେଲେ ଦେଶରେ ଶୃଙ୍ଖଳା ଓ ସଂସାରର ସ୍ଥାନ ରହୁବ କେଉଁଠି ? ...ସେଇଦିନ ମଧ୍ୟାହ୍ନ । ଦାନାପୁର ଏସ୍. ଡି. ଓ କ୍ସ ଫାଟକ ସେପାଖରେ ଦୁଇ ଦିନଜଣ ବାଳକ ବସିଥିବାର ମୁଁ ଦେଖିଲି । ମୁଁ ଫାଟକ ନିକଟକୁ ଗଲି । ସେମାନେ ମତେ ଦେଖି ଠିଆ ହୋଇଯାଇ ବଡ଼ ଟାଣିବା ପାଇଁ ଦିଆସିଲି ମତେ ମାଗିଲେ । ଏଥିରେ ମୁଁ ଟିକେ ଆମୋଦ ଅନୁଭବ କଲି । ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଦିଆସିଲି ଯୋଗାଡ଼ କରିଦେଲି । ସେମାନେ ବଡ଼ ଟାଣିଲେ । ସେମାନେ ଏଠିକି କାହିଁକି ଆସିଛନ୍ତି ପଚାରିଲି—ଉତ୍ତର ମିଳିଲା । ସେମାନେ ଏସ୍. ଡି. ଓ. ସାହେବଙ୍କୁ ଅଫିସ

ସିବା ପାଇଁ ଗୁଡ଼ିବେଳ । ବହାର ବନ୍ଦ । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ପିକେଟିଂ କରୁଛନ୍ତି । ମୋର ଆମୋଦ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଚାଲୁଛି । ସେମାନେ କୋଉ ଦଳର ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ଚାହୁଁଲେ ସେମାନେ କହିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କର ଦଳ ଫଳ କିଛି ନାହିଁ । କିଏ ଗୋଟାଏ ଦଳ ସେମାନଙ୍କୁ ଦିନକୁ ମଜୁରି ଟଙ୍କାଏ ପଡ଼ଣ ପଇସା ଦେଇଛି, ସେମାନେ ପିକେଟିଂ କରୁଛନ୍ତି । ଗୁଁ ଖାଇବା ପାଇଁ ସେମାନେ ଟିକେ ଦୂରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ମୋ' ଭାବନାର ସୀମା ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ କଂଗ୍ରେସର କର୍ମୀମାନେ ଏମିତି ପିକେଟିଂ କରୁଥିବାବେଳେ କିଛି ତ ମଜୁରି ନେଉ ନ ଥିଲେ । ଅଥଚ ଆଜି ଗୋଟାଏ ରାଜନୈତିକ ଦଳ ବିରୋଧରେ ଶୁଖିଲା ଓ ସଫଳ ବିକଳିତ ସଂଗ୍ରାମ କରିବା ପାଇଁ ଏମାନଙ୍କୁ ଦୈନିକ ମଜୁରି ଦିଆଯାଇ ନିୟୁତ କରାଯାଇଛି ! ଏହିପରି ଭାବେ ଏ ସଂଗ୍ରାମ ବା ଆନ୍ଦୋଳନ ବିହାରରେ ଡିଜିଡିନ ଚାଲିଲା ପରେ ଏହା ଫମେ ଦେଶର ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳକୁ ବ୍ୟାପିଲା । ଫମେ ଅବସ୍ଥା ଅସମ୍ଭାଳ ହୋଇଉଠିଲା । ଏକଥା ଦେଶବାସୀ ସମସ୍ତେ ଅନୁଭବ କରୁଥା'ନ୍ତି । ମୋ' ଅଙ୍ଗେ ନିଭେଇବା କଥା । ବିହାର ଧାନବାଦ ଷ୍ଟେସନରୁ ସେଦିନ ମୋର ଆସିବା ପାଇଁ ଚେୟାର୍ ବଗୀରେ ଟିକେଟ ବୁକ୍ ହୋଇଛି । ଧାନବାଦର କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଚେୟାର୍ ରିଜର୍ଭ କରାହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ଆମେ କମ୍ପାର୍ଟମେଣ୍ଟକୁ ଉଠି ଦେଖିଲୁ, ସବୁ ଚେୟାର୍‌ରେ ଲୋକ ଭର୍ତ୍ତି । ଆମମାନଙ୍କ କଥା ପଚାରେ କିଏ ? ଧାନବାଦ କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ପାଇଁ ସିଟ୍ ରିଜର୍ଭ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଚେୟାର୍ ପାଇନାହାନ୍ତି । ଆହୁରି ଅନେକ ଯାତ୍ରୀଙ୍କର ଏଇ ଅବସ୍ଥା । ଆମର ବିଶିଷ୍ଟ ସଙ୍ଗୀତଶିଳ୍ପୀ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କ ସହ ଦୁଇଟି ଚେୟାର୍ ଟିକେଟ ବୁକ୍ କରିଥିଲେ ହେଁ ସେମାନେ ସେମିତି ଅସହାୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ରେଲୱେ ଅଫିସରଙ୍କର ସମସ୍ତ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ବିଫଳ ହେଲାଣି । ବିନା ଟିକେଟ କମ୍ପା ଅଫିନାସ୍ ଦ୍ଵିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ଟିକେଟ କିଣି ବହୁଲୋକ ଚେୟାର୍‌ସିଟ୍ ଦଖଲ କରି ବସିଛନ୍ତି । ଟ୍ରେନ ଗୁଡ଼ିପାରୁନି । ପ୍ରାୟ ପଇଁଚାଲିଶ ମିନିଟ୍ ପରେ ଆମେ କେତେଜଣ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଚେୟାର୍ ପାଇଲୁ । ଅନ୍ୟ କେତେକ ଯାତ୍ରୀ ସେମିତି ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲେ, ଟ୍ରେନ ଗୁଡ଼ିଲା । ବହୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହିପରି ବଶ୍ଵାଳା ଓ ଅବ୍ୟବସ୍ଥା ଲାଗି ରହିଥାଏ ।

ଜରୁରୀ କାଳୀନ ଅବସ୍ଥା ଓ କାର୍ତ୍ତିକାଳୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ

ଶେଷକୁ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଇନ୍ଦିରାଗାନ୍ଧୀ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶଫଳେ ଦେଶରେ ଏମର୍ଜେନ୍ସୀ ବା ଜରୁରୀକାଳୀନ ଅବସ୍ଥା ଜାରି କଲେ । ଜାଣିହେବା ସଙ୍ଗେ

ସଙ୍ଗେ ଯେପରି ଏକ କାହିଁକି କାଠି ସ୍ପର୍ଶରେ ସେବେଲର ପ୍ରଚଳିତ ଶାନ୍ତି ଶୃଙ୍ଖଳା ବିସ୍ତାପ କଲେଇ ବିପ୍ଳବର ସମସ୍ତ କାଳିମା ଗୋଟାଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତକରେ ଯେମିତି ଉଭେଇଗଲା । ଏହା ପୁଣି ଯେମିତି ସରକାରୀ କର୍ମଗୁଣ୍ଠମାନେ ମନଇଚ୍ଛା ଅତିସ ଆସୁଥିଲେ, ଅତିସ ସମୟ ଭିତରେ ରେଡ଼ିଓ ଶୁଣିବା ଓ ତାହା ଖେଳିବା ଅଭିଯୋଗ ହେଉଥିଲା । ଏହିପରି ସମସ୍ତ ଅନାଗୁର ଓ କୃଣାସନ ଜରୁରୀକାଳୀନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଜାଣି ହେଲପରେ ସେସବୁ ଯେମିତି ସ୍ବପ୍ନର ବସ୍ତୁ ହୋଇ ରହିଗଲା । ମନେ ପଡ଼ିଯାଉଛି, ଧାନବାଦରୁ ଯେଉଁ ଚେସ୍ଟାର୍ କମ୍ପାର୍ଟମେଣ୍ଟରେ ମୁଁ ଆସିଥିଲି ଓ ସେଥିରେ ଧାନବାଦର କଲେକ୍ଟର ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଚେସ୍ଟାର ରିଜର୍ଭ ହୋଇଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ପ୍ରଥମେ ବସିବାକୁ ସ୍ଥାନ ପାଇ ନ ଥିଲେ, ଜରୁରୀକାଳୀନ ଅବସ୍ଥା ଜାଣି ହେବାର ପ୍ରାୟ ବର୍ଷକ ପରେ ମୁଁ ସପରିବାର ଠିକ୍ ସେଇ କମ୍ପାର୍ଟମେଣ୍ଟରେ ଆସିଲି । ସେଦିନ ଦେଖିଲି ସେଇ କମ୍ପାର୍ଟମେଣ୍ଟରେ ପ୍ରାୟ ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ ସ୍ଥାନ ଖାଲି ପଡ଼ିଛି । ରେଲୱେର ଅତିସରମାନେ ଥରକୁ ଥର ଆସି ଚେକ୍ କରି ଯାଉଛନ୍ତି । ଟ୍ରେନ୍‌ସବୁ ଠିକ୍ ସମୟରେ ଯାତାୟାତ କରୁଛି । ସରକାରୀ ବସ୍ରେ ଯଥାସ୍ବତି ଟିକେଟ୍ କାଟି ଯାନ୍ତିମାନେ ଉଠୁଛନ୍ତି । ସରକାରୀ କର୍ମଗୁଣ୍ଠମାନେ ଠିକ୍ ସମୟରେ ଦସ୍ତରକୁ ଆସିଲେ । ଜଳଯୋଗାଣ, ବିଜୁଳି-ଯୋଗାଣ ଯଥାସ୍ବତି ଚାଲିଲା । ଅବସ୍ଥା ଏମିତି ହେଲା ଯେ, ସାଧାରଣ ଲୋକେ ହାତଯୋଡ଼ି ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ—ପ୍ରଭୁ, ଏ ଏମ୍‌ରଜେନସି ଏମିତି ଲାଗିରହିଥାଉ । ପ୍ରାୟ ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ଜରୁରୀକାଳୀନ ଅବସ୍ଥା ଉଠାଇ ଦିଆଗଲା । ସାଜି ଲୋକସଭା ନିର୍ବାଚନ ହେଲା । ଲୋକସଭା ନିର୍ବାଚନରେ ସ୍ବାଧୀନତା ପରଠାରୁ ଏଇ ପ୍ରଥମଥର କଂଗ୍ରେସ ପରାଜିତ ହେଲା । ଆଉ ସବୁଠୁ ବଡ଼ କଥା, ସ୍ବୟଂ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଇନ୍ଦିରାଗାନ୍ଧୀ ଏ ନିର୍ବାଚନରେ ପରାଜୟ ବରଣ କଲେ ।

ପ୍ରଥମ ଜନତା ଦଳ

ଏ ନିର୍ବାଚନରେ ଯୋଉମାନେ କଂଗ୍ରେସ ବିରୋଧରେ ଜୟଯୁକ୍ତ ହେଲେ, ସେମାନେ କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦଳର ପ୍ରାର୍ଥୀ ନ ଥିଲେ । ଜନସଭା, ସ୍ବତନ୍ତ୍ର, ଲୋକଦଳ ଓ ବାମପନ୍ଥୀ ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ଦଳ କଂଗ୍ରେସର ବିରୋଧରେ ଏକ ନିର୍ବାଚନ ମେଣ୍ଟଗଢ଼ି ଜୟଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଏଇ ମିଳିତଦଳର ନାମ ରଖାଗଲା ଜନତାଦଳ ଆଉ ଏ ମିଳିତ ଦଳର ନେତା ହେଲେ ଶ୍ରୀ ମୋରାର୍ଜୀ ଦେଶାଇ—ସେ ହେଲେ ଏଇ ମିଳିତ ଦଳ ସରକାରର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ । ସ୍ବାଧୀନ ଭାରତ ଏକ ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ରର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲାଭ କଲାପରେ ଯେତେବେଳେ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଗଠିତ ହୋଇଛି,

ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟର ସେଣ୍ଟ୍ରାଲ୍ ହଲରେ ଶପଥ ଗ୍ରହଣ କରିଚନ୍ତି । ଏହା ହେବାର କଥା । କିନ୍ତୁ ଏ ଜନତା ଦଳ ଏକ ନୂତନ ପରମ୍ପରା ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ସେମାନେ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟକୁ ଡାକ କରି ଜାତିର ପିତା ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ସମାଧି-ପୀଠରେ ଶପଥ ଗ୍ରହଣ କରି ଏକା ଭାରତବର୍ଷ କାହିଁକି, ଭାରତ ବାହାରେ ବହୁ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ତମକ ଖେଳାଇଦେଲେ । ବାସ୍ତବରେ ଦେଶର ସାଧାରଣ ଜନତାଙ୍କ ମନରେ ଏଇ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମିଥିଲା ଯେ, ଲୋକନାୟକ ଜୟପ୍ରକାଶ ନାରାୟଣଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ସହ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ନାମସ୍ମରଣ କରି ଯେଉଁ ଦଳ ସରକାର ଗଢ଼ିବା ପାଇଁ ଶପଥ ନେଇଚନ୍ତି, ସେମାନେ କେବେହେଲେ ସେଇ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ମାର୍ଗରୁ ବିଚ୍ୟୁତ ହେବେ ନାହିଁ । ଦେଶରେ ଜରୁରୀକାଳୀନ ଅବସ୍ଥା ଜାରି ହୋଇଥିବା ବେଳେ ଦେଶରେ ଶାସନ ବହୁଦିନରୁ ସୁରୁରୁ ରୂପେ ଚାଲୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଇନ୍ଦିରାଗାନ୍ଧୀଙ୍କର “ଏକଦେଶଦର୍ଶୀ ନିଷ୍ପତ୍ତି ବୋଲି” କୁହାଯାଉଥିଲା । ସେଇଥିପାଇଁ ହୁଏତ ଇନ୍ଦିରାଗାନ୍ଧୀ ପରାଜିତା ହେଲେ ଓ ଜନତାଦଳ କ୍ଷମତାକୁ ଆସିଲେ । ଏ ନିର୍ବାଚନର ଫଳାଫଳ ମୋ’ ପାଇଁ ଏଇ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସ୍ୱାଗତଯୋଗ୍ୟ ହୋଇଥିଲା ଯେ, ଏକ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ରାଷ୍ଟ୍ରର Fundamental ଶକ୍ତି ହେଲା ଦୁଇଟି ସମଶକ୍ତ-ସମ୍ପନ୍ନ ରାଜନୈତିକ ଦଳ । ନିର୍ବାଚନରେ ଗୋଟିଏ ଦଳ କ୍ଷମତାକୁ ଆସିଲେ, ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦଳ ବିରୋଧୀ ଦଳରେ ବସିବେ । ବାସ୍ତବରେ କୁହାଯାଇଥାଏ, ଏକ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ରାଷ୍ଟ୍ରପାଇଁ ବହୁ ବିଭିନ୍ନ ମତବାଦର ବହୁ ରାଜନୈତିକ ଦଳର ଉପସ୍ଥିତି ଶୁଭଙ୍କର ନୁହେଁ । ଏହାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଉଦାହରଣ ହଉଚନ୍ତି ଆମେରିକା ଓ ଇଂଲଣ୍ଡ—ଏଇ ଦୁଇଦେଶ । ଆମ ଦେଶରେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ପ୍ରଚଳନ ଆରମ୍ଭରୁ ମୁଁ ଏଇ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖି ଆସୁଥିଲି । ଏବେ ଜନତାଦଳ ଗଠିତ ହେଲା ପରେ ମୋର ସ୍ୱପ୍ନ ସାକାର ହେଲା ବୋଲି ମୋର ଦୃଢ଼ ଧାରଣା ହେଲା । ଜନତାଦଳ କ୍ଷମତାରେ ରହିଲେ ଓ କଂଗ୍ରେସ ବିପକ୍ଷଦଳ ଆସନରେ ବସିଲେ ।

ପ୍ରଥମ ଜନତା ସରକାର

ହଁ, ଜନତାଦଳ ଶାସନଭାର ଗ୍ରହଣ କଲେ । ମୋରାରିଜୀ ଦେଶାଇ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ, ଚୌଧୁରୀ ଚରଣ ସିଂହ ସ୍ପିକରମନ୍ତ୍ରୀ, ଅଟଳବିହାରୀ ବାଲ୍‌ସେୟା ବୈଦେଶିକମନ୍ତ୍ରୀ, ରାଜନାରାୟଣ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ, ବିଜୁପଟ୍ଟନାୟକ ଇସ୍ତାତ-ମନ୍ତ୍ରୀ—ଏହିପରି ଅନ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସମାବେଶରେ ଦେଶରେ ଜନତା ଶାସନ ଚାଲିଲା । ସେତେବେଳେ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର କଂଗ୍ରେସ ଦଳରେ ରହିଥିଲେ । ସେ କହିଥିଲେ—ଲୋକସଭା ନିର୍ବାଚନରେ ଏହି ଐତିହାସିକ ବିଜୟ

ହେଉଛି ପ୍ରକୃତରେ ଏ ଦେଶର ଜନତାର ବିଜୟ । ଶାସନର କ୍ଷମତାକୁ ଆସିଲା ପରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଚରଣ ସିଂହ ଦେଶର ନଅଗୋଟି କଂଗ୍ରେସ-ଶାସିତ ରାଜ୍ୟରୁ କଂଗ୍ରେସ ଶାସନ ଉଠାଇ ଦେଇ ଓ ବିଧାନସଭା ଭଙ୍ଗ କରି ଦେଶରେ ଚନ୍ଦ୍ରଲ ସୂକ୍ଷ୍ମ କରିଦେଲେ । ଅଥଚ ଏଇ ନଅ ଗୋଟି ରାଜ୍ୟର ଶାସନ ବିରୋଧରେ କୌଣସି ବିଧିବଦ୍ଧ ଅଭିଯୋଗ ନ ଥିଲା । ସେହିପରି ବାଣିଜ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଜର୍ଜ ସ୍ଟ୍ରାଫିସ ସେ ବେଳର ବହୁ ଲୋକପ୍ରିୟ ଥିବା ପାନାୟ କୋକାକୋଲାର ଉତ୍ପାଦନ ଓ ବିକ୍ରୟ କଲମର ଗୋଟିଏ ଗାରରେ ଲୋପ କରିଦେଇ ଆଉ ଏକ ଥଣ୍ଡା ପାନାୟ କମ୍ପାନୀ ପାଇଁ ଲାଇସେନ୍ସ ମଞ୍ଜୁର କରି ଯେମିତି ଜନତାର ବାହାବାଃ ଲାଭ କଲେ, ସେମତି ବୈଦେଶିକ ମନ୍ତ୍ରୀ ଅଟଳବିହାରୀ ବାଜପେୟୀ ଜାତିସଂଘରେ ହିନ୍ଦୀରେ ଗୁପ୍ତ ଦେଇ ହିନ୍ଦୀ-ଗୁପ୍ତା-ଗୁପ୍ତା ଜନତାଙ୍କ ଅକୃଷ୍ଣ ପ୍ରଶଂସାର ପାତ୍ର ହେଲେ । ଏ ସବୁକୁ କିନ୍ତୁ ଟପିଗଲେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ରାଜନାରାୟଣ । ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶ ରାଜବରେଲ୍ ନିର୍ବାଚନମଣ୍ଡଳୀରେ ଇନ୍ଦିରାଗାନ୍ଧୀଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରିଥିଲେ ବୋଲି ସେ କୁଆଡ଼େ ନିଜେ ମୋରାର୍ଜୀ ଦେଶାଇ, ଚୌଧୁରୀ ଚରଣ ସିଂହ ଓ ବାବୁ ଜଗଜ୍ଞୀବନ ରାମଙ୍କୁ ଆଡ଼େଇ ଦେଇ ନିଜେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ହେବେ ବୋଲି ଦାବୀ କରିଥିଲେ । ମନ୍ତ୍ରୀପଦରେ ରହିଲା ପରେ ଶ୍ରୀ ରାଜନାରାୟଣଙ୍କ ଆଦେଶରେ କୁଆଡ଼େ ଟ୍ରେନ୍ ଓ ପ୍ଲେନ୍ ଦଣ୍ଡା ଦଣ୍ଡା ଅଟକି ଯାଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାଜନାରାୟଣ ବି. ଏ. ବି. ଏଲ ଙ୍କ ଜୋକର୍ ବା ଦ୍ୱାରାବେଶ ଅର୍ଥାତ୍ ମଥାରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ରୁମାଲ ଆକାରର ସବୁଜ ରଙ୍ଗର ପଗଡ଼ି, ବିମ୍ବୋଷ୍ଟରେ ଅଗ୍ର ବର୍ଦ୍ଧିତ ଦାଢ଼ି, ଦେହରେ ତୋଲା ପୋଷାକ ଓ ମୁହଁରେ ତନ୍ଦ୍ରାୟ ହସ ତାଙ୍କୁ ଦେଶ ବିଦେଶରେ ଏକ ଜୋକର୍ ବୋଲି ପରିଚିତ କରାଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ମୋରାର୍ଜୀ ଦେଶାଇଙ୍କ ଲଣ୍ଡନ ଯାତ୍ରାବେଳେ ସେଠି ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଏ ରାଜନାରାୟଣ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଯେତେବେଳେ ଅଣାଗଲା, ସେତେବେଳେ ସେ ଦୃଢ଼ତାର ସହିତ କହିଥିଲେ—Every drama must have a joker. ବାସ୍ତବରେ ବହୁଲୋକ ରାଜନାରାୟଣଙ୍କୁ ଜନତା ନାଟକର ଏକ Joker ଅଥବା ଦଳର ବହୁ ଜୋକର୍ଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ଜୋକର୍ ବୋଲି ଚିହ୍ନଟ କରିଥିଲେ । (ଏଇ Joker ପ୍ରସଙ୍ଗଟି The Illustrated weekly of India, dated 26 June—July 2 1977 ସଂଖ୍ୟାରେ (R.G.K) ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଜନତା ଶାସନ ଚାଲିଛି, ସମୟ ଅତିକ୍ରମ ହେଇ ଯାଉଛି । ଏତିକିବେଳେ ଆମେ ଅନୁଭବ କଲୁ ଜନତା ଶାସନର ଗ୍ରନ୍ଥ ଦୋହଲିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲଣି । ମୁଁ ଗ୍ରନ୍ଥୀଭୂତ ହୋଇଗଲି—କେବେହେଲେ ଏକଥା ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରିଲି ନାହିଁ ।

ମୋର ମନରେ ତ ଏଇ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ରହୁଥିଲା ଯେ, ଏ ନିର୍ବାଚନ ପରେ ଆମର ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟାର ରାଜନୈତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦୁଇଟି ସମାନ୍ତରାଳ ଦଳ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ରହିଯିବେ । କାରଣ ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି ଯେ, ଯେଉଁ ଦଳମାନେ ଏକତ୍ର ହୋଇ ଏହି ଜନତାଦଳ ଗଠନ କରିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ନିଜସ୍ୱ ଦଳକୁ ଭାଙ୍ଗି ଲେପ କରିଦେଇଛନ୍ତି — ଏକାବେଳେକେ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଦେଇଛନ୍ତି । ଫଳରେ ଯେଉଁ ରାଜନୈତିକ ଦଳମାନେ ମିଶି ଏଇ ଜନତା ଦଳଟିକୁ ଗଠନ କରିଛନ୍ତି, ସେହି ସମସ୍ତଙ୍କର ଏଇ ନୂତନ ଜନତାଦଳ ହିଁ ନିଜସ୍ୱ ଦଳ, ସେମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟ କିଛି ଦଳ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ କ୍ରମେ ଜଣାଗଲା ବାସ୍ତବରେ ଜନତା ଦଳର ଅଂଶୀଦାରମାନେ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ସେମାନଙ୍କର ନିଜ ନିଜର ପୁରୁଣା ଦଳକୁ ଅସ୍ଥାପି ରଖିଛନ୍ତି । ବରଂ ପୁଣି ଅପେକ୍ଷା ସେମାନଙ୍କର ଦଳଗୁଡ଼ିକ ଆହୁରି ବେଶୀ ସଜାଗ, ଆହୁରି ବେଶୀ ସଜାବ ହୋଇପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଦଳର ମନ୍ତ୍ରୀ ଏ ଭିତରେ କେତେଥର ବିଦେଶଯାତ୍ରା କଲେଣି—ସେମିତି ଆଉ କୋଉ ଦଳ କୌଣସି କୋଟିପତି ପରିବାର ସହୃଦ ପୁସ୍ତକ ସ୍ଥାପନ କଲେଣି—ସେକଥା ଅନ୍ୟ ଦଳମାନେ ଗୋପନରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖୁଥା'ନ୍ତି ।……ହଁ, ଏଠି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଘଟଣାର ଉଲ୍ଲେଖ ନ କରି ରହୁପାରୁନି । କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କରିବା ପୁର୍ବରୁ ଦକ୍ଷିଣ ବୋଟ୍ କ୍ଲବରେ ଜନତା ଦଳର ସବୁ ନେତାମାନଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ ଏକ ବିରାଟ ସାଧାରଣ ସଭା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା ଓ ସେଇ ସଭାର ସମସ୍ତ ବିବରଣୀ ବେତାରରେ ସେଇ ସଭାସ୍ଥଳରୁ ହିଁ ପ୍ରଚ୍ଚରିତ ହେଲା । ଆମେ ବେତାର ଶୁଣୁଥାଉଁ । ବେତାରରେ କୁହାଗଲା, ଏଇ ଯେ ଜନତା ଦଳ ଦେଶର ଶାସନ ଭାର ଗ୍ରହଣ କଲା, ଏଥିରେ ଦେଶରେ ଏକ ବିରାଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିବ । ସେଇ ସଭାରେ ଏକ ଧର୍ମ ସଂପ୍ରଦାୟର ଜଣେ ପୁରୋଧା ଯାହା ଭାଷଣ ଦେଲେ, ସେ କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ପାଇଁ ମୁଁ କୁଣ୍ଡାବୋଧ କରୁଛି । ତାଙ୍କ ଭାଷଣର ଶରବ୍ୟ ଥିଲେ ଆମ ଦେଶର ପୁରାତନ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଇନ୍ଦିରା ଗାନ୍ଧୀ । ଇନ୍ଦିରା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ସେ “ଔରତ୍” ଶବ୍ଦଟିକୁ ବାରମ୍ବାର ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଥିଲେ ଓ ଅତି ନିମ୍ନମାନର ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରି ତାଙ୍କର ନିନ୍ଦା କରୁଥିଲେ । ଏଥିରେ କେହିହେଲେ ଜଣେ ପ୍ରତିବାଦ କଲେନି ।

ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ମୋରାରଜୀଙ୍କ ବିଦାୟ ଓ

ଚରଣ ସିଂହଙ୍କ ଆଗମନ

ଜନତା ଶାସନ ଚାଲିଲା । ପ୍ରାୟ ଦୁଇବର୍ଷ—ହଁ, ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ଯେଉଁ ଗ୍ରନ୍ଥ ଦୋହଲୁଥିଲା, ତାହା ଏକାବେଳେକେ ଭୁସୁଡ଼ି ପଡ଼ିଲା । ଚୌଧୁରୀ

ଶ୍ରୀ ଚରଣ ସିଂହ ଦାସ କଲେ ଯେ, ଯେହେତୁ ସେ ଗୋଟିଏ ଦଳର ନେତା, ସେ କହିକ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ନ ହେବେ ! ତାଙ୍କର ଏ ଦାସକୁ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟର ବହୁ ସଭ୍ୟ ସମର୍ଥନ କଲେ । ମୁଁ ରେଡ଼ିଓ ଶୁଣୁଥାଏ—ସମ୍ବାଦ ପ୍ରଚ୍ଛୁରିତ ହେଲା ଯେ, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ସମର୍ଥନରେ କେତେଜଣ ମନ୍ତ୍ରୀ ଇସ୍ତଫା ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଏହାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମ୍ବାଦ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରଚ୍ଛୁରିତ ହେଲା, ସେତେବେଳେ କୁହାଗଲା—ଆଉ କେତେଜଣ ମନ୍ତ୍ରୀ ଇସ୍ତଫା ଦେଲେଣି । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମ୍ବାଦରେ ଆମେ ଜାଣିଲୁ ଯେ, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମୋରାରୀ ଦେଶାଇ ତାଙ୍କ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ପଦ ତ୍ୟାଗ କରିଛନ୍ତି ଓ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚରଣ ସିଂହ ନୂତନ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀରୂପେ ଶପଥ ନେଇଛନ୍ତି । ଏହାର କିଛିଦିନ ପରେ ବାବୁ ଜଗଜୀବନ ରାମ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ପଦ ଛାଡ଼ି କରିବା ପାଇଁ ଦାସ କଲେ । କିନ୍ତୁ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସଞ୍ଜୀବ ରେଡ଼ିଓ ଏ ପାଗଳାମିକୁ ଆଉ ପ୍ରଶ୍ନସ୍ଥ ଦେଲେ ନାହିଁ । ଦୁଇବର୍ଷ ପୁର୍ବେ ଜନତା ଦଳଯେଉଁ ଦାମ୍ଭିକତାର ପରିଚୟ ଦେଇ ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କ ଶାସନ ଦ୍ଵାରା ଦେଶରେ ଏକ ବିରାଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିବ, ତାହାହିଁ ଘଟିଲା—ଜନତା ସରକାର ଭାଙ୍ଗିଲା ଓ ଶ୍ରୀମତୀ ଇନ୍ଦିରା ଗାନ୍ଧୀ ଓ ତାଙ୍କର କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ଦୁନବାର କ୍ଷମତାକୁ ଆସିଲେ ।

ମୋ' ନାଟ୍ୟ ଜଗତ

ଏଇ ଶତାବ୍ଦୀର ତୃତୀୟ ଦଶକର କଥା । ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷା ସମାପ୍ତ କରି ମୋର ଜନ୍ମସ୍ଥଳୀ—ଜଗତସିଂହପୁର ଅଞ୍ଚଳର ପୁରୁଣାଗଡ଼ ଗ୍ରାମଠାରୁ ସୁଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲା ରାଜବୋଡ଼ାସମ୍ବର—ପଦ୍ମପୁରଠାରେ କିଛି ସମୟ କଟାଇଥିଲି । ଏଇ ଅବସରରେ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଉପନ୍ୟାସକାର କାହ୍ନୁଚରଣ ମହାନ୍ତିଙ୍କ “ନିଷ୍ଠୁରି” ଉପନ୍ୟାସକୁ—ଯାହା କୁହନ୍ତି, ଗୋଟିଏ ନିଃଶ୍ୱାସରେ ପଢ଼ି ଶେଷ କଲି । ପୁଣି ଆହୁରି ବସୁନ୍ଦର କଥା, ପଢ଼ା ଶେଷ କରି ‘ନିଷ୍ଠୁରି’ ଉପନ୍ୟାସର ଏକ ନାଟ୍ୟରୂପ ଦେବାପାଇଁ କେତୋଟି ଦୃଶ୍ୟ ସେଇ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଲେଖିପକେଇଲି । ଅଥଚ ସେତେବେଳକୁ “ବଲଙ୍ଗା ଆର୍ଟ ଥିଏଟର୍” ଓ କଟକରେ ତତ୍କାଳୀନ ମେଡ଼ିକାଲ୍ ସ୍କୁଲ୍ ଓ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ନାଟ୍ୟ ସଂସଦ ଦ୍ୱାରା ଅଭିନୀତ କେତୋଟି ନାଟକର ଅଭିନୟ ଦେଖିବା ବ୍ୟତୀତ ନାଟକ ସମ୍ପର୍କରେ ମୋର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବାସ୍ତବ ଅଭିଜ୍ଞତା ନ ଥିଲା । ଏପରିକି ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାରଙ୍କ “ସେଓଙ୍ଗ” ନାଟକ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ନାଟକ ପଢ଼ିବାର ସୁଯୋଗ ମୁଁ ପାଇ ନ ଥିଲି । ଅଥଚ ‘ନିଷ୍ଠୁରି’ ପାଠ କରିବା ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହିଁ ମୁଁ ଏହାର ନାଟ୍ୟରୂପ ଦେବା ପାଇଁ କେତୋଟି ଦୃଶ୍ୟ ଲେଖି ବସିଲି । …ମାତ୍ର କେତୋଟି ଦୃଶ୍ୟ ! କିନ୍ତୁ ଲେଖିଲି କାହିଁକି ? ଆଜି ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧ ଶତାବ୍ଦୀ ପରେ ଏକ ସିଂହାସଲେକନରେ ମୁଁ ଜାଣିପାରୁଛି ଯେ, ସେଇ ଦୃଶ୍ୟ କେତୋଟି ହେଉଛି ମୋ’ ଲେଖକ-ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ନାଟ୍ୟରଚନା । କିନ୍ତୁ ହାୟ ! ସେ ଦୃଶ୍ୟ କେତୋଟି ଆଜି ମୋ’ ପାଖରେ ନାହିଁ । ଯଦି ଆ’ନ୍ତା, ତେବେ ହର୍ଷୋଦ୍‌ଘୁଷ୍ଟି ଚିତ୍ତରେ ମୋର ଏ ରଚନାର ଠିକ୍ ଏଇ ସ୍ଥାନରେ ତାହା ଉପସ୍ଥାପିତ କରି ନାଟ୍ୟ ଜଗତକୁ ମୋର ପ୍ରବେଶ ସହଜ ସଂଯୋଗ ସ୍ଥାପନ କରିଥା’ନ୍ତି ।

ମୋର ପ୍ରଥମ ମଞ୍ଚ-ନାଟକର ରଚନାକାଳ ହେଲା ୧୯୪୬/୪୭ । ଏଇ ନାଟକଟିର ରଚନାର ଅନୁରାଳରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ନାଟକ ଆପେ ଆପେ ଅଭିନୀତ ହୋଇଗଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧର ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟାୟ । ଆମ ପୁଷ୍-ଉପଲବ୍ଧରେ ଜାପାନ୍ ସମର ସଜ୍ଜା ସେହପରି ଗଗନକୁ ସ୍ପର୍ଶ କଲାଣି । ଯେ କୌଣସି

ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଜାପାନ ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ କରିପାରେ । ଏଥିରେ ଭାରତ ସରକାର ପ୍ରମାଦ ଗଣିଲେ । ପୁଣି ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ ଭାରତୀୟମାନେ ଭାରତର ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କୁ ସମର୍ଥନ କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି କଂଗ୍ରେସ ଜଣାଇଦେଲା । ଏହାର ପ୍ରତିକାର ରୂପେ ସରକାର ଦେଶର ନରମପକ୍ଷୀ ନେତାମାନଙ୍କ ସହଯୋଗରେ National War Front ନାମକ ଏକ ସଂସ୍ଥା ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଏଇ ସଂସ୍ଥାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଲା ଯେ, ହିଟଲରର ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ ବିରୋଧରେ ମିତ୍ରଶକ୍ତି ଏକ ଗଣଯୁଦ୍ଧ କରୁଛି ବୋଲି ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଓ ଅନ୍ୟ ମାଧ୍ୟମମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରଚାର କରାଯିବ । ତଦନୁସାରେ ଓଡ଼ିଶାରେ War Front ଗଢ଼ାହେଲା ଓ ଏହାର ମୁଖ୍ୟ କର୍ତ୍ତା ହେଲେ ଉଦାରପକ୍ଷୀ ନେତା ମୁକୁରର ସମ୍ପାଦକ ଜମିଦାର ଶିକ୍ଷାବିତ୍ର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ । ତତ୍କାଳୀନ ସାହେବଜୀଦା ବଜାର (ବର୍ତ୍ତମାନର ଭସାକୋଷ ଲେନ୍) ଠାରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦାସଙ୍କ ବାସଭବନରେ ହିଁ Frontର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ଏହାର ଅନତିଦୂରରେ ମୁଁ ରହୁଥାଏ । ସେଦିନ ଖଣ୍ଡେ ଟାଇପ୍ କରା ପ୍ରଚାରପତ୍ର ମୋ' ହାତକୁ ଆସିଲା । ମିତ୍ରପକ୍ଷର ଯୁଦ୍ଧ ଓ ଉଦ୍ୟମର ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ଓଡ଼ିଆରେ ପାଲା, ଦାସକାବିଆ ଓ ଏକାଙ୍କିକା ପ୍ରଭୃତି ରଚନା War Front ଗ୍ରହଣ ଓ ଉପଯୁକ୍ତ ଲେଖାପାଇଁ ଲେଖକଙ୍କୁ ପାରିତୋଷିକ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେବବୋଲି ପ୍ରଚାରପତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଥାଏ । ସେତେବେଳେ ଆମ ନାଟ୍ୟ ଜଗତରେ ମାତ୍ର ଦୁଇଜଣ ବଶିଷ୍ଠ ନାଟ୍ୟକାର ଥାନ୍ତି—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅଶ୍ଵିନୀ କୁମାର ଘୋଷ ନାଟ୍ୟ ଭାରତ ଓ କବିଚନ୍ଦ୍ର କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ । ଅଶ୍ଵିନୀ କୁମାର ତ ତାଙ୍କ ନିଜର ବଳଙ୍ଗା ଆର୍ଟ ଥିଏଟର୍ ପାଇଁ ଲେଖୁଥାନ୍ତି, କାଳୀବାରୁ ଲେଖୁଥାନ୍ତି ତାଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ଥିଏଟର୍ ପାଇଁ । ଏଠି ନାଟ୍ୟକାର ଟଙ୍କା ନେବା ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠୁନାହିଁ । ଅଥଚ War Front ଲେଖିଚନ୍ଦ୍ର ଯେ, ମନୋନୀତ ନାଟକ ପାଇଁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କୁ ପାରିତୋଷିକ ଦିଆଯିବ ! ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକାନ୍ତ ଅବାଚୀନ ମୁଁ । ପାରିତୋଷିକ ଆକର୍ଷଣରେ ଟାଣିହୋଇ ଗୋଟିଏ ଏକାଙ୍କିକା ନାଟକ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି । ଏଇଠି ମୋର ନବ ବିବାହତା ପତ୍ନୀ ମତେ ଚେତାଇଦେଲା ଯେ, ମୁଁ ଗୁପ୍ତ ଥିବାବେଳେ ଇଂରେଜ ସରକାର ବିରୋଧରେ ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ଯାଇଥିଲି ବୋଲି ଗୋଟାଏ ଦିନ ଥାନାରେ ଅଟକିବନ୍ତୀ ହୋଇଥିଲି—ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁଣି ସେଇ ଇଂରେଜ ସରକାର ବିପକ୍ଷରେ ମୁଁ ଏ ଲେଖା ଲେଖିବି କେମିତି ? ଅବଶ୍ୟ ଏ ଦିଗରେ ମୁଁ ସଚେତନ ଥିଲି । ସେଥିପାଇଁ ମିତ୍ରଶକ୍ତି ସପକ୍ଷରେ ନାଟକଟି ଲେଖୁଥିଲେ ବି ଏଇ ନାଟକ ଭିତରେ ଜାତୀୟତାର ଏକ ଅନ୍ତଃସଲ୍ଲୀଳର ସ୍ପର୍ଶ ମୁଁ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିଥିଲି ।

ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ

ନାଟକଟିକୁ ନେଇ National War Front ଅଫିସକୁ ଗଲି । ଦେଖିଲି ଅଫିସ ବାରନ୍ଦାରେ ବସିଚନ୍ତ୍ର Frontର Chairman ସ୍ୱୟଂ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ । ଦୁଆର ମୁହଁରେ ପାଦ ଅଟକିଗଲା । ଭିତରକୁ ଯାଇପାରିଲି ନାହିଁ । ଏଥପୁର୍ବରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବହୁବାର ଦେଖିଛି । ରାଜନୈତିକ ସାଂସ୍କୃତିକ ଓ ସାହିତ୍ୟ ସଭା ମାନଙ୍କରେ ତାଙ୍କର ଉଦାତ୍ତ କଣ୍ଠସ୍ୱର ଶୁଣିଛି । ଗୋରା ତକ୍ ତକ୍ ଗୋଲି ମୁହଁ—ଜବା ଫୁଲପରି ଆଖି—ପାଟିରେ ପାଟିଏ ପାନ—କିନ୍ତୁ ଶୁଦ୍ଧ ସାବଜ୍ଞାନ ସ୍ୱପ୍ନାରେ ଅନର୍ଗଳ ବହୁତା ଚାଲିଛି । ମୁକୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଓଡ଼ିଶାର ଏଇ ପ୍ରଗତି ସାହିତ୍ୟ-ସେବାଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସମ୍ମାନ ଏତେ ବେଶୀ ଥିଲା ଯେ, ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଯାଇ ଠିଆ ହେବାର ସାହସ ମୋର ହେଉ ନ ଥିଲା । ...ସେ କିନ୍ତୁ ମତେ ଦେଖି—ହୁଏତ ମୁଁ ହାତରେ ଧରିଥିବା ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପଚାରିଲେ—କ’ଣ, କୁଆଡ଼େ ଆସିବ ? ...କହଲି—ଆପଣଙ୍କର ବିଜ୍ଞାପନ ବାହାରିଥିଲା, ମୁଁ ନାଟକ ନେଇ ଆସିବି । ...ସେତେବେଳକୁ ମୋର ବୟସ ପ୍ରାୟ ଚବିଶି ପରଶି ବର୍ଷ । ହୁଏତ ଏଇ କଥାଟିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି କିଛିଟା ସନ୍ଦର୍ଭ୍ୟ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ—ତମେ... ନାଟକ ଲେଖିବ ? ...ଏଇଠି ପୁଣି ମତେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହିଲେ—ତୁମ ନାଁ କ’ଣ ? ଟିକେ ଡରିଗଲେ ବି ମୋ’ ନାଁ କହିଲି । ଦେଖିଲି ମୋ’ ନାଁ ଶୁଣି ସେ ଯେମିତି ଟିକେ ଆମୋଦ ଅନୁଭବ କରିଚନ୍ତ୍ର । ସେଇ ଅବସ୍ଥାରେ କହିଲେ—ଗ୍ରେଟରସ୍ ! ଗ୍ରେଟରସ୍, ଉତ୍ତରସ୍, ଦକ୍ଷିଣସ୍, ଏମାନେ ତ କ୍ଷତିସ୍ ସନ୍ତାନ । ଖଣ୍ଡା ଭରବାରି ଧରି ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯିବା କଥା, କିନ୍ତୁ ତମ ହାତରେ ଲେଖନୀ !

ଲେଖନୀ ଓ ତରକାର

ତାଙ୍କର ଏ କଥାରେ ମୁଁ ଆହତ ହେଲି କି ବ୍ରତ ହେଲି କହିପାରୁନି । ମତେ ଭବିଷ୍ୟର ସମୟ ନ ଦେଇ ସେ ପୁଣି କହିଲେ—ଓ, ଏଇଟା ସେଇ ଯୁଦ୍ଧ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଲେଖା ପଢ଼ । ଅଫିସ ଆଡ଼କୁ ଚାଲି କହିଲେ—ରାଧାଶ୍ୟାମବାରୁ, ଆମର ଆଉ କିଛି ଏକାଙ୍କିକା ଆସିବ କି ? ...ଉତ୍ତର ଆସିଲା—ଆସିବ ଆଜ୍ଞା, ଅଶ୍ୱିନୀବାରୁ ଓ କାଳିନ୍ଦୀବାରୁ ଲେଖା ମଧ୍ୟ ଆସିବ । “ମତେ ଦେବେ ତ ସେ ସବୁକୁ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ।” ...ଏତକ କହିଲା ପରେ ମୋ’ ଉପରେ ପୁଣି ତାଙ୍କ ଆଖି ପଡ଼ିଲା । କହିଲେ—ଲେଖାଟି ଅଫିସ୍‌ରେ ଦେଇଯାଅ । ମୁଁ ପାଦେ ଆଗେଇବି କି ନାହିଁ, କହିଲେ—ଶୁଣ, ତମ ନାଟକଟି ଏଇଠି ପଢ଼ି ମତେ ଶୁଣାଇପାରିବ ? ପାରିବା ନ ପାରିବାର ପ୍ରଶ୍ନ ନ ଥିଲା । ତେବେ ବି କହିଲି—

ପାରିବି ଆଜ୍ଞା । ...ମୋ' କଥା ଶୁଣି ଅତି ଉତ୍ସାହର ସହିତ ଟେବୁ ଉପରେ ଦୁଇ କହୁଣୀ ଭରାଦେଇ, ଦୁଇ ପାୟୁଲରେ ମୁହଁ ରଖି ଶୁଣିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଗଲେ । ଜମିଦାର ଲୋକ—ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱରେ କିଛି ପାରିଷଦ ଉପସ୍ଥିତ ଥା'ନ୍ତି । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ନାଟକ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ଉତ୍ସାହୀତ ହୋଇ ଉଠିଲେ ଦୁଇ ଆଖି ବନ୍ଦ ରଖି ମତେ ମଧୁର ଆଦେଶ ଦେଲା ଭଙ୍ଗୀରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦାସ କହିଲେ—ପଢ ।

...ମୁଁ ପଢ଼ା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି ।

ମୋର ପ୍ରଥମ ନାଟକ

ନାଟକ ଅଭିନୟ କରିବାର କିଛି ଅଭିଜ୍ଞତା ଥିଲା । ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ନାଟକୀୟ ଶୈଳୀରେ ପଢ଼ିଲି । ପଢ଼ି ଚାଲିଗଲା—ସମସ୍ତେ ଯେପରି ଏକ ଲୟରେ ଶୁଣି ଚାଲିଗଲା । ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟଟି ପଢ଼ି ଶେଷ କରିବାକୁ ପ୍ରାୟ ଅଧଘଣ୍ଟାଏ ସମୟ ଲାଗିଲା । ଆଖି ଟେକି ଚାହିଁଲି, ଦେଖିଲି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦାସ ସେମିତି ଆଖି ବନ୍ଦ କରି ବସିଗଲା । ଆଶଙ୍କା ହେଲା, ତାଙ୍କୁ ନିଦ ହୋଇଯାଇଛି କି ? କିନ୍ତୁ ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସେ ହଠାତ୍ ସଜାଗ ହୋଇ ଉଠି କହିଲେ—କ'ଣ ହେଲା ? ପଢ଼ା ବନ୍ଦକଲ କାହିଁକି ? ପଢ଼ ପଢ଼ । ...ଆଦେଶ ଭଙ୍ଗୀରେ ଏତକ କଥା କହି ନାଟକ ଶୁଣିବାକୁ ସେ ପୁଣି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଗଲେ । ମୁଁ ପୁଣି ପଢ଼ା ଆରମ୍ଭ କଲି । ଛୋଟ ନାଟକଟି—ପଢ଼ି ଶୁଣାଇବାକୁ ମୋତେ ପ୍ରାୟ ଏକ ଘଣ୍ଟା ସମୟ ଲାଗିଲା । ଏଇ ଏକ ଘଣ୍ଟା ଭିତରେ କେହି ପଦେହେଲେ କଥା କହିନାହାନ୍ତି । ପଢ଼ା ଶେଷ ହେଲା ।

ତା' ପରେ ?

ମୋ ନାଟ୍ୟକାର ଜୀବନର

ପ୍ରଥମ ସ୍ୱରଣୀୟ ଫୁଲୁର୍ତ୍ତ

ଯେତେ ବିନୟ ବା ଯେତେ ନମ୍ରତାର ଛଳନା କଲେ ମଧ୍ୟ ଜୀବନର ସେଇ ଅତି ସ୍ୱରଣୀୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତଟିର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଯାଇ ମୁଁ ଏଠି ସତ୍ୟର ଅପଲାପ କରିପାରିବି ନାହିଁ । ପଢ଼ା ଶେଷହେବା ବେଳକୁ ଦେଖିଲି, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସେଇ ଅନ୍ୟତମ କର୍ଣ୍ଣଧାର ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ହାତ ରଖି ଭାବ ଗର୍ବିତ କଣ୍ଠରେ କହୁଛନ୍ତି—ମୁଁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁଛି, ତୁ ଲେଖ—ଆହୁରି ଲେଖ । ତୋ କଲମ ବଞ୍ଚିରହୁ । ଏ ନାଟକ ତୁ ଲେଖିରୁ—ଏଥିରେ ମିତ୍ରଶକ୍ତିର ଜୟ-କାମନା ରୁ କରୁଛ—ହେଲେ ଜଣେ ଭାରତୀୟ ଭାବରେ ତୋ ନିଜକୁ ରୁ କୋଉଠି

ବିକି ଦେଇଲୁ । ତୋ ଲେଖାର ଛନ୍ଦେ ଛନ୍ଦେ ତୁ କହୁଛୁ—ଏ ଦେଶ ଆମର, ଆମେ ହିଁ ଏ ଦେଶକୁ ଶହ ହାତରୁ ରକ୍ଷା କରୁ । ମୁଁ ଠିକ୍ ଏଇଆ ଚାହୁଁଥିଲି । [ଏ ରଚନାରେ ବ୍ୟବହୃତ ‘ମିତ୍ରଶକ୍ତି’ ଶବ୍ଦଟିର ଅର୍ଥ ହେଲା, ଦ୍ଵିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ବେଳେ ଜର୍ମାନୀ, ଜାପାନ ଓ ଇଟାଲି ପ୍ରଭୃତି ‘ଅକ୍ଷଶକ୍ତି’ ବିରୋଧରେ ବ୍ରିଟେନ୍, ଆମେରିକା ଓ ଫ୍ରାନ୍ସ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶ ଯେଉଁ ମେଣ୍ଟ ଗଢ଼ିଥିଲେ, ସେଇ ମେଣ୍ଟର ନାମ ଥିଲା—ମିତ୍ରଶକ୍ତି ।]

ମୋ ନାଟ୍ୟ ରଚନା ପାଇଁ

ପ୍ରଥମ ପାଠତୋଷିକ

ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି Front ଦ୍ଵାରା ଯେଉଁ ଏକାଙ୍କିକା ଗୃହୀତ ହେବ, ଏକାଙ୍କିକାଟିର ଲେଖକଙ୍କୁ କୋଟିଏ ଟଙ୍କା ପାଠତୋଷିକ ମିଳିବ (ସେତେବେଳେ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କାର ମୂଲ୍ୟ କିଛି କମ୍ ନ ଥିଲା) । ସେଦିନ କିନ୍ତୁ ମୋର ଏକାଙ୍କିକାଟି ପାଇଁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦାସ ଫାଇଲ୍ ଉପରେ “ଆଜ୍ଞ ଏ ଷ୍ଟେଣ୍ଡିୟାଲ୍ କେଣ୍ଟ” ବୋଲି ଲେଖି ମତେ ପଞ୍ଜିକରଣ ଟଙ୍କା ପାଠତୋଷିକ ଦେଲେ । ଏକାଙ୍କିକାଟିର ନାମ ସେଇ ରଖିଥିଲେ ‘ସହଧର୍ମିଣୀ’ । ତାଙ୍କ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଦ୍ଵାରା ବହୁଟି ମୁଦ୍ରିତ ହେଲା ଓ ଏହାର ଏକ ଇଂରାଜୀ ଅନୁବାଦ ସେବେଲର ଓଡ଼ିଶାର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ସାର୍ ହସ୍ତାନ୍ତ ଲୁଇଙ୍କୁ ପଢ଼ିବାକୁ ଦିଆଗଲା । ଯଥା ସମୟରେ ଅନୁପୂର୍ଣ୍ଣ ‘ଏ’ ଗ୍ରନ୍ଥ ଦ୍ଵାରା ନାଟକଟି ମଞ୍ଚସ୍ଥ ହେଲା । ଗଭର୍ଣ୍ଣର ସାର୍ ଲୁଇ ପ୍ରେକ୍ଷାଳୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ରହି ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାଟକଟିକୁ ଦେଖିଥିଲେ ।...କିଛିଦିନ ପରେ କଟକ ସହରରେ ଏକ ନୂତନ ନାଟ୍ୟମଞ୍ଚ ‘ଭରଣା ଥିଏଟରସ୍’ ଦ୍ଵାରା ଏଇ ସହଧର୍ମିଣୀ ଏକାଙ୍କିକା ମଞ୍ଚସ୍ଥ ହେଲା । ଏଥର ଅଭିନୟ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଥିଲେ ଓଡ଼ିଶାର ତତ୍କାଳୀନ ପ୍ରିମିୟର୍ ବା ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ (ଏବକାର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ) ପାରଳାର ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଜପତି ଦେବ । ଅଭିନୟ ଶେଷ ହେଲା । ମହାରାଜା ତା’ ପରଦିନ ତାଙ୍କ ଭୁଲସାଧୁର ବାସଭବନରେ ତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରିବାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମତେ ଦେଲେ । ମୁଁ ଗଲି । କଟକର ଦୂରଦର୍ଶନ କେନ୍ଦ୍ର ଯେଉଁଠି ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା, ସେଇ ପ୍ରାସାଦରେ ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ଭେଟିଲି । ହଁ, ମୁଁ ଭୁଲିଯାଉଛି—ପୂର୍ବଦିନ ରାତିରେ ‘ସହଧର୍ମିଣୀ’ ଅଭିନୟ ଦେଖି ସେ ନାଟକର ନାୟକ ଓ ନାୟିକା ଦୁହେଁକୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତିପଦକ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।

ପାରଳା ମହାରାଜା

ସେଦିନ ତାଙ୍କ ବାସଭବନରେ ମହାରାଜା ମତେ ଏଇ କଥାଟି ସ୍ମରଣ କରାଇଦେଇ କହିଲେ—ସେମାନେ ହେଲେ ଅଭିନେତା—ସେଥିପାଇଁ ସେଇ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ହିଁ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ପୁରସ୍କୃତ କରିଚି । କିନ୍ତୁ ରୂମେ ଜଣେ ଲେଖକ, ରୂମ ସହୃଦ ପଦେ ଅଧେ କଥାବାଣୀ କରିବା ପାଇଁ ମୁଁ ଚାହେଁ ।……ମୁଁ କିଛି କହିପାରୁ ନ ଥାଏ । ତାଙ୍କଠୁ ଶୁଣିଲି, ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିରେ ନାଟକର ଚର୍ଚ୍ଚା ଓ ଅଭିନୟ ଆଦି ହୋଇଥାଏ । ଏପରିକି ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ନାଟକ ରଚନା ଓ ଅଭିନୟ ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିରେ ଚାଲିଚି । ବୋଧହୁଏ ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦଶର୍ମା ହେଉଛନ୍ତି ସଂସ୍କୃତ ନାଟକର ଲେଖକ । ଆମ ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳର ନାଟକ କଥା କିଛି ଆଲୋଚିତ ହେଲା । ବଲଙ୍ଗା ଥିଏଟର୍ ପରେ ନାଟ୍ୟକାର ଅଶ୍ୱିନୀ କୁମାର ଘୋଷଙ୍କ ବଲଙ୍ଗା ଆର୍ଟ ଥିଏଟର୍ ବେଶ୍ କିଛି ଆଶା ଭରସା ଓ ସମ୍ଭାବନା ସହ ତାଙ୍କର ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ୧୯୩୭ ମସିହା ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁବର୍ଷ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେଲା, ସେଇ ବର୍ଷ ଆର୍ଟ ଥିଏଟରର ଯବନିକା ପତନ ଘଟିଲା । ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ନପୁର୍ଣ୍ଣି ଥିଏଟର୍, କାଳୀବାରୁଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ଥିଏଟର୍ ଓ କେତେକ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ କଳାପ୍ରେମୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଭରଣା ଥିଏଟର୍ ସେମାନଙ୍କର ଜୟଯାତ୍ରା ଅବ୍ୟାହତ ରଖିଥାନ୍ତି । ଏହାପରେ ମହାରାଜା ସ୍ଥିତ ବଦନରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଶହେଟଙ୍କିଆ ନୋଟ୍ ମୋ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇଦେଲେ । ତାଙ୍କଠୁ ବିଦାୟ ନେଇ ମୁଁ ଆସିଲି । ଆଜି ଅର୍ଦ୍ଧଶତାଧିକ ବର୍ଷ ପରେ ମୁଁ ଏଇ କଥାଟି ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଚି ଯେ, ଯଦି ସେତେବେଳେ ମୁଁ ସମ୍ମାନନୀୟ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ଓ ପାରଳା ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଦେବଙ୍କ ଠାରୁ ମୁଁ ଏହିପରି ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ପାଇନା’ନ୍ତି, ତେବେ ମୁଁ ବୋଧହୁଏ ନାଟକ ଲେଖିବା କଥା କେବେହେଲେ ଚିନ୍ତା କରିପାରି ନ ଥା’ନ୍ତି ।

ପ୍ରାକ୍ତନ କଟକ ଜିଲ୍ଲା ଓ ବର୍ତ୍ତମାନର ଜଗତସିଂହପୁର ଜିଲ୍ଲା—ଆଜି ଜଗତସିଂହପୁର—ପୁରୁଣାଗଡ଼ ଗ୍ରାମରେ ୧୯୧୭ ମସିହାରେ ମୋର ଜନ୍ମ । ଗ୍ରାମ୍ୟ ପାଠଶାଳା, ଜଗତସିଂହପୁର ଓ କଟକ ସହରରେ ଶିକ୍ଷା ସମାପ୍ତି । ତା’ପରେ ଏଗାରବର୍ଷ ଏକ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଓ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ କଟକ ଆକାଶବାଣୀ କେନ୍ଦ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ପରେ ୧୯୭୫ ମସିହାରେ ଅବସର ଗ୍ରହଣ । ଏଠି ଏତିକି ସୂଚନା ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଉଚି ଯେ, ମୋ ଜୀବନର କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ମଧ୍ୟରେ ନାଟ୍ୟ ରଚନା ହିଁ ମୁଖ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ଆସିଛି । ପ୍ରକାଶିତ ପୁସ୍ତକର ସଂଖ୍ୟା ପଞ୍ଚାବନ ।

ନାଟକ

ନାମ	ପ୍ରକାଶନ କାଳ
୧ । ସହଧର୍ମିଣୀ	୧୯୪୬ ମସିହା
୨ । ଏମିତି ହୁଏ ନାହିଁ	୧୯୯୦ ମସିହା
୩ । ନଟଗଟ ନାଟକ	୧୯୯୧ ମସିହା
୪ । ଘଟକ (ହାସ୍ୟରସର ନାଟକ)	୧୯୭୬ ମସିହା
୫ । ଦଳବେହେରା	୧୯୭୭ ମସିହା
୬ । ଭରସା	୧୯୫୪ ମସିହା
୭ । ପରକଳମ	୧୯୫୫ ମସିହା
୮ । ପଥକବନ୍ଧୁ	୧୮୫୮ ମସିହା
୯ । ଫେରଥା	୧୯୪୭ ମସିହା
୧୦ । ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ	୧୯୭୪ ମସିହା
୧୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏକାଙ୍କିକା	୧୯୯୧ ମସିହା
୧୨ । ଶଙ୍ଖାସିନ୍ଧୁର	୧୯୫୭ ମସିହା
୧୩ । ଝୁଲ୍‌କା	୧୯୫୮ ମସିହା
୧୪ । ବାବାଜୀ ନବନାଟ୍ୟ ରୂପ	୧୯୮୪ ମସିହା
୧୫ । ବାବୁ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି	୧୯୯୨ ମସିହା
୧୬ । ମଲ୍ଲଜନ୍ମ	୧୯୭୧ ମସିହା
୧୭ । ଅଭାଗିନୀର ସ୍ୱର୍ଗ	୧୯୭୧ ମସିହା
୧୮ । ନଷ୍ଟ ଉତ୍ସର୍ଗ	୧୯୫୫ ମସିହା
୧୯ । ନୂଆବୋଉ	୧୯୮୦ ମସିହା
୨୦ । ଘଟକ	୧୯୭୦ ମସିହା
୨୧ । ଜନଶତ୍ରୁ	୧୯୫୮ ମସିହା
୨୨ । ପ୍ରତିଭା	୧୯୭୨ ମସିହା
୨୩ । ଅମତାବାଟ	୧୯୫୯ ମସିହା
୨୪ । ପଦ୍ମାଳୟ	୧୯୭୨ ମସିହା
୨୫ । ପେଟେଣ୍ଟ ମେଡ଼ିସିନ୍	୧୯୯୨ ମସିହା
୨୬ । ସାଧନା	୧୯୭୨ ମସିହା
୨୭ । ଶତରଞ୍ଜୀ	୧୯୮୩ ମସିହା
୨୮ । ପଞ୍ଚନାଟିକା	୧୯୯୩ ମସିହା

ନାମ	ପ୍ରକାଶନ କାଳ
୨୯ । ପାହାଚ ଓ ଅନ୍ୟ ନାଟକ ...	୧୯୯୧ ମସିହା
୩୦ । ଗଜପତି ଗ୍ରାସ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧୯୯୧ ମସିହା
୩୧ । ଗୋସ୍ତ	୧୯୮୭ ମସିହା
୩୨ । ହାସ୍ୟରସର ନାଟକ	୧୯୮୧ ମସିହା
୩୩ । ଶ୍ରୀ ହରିଙ୍କ ସଂସାର	୧୯୭୪ ମସିହା
୩୪ । ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା	୧୯୭୭ ମସିହା
୩୫ । ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ	୧୯୫୯ ମସିହା

ଗୀତନାଟ୍ୟ

ମୁଁ ନାଟ୍ୟ ଜଗତକୁ ଆସିବା ପୁରୁଷ ପୁରୁଷ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ଓ ପୁରୁଷ ପାରଳା ଗଜପତି ମହାରାଜାଙ୍କ ସହୃଦ ଦୁଇଟି ସୁରଶୀୟ ଘଟଣା ଘଟିଥିଲା । ଯଦି ଏହା ଘଟି ନ ଥା'ନ୍ତା, ତେବେ ହୁଏତ ନାଟକ ଲେଖିବା ମୋ' ପକ୍ଷରେ କେବେହେଲେ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରି ନ ଥା'ନ୍ତା । ଏକଥା ଅନ୍ୟତ୍ର ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି । ଠିକ୍ ସେହିପରି ଆଉ ଏକ ଘଟଣା କଟକ ଆକାଶବାଣୀ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଘଟିଥିଲା । ଯଦି ସେଇ ଘଟଣାଟି ଘଟି ନ ଥା'ନ୍ତା, ତାହାହେଲେ ଗୀତନାଟ୍ୟ ରଚନା କ୍ଷେତ୍ରକୁ ମୋର ପ୍ରବେଶ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରି ନ ଥା'ନ୍ତା । ୧୯୭୦ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ମାସର କଥା । ମୁଁ ଏହାର ପ୍ରାୟ ଶୁଭବର୍ଷ ପୁରୁଷ କଟକ ଆକାଶବାଣୀ କେନ୍ଦ୍ରର ନାଟକ ବିଭାଗରେ ଯୋଗ ଦେଇଥାଏ । ପ୍ରତିଦିନ ପରି ସେଦିନ ପୁରୁଷ ଦଶଟାବେଳେ ଷ୍ଟେସନ୍ ଡାଇରେକ୍ଟର ପି. ଭି. କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କ ଅଧ୍ୟକ୍ଷତାରେ ପ୍ରୋଗ୍ରାମ୍ ମିଟିଙ୍ଗ୍ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । (ଆକାଶବାଣୀ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଠିକ୍ ପୁରୁଷ ଦଶଟାବେଳେ ଏକ ପ୍ରୋଗ୍ରାମ୍ ମିଟିଙ୍ଗ୍ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ । ଷ୍ଟେସନ୍ କର୍ତ୍ତାଙ୍କ ସହୃଦ ପ୍ରୋଗ୍ରାମ୍ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଅନ୍ୟ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଏ ମିଟିଙ୍ଗ୍ରେ ଉପସ୍ଥିତ ରୁହନ୍ତି । ଏଇ ମିଟିଙ୍ଗ୍ରେ ପୁରୁଷ ଯାହା ସବୁ ପ୍ରୋଗ୍ରାମ୍ ବା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଏ, ସେ ସବୁର ବିଶଦ ଆଲୋଚନା କରାଯାଏ ଓ ସେଇଦିନର ଯାହା ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାର କଥା, ତାହାର ସମୀକ୍ଷା ମଧ୍ୟ କରାଯାଏ ।) ସେଦିନ ମିଟିଙ୍ଗ୍ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଆମେ ସବୁ ମିଟିଙ୍ଗ୍ରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥାଉ । ଆରମ୍ଭରେ ଷ୍ଟେସନ୍ ଡାଇରେକ୍ଟର ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି କହିଲେ—ଆମ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଅପେରା (Opera) ର ରେକର୍ଡିଙ୍ଗ୍ ରହିଛି, ସେ ସବୁକୁ ଦିଲ୍ଲୀ ପଠାଇବା ପାଇଁ ଡାଇରେକ୍ଟରଙ୍କ ପାଖରୁ ଏ ଚିଠି ଆସିଛି । ...ଏତକ କହି କଟକ ଆକାଶବାଣୀ କେନ୍ଦ୍ରରେ କି କି ଅପେରା ରେକର୍ଡିଙ୍ଗ୍ ଅଛି, ସେ କଥା ସେ ଜାଣିବାକୁ ଚାହୁଁଲେ ।

କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି ଓ ଓଡ଼ିଆ ଗୀତନାଟ୍ୟ

ଏକଥା ଶୁଣି ମିଟିଙ୍ଗ୍‌ରେ ଟିକେ ଗୁଞ୍ଜରଣ ଖେଳିଗଲା । କଟକ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଅପେରର କୌଣସି ରେକର୍ଡ଼ିଂ ଆମର ନାହିଁ । ଯାହା ଅଛି, ମାତ୍ର ଦଶ ପନ୍ଦର ମିନିଟ୍ ଅବଧିର ସଙ୍ଗୀତ ରୂପକ । ଏକଥା ସ୍ବେଦନ ଡାଇରେକ୍ଟରଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦିଆଗଲା । ସେ କହିଲେ—ଠିକ୍ ଅଛି, ଏକଥା ଦିଲ୍ଲୀକୁ ଜଣେଇ ଦିଆଯାଉ । ... ଏତକ କହି ସେ ଦିଲ୍ଲୀରୁ ଆସିଥିବା ଚିଠି ଉପରେ କ'ଣ କିଛି ଲେଖିବାକୁ ଯିବାବେଳେ ମୁଁ ଟିକେ ସଚେତନ ହୋଇଉଠିଲି । (ସ୍ତ୍ରୀକାର କରୁଛି, ଏଇ ଅପେର ସମ୍ପର୍କୀୟ ଆଲୋଚନାଟିକୁ ମୁଁ ଆରମ୍ଭରେ ସେମିତି କିଛି ଗୁରୁତ୍ବ ଦେଇ ନ ଥିଲି) କହିଲି—କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ସାର୍, ଆମର ଏଠି ଓଡ଼ିଆରେ ଅପେର ଅଛି । ... ମୋ କଥା ଶୁଣି ମିଟିଙ୍ଗ୍‌ରେ ସମସ୍ତେ ଯେପରି କିଛିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ସ୍ତବ୍ଧ ହେଇଗଲେ । ଏତିକିବେଳେ କେହିଜଣେ କହିଉଠିଲେ—ଅପେର ! ଆମର ଏଠି କି ଅପେର ଅଛି ? ଆମେ ତ ଜାଣୁ, ଅପେର ଅଛି ସୁରୋପର ରୁଷ୍ଟିୟା, ସ୍ବିଡେନ୍, ଅଷ୍ଟ୍ରିଆ, ନରୱେ, ଆଉ ଜର୍ମାନୀ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶମାନଙ୍କରେ । ସିନେମାରେ ଏଇସବୁ ଅପେର ଆମେ ଦେଖିରୁ—ଆପଣ କି ଅପେର କଥା କହୁଛନ୍ତି ? ... ହାତ ପାଖରେ ଚେମ୍ବରସ ଡିକ୍‌ସନାରୀ ଥିବାହେଉଥିଲା, ଖୋଲି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲି । ଅପେରର ଇଂଲିଶ ଅର୍ଥ ଲେଖାହେଇଛି—ମ୍ୟୁଜିକାଲ୍ ଡ୍ରାମା । କହିଲି—ଏଇ ଦେଖନ୍ତୁ—ଏଇ ଇଂଲିଶ ଅପେର ଶବ୍ଦଟିର ଅର୍ଥ ସେଇ ଇଂଲିଶରେ ହେଲା—ମ୍ୟୁଜିକାଲ୍ ଡ୍ରାମା—ଯାହାର ସିଧାସଳଖ ଓଡ଼ିଆ ଅର୍ଥ ହେଲା—ଗୀତନାଟ୍ୟ । ମୁଁ ସେଇକଥା କହିଛି—ଆମର ବହୁ ଅପେର ଅର୍ଥାତ୍ ଗୀତନାଟ୍ୟ ରହିଛି, ଆଉ ଏଇ ସବୁ ଗୀତନାଟ୍ୟର ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ—ଆମର ଗଣକବି ବୈଦ୍ୟ ପାଣି । ମୋ କଥା ଶୁଣି ଜଣେ ଭଦ୍ରଲୋକ ତାଙ୍କ ଆସନରୁ ଉଠି ଠିଆହୋଇ ତାଙ୍କ କଥାରେ ବେଶ୍ ଗୁରୁତ୍ବ ଦେଇ କହିଲେ—ଇଏ ଆପଣ କ'ଣ କହୁଛନ୍ତି ଗୋପାଳବାବୁ ! ରେଡ଼ିଓକୁ ଆପଣ ବୈଷ୍ଣବ ପାଣିଙ୍କ ଯାହା ଆଣିବେ ।—ଏଥିରେ ଓଡ଼ିଓର, ବେତାର କେନ୍ଦ୍ରର ଆଉ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରହିବ ? ତାଙ୍କର ଏ କଥାରେ ମୁଁ କିଛିଟା ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ବୋଧ କରୁଥିଲେ ହେଁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଗଳାରେ କହିଲି—ଦେଖନ୍ତୁ, ଯାହା ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଅପେର ବା ଗୀତନାଟ୍ୟ ନୁହେଁ । ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁ ଦେବସ୍ଥଳମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ମେଳା ଯଥା—ମକର ମେଳା, କୁଣ୍ଡେଶ୍ବର ମେଳା ପ୍ରଭୃତି ଯାହା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ, ସେଥିରେ ଏଇ ଗୀତନାଟ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଯେଉଁମାନେ ଗୀତନାଟ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ଯାହାଦଳ ବୋଲି କୁହାଯାଇ-

ଆଏ । ଯେଉଁମାନେ ଓଡ଼ିଆରେ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ବା ଗୀତିନାଟକ ଲେଖିଛନ୍ତି, ଗଣକବି ବୈଷ୍ଣବ ପାଣି ହେଉଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ । ପ୍ରାୟ ଏକଶହ ପରୁଣରୁ ଅଧିକ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ସେ ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି । କେବଳ ସଂଖ୍ୟା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନୁହେଁ, ଗୁଣାତ୍ମକମାନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ରଚନା ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ସମ୍ମାନଜନକ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିପାରିବ । ବୈଷ୍ଣବ ପାଣି ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରି ନ ଥିଲେ—ଅପେକ୍ଷାର ଅଡ଼ିଆ ଅର୍ଥ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ବୋଲି ଜାଣି ନ ଥିଲେ । ଅଥଚ ଯେତେବେଳେ ଏଇ ଶତାବ୍ଦୀର ଆରମ୍ଭ ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳୀୟ ମସିହା ପ୍ରଥମ ପାଦରେ ବୈଷ୍ଣବ ପାଣି ତାଙ୍କର ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କଲେ, ସେ ତାଙ୍କର ବହୁର ନାମ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ରଖିଲେ—ଯେପରି କି କର୍ଣ୍ଣବ୍ୟ ଗୀତିନାଟ୍ୟ, ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଗୀତିନାଟ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି । ଏତିକିବେଳେ କେହି ଜଣେ କହିଲେ ଯେ, ବୈଷ୍ଣବ ପାଣି ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ତ ଏବେ, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲୋପ୍ ପାଇଗଲାଣି । ମୁଁ କହିଲି—ନା, ଲୋପ୍ ପାଇନି । ପ୍ରାୟ ପଚାଶ ବର୍ଷ ହେବ ଉତ୍ତର ଯାଇଛି ମାତ୍ର । ଯୋଉ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ଦୀର୍ଘ ଗୁଳିଣି ପରୁଣ ବର୍ଷ ଧରି ଅତି ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ଠୁଁ ଆରମ୍ଭ କରି ସ୍ୱଳ୍ପ-ଶିକ୍ଷିତ ଏପରିକି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଶିକ୍ଷିତ ଦର୍ଶକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କରି ରଖିଥିଲା, ତାହା କେବେ ଲୋପ୍ ପାଇ ଯିବନି । କଟକ ବେତାର କେନ୍ଦ୍ର ୧୯୪୮ ମସିହାରେ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ଏଇ ବାରବର୍ଷ ଭିତରେ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ସାଂସ୍କୃତିକ ବିଭବ ଅର୍ଥାତ୍ ପାଲା, ଦାଶକାଠିଆ, ଘୋଡ଼ାନାଚ, ତେଲଙ୍ଗିବାଦ୍ୟ, ମୃଦଙ୍ଗ ଜାତୀନ ଆଦି ସମସ୍ତ ଲୋକକଳା ବେତାରକେନ୍ଦ୍ରରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । କିନ୍ତୁ କାହିଁକି କେଜାଣି, ଆମର ଗୀତିନାଟ୍ୟ, ଯାହାକୁ ଆମେ ଆମର ସଂସ୍କୃତ ନାଟ୍ୟଯୁଗ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଆଧୁନିକ ନାଟକର ପ୍ରଖ୍ୟାତ ବୋଲି କହିବା, ତାହା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବେତାରକେନ୍ଦ୍ରରେ ସ୍ଥାନ ପାଇନି ।...ଏଇଠି ସ୍ନେହନ ଡାଇରେକ୍ଟର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପି.ଭି. କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି ଜାଣିବାକୁ ଚାହଁଲେ ଯେ, କ’ଣ ବର୍ତ୍ତମାନ କରାଯିବ ?... ଉତ୍ତରରେ ମୁଁ କହିଲି—ଆପଣ ଯଦି ଚାହଁବେ ସାର୍, ତେବେ ଆମେ ଆମର ଗୀତିନାଟ୍ୟ ରେକର୍ଡ଼ି କରିପାରିବା ।...ସେ ଏଥିରେ ସମ୍ମତ ହେଲେ ଓ ମୁଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବେ ଏ ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କଲି । ତେବେ ଏଇଠି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି ତାଙ୍କ କଥାରେ ଟିକିଏ ଲଘୁଭାବ ଆଣି ମତେ ସୂଚାଇଦେଲେ ଯେ ଏ ଦାୟିତ୍ୱ ତମ ଉପରେ ରହିଲା ଠିକ୍ । କିନ୍ତୁ ଆମର ଶ୍ରୋତାମାନେ ଯଦି ଗୀତିନାଟ୍ୟକୁ ଛାଡ଼ି ନ କରନ୍ତି ?? ...ମୁଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ବିଳମ୍ବ ନ କରି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉତ୍ତର ଦେଲି—ସାର୍, ଆକାଶବାଣୀ ଉ.ଜ.ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ମୁଁ ଏଠି ନାଟକ ବିଭାଗରେ ଯୋଗ ଦେଇଛି । ନାଟକ ରଚନା ଓ ପ୍ରଯୋଜନା କରିବା ହେଲା ମୋର

କର୍ମ ଓ ଧର୍ମ । ବୈଷ୍ଣବ ପାଣିଜ୍ଞ ଲିଖିତ ଗୀତନାଟ୍ୟର ମୋ ଦ୍ଵାରା ବେତାର ନାଟ୍ୟରୂପକୁ ଯଦି ଶ୍ରୋତାମାନେ ଗ୍ରହଣ ନ କରନ୍ତି, ତେବେ ସେ ଦୋଷ ବୈଷ୍ଣବ ପାଣିଜ୍ଞର ନୁହେଁ, ମୋର । ଏହାପରେ ମୋର ସ୍ଥାନ ଆଉ ଆକାଶବାଣୀରେ ରହିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ଆକାଶବାଣୀରୁ ବିଦାୟ ନେଇଯିବି ।... ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି ହସି ହସି କହିଲେ—ଆରେ ନା, ନା, ମୁଁ ସେକଥା କହୁନି । ଏହାପରେ ଏ ଆଲୋଚନା ଏଇଠି ଶେଷ ହେଲା । ବାସ୍ତବରେ ମୋ’ର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ହିଁ ପ୍ରଥମରେ ବୈଷ୍ଣବ ପାଣିଜ୍ଞ ରଚିତ ରଙ୍ଗସଭା ଗୀତାଭିନୟ ୧୯୬୦ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ମାସ ୧୭ ତାରିଖରେ କଟକ ଆକାଶବାଣୀରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା । କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମଟି ଶୁଣିବା ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହିଁ ଡକ୍ଟର ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା ସ୍ଵେଦନ ଡାଇରେକ୍ଟରଙ୍କୁ ଫୋନ୍ କରି କହିଲେ—ଆଜି ଏ କଟକ ବେତାରକେନ୍ଦ୍ରର ପୁନର୍ଜନ୍ମ ହେଉଛି— ମିଃ କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି, ତୁମେ ଆଉ ପଛକୁ ଫେରି ଚାହିଁନା, ଆଗେଇଯାଅ ।... ଏହାପରେ ଯଥା ସମୟରେ ମୋର ପ୍ରଥମ ଗୀତନାଟ୍ୟ “ଗଣେଶ” କଟକ ଆକାଶବାଣୀରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା । ଏଠି ଏ କଥାଟି ଉଲ୍ଲେଖ ନ କରି ମୁଁ ରହିପାରୁନି ଯେ ଗଣେଶ ଗୀତନାଟ୍ୟ ପ୍ରସାରଣ ପରେ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ଠାରୁ ପ୍ରଶଂସାସୂଚକ ଏକ ଶବ୍ଦରୁ ଅଧିକ ପଦ ବେତାରକେନ୍ଦ୍ରକୁ ଆସିଥିଲା । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସପକ୍ଷରେ ଏତେ ସଫଳ ପଦ ବେତାରକେନ୍ଦ୍ରକୁ ଏଇ ପ୍ରଥମ ଆସିଲା । ପୁଣି ଏଇ ଗଣେଶ ଗୀତନାଟ୍ୟ ବେତାରରୁ ଶୁଣି ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଖ୍ୟାତି-ସମ୍ପନ୍ନା ସାହିତ୍ୟ ଓ କଳାର ଫିଟିକ୍ (ଆଲୋଚକା) ଶ୍ରୀମତୀ ଅମିତା ମଲ୍ଲିକ ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମଟିର ଉଚ୍ଚ ପ୍ରଶଂସା କରି Times of India ରବିବାର ସଂଖ୍ୟା ପତ୍ରିକାରେ ଏକ ସୁବିସ୍ତୃତ ଆଲୋଚନା କରିଥିଲେ ।

(ଶାଳୀନତା ବା ଶିଷ୍ଟାବୁର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗୀତନାଟ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ମୋର ଉପରେକ୍ତ ବକ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବା ହୁଏତ ଉଚିତ ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ମୋ’ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ଗଣକବିଙ୍କ ‘ରଙ୍ଗସଭା’ ଗୀତନାଟ୍ୟ ଓ ସେଇ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ସେଇ ବୈଷ୍ଣବପାଣି ଓ ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଅନ୍ୟ ଗୀତନାଟ୍ୟ ସବୁର ସଫଳ ପ୍ରସାରଣ ଦ୍ଵାରା ତଦବଧିଲୁପ୍ତ ଆମ ନାଟ୍ୟ ଜଗତର ମହାନ ସମ୍ପଦ ପାରମ୍ପରିକ ଗୀତନାଟ୍ୟର ଯେଉଁ ଅଭୂତପୁର୍ବ ପୁନରୁତ୍ଥାନ ହେଲା ଓ ସେଇ ସମ୍ପର୍କରେ ଅଗଣିତ ବେତାର-ଶ୍ରୋତା ଓ ସୁଧୀ ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କର ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ମତାମତ ଯଦି ମୁଁ ଏଠି ପାଠକମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରି ନ ଆ’ନ୍ତି, ତେବେ ମୁଁ ସେଇମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ନିଷ୍ଠିତ ଭାବେ ଅପରାଧୀ ହୋଇ ରହିଯାଇଥା’ନ୍ତି) ।

ଗୀତନାଟ୍ୟ

ନାମ	ପ୍ରକାଶନ କାଳ
୧ । ଚମ୍ପୂବିନୋଦ	୧୯୮୮
୨ । ଗଣେଶ	୧୯୭୨
୩ । ନପାଦ୍ମ ରାତି	୧୯୭୨
୪ । ମହୁଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ	୧୯୭୨
୫ । କପଟପଣା	୧୯୮୯
୬ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ	୧୯୮୩
୭ । ବୋଲେ ହୁଁ'ଟି	୧୯୮୩
୮ । ଘର ବର ଦେଖା	୧୯୭୭
୯ । ବିନ୍ଦୁସାଗର	୧୯୭୯
୧୦ । ମୀରାବାଇ	୧୯୮୮
୧୧ । ଅଯୋଧ୍ୟା କାଣ୍ଡ	୧୯୮୮
୧୨ । ଶ୍ରୀମତୀ ସମ୍ମାର୍ଜନୀ	୧୯୭୪
୧୩ । ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ	୧୯୮୨
୧୪ । ସପ୍ତର୍ଷି ରାମାୟଣ	୧୯୮୦
୧୫ । ଉନୋଟି ଅପେର ଏକକ	୧୯୭୨
୧୬ । ସୀତା, ଲବ-କୁଶ	୧୯୮୦
୧୭ । ପଞ୍ଚବଟୀ	୧୯୮୧

ଗଳ୍ପ ସଂକଳନ

୧ । ସେଇ ଫୁଲ	୧୯୮୯ ମସିହା
୨ । ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ	୧୯୯୩ ମସିହା

ବେତାର ନାଟକ

ମୋର ପ୍ରଥମ ବେତାର ନାଟକ “ସମ୍ରାଟ୍‌ନନ୍ଦନା ଜାହାନ୍ନାବ” ୧୯୪୯ ମସିହା ଜୁନ୍‌ମାସ ୧୫ ତାରିଖରେ କଟକ ଆକାଶବାଣୀ କେନ୍ଦ୍ରରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ମୁଁ ବେତାର କେନ୍ଦ୍ରରେ ଜଣେ କର୍ମଚାରୀରୂପେ ଯୋଗଦେଇନି । ଏଇ ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟିକି କେନ୍ଦ୍ରକୁ ପଠାଇବାର ଗୋଟିଏ ଦିନ ପରେ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ସହୃଦ ଏ ନାଟକ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ପାଇଁ ଆମନ୍ତ୍ରଣ

ପାଇଲି । କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଗଲି । ବାସ୍ତବରେ ଆଲୋଚନା ସେମନ୍ତ କିଛି ନ ଥିଲା । ବରଂ ଆକାଶବାଣୀରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ପାଇଁ ଏଇ ନାଟକଟି ଗୃହୀତ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ଗୋଟିଏ ତଥାକଥିତ ଆପତ୍ତିଜନକ ଉଦ୍‌ଘୋଷ ନାଟକରେ ଥିଲା । ସେଇଟିକୁ ମୋର ଅନୁମତି ନେଇ ସେମାନେ ବାଦ୍‌ଦେଲେ । ସେତେବେଳେ ବେତାର କେନ୍ଦ୍ରରେ ବେଣ୍ଟ ସମ୍ମାନଜନକ ଭାବେ ଅତିଥିମାନଙ୍କୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରାଯାଉଥିଲା । ପ୍ଲେଟ୍ ଭର୍ତ୍ତି ମିଷ୍ଟାନ୍ନ—କଫି—୫୫୫ ସିଗ୍ରେଟ୍ । ହଁ, ମୁଁ ପଢ଼ିବା-ପାଇଁ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ବନ୍ଦୁ ମତେ ଦେଲେ—(1) How to write Radio plays ? (2) B. B. C. Radio plays । ବେତାର ପାଇଁ ନିମାଗତ ବେତାର ନାଟକ ମୁଁ ଲେଖିବା ପାଇଁ ସେମାନେ ଚାହୁଁଲେ । ବାସ୍ତବରେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ପରେ ଗୋଟିଏ ବେତାର ନାଟକ ଲେଖିଗୁଲିଲି । ସେତେବେଳେ ଆମେ ଯେଉଁମାନେ ମଞ୍ଚନାଟକ ଲେଖୁଥିଲୁ—ବିଶେଷତଃ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, ଶ୍ରୀ ଭଞ୍ଜକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ମୁଁ, ଆମମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ମିଶ୍ର ଆଦୌ ବେତାର ନାଟକ ଲେଖିଲେ ନାହିଁ । ଭଞ୍ଜକିଶୋର ଭଲ ଲେଖୁଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଅଳ୍ପ କିଛି ଲେଖିଲା ପରେ ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ୧୯୫୭ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିମାଗତ ବେତାର ନାଟକ ଲେଖି ଚାଲିଲି । ଏହାପରେ ୧୯୫୭ ମସିହାରେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ସର୍ବଭାରତୀୟ ସ୍ତରରେ ବେତାର ନାଟକ ଲେଖକମାନଙ୍କର ଏକ ଆଲୋଚନା ସଭାରେ ମୁଁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ବ କରି ଯୋଗଦେଲି । ସେଇଠି ବେତାର କେନ୍ଦ୍ରର ତାଇରେକ୍ଟର ଜେନେରାଲ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାଥୁର୍ ସାହେବ ମୋର ବେତାର ନାଟକ ରଚନା ସମ୍ପର୍କରେ ମୋ'ଠୁ କିଛି ଜାଣିବାକୁ ଚାହୁଁଲେ । ସେଇବର୍ଷ ଅର୍ଥାତ ୧୯୫୭ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ କଟକ ଆକାଶବାଣୀର ଜଣେ ସିନିୟର୍ ନାଟ୍ୟକାର ଭାବରେ ଯୋଗଦେଇ ୧୯୭୫ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କଲି । ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଗୁରୁଶିବରୁ ଉଦ୍‌ଘୋଷ ବେତାର ନାଟକ ରଚନା କରିଛୁ । ଏଇ ସମୟରେ ଷ୍ଟେସନ୍ ତାଇରେକ୍ଟର କୃଷ୍ଣମୁର୍ତ୍ତିଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ନୁହେଁ ଆମର ସର୍ବପ୍ରଥମ ବେତାର ଧାରାବାହିକ ନାଟକ “ପୁରୁଷ ପାରିବାରିକ”ର ରଚନା ଓ ପ୍ରଯୋଜନା ମୁଁ କଲି । ମାସକୁ ଅଧ୍ୟାୟାର ଗୋଟିଏ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିଲା । ତେତିଶ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା ଚାଲିଥିଲା । ଏହାପରେ ବକ୍ରାଟ (ଏକବର୍ଷ) ଡାକ୍ତରବାରୁ (ଏକବର୍ଷ) ଓ ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ସଫାର ଅଡ଼ଗୁଲିଗଟି ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିଲା । ଏ ସମସ୍ତ ଥିଲା ହାସ୍ୟରସ-ଧର୍ମୀ ରଚନା ।

ଦୂରଦର୍ଶନ ନାଟକ

କଟକ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଦୂରଦର୍ଶନ ପାଇଁ ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚାଅଶୀଟି (୮୫) ନାଟକ ଲେଖିତ । ଏଥିରେ “ଚନ୍ଦ୍ରବଚନ” ଓ “ଏମିତି ହୁଏ ନାହିଁ” ପ୍ରଭୃତି ଧାରାବାହିକ ଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚ୍ଛୁରିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଗଳ୍ପ

ପ୍ରାୟ ଦଶଶତ ଗଳ୍ପ ଦୁଇଟି ସଙ୍କଳନରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି ।

ଗୀତରଚନା

କଟକ ଆକାଶବାଣୀର ଜଣେ ସ୍ୱୀକୃତିପ୍ରାପ୍ତ ଗୀତିକାର ।

ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର

୧୯୪୯/୫୦ ମସିହାରେ ରୂପବତୀ ପ୍ରଯୋଜିତ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟତମ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର “ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ” ସହଜ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାବୁଲଲ୍ ଦୋଷୀଙ୍କ ପ୍ରଯୋଜିତ ଅମଡ଼ାବାଟ, ଅଭିନେତ୍ରୀ, ଅଦିନ ମେଘ, ମାଟିର ମଣିଷ, ତଥା ବଧୂ ନରୁପମା ଓ ସୁଲମାସ୍ତର ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାୟ ପଚାଶଗୋଟି ଚଳଚ୍ଚିତ୍ରର ଚନ୍ଦ୍ରରୂପ ଓ ହଳାସ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି ।

ଏଲ୍. ପି. ରେକର୍ଡ଼

୧୯୭୭-୭୭ ମସିହା । ସେତେବେଳେ ପାଞ୍ଚ, ଛ ମିନିଟ୍‌ର ମାତ୍ର ଦୁଇ ଦିନୋଟି ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ଛୋଟ ଗ୍ରାମଫୋନ୍ ରେକର୍ଡ଼ ମିଳୁଥିଲା । ଏଲ୍. ପି. (ଲଜ୍ ପ୍ଲେଇଜ୍) ଅର୍ଥାତ୍ ପାଠିଏ ମିନିଟ୍‌ର ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ରେକର୍ଡ଼ ଆଦୌ ନ ଥିଲା । ୧୯୭୭ରେ ବିଖ୍ୟାତ କଣ୍ଠଶିଳ୍ପୀ ଶ୍ରୀ ଅକ୍ଷୟକୁମାର ମହାନ୍ତି ଏକ ଏଲ୍. ପି. ରେକର୍ଡ଼ରେ ମୋର ପାଠିଏ ମିନିଟ୍‌ର ଗୀତିନାଟକ ଶ୍ରୀମତୀ ସମ୍ମାର୍ଜନକୁ ରେକର୍ଡ଼ କରାଇଲେ । ଏହାପରେ ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବ ରଥ ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ମୋର ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏଟି ଗୀତିନାଟ୍ୟର ଏଲ୍. ପି. ରେକର୍ଡ଼ କରାଇଛନ୍ତି । ଏ ସବୁ ବର୍ତ୍ତମାନ କ୍ୟାସେଟ୍‌ରେ ମିଳୁଛି ।

ଅନ୍ୟ ଭାଷାର ନାଟକ ସବୁର ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟରୂପ

ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର—“Enemy of the people, Mock Doctor, Evil that Men do and a Man with a Bowler’s Hat.” ଏବଂ

ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ଚଟ୍ଟୋପାଧ୍ୟାୟଙ୍କ “ରାମେନ୍ ସୁମତି” ଓ ଶିବରାମ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ବଙ୍ଗଳା ଗଳ୍ପ “ହନୁମାନେର ସ୍ବପ୍ନ”, ଏ ସବୁର ମୋ’ ଦ୍ଵାରା ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ରୂପାନ୍ତର ବେତାର ଓ ବିଭିନ୍ନ ମଞ୍ଚରେ ଅଭିନୀତ ହୋଇଛି ।

ମୋ’ ନିଜସ୍ଵ ଓଡ଼ିଆ ରଚନାର ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ

ନାଟକ ପରକଳମ୍ପ, ସହସର୍ମିଣୀ ଓ ସମୁଦ୍ରମନ୍ଥନ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାରେ ଓ ନାଟକ ସୀମା ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦିତ ହୋଇଛି । ...ଗଳ୍ପ “ଆଉ ଏକ ନାଗ” ଏବଂ “ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଧ” ତେଲୁଗୁ ଭାଷାରେ ଏବଂ ଗଳ୍ପ “ମଧ୍ୟରାତ୍ରିର ପ୍ରହସନ” ଏବଂ “ନବଦମ୍ପତି” ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦିତ ହୋଇଛି ।

ସମ୍ମାନ ଓ ପୁରସ୍କାର

୧ । ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ସମ୍ବୃଦ୍ଧି ବିଭାଗ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରଦତ୍ତ Governor's Plaque of Honour, 1991.

୨ । କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପୁସ୍ତକ “ହାସ୍ୟରସର ନାଟକ” ପାଇଁ ୧୯୮୨ ସମ୍ମାନ ଓ ପୁରସ୍କାର ।

୩ । କେନ୍ଦ୍ର ସଙ୍ଗୀତ ନାଟକ ଏକାଡେମୀ ଦ୍ଵାରା ନାଟ୍ୟ ରଚନା ପାଇଁ ୧୯୮୭ ସମ୍ମାନ ଓ ପୁରସ୍କାର ।

୪ । ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ଦ୍ଵାରା ନାଟକ “ତନୋଟି ଅପେରା ଏକନ୍ଦ” ପାଇଁ ୧୯୭୭ ସମ୍ମାନ ଓ ପୁରସ୍କାର ।

୫ । ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ନାଟକ ଏକାଡେମୀ ଦ୍ଵାରା ନାଟ୍ୟ ରଚନା ପାଇଁ ୧୯୭୭ ସମ୍ମାନ ଓ ପୁରସ୍କାର ।

୬ । ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ଦ୍ଵାରା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶିତା ପାଇଁ ୧୯୮୭ ସମ୍ମାନ ଓ ପୁରସ୍କାର ।

୭ । ନାଟ୍ୟ ରଚନା ପାଇଁ ୧୯୮୮ ଶାରଳା ସମ୍ମାନ ଓ ପୁରସ୍କାର ।

୮ । ନାଟ୍ୟ ଓ ଗଳ୍ପ ରଚନା ପାଇଁ ୧୯୯୩ ସମ୍ମାନଜନକ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ବିଷୁବ ସମ୍ମାନ ଓ ପୁରସ୍କାର ।

୯ । କଟକ ଗଣକବି ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ କଟକଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଗୀତିନାଟ୍ୟ ରଚନା ପାଇଁ ସମ୍ମାନ ଓ ପୁରସ୍କାର ।

୧୦ । ହାସ୍ୟରସର ନାଟକ ଓ ଗଳ୍ପ ଆଦି ରଚନା ପାଇଁ କଟକ ହାସ୍ୟ-ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ୧୯୯୩ କାନ୍ତକବି ପୁରସ୍କାର ।

୧୧ । ଓଡ଼ିଶା ସଙ୍ଗୀତ ନାଟକ ଏକାଡ଼େମୀ ଦ୍ଵାରା ୧୯୫୪ ନାଟକ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଏ ଲେଖକର ନାଟକ “ପରକଲମ୍ପ” ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର ପାଇଁ ପୁରସ୍କାର ଓ ସେଇବର୍ଷ ଦିଲ୍ଲୀ ସଂସ୍କରଣସ୍ଥ ନାଟକ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ପାଇଁ ନାଟକ ପରକଲମ୍ପ ନିର୍ବାଚିତ ।

୧୨ । ୧୯୫୭ ଓଡ଼ିଶା ସଙ୍ଗୀତ ନାଟକ ଏକାଡ଼େମୀର ଏକ ନାଟକ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଏଇ ଲେଖକର ନାଟକ “ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ” ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିବେଚିତ ଓ ପୁରସ୍କୃତ ।

୧୩ । ୧୯୭୪ ମସିହା ସଂସ୍କରଣସ୍ଥ ସ୍ତରରେ ବେତାର ନାଟକ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଏ ଲେଖକର ଗୀତିନାଟ୍ୟ “ଶ୍ରୀମତୀ ସମ୍ମାର୍ଜନୀ” ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିବେଚିତ ଓ ପୁରସ୍କୃତ ।

ବିଭିନ୍ନ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଦ୍ଵାରା ସମ୍ମାନିତ

୧ । ଜଗତସିଂହପୁର ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ ୧୯୭୭

୨ । ଶାନନଗର ବିଦ୍ୟାପୀଠ ୧୯୭୫

୩ । ଉତ୍କଳ ପାଠକ ସଂସଦ ୧୯୭୧

୪ । ଗୁରୁ ନେହେରୁ ସମ୍ମାନ ୧୯୯୨

୫ । ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ଶତବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବ ୧୯୭୭

୬ । “ଡଗର ପତ୍ରିକା” ରଚିତ ଜୟନ୍ତୀ ଉତ୍ସବ ୧୯୫୭

୭ । ‘ଆରୋହୀ’ ଭୁବନେଶ୍ୱର ୧୯୮୨

୮ । ରାଜଧାନୀ ମାଲଗୌଳ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ୧୯୮୩

୯ । କଳାବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର ରଚିତ ଜୟନ୍ତୀ ଉତ୍ସବ ୧୯୭୦

ବିଭିନ୍ନ ପଦବୀ

ଆଞ୍ଚଳିକ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ସେନ୍ସର୍ସ ବୋର୍ଡର ସଭ୍ୟ ।

ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ ସାଧାରଣ ପରୀକ୍ଷକର ସଭ୍ୟ ।

ଓଡ଼ିଶା ସଙ୍ଗୀତ ନାଟକ ଏକାଡ଼େମୀ ସାଧାରଣ ପରୀକ୍ଷକର ସଭ୍ୟ ।

ଓଡ଼ିଆ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ପୁରସ୍କାର ପ୍ରଦାନ ବିଭାଗର ମଣ୍ଡଳୀର ସଭ୍ୟ ।

କଟକ ଦୂରଦର୍ଶନ କେନ୍ଦ୍ର ପରାମର୍ଶଦାତା ମଣ୍ଡଳୀର ସଭ୍ୟ ।

ଓଡ଼ିଶାର ଦିନୋଟିଯାକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ (ଭିଜ୍ଜଲ, ବ୍ରହ୍ମପୁର ଓ ସମ୍ବଲପୁର) ମାନଙ୍କରେ ଏଇ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଦଶକରୁ ଏ ଅବଧି ଏଇ ଲେଖକର କେତେଗୋଟି ନାଟକ କଲେଜ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକରୂପେ ଅନୁମୋଦିତ ହୋଇ ଆସୁଅଛି । ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକର ନାମ ନମ୍ବରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା—

୧ । ଭରସା

୨ । ପର କଲମ

୩ । ଫେରିଆ

୪ । ଶଙ୍ଖାସିନ୍ଧୁର

୫ । ସାଧନା

୬ । ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ

ମ୍ୟାଟ୍ରିକୁଲେସନ୍ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ପାଇଁ ଏଇ ଲେଖକର ନମ୍ବୋକ୍ତ ଏକାଙ୍କିକା ସବୁ ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା ପରୀକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ଅନୁମୋଦିତ ହୋଇଛି ।

୧ । ସାମଲ ଝୁଅ

୨ । ବଉଳ

୩ । ବଉଳା

୪ । ବେଣୀବନ୍ଧନ

୫ । ଗୁରୁବୋହୁ

୬ । ସମୁଦ୍ରମନ୍ଥନ

୭ । ତାକୁର ଜ୍ୱାଇଁ

୮ । ଶୋଭା

ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦିନଜଣ ଅଧ୍ୟାପକ ଏଇ ଲେଖକର ନାଟ୍ୟ ରଚନାର ଗବେଷଣାତ୍ମକ ସମ୍ପର୍କମାନ ଲେଖି Doctorate ବା ଫି-ଏଚ୍. ଡି. (Ph. D.) ସମ୍ମାନ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ହେଲେ ଡକ୍ଟର ସବେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର, ଖଲ୍ଲିକୋଟ କଲେଜ, ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଡକ୍ଟର ଶରତକୁମାର ମିଶ୍ର, ଜୟଦେବ କଲେଜ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀମତୀ ସେହଲତା ମିଶ୍ର ରଘୁନାଥଜୀ କଲେଜ, କଟକ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସବେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର ଓ ଶରତ ମିଶ୍ର ଦୁହଁଙ୍କର ଗବେଷଣା ବିଷୟ ଥିଲା “ଗୋପାଳ ଗ୍ରେଟ୍‌ସ୍‌ସ୍‌ଙ୍କ ସାମଗ୍ରିକ ନାଟ୍ୟରଚନା” ଓ ଶ୍ରୀମତୀ ମିଶ୍ରଙ୍କ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଥିଲା—“ବେତାର ନାଟ୍ୟ ସ୍ରଷ୍ଟା ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଗ୍ରେଟ୍‌ସ୍‌ସ୍‌” ।

ବିଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧ

ଜନ୍ମ ୧୯୧୬ ମସିହା ବର୍ତ୍ତମାନର ଜଗତସିଂହପୁର ଜିଲ୍ଲା ସୁରୁଣାଗଡ଼ ଗ୍ରାମରେ । ଜର୍ମିସିଲି ନାଟକ ସହର । ଉର୍ବ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ବହୁ ସଂସାରରେ ମଞ୍ଚ ନାଟକ, ଦେବୀର ନାଟକ, ଦୂରଦର୍ଶନ ନାଟକ, ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ନାଟ୍ୟାଣୀ ଓ ସଂଲଗ୍ନ, ଗଳ୍ପ ଓ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ଆଦି ରଚନା କରି କଲକତ୍ତା ସରକାର ଓ ଦେଶସରକାର ସଂସ୍ଥା ଓ ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଦ୍ଵାରା ବହୁମଣ୍ଡଳରେ ସମ୍ମାନିତ ଓ ସୁରକ୍ଷିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର ୫୫ ଗୋଟି ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି ।

ଏହି ରଚନାଟି ହେଉଛି ତାଙ୍କର ୫୭ତମ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର । ଏହି ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଉପରରେ ସେତେକ ଜନର ସମ୍ମାନ ହେଲା—ଏହା ତାଙ୍କର ଶତମ ନୁହେଁ କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହାପାଇଁ ସେ ଦେଲାଇଭିଲି ଉପର ସଂସ୍ଥାକୁ ନବ ନାଟ୍ୟର ମହୋଦଧିରୁ ମୁକ୍ତା ଅବୃତ୍ତ କରି ନାଟ୍ୟାଣୀ । ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟ ସହର/ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସହର ତଟର ଉଚ୍ଚ ମାଟି ଗୋଟି ସଂସ୍ଥାକୁ ନବ ଯେତେବେଳେ ସେ “ସହର”ର ତଳେବରକୁ ସୁପରିଚିତ କରିବାର ପ୍ରସାର ମାତ୍ର କରିଛନ୍ତି ।

ISBN : 81-7411-118-2

ବିଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧ

ନାଟକ